

ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

- ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
- ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ
- ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
- ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

~~Φ 361/271/51/51-9-81~~
20/9/88.

GR Z-5(1.87)

Analytika programmata mathēmatōn tu dēmōtikū scholeiū : neollēnikēs
glōssas, mathēmatikōn, meletēs tu periballontos, koinōnikēs kai
politikēs agōgēs / Ypurgeio Ethnikēs Paideias kai Thrēskeumatōn. -
Ekdose 1. - Athena : Organismos Ekdoseōs Didaktikōn Bibliōn, 1987. - 230
S. : Tab.

Deutsche Titelfassung: Analyse der Unterrichtsprogramme für die
Grundschule

Inventar-Nr.: 98/1207

Georg-Eckert-Institut BS78

1 233 750 1

**ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ**

- **ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ**
- **ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ**
- **ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ**
- **ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ**

Με απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

- **ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ**
- **ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ**
- **ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ**
- **ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ**

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
-Schulbuchbibliothek-

98/1207

62.
2-5(1,87)

Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ [Π.Δ. 583/1982 - ΦΕΚ 107 Α']

Με το αναλυτικό πρόγραμμα του δημοτικού σχολείου επιδιώκεται σε ατμόσφαιρα ελευθερίας και προβληματισμού:

Α. Η βαθμιαία οικείωση του μαθητή με τις ηθικές, θρησκευτικές, εθνικές, κοινωνικοοικονομικές, πολιτικές, αισθητικές κτλ. αξίες.

Ειδικότερα επιδιώκεται να καλλιεργηθούν οι εξής δεξιότητες και ικανότητες:

1. Η δεκτικότητα και η ευαισθησία του απέναντι σε συγκεκριμένες καταστάσεις που εκφράζουν τις αξίες αυτές.
 2. Η ανταπόκριση και η έκφραση ικανοποίησης από τις αξίες αυτές.
 3. Η ελεύθερη αποδοχή και χρήση τους ως κριτηρίων και κανόνων της δικής του δραστηριότητας και συμπεριφοράς μέσα στο κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον που ζει.
 4. Η συσχέτιση και οργάνωσή τους σε σύστημα αξιών, ώστε να αποτελεί κώδικα συμπεριφοράς και απλής μορφής βιοθεωρία.
- Β. Η βαθμιαία εισαγωγή του μαθητή στη γνωστική σφαίρα.

Ειδικότερα επιδιώκεται:

1. Η βαθμιαία πρόσκτηση από το μαθητή.
 - α) Απλών και βασικών πληροφοριακών στοιχείων που αφορούν σε επιμέρους αντικείμενα και γεγονότα, εμπειρικά επαληθεύσιμα.
 - β) Βασικών εννοιών που αναφέρονται σε σύνολα όμοιων αντικειμένων, φαινομένων ή γεγονότων.
 - γ) Αφηρημένων εννοιών που αφορούν σε σχέσεις κανόνες, νόμους και αρχές και είναι ανάλογες προς την εξελικτική βαθμίδα των πνευματικών του ικανοτήτων.
 - δ) Βασικών δεξιοτήτων, ικανοτήτων και μεθόδων που αναφέρονται σε αναλυτικές, συνθετικές και αξιολογικές διαδικασίες απαραίτητες για τη συγκέντρωση, επεξεργασία, οργάνωση και κατάλληλη αξιοποίηση των διάφορων γνωστικών στοιχείων.
 2. Η καλλιέργεια της επιθυμίας για αυτενεργό απόκτηση γνώσεων, έρευνα, κριτική σκέψη και δημιουργική πνευματική δραστηριότητα, ανάλογα με την ωριμότητα και το βαθμό νοημοσύνης του.
- Γ. Η βαθμιαία κοινωνικοποίηση του μαθητή.
- Ειδικότερα επιδιώκεται να βοηθήσει το μαθητή:
1. Στην όσο γίνεται βαθύτερη κατανόηση του εαυτού του και της θέσης του μέσα στο κοινωνικό σύνολο.
 2. Στην όσο γίνεται βαθύτερη κατανόηση και εκτίμηση άλλων προσώπων που ανήκουν σε διαφορετικές εθνικές, θρησκευτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές ομάδες, με σκοπό την επικοινωνία και συνεργασία.

3. Στην κατανόηση των συνθηκών και απόκτηση ψυχοκινητικών δεξιοτήτων και διαδικασιών, που είναι απαραίτητες για την υγεία και την ορθή σωματική του ανάπτυξη.
4. Στην απόκτηση γνώσεων, έξεων και στάσεων που θα συμβάλουν στην εξέλιξή του ως πολίτη με ελεύθερο φρόνημα και συναίσθηση ευθύνης και σεβασμού προς τους δημοκρατικούς θεσμούς της Πολιτείας.
5. Στην απόκτηση γνώσεων, έξεων και κανόνων συμπεριφοράς που θα συμβάλουν στη διατήρηση και βελτίωση του φυσικού περιβάλλοντος.
6. Στην κατανόηση των ταχύτατων μεταβολών ενός πολύπλοκου κόσμου των απρόβλεπτων απαιτήσεων για επιβίωση και υπαρξιακή καταξίωση και της υποχρέωσής του για άμεση και έμμεση ανανέωση των γνώσεων και ισχυροποίηση των δεξιοτήτων κατά τη διάρκεια της ζωής του.

Αναλυτικά Προγράμματα
Νεοελληνικής Γλώσσας

1

Νεοελληνική Γλώσσα

I. Σκοπός του μαθήματος

Σκοπός του γλωσσικού μαθήματος είναι να βοηθήσει τα παιδιά να οικειοποιηθούν, στο μέτρο των δυνατοτήτων τους, τον εκφραστικό πλούτο και τους μηχανισμούς της νεοελληνικής γλώσσας (δημοτικής), ώστε να διευκολυνθεί τόσο η πνευματική τους συγκρότηση όσο και η αποτελεσματική επικοινωνία τους με το περιβάλλον.

Ειδικότερα με το γλωσσικό μάθημα επιδιώκεται:

- να συνεχιστεί και στο σχολείο ο προσχολικός, φυσικός τρόπος εκμάθησης της γλώσσας.
- να οργανωθεί το γλωσσικό υλικό που φέρνουν μαζί τους τα παιδιά και να εμπλουτιστεί με ό,τι είναι απαραίτητο τόσο για τις ανάγκες της καθημερινής ζωής όσο και από γλωσσική και ευρύτερα μορφωτική άποψη.
- να μάθουν τα παιδιά να ακούν, να ερωτούν, και να εκφράζονται με ευχέρεια και φυσικότητα στις ποικίλες μορφές της προφορικής επικοινωνίας και ιδιαίτερα στη συζήτηση.
- να μάθουν να διαβάζουν με ευχέρεια και φυσικότητα και να κατανοούν αυτά που διαβάζουν μεγαλόφωνα ή σιωπηρά.
- να συλλάβουν, διαισθητικά στην αρχή και συστηματικότερα έπειτα, στο μέτρο πάντα που επιτρέπουν οι αφαιρετικές τους ικανότητες, μέσα από το πλήθος των συγκεκριμένων περιπτώσεων τους κανόνες που διέπουν τη λειτουργία του συστήματος της γλώσσας, και να ασκηθούν να τους εφαρμόζουν στην πράξη.
- να αποκτήσουν τη δεξιότητα της γραφής και να ασκηθούν προοδευτικά στο γραπτό λόγο, ώστε να εκφράζονται με ευχέρεια, σαφήνεια, πληρότητα και δημιουργικότητα.
- να εθισθούν σε τεχνικές μελέτης και αυτοάσκησης και στη χρήση βοηθημάτων, όπως είναι το ορθογραφικό λεξικό και το εγχειρίδιο γραμματικής.
- να ευαισθητοποιηθούν απέναντι στα λογοτεχνικά κείμενα, έτσι, που να τα χαίρονται και να τα αγαπήσουν, για να φτάσουν να αποζητούν από μόνα τους τη συντροφιά του καλού λογοτεχνικού βιβλίου.

II. Περιεχόμενο και επιδιώξεις του μαθήματος για όλες τις τάξεις

1. ΑΚΡΟΑΣΗ

Τα παιδιά:

- *Ακρόαση με το παιδί ως ακροατή*
 - *Ακρόαση στη συζήτηση*
- Αποκτούν καλές συνήθειες ως ακροατές.
 - Αναγνωρίζουν ομοιότητες και διαφορές, ηχητικές και εννοιολογικές.

- Ακολουθούν προφορικές οδηγίες.
- Γράφουν με ταχύτητα και ακρίβεια κείμενο που τους υπαγορεύεται.
- Κάνουν συσχετίσεις και γενικεύσεις, συνάγουν συμπεράσματα, προβλέπουν αποτελέσματα.
- Αποτιμούν και θέτουν σε κριτικό έλεγχο αυτά που ακούν.
- Αναγνωρίζουν και ερμηνεύουν διαθέσεις (συναισθήματα, χιούμορ) κτλ.
- Απολαμβάνουν την αισθητικά καταξιωμένη έκφραση σε περιπτώσεις απαγγελίας, αφήγησης, δραματοποίησης κτλ.

2. ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

- Ανακοίνωση, περιγραφή, αφήγηση κτλ.
- Διάλογος, συζήτηση, δραματοποίηση κτλ.

Τα παιδιά:

- Αρθρώνουν, προφέρουν και τονίζουν σωστά.
- Εκφράζουν τις σκέψεις, τις επιθυμίες και τα αισθήματά τους με σαφήνεια, φυσικότητα και ευγένεια.
- Συμμετέχουν εποικοδομητικά σε συζητήσεις.
- Περιγράφουν σκηνές, από τη φύση, εξιστορούν γεγονότα από τη ζωή και την ιστορία, αφηγούνται το περιεχόμενο αναγνωσμάτων κτλ.
- Απαγγέλλουν με εκφραστικότητα λογοτεχνικά κείμενα και παίρνουν μέρος σε δραματοποιήσεις και θεατρικές παραστάσεις.

3. ΑΝΑΓΝΩΣΗ

- Φωναχτή ανάγνωση
- Σιωπηρή ανάγνωση
- Ανάγνωση πεζού κειμένου
- Ανάγνωση ποιητικού κειμένου
- Ανάγνωση άλλου υλικού (λεξικών, καταλόγων, πινάκων περιεχομένων, χαρτών κτλ.).

Τα παιδιά:

- Κατακτούν το βασικό μηχανισμό της ανάγνωσης.
- Διαβάζουν φωναχτά με άνεση και εκφραστικότητα, έτσι που να φαίνεται ότι συμμετέχει όλος ο πνευματικός και συναισθηματικός τους κόσμος.
- Διαβάζουν σιωπηρά με ευχέρεια, προσήλωση και στοχαστικότητα.
- Κατανόουν τα κείμενα που διαβάζουν, στα βασικά και στα δευτερεύοντα σημεία τους.
- Αποτιμούν τα κείμενα που διαβάζουν,

από την άποψη του περιεχομένου και της μορφής.

- Απομνημονεύουν με σωστό τρόπο μικρά κείμενα που χρειάζεται να συγκρατήσουν στη μνήμη τους.
- Κάνουν χρήση πρόσθετων πηγών πληροφοριών (εγκυκλοπαιδειών, λεξικών, καταλόγων, πινάκων περιεχομένων κτλ.)
- Αναγνωρίζουν και αποδίδουν με τον προσφορότερο τρόπο κείμενα από διάφορα είδη του λόγου (πεζογραφία, ποίηση, θέατρο).
- Απολαμβάνουν τα καλογραμμένα κείμενα, κάνουν μια πρώτη γνωριμία με τη νεοελληνική λογοτεχνία και γίνονται φίλοι του καλού βιβλίου.

4. ΓΡΑΠΤΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

- Ανακοινώσεις, σημειώματα, επιγραφές κτλ.
- Σημειώσεις, περιλήψεις, τηλεγραφήματα κτλ.
- Αλληλογραφία
- Αιτήσεις, δηλώσεις, πρακτικά κτλ.
- Ευρετήρια, κατάλογοι, πίνακες περιεχομένων κτλ.
- Έκθεση (ομαδική - ατομική, ελεύθερη, καθοδηγημένη).

Τα παιδιά:

- Χρησιμοποιούν σωστά τα γραπτά σύμβολα για την απόδοση του προφορικού λόγου.
- Γράφουν ευανάγνωστα, γρήγορα και ορθογραφημένα.
- Χρησιμοποιούν σωστά τα κεφαλαία και τη στίξη και διευθετούν το κείμενο σε παραγράφους.
- Γράφουν, ατομικά και ομαδικά, λογικές προτάσεις, τις διευθετούν σε ορισμένη σειρά και τις οργανώνουν σε ευρύτερες συνθέσεις με βάση ένα σκοπό και ένα σχέδιο.
- Χρησιμοποιούν τις αισθήσεις, τη λογική και τη φαντασία, για να γράφουν παραστατικά αυτά που έχουν να πουν...
- Ασκούν κριτικό έλεγχο σ' αυτά που γράφουν, βήμα προς βήμα και μετά την ολοκλήρωση του γραπτού.
- Βγάζουν σημειώσεις, περιλήψεις και διαγράμματα.
- Ασκούνται στη δημιουργική γραπτή έκφραση (ημερολόγιο, σημειώματα, ευχετήρια, ανακοινώσεις, περιγραφές, ιστορίες, βιογραφίες, εφημερίδα, θέατρο κτλ.)

- Χρησιμοποιούν τη γλώσσα στην καθιερωμένη της μορφή, σύμφωνα με τα πρότυπα της γραμματικής και του συντακτικού και ανάλογα με τις απαιτήσεις του συγκεκριμένου κάθε φορά είδους λόγου.

5. ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

- *Εννοιολογικό λεξιλόγιο*
- *Ορθογραφικό λεξιλόγιο*

Τα παιδιά:

- Αποσαφηνίζουν και σταθεροποιούν το λεξιλόγιο της προσχολικής τους ηλικίας.
- Εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους με λέξεις και εκφράσεις εννοιολογικά απαραίτητες για τις ανάγκες της καθημερινής επικοινωνίας και για τη γλωσσική και την ευρύτερη πνευματική τους καλλιέργεια.
- Ταυτίζουν την ακουστική με την οπτική εικόνα των λέξεων.
- Ομαδοποιούν τις λέξεις με βάση σημασιολογικές συνδέσεις (συνώνυμα, αντίθετα, ομώνυμα, ταυτόσημα, παράγωγα, μέρη του λόγου, οικογένειες λέξεων, ομοιοκατάληκτες λέξεις κτλ.).
- Καταρτίζουν αλφαθητικά λεξιλόγια, γενικά και ειδικά.
- Κάνουν χρήση λεξικών (ορθογραφικών, ερμηνευτικών, ετυμολογικών, ειδικών).
- Χρησιμοποιούν βασικές λέξεις στον προφορικό και το γραπτό τους λόγο.

6. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

- *Σύνταξη*
- *Σημασιολογία*
- *Φωνολογία*
- *Μορφολογία*

Τα παιδιά:

- Σπουδάζουν τη δομή και τη λειτουργία της πρότασης στις διάφορες μορφές και τους μετασχηματισμούς της.
- Ασκοούνται στη χρήση των σημείων στίξης για τη σωστή σήμανση των προτάσεων.
- Σπουδάζουν τα μέρη του λόγου σε συσχετισμό με το λειτουργικό τους ρόλο μέσα στην πρόταση.
- Συλλαμβάνουν τη σημασία των λέξεων με όλους τους δυνατούς τρόπους (σύνδεση των λέξεων με τα πράγματα, συγκριτική συσχέτιση συνώνυμων και αντίθετων, παραγωγή και σύνθεση, καταληκτικές ενδείξεις, κυριολεκτική και μεταφορική χρήση, συμφραζόμενα κτλ.).
- Ασκοούνται στην ορθογραφία λέξεων με

- βάση τους κανόνες που διέπουν το θεματικό και το καταληκτικό τους μέρος.
- Αναγνωρίζουν, συνθέτουν και σπουδάζουν ευρύτερα σύνολα λέξεων.
 - Αποκτούν γνήσιο γλωσσικό αίσθημα με τη χρήση της καθιερωμένης γλώσσας κατά τα πρότυπα που πρέπει να ενσαρκώνει ο προφορικός λόγος του δασκάλου και τα σχολικά βιβλία.

III. Γενικές παρατηρήσεις για όλες τις τάξεις

Το γλωσσικό μάθημα αντιμετωπίζεται στη σφαιρικότητά του, κατά τρόπο δηλαδή ώστε όλες οι διδακτικές ενέργειες, συγκλίνοντας, να προάγουν την ικανότητα για κατανόηση και έκφραση, που είναι οι δυο άξονες στη διαδικασία της επικοινωνίας. Οι περιοχές του μαθήματος δεν έχουν χρονική αυτοτέλεια, δεν εξαντλούνται δηλ. καθεμιά χωριστά από την άλλη. Στοιχεία από όλες εντάσσονται και εξισορροπούνται μέσα στις ημερήσιες διδακτικές ενότητες, με έμφαση κάθε φορά σε όρισμένο τομέα (ή τομείς) του μαθήματος, κατά τις συγκεκριμένες ανάγκες της διδασκαλίας.

- Στο επίκεντρο της γλωσσικής διδασκαλίας βρίσκεται ο απαρτισμένος λόγος, με μικρότερη φυσική μονάδα του την πρόταση. Αυτός θα είναι αφετηρία, σημείο αναφοράς και κατάληξη της διδασκαλίας.
- Η ύλη διατάσσεται κοχλιωτά και αυτό εξυπακούει ότι κάθε νέα γλωσσική ενότητα οικοδομείται επάνω στις βάσεις των προηγούμενων.
- Η γλωσσική διδασκαλία μεθοδεύεται έτσι, ώστε ο μαθητής να μαθαίνει και να ασκείται κάνοντας όσο το δυνατό λιγότερα λάθη. Απαραίτητος όρος είναι κάθε διδακτική ενότητα να μην περιέχει άλλες δυσκολίες έξω από όσες προβλέπονται στο γλωσσικό φαινόμενο που εισάγεται για πρώτη φορά. Ο ίδιος ο μαθητής επίσης συμμετέχει στη διόρθωση των λαθών, με την οποία ολοκληρώνεται το μάθημα της ημέρας.
- Ό,τι διδάσκεται πρέπει με την άσκηση και την επανάληψη να καταλήγει σε δεξιότητες, που θα έχουν την εφαρμογή τους στη γλωσσική συμπεριφορά των παιδιών.
- Για τη γλωσσική διδασκαλία θα χρησιμοποιηθούν δυο βασικά βοηθήματα: Το βιβλίο γλωσσικής διδασκαλίας, «Η γλώσσα μου», και το Ανθολόγιο. «Η γλώσσα μου» είναι το βασικό βιβλίο σπουδής της νεοελληνικής γλώσσας. Περιέχει σύντομα κείμενα, που αντιπροσωπεύουν όλες τις δυνατές χρήσεις του λόγου και παράλληλα ενσωματώνουν αβίαστα τα στοιχεία της γλώσσας που πρόκειται να διδαχθούν. Τα κείμενα συνοδεύονται από εισαγωγικές παρατηρήσεις και ασκήσεις ποικίλης γλωσσικής επεξεργασίας.

Το Ανθολόγιο περιέχει κείμενα της νεοελληνικής λογοτεχνίας και στόχος του είναι να φέρει τα παιδιά κοντά στο καλό λογοτεχνικό βιβλίο και να τα κάμει να το χαρούν και να το αγαπήσουν.

IV. Ενότητες και Στόχοι

ΤΑΞΕΙΣ Α΄ ΚΑΙ Β΄ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΤΟΧΟΙ
<p>1. Ανακοινώσεις Αφηγήσεις, περιγραφές κτλ. Αναφέρονται σ' ένα ευρύ φάσμα περιγραφικών και αφηγηματικών χρήσεων του προφορικού λόγου από έναν ομιλητή: άμε- σες εντυπώσεις, προσω- πικές εμπειρίες, παραμύ- θια και ιστορίες κτλ.</p>	<p>Ως ομιλητές τα παιδιά:</p> <ul style="list-style-type: none">- Εκφράζουν τις εντυπώσεις, τις σκέψεις, τις επιθυμίες και τα αισθήματά τους με σαφήνεια, φυσικότητα και ευγένεια.- Αρθρώνουν, προφέρουν και τονίζουν σωστά. <p>Ως ακροατές:</p> <ul style="list-style-type: none">- Παρακολουθούν τον ομιλητή σιωπηρά, με προσοχή και ευγενική προσήλωση.- Αντιλαμβάνονται και κατανοούν αυτά που ακούνε.- Συγκρατούν τα βασικά σημεία της ανακοίνωσης.- Σχολιάζουν στο τέλος με εποικοδομητική διάθεση αυτά που ακούνε. <p>Και ως ακροατές και ως ομιλητές:</p> <ul style="list-style-type: none">- Αποσαφηνίζουν το λεξιλόγιό τους και το εμπλουτίζουν με νέες λέξεις.- Χρησιμοποιούν καθιερωμένους βασικούς εκφραστικούς τρόπους.
<p>2. Διαλογικές μορφές επικοινωνίας Αναφέρονται σε διάφο- ρες περιστάσεις καθημε- ρινής επικοινωνίας, όπως είναι: χαιρετισμοί, ευχές, συ- στάσεις, χρήση τηλεφώ- νου, διευθύνσεις, συγκοι- ωνίες, αγορά κτλ.</p>	<ul style="list-style-type: none">- Τα παιδιά χρησιμοποιούν λεπτούς εκφραστικούς τρόπους που κάνουν εποικοδομητική τη συνεννόηση και ευχάριστη τη συμβίωση των ανθρώπων.- Δίνουν σωστά, όταν τους ζητούνται, και ζητούν σωστά, όταν χρειάζονται, πληροφορίες σε διάφορες περιστάσεις της ζωής.- Εμπεδώνουν χρήσεις του λόγου που προσιδιάζουν σε διάφορες περιστάσεις της καθημερινής ζωής.- Αποσαφηνίζουν το λεξιλόγιό τους και το εμπλουτίζουν με νέες λέξεις.

3. Συζήτηση

Καλύπτει όλο το φάσμα της προβληματικής των παιδιών και της σχολικής εργασίας και είναι από τα αποτελεσματικότερα μέσα προσπέλασης των θεμάτων.

- Τα παιδιά παρακολουθούν το συνομιλητή τους με προσοχή και ευγενική προσήλωση.
- Συγκρατούν τα βασικά σημεία της συζήτησης.
- Παίρνουν το λόγο όταν έρθει η σειρά τους.
- Δεν ξεφεύγουν από το θέμα της συζήτησης.
- Αποφεύγουν τις ασημαντολογίες και τις μακρηγορίες.
- Δέχονται τις παρατηρήσεις, τις υποδείξεις και την κριτική των άλλων και αποφεύγουν τη δημιουργία τεταμένων καταστάσεων.
- Διαλέγονται με ευγένεια και εποικοδομητική διάθεση, με στόχο την προώθηση του θέματος που συζητείται και όχι τη δημιουργία εντυπώσεων.

4. Δραματοποιήσεις

Από γλωσσική άποψη η δραματοποίηση είναι μια πολύ αποτελεσματική, ιδιαίτερα για τα μικρότερα παιδιά, τεχνική αναπαραγωγής και βίωσης καταστάσεων προφορικής επικοινωνίας.

- Τα παιδιά οικειώνονται τους εκφραστικούς τρόπους και το λεξιλόγιο, που χρησιμοποιούνται σε διάφορες περιστάσεις της ζωής.
- Ζωντανεύουν προφορικά το περιεχόμενο και εμπεδώνουν έτσι τον εκφραστικό πλούτο πρόσφορων αναγνωσμάτων.
- Αποδίδουν ποιήματα με ποικίλες μορφές χορικής απαγγελίας, πράγμα που τους κάνει οικειότερη τη ρυθμική ποιητική έκφραση.

ΓΡΑΠΤΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗ

1. Προαναγνωστικές Δραστηριότητες

- Τα παιδιά επικοινωνούν με εικονογραφικές αναπαραστάσεις και σηματοδοτήσεις της πραγματικότητας, οι οποίες λειτουργούν ως ενδιάμεση φάση για το πέρασμα στα γραπτά γλωσσικά σύμβολα.
- Με ερέθισμα δείγματα από τα κυριότερα μέσα γραπτής επικοινωνίας αρχίζουν να συνειδητοποιούν τη σύνδεσή ανάμεσα

στην προφορική και τη γραπτή γλώσσα και μαζί την ανάγκη και τη χρησιμότητα της τελευταίας.

- Συνδέουν γραπτές λέξεις με τις αντίστοιχες τους προφορικές, στην αρχή με τη μεσολάβηση αντικειμένων και εικόνων αντικειμένων.
- Διαβάζουν κατά συμπερασμό απλές προτάσεις, αντικρίζοντάς τες ως σύνθεση διακεκριμένων λέξεων.
- Εξοικειώνονται με τη χρήση βιβλίων, τετραδίων και γραφικής ύλης.
- Παίρνουν σωστή στάση όταν γράφουν, κρατούν σωστά το μολύβι και σύρουν γραμμές και σχήματα σύμφωνα με προαναγνωστικά υποδείγματα.

2. Εισαγωγή στο βασικό μηχανισμό της ανάγνωσης και γραφής

- Αναλύουν ηχητικά προτάσεις σε λέξεις, λέξεις σε συλλαβές και συλλαβές σε φθόγγους, και τα συτίζουν με τα αντίστοιχα γραπτά τους σύμβολα.
- Συλλαμβάνουν και χρησιμοποιούν το βασικό μηχανισμό της ανάγνωσης, που στηρίζεται στη σύνδεση φθόγγων και γραμμάτων.
- Χρησιμοποιούν τα σωστά σύμβολα για τη γραπτή απόδοση των φθόγγων, των συλλαβών και των λέξεων.
- Διαβάζουν με φυσικότητα μικρά λεκτικά σύνολα και μεμονωμένες λέξεις και καταλαβαίνουν αυτά που διαβάζουν.
- Απομιμούνται, χωρίς πίεση, τον τύπο των γραμμάτων του αλφαθηταρίου τους, βασικά κοινό για τα βιβλία γλωσσικής διδασκαλίας όλων των τάξεων, και την τεχνική γραφής της δασκάλας τους, κοινή επίσης για όλα τα σχολεία.

3. Ολοκλήρωση και εδραίωση του βασικού μηχανισμού ανάγνωσης και γραφής

- Διαβάζουν με άνεση και σχετική ταχύτητα, φωναχτά και σιωπηρά, μικρά λεκτικά σύνολα και καταλαβαίνουν αυτά που διαβάζουν.
- Αποδίδουν σωστά την ένδειξη τόνου στις λέξεις, την έμφαση τόνου στις προτάσεις και τα βασικά σημεία στίξης.

- Διαβάζουν μεγαλόφωνα και εκφραστικά (α) για να έχουν ταυτόχρονη και ξεκάθαρη οπτικοακουστική αντίληψη των λέξεων και (β) για να ανακοινώσουν ένα κείμενο σε άλλους.
- Διαβάζουν σιωπηρά με προσήλωση και στοχαστικότητα (α) για να αντλήσουν και να χρησιμοποιήσουν πληροφορίες και (β) για προσωπική τους ευχαρίστηση.
- Αντιγράφουν πιστά, ευανάγνωστα και με σχετική ταχύτητα, τηρώντας κανονικές αποστάσεις ανάμεσα στα γράμματα και ανάμεσα στις λέξεις.
- Γράφουν ευανάγνωστα και με σχετική ταχύτητα μικρές προτάσεις που τους υπαγορεύονται και αποδίδουν σωστά τις προφορικές ενδείξεις στίξης.
- Απομνημονεύουν με σωστό τρόπο μικρά έμμετρα κείμενα για απαγγελία, μικρούς ρόλους για δραματοποίηση και μικρά λεκτικά σύνολα που διευκολύνουν τη μάθηση.
- Εξοικειώνονται με τις προσεγγίσεις και τους εκφραστικούς τρόπους που χρησιμοποιούνται σε κείμενα που αντιπροσωπεύουν ποικίλες χρήσεις του λόγου.
- Διαπιστώνουν αν ένα κείμενο είναι έμμετρο ή πεζό, διαλογικό ή περιγραφικό, εικονογραφημένο ή όχι κτλ.
- Αρχίζουν να διακρίνουν τη γυμνή από την εμπλουτισμένη περιγραφή, το ουδέτερο από το συναισθηματικό και χιουμοριστικό γράψιμο, το πραγματικό από το εξωπραγματικό περιεχόμενο, τα γεγονότα από τις γνώμες.
- Διαπιστώνουν αν ένα κείμενο έχει ανακρίβειες ή ανακολουθίες.
- Εντοπίζουν σε χειρόγραφα κείμενα λάθη συντακτικά, λεκτικά, ορθογραφικά κτλ.
- Αποσαφηνίζουν, εμπλουτίζουν και σταθεροποιούν σχετικό λεξιλόγιο.
- Γράφουν ορθογραφημένα τις σχετικές λέξεις του βασικού λεξιλογίου.

4. Γνωριμία με απλά κείμενα διαφορετικής γλωσσικής πειθαρχίας

(διάλογοι από την καθημερινή ζωή, περιγραφές αντικειμένων και καταστάσεων από τη φύση και τη ζωή, περιγραφές γεγονότων, περιγραφές αποδεικτικής διαδικασίας, λογοτεχνικά κείμενα: πεζογραφήματα και ποιήματα (λαϊκά και έντεχνα).

5. Χρήση του αναγνωστικού και άλλων βοηθητικών βιβλίων και πηγών

- Επισημαίνουν το συγγραφέα και τον τίτλο των βιβλίων.
- Εθίζονται στη χρήση του πίνακα των περιεχομένων.
- Εισάγονται στη χρήση αλφαθητικών λεξιλογίων, απλών λεξικών και παιδικών εγκυκλοπαιδειών.

ΓΡΑΠΤΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

1. Ελεύθερη έκφραση

- Τα παιδιά ικανοποιούν την επιθυμία τους για αυτοέκφραση, ανακοίνωση και αποδοχή.
- Διαπιστώνουν ότι εκτός από τον προφορικό υπάρχει και ο γραπτός τρόπος έκφρασης και ότι μπορεί να τον χρησιμοποιούν με την ίδια ελευθερία.
- Γράφουν και ανακοινώνουν (διαβάζοντάς τα ή δίνοντάς τα στους άλλους να τα διαβάσουν ή κολλώντας τα στο χώρο των ανακοινώσεων) μικρά λεκτικά σύνολα γύρω από πράγματα που τα ενδιαφέρουν (ευχές, μηνύματα, παρατηρήσεις κτλ.)
- Υπαγορεύουν στη δασκάλα, σε ατομική ή ομαδική βάση, τις εντυπώσεις τους από κάτι που παρατήρησαν ή έζησαν.
- Γράφουν τα ίδια, σε ατομική ή ομαδική βάση, και ανακοινώνουν στους άλλους μικρά κείμενα με τις εντυπώσεις τους από τον κόσμο των εμπειριών τους.

2. Καθοδηγημένη έκφραση

- Τα παιδιά παρατηρούν με προσοχή τον κόσμο που τα περιβάλλει και περιγράφουν πιστά αυτά που παρατηρούν.
- Διαπιστώνουν ότι αυτά που ανακοινώνουν, για να έχουν ενδιαφέρον για τους άλλους χρειάζεται να τα αποδίδουν με παραστατικό τρόπο.
- Ευαισθητοποιούνται απέναντι στο αντικείμενό τους και χρησιμοποιούν όσο το δυνατόν περισσότερες αισθήσεις (όραση, ακοή κτλ., μυϊκή αίσθηση) τόσο κατά

- την προσέγγισή του όσο και κατά τη γραπτή του εξεικόνιση.
- Εμπλέκουν και τον εαυτό τους σ' αυτά που περιγράφουν ή εξιστορούν, είτε με την άμεση ανάμειξή τους στα δρώμενα είτε με το σχολιασμό και τη συναισθηματική τους κάλυψη.
 - Ανακαλύπτουν και χρησιμοποιούν φραστικούς τρόπους που ζωντανεύουν το κείμενο, όπως είναι: η παρομοίωση χρωμάτων, η απομίμηση ήχων, η αναφώνηση, η αυτοερώτηση ή η ερώτηση στον αναγνώστη κτλ.
 - Σχολιάζουν επικοινωνιακά τις γραπτές δημιουργίες των συμμαθητών τους, επισημαίνοντας κυρίως τα καλά τους σημεία.
 - Διαπιστώνουν ότι επικοινωνούν καλύτερα με τους άλλους όταν, σ' αυτά που γράφουν, χρησιμοποιούν τις κατάλληλες λέξεις, και τις χρησιμοποιούν στο σωστό τύπο και στη σωστή τους θέση (όταν δηλ. τα γραπτά τους είναι σωστά από γραμματική και συντακτική άποψη).
 - Τελειοποιούνται στη σωστή έκφραση και με πιο μεθοδευμένες γραπτές εργασίες.

ΤΑΞΗ Α΄

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

(Σύνταξη, σημασιολογία, φωνολογία, μορφολογία)

1. Βασικές μορφές προτάσεων:

Υποκείμενο - Ρήμα (ΥΡ),
Υποκείμενο - Ρήμα - Αντικείμενο (ΥΡΑ),
Υποκείμενο - Ρήμα - Κατηγορούμενο (ΥΡΚ)

2. Οι λέξεις, οι συλλαβές και τα γράμματα

3. Σημεία στίξης

Οι μαθητές:

- Εξοικειώνονται, πρώτα προφορικά και αργότερα γραπτά, με βασικές μορφές προτάσεως ΥΡ, ΥΡΑ, ΥΡΚ (κρίσης, επιθυμίας, επιφωνηματικές, ερωτηματικές, καταφατικές, αρνητικές).
- Διακρίνουν καταφατικές προτάσεις κρίσης και τις μετατρέπουν σε ερωτηματικές ή αρνητικές και το αντίστροφο.
- Κάνουν διάκριση ανάμεσα σε φθόγγους και γράμματα.
- Αναλύουν τις λέξεις σε συλλαβές και γράμματα και τις ανασυνθέτουν.
- Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν σωστά στην ανάγνωση και τη γραφή τα γράμματα του αλφαβήτου.
- Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν σωστά στην ανάγνωση και τη γραφή τα δίψηφα, τους συνδυασμούς, τους διφθόγγους και τα συμπλέγματα.
- Διακρίνουν (και κρατούν όταν γράφουν) τις αποστάσεις ανάμεσα στις λέξεις καθώς και ανάμεσα στα γράμματα της ίδιας λέξης, (αποφεύγουν να χωρίζουν τις λέξεις στην άκρη της σελίδας).
- Ονομάζουν τα γράμματα του αλφαβήτου και κατατάσσουν αλφαθητικά λέξεις με βάση το πρώτο τους γράμμα.
- Διακρίνουν και γράφουν με κεφαλαία το πρώτο γράμμα στην αρχή μιας περιόδου, το ονοματεπώνυμο και τις διευθύνσεις τους, τα ονόματα των ημερών της εβδομάδας, των μηνών και των μεγάλων εορτών καθώς και τα κύρια ονόματα της αναγνωστικής ύλης.

- Χρησιμοποιούν την τελεία και το ερωτη-

- ματικό κατά την ανάγνωση και τη γραφή.
 – Χρησιμοποιούν το θαυμαστικό και το κόμμα κατά την ανάγνωση.
4. Ο τόνος – Τοποθετούν τον τόνο στη σωστή του θέση.
5. Ορθογραφικά σημεία: τα διαλυτικά και η απόστροφος
 – Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν τα διαλυτικά κατά την ανάγνωση και τη γραφή.
 – Διαβάζουν σωστά λέξεις που έπαθαν έκθλιψη, αποκοπή ή αφαίρεση μαζί μ' εκείνες που έπονται ή προηγούνται (τ' άστρα, απ' το χωριό, μου 'φερε).
6. Βασικές προτάσεις τα μέρη τους
 – Αναλύουν βασικούς τύπους προτάσεων με βάση ερωτήσεις του τύπου «ποιος;», «τι κάνει;», «τι είναι;», «τι παθαίνει;», τι;» ή «ποιον;».
 – Κατανοούν την πρόταση ως σύνθεση λέξεων σε ορισμένη σειρά (όχι οπωσδήποτε μία) για την έκφραση ενός νοήματος.
 – Εξυπνοοούν το υποκείμενο, όταν δεν αναφέρεται, από την κατάληξη του ρήματος.
7. Η προσωπική αντωνυμία
 – Χρησιμοποιούν την προσωπική αντωνυμία ως υποκείμενο.
 – Γράφουν ορθογραφημένα τους δυνατούς τύπους της προσωπικής αντωνυμίας.
8. Το ουσιαστικό και το άρθρο
 – Χρησιμοποιούν το ουσιαστικό (μαζί με το άρθρο) ως υποκείμενο, αντικείμενο και κατηγορούμενο.
 – Διακρίνουν νοηματικά και ορθογραφικά τα κύρια από τα κοινά ουσιαστικά (βλέπε και ενότητα 2).
 – Διακρίνουν και χρησιμοποιούν: (1) οξύτονα ισοσύλλαβα ουσιαστικά (μαζί με το άρθρο) στην ονομαστική και αιτιατική ενικού και πληθυντικού: ο γεωργός, οι γεωργοί, το γεωργό, τους γεωργούς, ο μαθητής, η αυλή, η ποδιά, το βουνό, το παιδί (2) παροξύτονα αρσενικά σε -ος και

ουδέτερα σε -ο, όπως ο λύκος, ο θεός, το δώρο, το δέντρο.

– Μετατρέπουν βασικές προτάσεις των τύπων ΥΡ, ΥΡΑ από τον ενικό στον πληθυντικό.

9. *Ρήματα πρώτης συζυγίας στον ενεστώτα, τον αόριστο και το μέλλοντα στιγμιαίο της οριστικής*

– Κατανοούν το ρόλο του ρήματος στην απλή πρόταση.

– Χρησιμοποιούν συχνόχρηστα ενεργητικά ρήματα της πρώτης συζυγίας στον ενεστώτα της οριστικής και γράφουν ορθογραφημένα τις καταλήξεις.

– Διακρίνουν χονδρικά το χρόνο των ρημάτων.

– Μετατρέπουν ενεστωτικές προτάσεις σε προτάσεις παρελθοντικού και μελλοντικού χρόνου (κυρίως αορίστου και στιγμιαίου μέλλοντα). Ορθογραφούν το ε στις καταλήξεις των παρελθοντικών χρόνων των ενεργητικών ρημάτων.

– Χρησιμοποιούν το έχω ως κύριο ρήμα στον παρατατικό.

10. *Το συνδετικό είμαι. Το ουσιαστικό και το επίθετο ως κατηγορούμενα*

– Χρησιμοποιούν απλές προτάσεις με περιφραστικό κατηγορήμα (ΥΡΚ) και το συνδετικό ρήμα είμαι στον ενεστώτα και παρατατικό της οριστικής.

– Χρησιμοποιούν ως κατηγορούμενα: α) ουσιαστικά, β) επίθετα που φανερώνουν χρώμα, ύλη και άλλες αισθητές ιδιότητες των ουσιαστικών.

– Αναγνωρίζουν τη συμφωνία υποκειμένου και επιθέτου ως κατηγορουμένου στο γένος, τον αριθμό και την πτώση.

– Συσχετίζουν (όπου υπάρχει αντιστοιχία) της καταλήξεις των επιθέτων με τις καταλήξεις των ουσιαστικών στην ονομαστική ενικού και πληθυντικού.

– Μετατρέπουν απλές προτάσεις του τύπου ΥΡΚ από τον ενικό στον πληθυντικό.

11. *Τα αριθμητικά*

– Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν τα απόλυτα αριθμητικά από το ένα ως το δέκα

και από τα τακτικά από το πρώτος ως το έκτος.

12. Η επαυξημένη πρόταση με επιρρηματικούς και εμπρόθετους προσδιορισμούς

- Αναλύουν επαυξημένες προτάσεις με ερωτήσεις του τύπου «ποιος;», «τι κάνει;», «πότε;», «πού;», «πώς;», «πόσο;».
- Αναγνωρίζουν τα πιο κοινόχρηστα τοπικά, χρονικά, τροπικά (ωραία) και ποσοτικά (πολύ, λίγο) επιρρήματα.
- Επαυξάνουν προτάσεις με χρονικούς, τοπικούς και άλλους προσδιορισμούς.
- Χρησιμοποιούν εμπρόθετους προσδιορισμούς με το σε (κυρίως με το άρθρο: στον, στην κτλ.).
- Χρησιμοποιούν συχνόχρηστους εμπρόθετους προσδιορισμούς με το με.

13. Σύνδεση προτάσεων με το και

- Αναγνωρίζουν και συνδέουν βασικές προτάσεις με και.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: Δε θα διδαχθούν στα παιδιά οι γραμματικοί και συντακτικοί όροι που περιέχονται στο πρόγραμμα. Εξαιρέση θα γίνει για τους όρους: Πρόταση, λέξη, συλλαβή, γράμμα, κεφαλαίο, μικρό, τελεία, ερωτηματικό, θαυμαστικό, κόμμα, τόνος, διαλυτικά, ρήμα, κύριο όνομα· αλλά και αυτούς θα μάθουν να τους χρησιμοποιούν εμπειρικά, χωρίς να τους δώσουμε ορισμούς.

ΒΑΣΙΚΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

A

α (επιφ.)
αγοράζω (ρ.)
αγόρι (το)
αδερφός (ο) — αδερφή (η)
αέρας (ο)
ακούω (ρ.)
αλεπού (η)
αλλά (σύνδ.)
άλλος, -η, -ο (αόρ. αντων.)
άλογο (το)
αμέσως (επίρρ.)
ανάβω (ρ.)
άνθρωπος (ο)
άνοιξη (η)
από (πρόθ.)
αρέσει (ρ.)
αρνί (το)
άρρωστος, -η, -ο (επ.)
άσπρος, -η, -ο (επ.)
αυγό (το)
αυλή (η)
αύριο (επίρρ.)
αυτί (το)
αυτός, -ή, -ό (προσ. και δεικτ. αντων.)
αυτοκίνητο (το)
αχ (επιφ.)

B

βάζω (ρ.)
βάφω (ρ.)
βγάζω (ρ.)
βγαίνω (ρ.)
βιβλίο (το)
βλέπω (ρ.)
βόλος (ο)
βοριάς (ο)
βουνό (το)
βράδυ (το)

βρέχει (ρ.)
βροχή (η)
βρύση (η)

Γ

γάιδαρος (ο)
γάλα (το)
γαλάζιος, -α, -ο (επ.)
γάτα (η)
γελώ (ρ. ως αμθβ.)
γέρος (ο)
για (πρόθ.)
γιαγιά (η)
γιατί (ερωτ. και αιτ.)
γιατρός (ο)
γίνομαι (ρ.)
γιορτή (η)
γλάστρα (η)
γλυκός, ιά, -ό (επ.)
γράμμα (το)
γραμμή (η)
γράφω (ρ.)
γριά (η)
γυρίζω (ρ.)
γύρω (επίρρ.)

Δ

δασκάλα (η) — δάσκαλος (ο)
δάσος (το)
δάχτυλο (το)
δέκα (αριθμ.)
δε(ν) (μόριο)
δέντρο (το)
δένω (ρ.)
Δευτέρα (η)
διαβάζω (ρ.)
δικός, -ή, -ό (μου, σου, του-της)
(αντων.)
δίνω (ρ.)
δραχμή (η)

δρόμος (ο)
δυο και δύο (αριθμ.)
δώδεκα (αριθμ.)
δωμάτιο (το)
δώρο (το)

Ε

ε (επιφ.)
(ε)βδομάδα (η)
εγώ (προσ. αντων.)
εδώ (επίρρ.)
εικόνα (η)
είκοσι (αριθμ.)
είμαι (ρ.)
εκεί (επίρρ.)
εκείνος, -η, -ο (δεικτ. αντων.)
εκκλησία (η)
Ελλάδα (η)
ένας, μία (μια, ένα (αριθμ.)
εννιά (αριθμ.)
έντεκα (αριθμ.)
έξι (αριθμ.)
εξοχή (η)
έξω (επίρρ.)
επάνω (επίρρ.)
εφτά (αριθμ.)
έρχομαι (ρ.) - έλα (προστ.)
εσύ - εσείς
ευχαριστώ (ρ.)
έχω (ρ.)

Ζ

έστη (η)
ζεστός, -ή, -ό (επ.)
ζωγραφίζω (ρ.)
ζώο (το)

Η

ήλιος (ο)
ημέρα (η)
ήσυχα (επίρρ.)

Θ

θα (μόριό)
θάλασσα (η)
θείος (ο) - θεία (η)
θέλω (ρ.)
θέση (η)
θρανίο (το)
θυμώνω (ρ.)

Κ

καθαρός, -ή, -ό (επ.)
κάθε (αόρ. αντων.)
κάθομαι (ρ.)
και - κι (σύνδ.)
καιρός (ο)
κακός, -ή, -ό (επ.)
καλά (επίρρ.)
καλημέρα
καληνύχτα
καλοκαίρι (το)
καλός, -ή, -ό (επ.)
κανένας, καμιά, κανένα (αόρ.
αντων.)
κάνω (ρ.)
καράβι (το)
καραμέλα (η)
κατεβαίνω (ρ.)
κάτω (επίρρ.)
κεφάλι (το)
κίτρινος, -η, -ο (επ.)
κλαίω (ρ.)
κλείνω (ρ.)
κοιμάμαι (ρ.)
κοιτάζω (ρ.)
κόκκινος, -η, -ο (επ.)
κοντά (επίρρ.)
κοντός, -ή, -ό (επ.)
κορίτσι (το)
κότα (η)
κούκλα (η)
κουλούρι (το)
κρέας (το)
Κυριακή (η)
κυρία (η) - κύριος (ο)

Λ

λαγός (ο)
 λάδι (το)
 Λαμπρή (η)
 λέ(γ)ω (ρ.)
 λίγο (επίρρ.)
 λουλούδι (το)
 λύκος (ο)
 λύνω (ρ.)

Μ

μαγαζί (το)
 μαζί (επίρρ.)
 μάθημα (το)
 μαθητής (ο), μαθήτρια (η)
 μαλακός, -ιά, -ό (επ.)
 μαλλιά (τα)
 μαμά (η)
 μάνα (η)
 μάτι (το)
 μαύρος, -η, -ο (επ.)
 με (πρόθ.)
 μεγάλος, -η, -ο (επ.)
 μέλι (το)
 μερικοί, -ές, -ά (επ.)
 μέσα (επίρρ.)
 μετά (επίρρ.)
 μη (μόριο)
 μήλο (το)
 μήνας (ο)
 μικρός, -ή, -ό (επ.)
 μιλώ (ρ.)
 μισός, -ή, -ο (επ.)
 μολύβι (το)
 μπαίνω (ρ.)
 μπάλα (η)
 μπαμπάς (ο)
 μπορώ (ρ.)
 μπροστά (επίρρ.)
 μύτη (η)
 μωρό (το)

Ν

να (μόρ. δεικτ.)
 να (σύνδ. τελ.)
 ναι (μόρ. - επίρρ. βεβαιωτ.)
 νερό (το)
 νύχτα (η)
 νυχτώνει (ρ.)

Ξ

Ξέρω (ρ.)
 Ξύλο (το)
 Ξυπνώ (ρ.)

Ο

ο, η, το (άρθρο)
 οικογένεια (η)
 όλος, -η, -ο (επίθ.)
 όνομα (το)
 όταν (σύνδ.)
 ουρανός (ο)
 όχι (επίρρ.)
 οχτώ (αριθμ.)

Π

παιχνίδι (το)
 παιδί (το)
 παίζω (ρ.)
 παίρνω (ρ.)
 πάλι (επίρρ. χρ.)
 Παναγία (η)
 (ε)πάνω (επίρρ.)
 παπάς (ο)
 παππούς (ο)
 παράθυρο (το)
 παρακαλώ (ρ.)
 παραμύθι (το)
 Παρασκευή (η)
 Πάσχα (το)
 πατέρας (ο)
 Πέμπτη (η)

πέντε (αριθμ.)
περίπατος (ο)
περνώ (ρ.)
περπατώ (ρ.)
πέτρα (η)
πετώ (ρ.)
πηγαίνω (ρ.)
πηδώ (ρ.)
πίνακας (ο)
πιο (επίρρ. ποσ.)
πίσω (επίρρ.)
πλατεία (η)
πόδι (το)
ποιος, -α, -ο (ερ. αντων.)
πόλη (η)
πολύ (επίρρ.)
πόρτα (η)
πόσος, -η, -ο (ερ. αντων.)
πότε (επίρρ.)
πουλί (το)
πουλώ (ρ.)
πού (επίρρ. τοπ. ερ.)
που (αναφ. αντων.)
πράσινος, -η, -ο (επ.)
προσευχή (η)
πρωί (το)
Πρωτομαγιά (η)
πώς (επίρρ. τῶ. ερ.)

Ρ

ραδιόφωνο (το)
ρολόι (το)
ρωτώ (ρ.)

Σ

Σάββατο (το)
σάκα (η)
σαπούνι (το)
σβήνω (ρ.)
σε (πρόθ.)
σημαία (η)
σήμερα (επίρρ.)

σιγά (επίρρ.)
σκάλα (η)
σκληρός, -ή, -ό (επ.)
σκύλος (ο) – σκυλί (το)
σοκολάτα (η)
σπίτι (το)
στάση (η)
στόμα (το)
στον, στη(ν), στο, στους, στις, στα
σύννεφο (το)
σχολείο (το)

Τ

τάξη (η)
ταχυδρόμος (ο)
τέσσερις, τέσσερα (αριθμ.)
Τετάρτη (η)
τετράδιο (το)
τζάκι (το)
τζάμι (το)
τζιτζικας (ο)
τηλεόραση (η)
τηλέφωνο (το)
τι (αντων. ερωτ.)
τόπι (το)
τότε (επίρρ.)
τραγούδι (το)
τραγουδώ (ρ.)
τραπέζι (το)
τρέχω (ρ.)
τρεις, τρία (αριθμ.)
Τρίτη (η)
τρώγω (ρ.)
τώρα (επίρρ.)

Υ

ύστερα (επίρρ.)

Φ

φαγητό (το)
φάρμακο (το)

φεγγάρι (το)
φεύγω (ρ.)
φθινόπωρο (το)
φιλώ (ρ.)
φοβάμαι (ρ.)
φορά (η)
φτιάνω (ρ.)
φύλλο (το)
φυσώ (ρ.)
φωνάζω (ρ.)
φως (το)
φωτιά (η)

Χ

χαμηλά (επίρρ.)
χαμηλός, -ή, -ό (επ.)
χάνω (ρ.)
χαρά (η)
χειμώνας (ο)
χελιδόνι (το)
χέρι (το)
χιόνι (το)
χιονίζει (ρ.)

χορεύω (ρ.)
χριστός (ο)
χριστούγεννα (τα)
χρόνος (ο)
χρώμα (το)
χτες (επίρρ.)
χτίζω (ρ.)
χώμα (το)
χωριό (το)

Ψ

ψαλίδι (το)
ψάρι (το)
ψηλά (επίρρ.)
ψηλός, -ή, -ό (επ.)
ψωμί (το)

Ω

ώρα (η)

ΤΑΞΗ Β΄
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΣΤΟΧΟΙ

1. Βασικές μορφές προτάσεων των τύπων:

Υποκείμενο - Ρήμα (ΥΡ),

Υποκείμενο - Ρήμα - Αντικείμενο (ΥΡΑ),

Υποκείμενο - Ρήμα - Κατηγορούμενο (ΥΡΚ)

και επαυξημένες.

Οι μαθητές:

- Αναγνωρίζουν την αναγκαία ύπαρξη των βασικών δομικών στοιχείων (που υπάρχουν ή εξυπακούονται) σε βασικές μορφές προτάσεων.

- Διακρίνουν βασικά είδη προτάσεων των τύπων ΥΡ, ΥΡΑ, ΥΡΚ (κρίσης, επιθυμίας, επιφωνηματικές, καταφατικές ή αρνητικές, ερωτηματικές) και τις μετατρέπουν σε άλλες του ίδιου τύπου.

- Αναλύουν βασικούς τύπους προτάσεων με βάση ερωτήσεις του τύπου «ποιος;», «τι κάνει;», «τι είναι;», «τι παθαίνει;», «τι;», «ποιον;», «πότε;», «πού;», «πώς;», «πόσο;» κτλ.

- Κατανοούν την πρόταση ως σύνθεση λέξεων με ορισμένη σειρά (όχι οπωσδήποτε μία) για την έκφραση ενός νοήματος.

- Χρησιμοποιούν λέξεις (άρθρα, ουσιαστικά, ρήματα κ.ά.) ή φράσεις, για να κάνουν βασικές προτάσεις.

- Εξυπνοούν το υποκείμενο, όταν δεν αναφέρεται, από την κατάληξη του ρήματος.

2. Οι λέξεις και τα γράμματα

- Ονομάζουν και γράφουν γράμματα του αλφαβήτου.

- Κατατάσσουν αλφαθητικά λέξεις με βάση το πρώτο τους γράμμα.

- Χρησιμοποιούν κεφαλαίο γράμμα στην αρχή περιόδων σε ονόματα ανθρώπων, οδών, πλατειών, οικισμών, γεωγραφικών στοιχείων.

- Εξοικειώνονται με οικογένειες συγγενικών ετυμολογικά και εννοιολογικά λέξεων (υποκοριστικά - χαϊδευτικά σε -άκι, -ίτσα, -ούλα).

- Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν συνώνυμα και αντίθετα.
- Αναλύουν σύνθετες λέξεις σε απλές και αντίστροφα και χρησιμοποιούν κυρίως τα παρατακτικά και τα προσδιοριστικά σύνθετα.
- Επιλέγουν την κατάλληλη κάθε φορά λέξη.
- Ονομάζουν και χρησιμοποιούν σωστά στην ανάγνωση και τη γραφή τα δίψηφα, τους συνδυασμούς, τους διφθόγγους και τα συμπλέγματα.

3. Συλλαβισμός

- Συλλαβίζουν λέξεις: με συνεχόμενα φωνήεντα, με ένα σύμφωνο ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, με δίψηφα και συνδυασμούς, με δύο όμοια σύμφωνα.

4. Σημεία στίξης

- Χρησιμοποιούν την τελεία και το ερωτηματικό κατά την ανάγνωση και τη γραφή.
- Χρησιμοποιούν το θαυμαστικό κατά την ανάγνωση.
- Χρησιμοποιούν το κόμμα:
 - α) γενικά κατά την ανάγνωση και
 - β) κατά τη γραφή όμοιων και ασύνδετων μερών του λόγου.
- Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν τα αποσιωπητικά κατά την ανάγνωση.

5. Ο τόνος

- Τοποθετούν τον τόνο στη σωστή του θέση και κατανοούν το ρόλο του.
- Τοποθετούν σωστά δύο τόνους στα προπαροξύτονα που ακολουθούνται από εγκλιτικά.

6. Ορθογραφικά σημεία: τα διαλυτικά, το ενωτικό και η απόστροφος

- Χρησιμοποιούν τα διαλυτικά κατά τη γραφή σε όλες τις περιπτώσεις.
- Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν το ενωτικό σε απλές περιπτώσεις συλλαβισμού.
- Διαβάζουν σωστά λέξεις με πάθη φθόγγων γενικά και χρησιμοποιούν την απόστροφο, όταν γράφουν λέξεις που έπαθαν έκθλιψη και αποκοπή.

7. Το ουσιαστικό (μαζί με το άρθρο)
ως υποκείμενο,
κατηγορούμενο και
αντικείμενο

- Χρησιμοποιούν το ουσιαστικό (με το οριστικό ή το αόριστο άρθρο του) ως υποκείμενο, ως κατηγορούμενο και ως αντικείμενο.
- Διακρίνουν νοηματικά και ορθογραφικά τα κύρια από τα κοινά ουσιαστικά (βλέπε και ενότητα 2) και τα χρησιμοποιούν όταν γράφουν.
- Διακρίνουν πρακτικά και χρησιμοποιούν προφορικά και γραπτά:
 - α) τα ομόηχα άρθρα η, οι και τις ομόηχες καταλήξεις -η, -οι, -ι.
 - β) τα ομόηχα άρθρα της, τις, τον, των.
 - γ) τις καταλήξεις -ού και -ούς (του γεωργού, τους γεωργούς).
- Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν:
 - α) Οξύτονα ανισοσύλλαβα αρσενικά σε -άς και -ές και θηλυκό σε -ά.
 - β) Παροξύτονα ισοσύλλαβα που δεν κατεβάζουν τον τόνο στη γενική (ο κήπος, η εφημερίδα, το δέντρο).
 - γ) Προπαροξύτονα ισοσύλλαβα σε -ος και ουδέτερα σε -ο που δεν κατεβάζουν τον τόνο στη γενική (ο λαχανόκηπος, το σίδερο).

8. Αντωνυμίες

- Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν:
 - α) Τις προσωπικές αντωνυμίες.
 - β) Την κτητική δικός, -ή, -ό (μου, σου, του).
 - γ) Τις ερωτηματικές τι (άκλιτο), ποιος, ποια, ποιο και πόσος, -η, -ο.
 - δ) Τις αόριστες ένας, μια, ένα - άλλος, -η, -ο, - κανένας, καμιά, ..ανένα - τίποτε - κάθε - μερικοί -ές, -ά - κάμποσος, -η, -ο - κάτι - κατιτί.
 - ε) Τη δεικτική τόσος, -η, -ο.
 - στ) Την αναφορική όσος, -η, -ο.

9. Το ρήμα:

Εισαγωγή στις διαθέσεις,
τις εγκλίσεις και τους χρό-
νους των ρημάτων.
Οι καταλήξεις συχνόχρη-

- Κατανοούν το ρόλο του ρήματος στην πρόταση.
- Χρησιμοποιούν τα ρήματα του λεξιλογίου τους στους πιο συχνόχρηστους τύπους (χρόνους και εγκλίσεις) και ορθογρα-

στων τύπων των ρημάτων
της α' και β' συζυγίας.

φούν τα ε, ει, στις καταλήξεις.

- Κατατάσσουν τα ρήματα του βασικού τους λεξιλογίου κατά ορθογραφικές ομάδες (σε -ίζω, -ώνω κτλ.).
- Μαθαίνουν την ορθογραφία της κατάληξης -ηκα, -ηκες κτλ.

10. Τα επίθετα ως κατηγορούμενα και ως προσδιορισμοί.
Τα αριθμητικά.

- Χρησιμοποιούν ως κατηγορούμενα:
 - α) ουσιαστικά και
 - β) επίθετα που φανερώνουν απλές ιδιότητες των ουσιαστικών.
- Αναγνωρίζουν και εφαρμόζουν, όταν μιλούν και όταν γράφουν, τη συμφωνία υποκειμένου και κατηγορουμένου στο γένος, τον αριθμό και την πτώση.
- Συσχετίζουν (όπου υπάρχει αντιστοιχία) τις καταλήξεις των επιθέτων με τις καταλήξεις των ουσιαστικών και τις γράφουν ορθογραφημένα.
 - α) Οξύτονα επίθετα σε -ός, -ή, -ό και σε -ός, -ιά, -ό.
 - β) Παροξύτονα επίθετα σε -ος, -α, -ο.
 - γ) Προπαροξύτονα επίθετα σε -ος, -η, -ο, σε -ος, -α, -ο και σε -ος, -α, -ικο (ζηλιάρης, -α, -ικο).
- Χρησιμοποιούν ως κατηγορούμενα επίθετα σε περιφραστικό και μονολεκτικό συγκριτικά βαθμό.
- Εξοικειώνονται με την ορθογραφία ομάδων επιθέτων:
 - α) Προπαροξύτονα σε -ινος (πράσινος)
 - β) οξύτωνων σε -ικός, (σχολικός) και -ωπός (κιτρινωπός) και -ωτός (μεταξωτός).
- Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν:
 - α) Τα απόλυτα αριθμητικά και από τα τακτικά από το πρώτος ως το δωδέκατος.
 - β) Τα αριθμητικά ουσιαστικά μονάδα ως εξάδα και δεκάδα, δωδεκάδα και εκατοντάδα.

11. Επιρρηματικοί, εμπρόθετοι και επιθετικοί προσδιορισμοί.

- Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν τα επιρρήματα του λεξιλογίου τους.
- Επαυξάνουν προτάσεις με προσδιορι-

σμούς επιρρηματικούς (τοπικούς, χρονικούς, τροπικούς και ποσοτικούς) και εμπρόθετους (κυρίως με τις προθέσεις *με* και *σε*).

- Επαυξάνουν προτάσεις με επιθετικούς προσδιορισμούς και με φράσεις που λειτουργούν ως επίθετα ή ως επιρρήματα.
- Απλουστεύουν επαυξημένες προτάσεις στους κύριους όρους τους.

12. *Σύνδεση προτάσεων με το και*
Σύνθετες προτάσεις

- Συνδέουν κύριες προτάσεις με το *και*.
- Συγχωνεύουν προτάσεις και κάνουν μια σύνθετη πρόταση με περισσότερα από ένα υποκείμενα, κατηγορούμενα ή αντικείμενα.

ΒΑΣΙΚΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

A

αγάπώ (ρ.)
αγκαλιάζω (ρ.)
αγορά (η)
άγριος, -α, -ο (επ.)
άδειος, -α, -ο (επ.)
αδύνατος, -η, -ο (επ.)
αεροπλάνο (το)
ακόμα (επίρρ.)
άκρη (η)
ακριθός, -ή, -ό (επ.)
αλλάζω (ρ.)
αν (σύνδ. υπ.)
Ανατολή (η)
ανεβαίνω (ρ.)
ανοίγω (ρ.)
ανοιχτός, -ή, -ό (επ.)
αντίο (επιφ. φρ.)
άντρας (ο)
απαντώ (ρ.)
απέναντι (επίρρ. τοπ.)

απλώνω (ρ.)
απόγευμα (το)
Απρίλιος - Απρίλης (ο)
αργά (επίρρ.)
αργώ (ρ.)
αριστερά (επίρρ. τοπ.)
αριστερός, -ή, -ό (επ.)
αρκετά (επίρρ.)
αρκετός, -ή, -ό (επ.)
αρρωσταίνω (ρ.)
αρχή (η)
αρχίζω (ρ.)
ας (μόριο)
αστέρι (το)
αστυφύλακας (ο)
άσχημος, -η, -ο (επ.)
Αύγουστος (ο)
αφήνω (ρ.)
αφού (σύνδ.)

Β

βαθύς, -ιά, -ύ (επ.)
 βαρύς, -ιά, -ύ (επ.)
 βιβλιοθήκη (η)
 βοηθώ (ρ.)
 βρίσκω (ρ.)

Γ

γειτονιά (η)
 γεμάτος, -η, -ο (επ.)
 γεμίζω (ρ.)
 γενέθλια (τα)
 γεωργός (ο)
 γη (η)
 γιορτάζω (ρ.)
 γλώσσα (η)
 γραφείο (το)
 γρήγορα (επίρρ.)
 γυμναστική (η)
 γυναίκα (η)
 γωνιά (η)

Δ

δείχνω (ρ.)
 Δεκέμβριος - Δεκέμβρης (ο)
 δεξιά (επίρρ. τοπ.)
 δεξιός, -ά, -ό (επ.)
 δέμα (το)
 δεύτερος, -η, -ο (αριθ. τακτ. επ.)
 διάδρομος (ο)
 διάλειμμα (το)
 διαμέρισμα (το)
 διευθυντής, ντρια (ο, η)
 διψώ (ρ.)
 δόντι (το)
 δουλειά (η)
 δουλεύω (ρ.)
 δύναμη (η)
 δυνατά (επίρρ.)
 δυνατός, -ή, -ό (επ.)
 δύσκολος, -ή, -ο (επ.)

Ε

εισιτήριο (το)
 εκατό (αριθ.)
 έκθεση (η)
 έκτος, -η, -ο (αριθ. τακτ. επ.)
 ελαφρός, -ή, -ό (επ.)
 Ελληνόπουλο (το)
 έμπορος (ο)
 εμπρός (επίρρ.)
 (ε)ξάδελφος, ξαδέρφη (ο, η)
 έπειτα (επίρρ. χρ.)
 εποχή (η)
 εργαλείο (το)
 εργάτης, εργάτρια (ο, η)
 ετοιμάζω (ρ.)
 έτοιμος, -η, -ο (επ.)
 έτσι (επίρρ. τροπ.)
 εύκολος, -η, -ο (επ.)
 ευτυχώς (επίρρ. τροπ.)
 εφημερίδα (η)

Ζ

ζευγάρι (το)
 ζητώ (ρ.)
 ζωγραφιά (η)

Η

ή (σύνδ.)
 ηλεκτρικό (το)
 ηλεκτρικός, -ή, -ό (επ.)
 ημερολόγιο (το)
 ήμερος, -η, -ο (επ.)
 ησυχία (η)
 ήσυχος, -η, -ο (επ.)

Θ

θέατρο (το)
 Θεός (ο)
 θερίζω (ρ.)
 θόρυβος (ο)
 θυμάμαι (ρ.)

I

Ιανουάριος - Γενάρης (ο)
 ιδρώνω (ρ.)
 Ιούλιος (ο)
 Ιούνιος (ο)
 ίσιος, -ια, -ιο (επ.)
 ιστορία (η)

K

καθαρίζω (ρ.)
 καθένας, καθεμιά, καθένα (αόρ. αντων.)
 καθόλου (επίρρ. ποσ.)
 καινούριος, -ια, -ιο (επ.)
 καίω (ρ.)
 κάλαντα (τα)
 καλοριφέρ (το)
 κάλτσα (η)
 κάμπος (ο)
 καπέλο (το)
 καπνός (ο)
 κάποιος, -α, -ο (αόρ. αντων.)
 κάποτε (επίρρ.)
 караγκιόζης (ο)
 καρέκλα (η)
 καρναβάλι (το)
 καρφί (το)
 καρφώνω (ρ.)
 κασετίνα (η)
 καταλαβαίνω (ρ.)
 κατάσταση (το)
 κάτι (αόρ. αντων.)
 καφενείο (το)
 κελαηδώ (ρ.)
 κεντώ (ρ.)
 κερδίζω (ρ.)
 κήπος (ο)
 κιλό (το)
 κινηματογράφος (ο)
 κλειδί (το)
 κλειδώνω (ρ.)

κλειστός, -ή, ό (επ.)
 κλωστή (η)
 κόβω (ρ.)
 κοιλιά (η)
 κοκκινίζω (ρ.)
 κόλλα (η)
 κολλώ (ρ.)
 κολυμπώ (ρ.)
 κομμάτι (το)
 κοπάδι (το)
 κορυφή (η)
 κόσμος (ο)
 κουβεντιάζω (ρ.)
 κουζίνα (η)
 κουμπί (το)
 κούνια (η)
 κουνώ, ιέμαι (ρ.)
 κουράζομαι (ρ.)
 κουτί (το)
 κρατώ (ρ.)
 κρεβάτι (το)
 κρεοπωλείο (το)
 κρύβω (ρ.)
 κρύο (το)
 κρυφτό (το)
 κρυώνω (ρ.)
 κύκλος (ο)
 κυνηγητό (το)
 κυνηγός (ο)

Λ

λάθος (το)
 λάκκος (ο)
 λάμπω (ρ.)
 λάσπη (η)
 λάστιχο (το)
 λεμόνι (το)
 λεωφορείο (το)
 λίγος, -η, -ο (επ.)
 λιμάνι (το)
 λίμνη (η)
 λιοντάρι (το)
 λιώνω (ρ.)
 λούζω (ρ.)

M

μαζεύω (ρ.)
 Μάιος - Μάης (ο)
 μαθαίνω (ρ.)
 μακρύς, -ιά -ύ (επ.)
 μάλλινος, -η, -ο (επ.)
 μαλώνω (ρ.)
 μανάβης (ο)
 μαντίλι (το)
 Μάρτιος - Μάρτης (ο)
 μαχαίρι (το)
 μεγαλώνω (ρ.)
 μέλισσα (η)
 μένω (ρ.)
 μέρος (το)
 μέση (η)
 μεσημέρι (το)
 μετρώ (ρ.)
 μοιάζω (ρ.)
 μοιράζω (ρ.)
 μόνος (ο)
 μπακάλης (ο)
 μπάνιο (το)
 μπράβο (επιφ.)

N

ναύτης (ο)
 νέος, -α, -ο (επ.)
 νησί (το)
 νικώ (ρ.)
 Νοέμβριος - Νοέμβρης (ο)
 νοσοκομείο (το)
 ντουλάπι (το)
 ντύνω (ρ.)
 νωρίς (επίρρ. χρον.)

Ξ

Ξαφνικά (επίρρ. τροπ.)
 Ξεκινώ (ρ.)
 Ξεκουράζομαι (ρ.)
 Ξενοδοχείο (το)

Ξένος, -η, -ο (επ.)
 Ξερός, -ή, -ό (επ.)
 Ξεχνώ (ρ.)
 Ξινός, -ή, -ό (επ.)
 Ξύλινος, -η, ο (επ.)

O

οδοντίατρος (ο)
 Οκτώβριος - Οκτώβρης (ο)
 ολόκληρος, -η, -ο (επ.)
 ομάδα (η)
 όμοιος, -α, -ο (επ.)
 όμορφος, -η, -ο (επ.)
 όμως (σύνδ. αντιθ.)
 όποιος (αναφ. αντων.)
 όπως (επίρρ. τροπ.)
 όρθιος, -α, -ο (επ.)
 όροφος (ο)
 ότι (σύνδ.)
 ούτε (σύνδ.)

Π

παγωτό (το)
 παλιός, -ά, -ό (επ.)
 πανί (το)
 παπούτσι (το)
 παρέα (η)
 πατρίδα (η)
 πατώ (ρ.)
 πεινώ (ρ.)
 πέμπτος, -η, -ο (αριθ. τακτ. επ.)
 περιβόλι (το)
 περιμένω (ρ.)
 περίπτερο (το)
 πέφτω (ρ.)
 πιάνω (ρ.)
 πικρός, -ή, -ό (επ.)
 πίνω (ρ.)
 πλάι (επίρρ.)
 πλατύς, -ιά, -ύ (επ.)
 πλέκω (ρ.)
 πλένω (ρ.)
 πληρώνω (ρ.)

πλοίο (το)
ποίημα (το)
πολυκατοικία (η)
πολύς, πολλή, πολύ (επ.)
πονώ (ρ.)
πορτοκάλι (το)
ποτάμι (το)
ποτέ (επίρρ. χρ.)
ποτήρι (το)
ποτίζω (ρ.)
πρά(γ)μα (το)
πριν (επίρρ. χρ. και σύνδ.)
προσέχω (ρ.)
προσπαθώ (ρ.)
πρόσωπο (το)
προχωρώ (ρ.)
πρώτος, -η, -ο (αριθμ. τακτ. επ.)

Ρ

ράβω (ρ.)
ρίχνω (ρ.)
ρόδα (η)
ρούχο (το)

Σ

σαν (επίρρ. τροπ.)
σειρά (η)
Σεπτέμβριος - Σεπτέμβρης (ο)
σηκώνω (ρ.)
σίδηρο (το)
σκαλίζω (ρ.)
σκοινί (το)
σκοτάδι (το)
σκουπίζω (ρ.)
σκύβω (ρ.)
σπάζω (ρ.)
σπρώχνω (ρ.)
σταματώ (ρ.)
σταυρός (ο)
σταφύλι (το)
στέκομαι (ρ.)
στέλνω (ρ.)

στενός, -ή, -ό (επ.)
στρατιώτης (ο)
στρογγυλός, -ή, -ό (επ.)
στρώνω (ρ.)
συζητώ (ρ.)
συναντώ (ρ.)
συνοικία (η)
σώμα (το)
σωρός (ο)

Τ

τάλιρο (το)
ταξίδι (το)
ταχυδρομείο (το)
τελειώνω (ρ.)
τελευταίος, -α, -ο (επ.)
τέταρτος, -η, -ο (αριθμ. τακτ. επ.)
τετράγωνο (το)
τετράγωνος, -η, -ο (επ.)
τίποτε, -οτα (αόρ. αντων.)
τοίχος (ο)
τραβώ (ρ.)
τρακτέρ (το)
τραπεζαρία (η)
τρένο (το)
τρίγωνο (το)
τρίτος, -η, -ο (αριθμ. τακτ. επ.)
τρόλεϊ (το)
τροχονόμος (ο)
τρύπα (η)
τρυπώ (ρ.)
τσέπη (η)
τσιμπώ (ρ.)

Υ

υπάλληλος (ο)
υπάρχει (ρ.)
υπόγειο (το)
ύφασμα (το)

Φ

φαρμακείο (το)
φέρνω (ρ.)

φέτα (η)
φόρεμα (το)
φορώ (ρ.)
φούρνος (ο)
φρούτο (το)
φτερό (το)
φτηνός, -ή, -ό (επ.)
φυλά(γ)ω (ρ.)
φυτεύω (ρ.)
φωνή (η)
φωτογραφία (η)

Χ

χαιρετώ (ρ.)
χαίρομαι (ρ.)
χαλώ (ρ.)
χαρίζω (ρ.)
χλωρός, -ή, -ό (επ.)
χοντρός, -ή, -ό (επ.)
χορτάρι (το)
χόρτο (το)

χρυσός, -ή, -ό (επ.)
χρωματίζω (ρ.)
χτενίζω (ρ.)
χτυπώ (ρ.)
χύνω (ρ.)
χωράφι (το)
χωρίζω (ρ.)
χωρίς (πρόθ.)
χωροφύλακας (ο)

Ψ

ψαράς (ο)
ψάχνω (ρ.)
ψέμα (το)
ψυγείο (το)

Ω

ωραία (επίρρ.)
ωραίος, -α, -ο (επ.)
ως (πρόθ. με την έννοια του μέχρι)

I. Σκοπός του μαθήματος

Σκοπός του γλωσσικού μαθήματος είναι να βοηθήσει τα παιδιά να οικειοποιηθούν, στο μέτρο των δυνατοτήτων τους, τον εκφραστικό πλούτο και τους μηχανισμούς της νεοελληνικής γλώσσας (δημοτικής), ώστε να διευκολυνθεί τόσο η πνευματική τους συγκρότηση όσο και η αποτελεσματική επικοινωνία τους με το περιβάλλον.

Ειδικότερα με το γλωσσικό μάθημα επιδιώκεται:

- να συνεχιστεί και στο σχολείο ο προσχολικός, φυσικός τρόπος εκμάθησης της γλώσσας.
- να οργανωθεί το γλωσσικό υλικό που φέρνουν μαζί τους τα παιδιά και να εμπλουτιστεί με ό,τι είναι απαραίτητο τόσο για τις ανάγκες της καθημερινής ζωής όσο και από γλωσσική και ευρύτερα μορφωτική άποψη.
- να μάθουν τα παιδιά να ακούν, να ερωτούν, και να εκφράζονται με ευχέρεια και φυσικότητα στις ποικίλες μορφές της προφορικής επικοινωνίας και ιδιαίτερα στη συζήτηση.
- να μάθουν να διαβάζουν με ευχέρεια και φυσικότητα και να κατανοούν αυτά που διαβάζουν μεγαλόφωνα ή σιωπηρά.
- να συλλάβουν, διαισθητικά στην αρχή και συστηματικότερα έπειτα, στο μέτρο πάντα που επιτρέπουν οι αφαιρετικές τους ικανότητες, μέσα από το πλήθος των συγκεκριμένων περιπτώσεων τους κανόνες που διέπουν τη λειτουργία του συστήματος της γλώσσας, και να ασκηθούν να τους εφαρμόζουν στην πράξη.
- να αποκτήσουν τη δεξιότητα της γραφής και να ασκηθούν προοδευτικά στο γραπτό λόγο, ώστε να εκφράζονται με ευχέρεια, σαφήνεια, πληρότητα και δημιουργικότητα.
- να εθιστούν σε τεχνικές μελέτης και αυτοάσκησης και στη χρήση βοηθημάτων, όπως είναι το ορθογραφικό λεξικό και το εγχειρίδιο γραμματικής.
- να ευαισθητοποιηθούν απέναντι στα λογοτεχνικά κείμενα, έτσι που να τα χαίρονται και να τα αγαπήσουν, για να φτάσουν να αποζητούν από μόνα τους τη συντροφιά του καλού λογοτεχνικού βιβλίου.

II. Περιεχόμενο και επιδιώξεις του μαθήματος

1. ΑΚΡΟΑΣΗ

Ακρόαση με το παιδί ως ακροατή.

Ακρόαση στη συζήτηση

Τα παιδιά:

- Αποκτούν καλές συνήθειες ως ακροατές.
- Αναγνωρίζουν ομοιότητες και διαφορές, ηχητικές και εννοιολογικές.
- Ακολουθούν προφορικές οδηγίες.
- Γράφουν με ταχύτητα και ακρίβεια κείμενο που τους υπαγορεύεται.

2. ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

Ανακοίνωση, περιγραφή, αφήγηση κτλ.

Διάλογος, συζήτηση, δραματοποίηση κτλ.

3. ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Φωναχτή ανάγνωση

Σιωπηρή ανάγνωση

Ανάγνωση πεζού κειμένου

Ανάγνωση ποιητικού κειμένου

Ανάγνωση άλλου υλικού (λεξικών, καταλόγων, πινάκων περιεχομένων, χαρτών κτλ.)

– Κάνουν συσχετίσεις και γενικεύσεις, συνάγουν συμπεράσματα, προβλέπουν αποτελέσματα.

– Αποτιμούν και θέτουν σε κριτικό έλεγχο αυτά που ακούν.

– Αναγνωρίζουν και ερμηνεύουν διαθέσεις (συναισθήματα, χιούμορ κτλ.).

– Απολαμβάνουν την αισθητικά καταξιωμένη έκφραση σε περιπτώσεις απαγγελίας, αφήγησης, δραματοποίησης κτλ.

Τα παιδιά:

– Αρθρώνουν, προφέρουν και τονίζουν σωστά.

– Εκφράζουν τις σκέψεις, τις επιθυμίες και τα αισθήματά τους με σαφήνεια, φυσικότητα και ευγένεια.

– Συμμετέχουν εποικοδομητικά σε συζητήσεις.

– Περιγράφουν σκηνές από τη φύση, εξιστορούν γεγονότα από τη ζωή και την ιστορία, αφηγούνται το περιεχόμενο αναγνωσμάτων κτλ.

– Απαγγέλλουν με εκφραστικότητα λογοτεχνικά κείμενα και παίρνουν μέρος σε δραματοποιήσεις και θεατρικές παραστάσεις.

Τα παιδιά:

– Κατακτούν το βασικό μηχανισμό της ανάγνωσης.

– Διαβάζουν φωναχτά με άνεση και εκφραστικότητα, έτσι που να φαίνεται ότι συμμετέχει όλος ο πνευματικός και συναισθηματικός τους κόσμος.

– Διαβάζουν σιωπηρά με ευχέρεια, προσήλωση και στοχαστικότητα.

– Κατανοούν τα κείμενα που διαβάζουν στα βασικά και στα δευτερεύοντα σημεία τους.

– Αποτιμούν τα κείμενα που διαβάζουν, από την άποψη του περιεχομένου και της μορφής.

– Απομνημονεύουν με σωστό τρόπο μικρά κείμενα που χρειάζεται να συγκρατήσουν στη μνήμη τους.

- Κάνουν χρήση πρόσθετων πηγών πληροφοριών (εγκυκλοπαιδειών, λεξικών, καταλόγων, πινάκων, περιεχομένων κτλ.)
- Αναγνωρίζουν και αποδίδουν με τον προσηφορότερο τρόπο κείμενα από διάφορα είδη του λόγου (πεζογραφία, ποίηση, θέατρο).
- Απολαμβάνουν τα καλογραμμένα κείμενα, κάνουν μια πρώτη γνωριμία με τη νεοελληνική λογοτεχνία και γίνονται φίλοι του καλού βιβλίου.

4. ΓΡΑΠΤΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

Ανακοινώσεις, σημειώματα, επιγραφές κτλ.

Σημειώσεις, περιλήψεις, τηλεγραφήματα, κτλ.

Αλληλογραφία

Αιτήσεις, δηλώσεις, πρακτικά κτλ.

Ευρετήρια, κατάλογοι, πίνακες περιεχομένων κτλ.

Έκθεση (ομαδική - ατομική, ελεύθερη, καθοδηγημένη).

Τα παιδιά:

- Χρησιμοποιούν σωστά τα γραπτά σύμβολα για την απόδοση του προφορικού λόγου.
- Γράφουν ευανάγνωστα, γρήγορα και ορθογραφημένα.
- Χρησιμοποιούν σωστά τα κεφαλαία και τη στίξη και διευθετούν το κείμενο σε παραγράφους.
- Γράφουν, ατομικά και ομαδικά, λογικές προτάσεις, τις διευθετούν σε ορισμένη σειρά και τις οργανώνουν σε ευρύτερες συνθέσεις με βάση ένα σκοπό και ένα σχέδιο.
- Χρησιμοποιούν τις αισθήσεις, τη λογική και τη φαντασία για να γράφουν παραστατικά αυτά που έχουν να πουν.
- Ασκούν κριτικό έλεγχο σ' αυτά που γράφουν, βήμα προς βήμα και μετά την ολοκλήρωση του γραπτού.
- Βγάζουν σημειώσεις, περιλήψεις και διαγράμματα.
- Ασκούνται στη δημιουργική γραπτή έκφραση (ημερολόγιο, σημειώματα, ευχετήρια, ανακοινώσεις, περιγραφές, ιστορίες, βιογραφίες, εφημερίδα, θέατρο κτλ.)
- Χρησιμοποιούν τη γλώσσα στην καθιερωμένη της μορφή, σύμφωνα με τα πρότυπα της γραμματικής και του συντακτικού και ανάλογα με τις απαιτήσεις του συγκεκριμένου κάθε φορά είδους λόγου.

Τα παιδιά:

- Αποσαφηνίζουν και σταθεροποιούν το

5. ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Εννοιολογικό λεξιλόγιο.

- λεξιλόγιο της προσχολικής τους ηλικίας.
- Εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους με λέξεις και εκφράσεις εννοιολογικά απαραίτητες για τις ανάγκες της καθημερινής επικοινωνίας και για τη γλωσσική και την ευρύτερη πνευματική τους καλλιέργεια.
 - Ταυτίζουν την ακουστική με την οπτική εικόνα των λέξεων.
 - Ομαδοποιούν τις λέξεις με βάση σημασιολογικές συνδέσεις (συνώνυμα, αντίθετα, ομώνυμα, ταυτόσημα, παράγωγα, μέρη του λόγου, οικογένειες λέξεων, ομοιοκατάληκτες λέξεις κτλ.).
 - Καταρτίζουν αλφαθητικά λεξιλόγια, γενικά και ειδικά.
 - Κάνουν χρήση λεξικών (ορθογραφικών, ερμηνευτικών, ετυμολογικών, ειδικών).
 - Χρησιμοποιούν βασικές λέξεις στον προφορικό και το γραπτό τους λόγο.

6. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Σύνταξη
Σημασιολογία
Φωνολογία
Μορφολογία

Τα παιδιά:

- Σπουδάζουν τη δομή και τη λειτουργία της πρότασης στις διάφορες μορφές και τους μετασχηματισμούς της.
- Ασκοούνται στη χρήση των σημείων στίξης για τη σωστή σήμανση των προτάσεων.
- Σπουδάζουν τα μέρη του λόγου σε συσχετισμό με το λειτουργικό τους ρόλο μέσα στην πρόταση.
- Συλλαμβάνουν τη σημασία των λέξεων με όλους τους δυνατούς τρόπους (σύνδεση των λέξεων με τα πράγματα, συγκριτική συσχέτιση συνώνυμων και αντίθετων, παραγωγή και σύνθεση, καταληκτικές ενδείξεις, κυριολεκτική και μεταφορική χρήση, συμφραζόμενα κτλ.).
- Ασκοούνται στην ορθογραφία λέξεων με βάση τους κανόνες που διέπουν το θεματικό και το καταληκτικό τους μέρος.
- Αναγνωρίζουν, συνθέτουν και σπουδάζουν ευρύτερα σύνολα λέξεων.
- Αποκτούν γνήσιο γλωσσικό αίσθημα με τη χρήση της καθιερωμένης γλώσσας κατά τα πρότυπα που πρέπει να ενσαρκώνει ο προφορικός λόγος του δασκάλου και τα σχολικά βιβλία.

III. Γενικές παρατηρήσεις

Το γλωσσικό μάθημα αντιμετωπίζεται στη σφαιρικότητά του, κατά τρόπο δηλαδή ώστε όλες οι διδακτικές ενέργειες, συγκλίνοντας, να προάγουν την ικανότητα για κατανόηση και έκφραση, που είναι οι δυο άξονες στη διαδικασία της επικοινωνίας. Οι περιοχές του μαθήματος δεν έχουν χρονική αυτοτέλεια, δεν εξαντλούνται δηλ. καθεμιά χωριστά από την άλλη. Στοιχεία από όλες εντάσσονται και εξισορροπούνται μέσα στις ημερήσιες διδακτικές ενότητες, με έμφαση κάθε φορά σε ορισμένο τομέα (ή τομείς) του μαθήματος, κατά τις συγκεκριμένες ανάγκες της διδασκαλίας.

– Στο επίκεντρο της γλωσσικής διδασκαλίας βρίσκεται ο απαρτισμένος λόγος, με μικρότερη φυσική μονάδα του την πρόταση. Αυτός θα είναι αφετηρία, σημείο αναφοράς και κατάληξη της διδασκαλίας.

– Η ύλη διατάσσεται κοχλιωτά και αυτό εξυπακούει, ότι κάθε νέα γλωσσική ενότητα, οικοδομείται επάνω στις βάσεις των προηγούμενων.

– Η γλωσσική διδασκαλία μεθοδεύεται έτσι, ώστε ο μαθητής να μαθαίνει και να ασκείται κάνοντας όσο το δυνατό λιγότερα λάθη.

Απαραίτητος όρος είναι κάθε διδακτική ενότητα να μην περιέχει άλλες δυσκολίες έξω από όσες προβλέπονται στο γλωσσικό φαινόμενο που εισάγεται για πρώτη φορά. Ο ίδιος ο μαθητής επίσης συμμετέχει στη διόρθωση των λαθών, με την οποία ολοκληρώνεται το μάθημα της ημέρας.

– Ό,τι διδάσκεται πρέπει με την άσκηση και την επανάληψη να καταλήγει σε δεξιότητες, που θα έχουν την εφαρμογή τους στη γλωσσική συμπεριφορά των παιδιών.

– Για τη γλωσσική διδασκαλία θα χρησιμοποιηθούν δυο βασικά βοηθήματα: Το βιβλίο γλωσσικής διδασκαλίας, «Η γλώσσα μου», και το Ανθολόγιο.

«Η γλώσσα μου» είναι το βασικό βιβλίο σπουδής της νεοελληνικής γλώσσας. Περιέχει σύντομα κείμενα, που αντιπροσωπεύουν όλες τις δυνατές χρήσεις του λόγου και παράλληλα ενσωματώνουν αβίαστα τα στοιχεία της γλώσσας που πρόκειται να διδαχτούν. Τα κείμενα συνοδεύονται από εισαγωγικές παρατηρήσεις και ασκήσεις ποικίλης γλωσσικής επεξεργασίας.

Το Ανθολόγιο περιέχει κείμενα της νεοελληνικής λογοτεχνίας και στόχος του είναι να φέρει τα παιδιά κοντά στο καλό λογοτεχνικό βιβλίο και να τα κάμει να το χαρούν και να το αγαπήσουν.

IV. Περιεχόμενο, στόχοι και δραστηριότητες

A. ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

1. ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

2. ΑΚΡΟΑΣΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Τα παιδιά:

Τα παιδιά:

Μονολογικές μορφές

Ανακοινώνουν προσωπι-

Παρακολουθούν τον ομι-

επικοινωνίας:
Ανακοινώσεις, περι-
γραφές, αφηγήσεις,
μηνύματα, οδηγίες,
προσκλήσεις, διατύ-
πωση αιτήματος ή
πaráκλησης, απαγγε-
λία κτλ.

κές εμπειρίες, σκέψεις,
επιθυμίες, σχέδια και
προγράμματα κτλ.

Περιγράφουν και χαρα-
κτηρίζουν πρόσωπα, αντι-
κείμενα, τόπους, γεγονό-
τα, εικόνες κτλ.

Αφηγούνται παραμύθια,
ιστορίες, ανέκδοτα.

Αποδίδουν όσο γίνεται
καλύτερα το περιεχόμενο
γραπτών ανακοινώσεων,
οδηγιών και άλλων κειμέ-
νων.

Σε όλες τις περιπτώσεις:
Εκφράζονται με σαφή-
νεια, φυσικότητα και ευ-
γένεια.

Αρθρώνουν, προφέρουν
και τονίζουν σωστά.

Συνοδεύουν τα λόγια
τους με ανάλογη στάση
του σώματος, έκφραση
προσώπου και χειρονο-
μίες, όλα αυτά φυσικά και
μετρημένα.

Αποκτούν άνεση και υιο-
θετούν γλωσσικά απο-
δεκτούς τρόπους και τύ-
πους στην προφορική
τους επικοινωνία. Διανθί-
ζουν το λόγο τους με
νέες λέξεις και ζωντα-
νούς φραστικούς τρό-
πους που προσιδιάζουν
σε διάφορες περιστάσεις
της ζωής (χιούμορ, παρο-
μοιώσεις, μεταφορικές
εκφράσεις, αυτοερωτή-
σεις κτλ.)

Παίρνουν το λόγο την κα-
τάλληλη στιγμή, συνήθως
όταν έρθει η σειρά τους.
Χρησιμοποιούν εκφρα-
στικούς τρόπους που κά-

λητή σιωπηρά, με προ-
σοχή και ευγενική προ-
σήλωση.

Παρακολουθούν αυτά
που ακούνε με ενεργο-
ποιημένη την αντίληψη
και την κρίση τους.

Συγκρατούν το περίγραμ-
μα και τα βασικά τους
σημεία.

Συμπεραίνουν από τα
συμφραζόμενα τη σημα-
σία λέξεων και λεκτικών
συνόλων και τα τυχόν πα-
ραλειπόμενα που υπο-
νοούνται.

Συμπληρώνουν ή επε-
κτείνουν ημιτελείς ιστο-
ρίες.

Επωφελούνται γλωσσικά
από αυτά που ακούνε,
εμπλουτίζοντας τη γλώσ-
σα τους με νέες λέξεις
και εκφράσεις.

Ευαισθητοποιούνται απέ-
ναντι στις διαφορές
πλευρές και χρήσεις της
γλώσσας ως οργάνου για
τη διευκόλυνση της αν-
θρώπινης συμβίωσης, τη
μετάδοση πληροφοριών,
την προαγωγή της σκέ-
ψης και για λογοτεχνική
δημιουργία και αισθητική
τέρψη.

Παρακολουθούν το συνο-
μιλητή τους με προσοχή,
ενεργοποιώντας απο-
τελεσματικά την αντίλη-
ψη, την κατανόηση και

Διαλογικές μορφές
επικοινωνίας

α) Χαιρετισμοί, ευχές,
συστάσεις, έκφρα-
ση συγχαρητηρίων

κτλ. τηλεφωνική συνδιάλεξη, συνέντευξη, σχολιασμός μιας είδησης ή ανταλλαγή απόψεων, για κάποιο θέμα, πώς ζητούμε και δίνουμε πληροφορίες κτλ.

β) συζήτηση

νουν αποτελεσματική τη συνεννόηση και ευχάριστη τη συμβίωση των ανθρώπων.

Ζητούν με λεπτότητα διευκρινίσεις πάνω στα λεγόμενα του συνομιλητή τους.

Δεν ξεφεύγουν από το θέμα της συζήτησης.

Αποφεύγουν τις ασημαντολογίες και τις μακρηγορίες. Διαλέγονται με επιχειρήματα και εποικοδομητική διάθεση, με στόχο την προώθηση του θέματος που συζητείται και όχι τη δημιουργία εντυπώσεων.

Υποδύονται με φυσικότητα και δημιουργικούς αυτοσχεδιασμούς διάφορους ρόλους σε σκηνές από την καθημερινή ζωή και από τα αναγνώσματά τους, και με τον τρόπο αυτό αναπαράγουν και οικειώνονται βιωματικά το σχετικό κάθε φορά γλωσσικό υλικό (λεξιλόγιο και εκφράσεις)

Αποδίδουν ποιήματα με ποικίλες μορφές δραματοποιημένης και χορικής απαγγελίας για εξοικείωση με τη ρυθμική έκφραση του λόγου. Σε όλες τις περιπτώσεις τηρούν τους όρους και κάνουν την προφορική έκφραση νοηματικά και αισθητικά αποτελεσματική.

την κρίση τους.

Σέβονται τις απόψεις του συνομιλητή τους, ακόμα και αν δε συμφωνούν μ' αυτές, και δε τον διακόπτουν χωρίς σοβαρό λόγο.

Δέχονται τις παρατηρήσεις, τις υποδείξεις και την κριτική των άλλων και αποφεύγουν να αντιδρούν.

Ως εκτελεστές ρόλων θέτουν σε λειτουργία τους μηχανισμούς ακουστικής εγρήγορης, αποκριτικής ετοιμότητας και βιωματικής συμμετοχής.

Αποκωδικοποιούν τα οπτικά και ακουστικά σήματα, απολαμβάνουν το αισθητικό αποτέλεσμα και επικοινωνούν βιωματικά με το περιεχόμενο των δρωμένων.

Δραματοποίηση

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Απλά κείμενα από τα κυριότερα είδη του λόγου:

αφηγήσεις περιστατικών από την καθημερινή ζωή, περιγραφές αντικειμένων, καταστάσεων και γεγονότων, παραμύθια, μύθοι, λαϊκές παραδόσεις, ανέκδοτα, διηγήματα, επιστολές, ανακοινώσεις και οδηγίες για το κοινό, ποιήματα (δημοτικά και επώνυμα), θέατρο,

επιστημονικά κείμενα κτλ.

Άλλη γλωσσική ύλη:

Πίνακες περιεχομένων, κατάλογοι, λεξικά, χάρτες, σχεδιαγράμματα, ιστορίες με εικόνες ή σκίτσα, εφημερίδες και περιοδικά, σημειώσεις κτλ.

Τα παιδιά:

Διαβάζουν άλλοτε σιωπηρά κι άλλοτε μεγαλόφωνα (ανάλογα με την κατάσταση ή τη σκοπιμότητα) κείμενα έντυπα, δακτυλογραφημένα και χειρόγραφα, ποικίλης γλωσσικής πειθαρχίας και εφαρμογής.

Διαβάζουν μεγαλόφωνα: (α) για να έχουν ταυτόχρονη και ξεκάθαρη οπτικοακουστική αντίληψη του κειμένου (β) για να ανακοινώσουν έτσι το κείμενο σε άλλους (γ) για προσωπική τους ευχαρίστηση.

Διαβάζουν σιωπηρά: (α) όταν είναι περισσότερο οπτικοί τύποι (β) όταν εξυπηρετούνται με τον οικονομικότερο και πιο εύχρηστο αυτόν τρόπο (γ) όταν δε θέλουν να ενοχλήσουν τους άλλους με το φωναχτό διάβασμα.

Διαβάζουν: μεγαλόφωνα με καθαρή άρθρωση, φυσικότητα και άνεση και σιωπηρά με προσήλωση και στοχαστικότητα - έχοντας και στις δυο περιπτώσεις οδηγό το νήμα του νοήματος, τα συμφραζόμενα και τη στίξη του κειμένου.

Διαβάζουν με αργό ή γρήγορο ρυθμό, ανάλογα με το επίπεδο του κειμένου, την έκτασή του, το διαθέσιμο χρόνο, και κυρίως ανάλογα με το είδος του κειμένου και το σκοπό για τον οποίο διαβάζεται.

Απαγγέλλουν ποιήματα με καθαρή άρθρωση και φυσικότητα, χωρίς στόμφο και μελοδραματική εκφώνηση, έχοντας οδηγό όχι τόσο τη μετρική όσο και νοηματική ροή του ποιήματος.

Διακρίνουν τα τοπικά και χρονικά πλαίσια, τα πρόσωπα και τη δράση τους, τα κύρια σημεία και τις λεπτομέρειες, τις βασικές και τις βοηθητικές ιδέες και τις διασυνδέσεις τους, την ακολουθία των γεγονότων, τις

σχέσεις αιτίου και αποτελέσματος, και γενικά, την οργάνωση του κειμένου.

Χωρίζουν σε ενότητες κείμενα που επιδέχονται τέτοιο χωρισμό και προτείνουν επικεφαλίδες που συμπυκνώνουν το νόημα των εννοτήτων.

Κρίνουν το περιεχόμενο του κειμένου στο σύνολό του ή στα σημεία (αν είναι πραγματικό ή εξωπραγματικό, αν αναφέρεται σε γεγονός ή εκφράζει γνώμη, αν είναι έγκυρο και αξιόπιστο ή έχει ανακρίβειες και ανακολουθίες), τους χαρακτήρες και τα δρώμενα κτλ.

Αναγνωρίζουν και εκτιμούν τα λογοτεχνικά γνωρίσματα και τεχνάσματα του συγγραφέα: λιτό ή εμπλουτισμένο γράψιμο, ουδέτερη ή συναισθηματική περιγραφή, δραματικά ή κωμικά στοιχεία, σχήματα λόγου κτλ.

Εξοικειώνονται στενά με τα κείμενα που διαβάζουν και αποθησαυρίζουν νέες λέξεις και εκφραστικούς τρόπους.

Εθίζονται στη χρήση των πινάκων περιεχομένων, του βασικού λεξιλογίου, άλλων λεξικών και εγκυκλοπαιδειών, καταλόγων, οδηγιών κτλ. καθώς και στην εφαρμογή πρόσφορων τεχνικών μελέτης.

Απολαμβάνουν τα καλογραμμένα κείμενα και διαμορφώνουν θετική στάση απέναντι στο βιβλίο.

2. ΓΡΑΠΤΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Αντιγραφή
Ορθογραφία
Ελεύθερη και καθοδηγημέ-
νη έκφραση:
«Σκέφτομαι και γράφω».
Εφημερίδα
Ημερολόγιο
Ευχητήρια, προσκλήσεις
Επιγραφές, λεζάντες
Πινακίδες, κατάλογοι
Περιλήψεις, σημειώσεις
Επιστολές κτλ.

Τα παιδιά:
Παίρνουν σωστή στάση όταν γράφουν, κρατούν σωστά το μολύβι ή το στυλό και απομιμούνται χωρίς πίεση το υπόδειγμα γραφής.
Γράφουν καθαρά, καλαισθητα και με σχετική ταχύτητα, και τηρούν κανονικές αποστάσεις ανάμεσα στα γράμματα και τις λέξεις.
Γράφουν ορθογραφημένα τις λέξεις του βασικού λεξιλογίου, τονίζουν σωστά και χρησιμοποιούν τα γνωστά τους σημεία στίξης.
Μεταφέρουν και εφαρμόζουν στα γραπτά τους κείμενα ό,τι έχουν μάθει στη γραμματική σχετικά με την ορθογραφία και τη σύνταξη.
Γράφουν ευανάγνωστα και ορθογραφημένα όχι μόνο την αντιγραφή και την ορθογραφία τους αλλά και κάθε κείμενο είτε στα γλωσσικά είτε σε άλλα μαθήματα.
Κάνουν συχνή χρήση λεξικού, για να αναζητήσουν ή να ελέγξουν την ορθογραφία ή τη σημασία δύσκολων λέξεων.
Ικανοποιούν την επιθυμία τους για αυτοέκφραση, ανακοίνωση και αυτοεπιβεβαίωση.
Γράφουν, σε ατομική ή ομαδική βάση, και ανακοινώνουν (διαβάζοντάς τα στους άλλους ή βάζοντάς τα στο χώρο των ανακοινώσεων ή στη μαθητική εφημερίδα) μικρά κείμενα, με βάση τον κόσμο των εμπειριών τους.
Ευαίσθητοποιούνται απέναντι στο θέμα τους και αντλούν από όσο το δυνατόν περισσότερες αισθήσεις για την παραστατικότερη απόδοσή τους.
Εμπλέκουν και τον εαυτό τους σ' αυτά που περιγράφουν ή εξιστορούν, είτε με την άμεση ανάμειξή τους στα δρώμενα είτε με το σχολιασμό και τη συναισθηματική τους κάλυψη.

Χρησιμοποιούν φραστικούς τρόπους που ζωντανεύουν το κείμενο, όπως είναι: η απομίμηση ήχων, η αναφώνηση ή αυτοερώτηση ή ερώτηση στον αναγνώστη, ο διάλογος, επιτυχημένες παρομοιώσεις, προσωποποιήσεις και μεταφορές, υποθέσεις για την ψυχική κατάσταση του άλλου κτλ.). Διαπιστώνουν (και επωφελούνται από τη διαπίστωση) ότι επικοινωνούν καλύτερα με τους άλλους όταν αυτά που γράφουν: α) είναι δοσμένα με παραστατικό τρόπο β) έχουν λογική αλληλουχία και σύνθεση γ) είναι σωστά και στις λεπτομέρειες από γραμματική και συντακτική άποψη.

Γράφουν με προσήλωση και στοχαστικότητα και καθώς γράφουν, ρίχνουν ματιές στα προηγούμενα για να μη χάσουν τον ειρμό της σκέψης τους και να μην απομακρυνθούν από το αντικείμενό τους.

Τελειοποιούνται στη σωστή γραπτή έκφραση και με πιο μεθοδευμένες γραπτές εργασίες, όπως είναι:

Σύνθεση κειμένου με βάση μια ή περισσότερες εικόνες.

Αποκατάσταση μπερδεμένων προτάσεων σε μια λογική σειρά.

Συμπλήρωση κειμένων με ορισμένες λέξεις και φράσεις.

Απογύμνωση κειμένου από επίθετα και άλλους προσδιορισμούς.

Εμπλουτισμός κειμένου με πρόσθετο υλικό.

Ολοκλήρωση αποσπασματικής ή ημιτελούς ιστορία.

Περιληπτική απόδοση κειμένου με βάση δοσμένες ερωτήσεις ή λέξεις - πυρήνες. Επέκταση και εμπλουτισμός υποτυπώδους μύθου, όπως είναι οι μύθοι του Αισώπου. Παράλληλη ρεαλιστική και φανταστική περιγραφή για το ίδιο θέμα.

Γραφή κειμένου με βάση ορισμένη οργανωτική αρχή, τόπο, χρόνο, σπουδαιότητα, αποδεικτική διαδικασία, κοινωνική σύμβαση κτλ. Π.χ. περιγραφή τοπίου, φυτού, φυσικού φαινομένου, πειράματος, επιστολή.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

- Το Πρόγραμμα διδασκαλίας της γραμματικής στις τάξεις Γ' και Δ' αποτελεί συνέχεια του προγράμματος των τάξεων Α' και Β' με ορισμένες επαναλήψεις (Β) ενοτήτων και τις απαραίτητες για το επίπεδο των τάξεων αυτών διευρύνσεις (Δ).
- Η σειρά διδασκαλίας των ενοτήτων δεν ταυτίζεται με τη σειρά που εμφανίζονται στο πρόγραμμα, αλλά καθορίζεται από τα περιεχόμενα των κειμένων του βιβλίου «Η γλώσσα μου» και από τις λοιπές ευκαιριακές διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες.
- Οι όροι της γραμματικής που μπορεί να χρησιμοποιηθούν ευκαιριακά στις τάξεις αυτές - χωρίς να δοθεί τυπικός γραμματικός ορισμός ή να ζητηθεί να απομνημονευτούν από τα παιδιά - είναι:
απόστροφος, ενωτικό, παύλα, παρένθεση, αποσιωπητικά, άρθρο, ουσιαστικό (κύριο - κοινό), αριθμός (ενικός - πληθυντικός), θέμα, κατάληξη, γένος (αρσενικό - θηλυκό - ουδέτερο), επίθετο, αντωνυμία, συλλαβισμός, μονοσύλλαβες - δισύλλαβες - τρισύλλαβες - πολυσύλλαβες λέξεις, λήγουσα - παραλήγουσα - προπαραλήγουσα, αρχική συλλαβή, αρχικό - τελικό γράμμα, πρόσωπο και αριθμός ρήματος, μετοχή, χρόνος (παροντικός - παρελθοντικός, - μελλοντικός), ενεστώτας, παρατατικός, αόριστος, στιγμιαίος - εξακολουθητικός - συντελεσμένος μέλλοντας, παρακείμενος και υπερσυντέλικος.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Η πρόταση

- α. Βασικές προτάσεις
(κρίσης, επιθυμίας, κατα-

Τα παιδιά:

Αναλύουν βασικές προτάσεις (κρίσης, επιθυμίας κτλ.) στους όρους τους με βάση

φατικές, αρνητικές και ερωτηματικές) των τύπων ΥΡ, ΥΡΚ, ΥΡΑ (Ν) και ΥΡΑΑ (Δ).

ερωτήσεις του τύπου «ποιος;», «τι κάνει;», «τι είναι;», «τι παθαίνει; κτλ. (Β)

Αντικαθιστούν στις ίδιες προτάσεις έναν ή περισσότερους από τους όρους τους (π.χ. το Υ ή το Υ και το Α) με άλλες λέξεις ή φράσεις, σχηματίζοντας προτάσεις του δικού του τύπου (Δ).

Αντικαθιστούν όλους τους όρους μιας πρότασης, μετατρέποντάς την σε άλλη του ίδιου τύπου (Α).

Διακρίνουν καταφατικές προτάσεις κρίσης, επιθυμίας και επιφωνηματικές και τις μετατρέπουν σε ερωτηματικές ή αρνητικές και το αντίστροφο (Ε).

Συμπληρώνουν το Α μιας πρότασης που έχει μονόπρωτο μεταβατικό ρήμα, χρησιμοποιώντας ουσιαστικό, επίθετο, αντωνυμία, ή μετοχή σε πώση αιτιατική ή εμπρόθετη αιτιατική (Δ) Π.χ. ο Κ. σκαλίζει (τον κήπο).

Ο Χ. παίζει, (κιθάρα), Η Μ. ξύπνησε (τον κοιμισμένο), ο Δ. περίμενε (εσένα).

Συμπληρώνουν τους όρους ΑΑ μιας πρότασης του τύπου ΥΡΑΑ που έχει δίπρωτο μεταβατικό ρήμα με πτωτικά σε αιτιατική και αντικαθιστούν το έμμεσο αντικείμενο με εμπρόθετο (Δ).

Π.χ. Η Μ. μαθαίνει (α) την αδελφή της χορό. Γέμισα το ποτήρι (με) νερό.

Εξυπονοούν το Υ μιας πρότασης, όταν αυτό δεν αναφέρεται, από την κατάληξη του Ρ (Ε).

Μαντεύουν το Ρ σε συχνόχρηστες φράσεις του τύπου: (Είναι) ώρα για φαγητό, (Εύχομαι) καλή όρεξη κτλ. (Δ).

Βρίσκουν τα παραλειπόμενα - λέξεις ή σύνολα - συχνόχρηστων προτάσεων σύγκρισης και παρομοιώσεων. Π.χ. Ο κήπος μας είναι μικρότερος από (τον κήπο) του γείτονα. Σήμερα ο άρρωστος είναι καλύτερα (από χτες).

Τα μαλλιά του είναι σγουρά σαν (τα μαλλιά) της Χ.

Αναλύουν επαυξημένες προτάσεις με ερω-

β) Ελλειπτικές προτάσεις

γ) Επαυξημένες προτάσεις

τήσεις του τύπου «ποιος;», «τι κάνει;», «πότε;» «πού;», κτλ.

Διακρίνουν τους κύριους όρους επαυξημένων προτάσεων και τις μετατρέπουν σε απλές (B).

Επαυξάνουν απλές προτάσεις χρησιμοποιώντας χρονικούς, τοπικούς κ.ά. προσδιορισμούς (B).

δ) *Σύνθετες προτάσεις*

Αναλύουν σύνθετες προτάσεις σε απλές, όπως π.χ. την πρόταση «Εγώ, εσύ κι αυτός μένουμε στην Αθήνα» στις προτάσεις «Εγώ μένω στην Αθήνα» κτλ. (Δ).

Συγχωνεύουν απλές προτάσεις και κάνουν μια σύνθετη με περισσότερα από ένα, Υ, Κ ή Α (E).

ε) *Σχήματα λόγου: ασύνδετο (B), παρομοίωση και μεταφορά (Δ).*

Σχηματίζουν προτάσεις με ασύνδετα Υ; Κ ή Α (E).

Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν και οι ίδιοι παρομοιώσεις και κυρίως όσες εισάγονται με το **σαν** (Δ).

Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν μεταφορές, κυρίως από έμψυχα σε άψυχα και το αντίστροφο Π.χ. Η Αθήνα είναι η καρδιά της Ελλάδας, ο Γιάννης έχει χρυσή καρδιά (Δ).

στ) *Σύνδεση προτάσεων: Σύνταξη σε παράταξη και σε υπόταξη*

Συνδέουν (κύριες) προτάσεις με τους συνδέσμους: **και** (E), **αλλά**, **ενώ** και με το αντιθετικό **ή** (Δ).

Συνδέουν κύριες προτάσεις με δευτερεύουσες (Δ):

α) αιτιολογικές που εισάγονται με το **γιατί**, ή το **επειδή** π.χ. Μου έκαναν παρατήρηση, γιατί (επειδή) άργησα.

β) χρονικές που εισάγονται με το **όταν** ή το **μόλις**. Π.χ. Τηλεφώνησέ μου όταν (μόλις) μάθεις κάτι.

γ) ειδικές που εισάγονται με το **ότι** ή το **πως** και χρησιμοποιούνται ως αντικείμενο μιας κύριας. Π.χ. Πιστεύω ότι (πως) θα τα καταφέρεις.

δ) ενδοιαστικές που εισάγονται με το **μήπως** ή το (**να**) **μη** και χρησιμοποιούνται ως αντικείμενο μιας κύριας Π.χ. Φοβάμαι μήπως (μην) αρρωστήσεις.

ε) αναφορικές που εισάγονται με το **ό,τι και που**.

2. Οι λέξεις και τα γράμματα

Κατατάσσουν αλφαθητικά λέξεις με βάση το αρχικό τους γράμμα (Ε).

Κατατάσσουν αλφαθητικά λέξεις που έχουν το ίδιο αρχικό με βάση το δεύτερο γράμμα τους (Δ).

Χρησιμοποιούν με σχετική άνεση μαθητικά λεξικά για να ορθογραφούν λέξεις του λεξιλογίου τους.

Διευρύνουν το λεξιλόγιό τους βρίσκοντας λέξεις που ανήκουν στην ίδια οικογένεια με τις λέξεις του βασικού λεξιλογίου τους και ορθογραφούν το ριζικό μέρος των λέξεων που συγγενεύουν ετυμολογικά (Δ). Γράφουν τα ονόματα ανθρώπων, οδών, πλατειών, οικισμών, βουνών, ποταμών κτλ. (Ε), καθώς και τα εθνικά ονόματα και τους τίτλους βιβλίων και έργων τέχνης (Δ) με το αρχικό γράμμα κεφαλαίο.

Χρησιμοποιούν υποκοριστικά σε -άκι -ίτσα, -ούλα (Ε) και σε -ούτσικος, -η, -ο, -άκης, -άκος, -ούλης, -ούλι, όπουλο, -όπουλα (Δ) και μεγεθυντικά σε -α, -αρα, -αράς, -αρος (Δ).

Διαβάζουν σωστά και χρησιμοποιούν στο γραπτό τους λόγο τις συχνόχρηστες συντομογραφίες δρχ. κ., κ.ά., κτλ. μ., μ.μ., π.μ., π.χ., σ., Υ.Γ. και χμ. (Δ).

Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν συνώνυμες, αντίθετες (Β) και ταυτόσημες (Δ) λέξεις του λεξιλογίου τους.

Αναλύουν σύνθετες λέξεις σε απλές και συνθέτουν λέξεις από τα συνθετικά τους χρησιμοποιώντας κυρίως τα παρατακτικά, τα προσδιοριστικά (Ε) και τα κτητικά σύνθετα, τα αχώριστα μόρια **α(ν)** και **ξε** - όταν σημαίνουν (α) στέρηση και αντίθεση, ή στέρηση ή αντίθεση, (Δ) και (β) πολύ ή εντελώς (Δ).

Χρησιμοποιούν τα παρακάτω μόρια και τις άλλες άκλιτες λέξεις που χρησιμοποιούνται ως μόρια (Δ):

α) Το μόριο **ας** όταν δηλώνει προτροπή, π.χ. **ας αρχίσουμε**.

- β) Το δεικτικό μόριο **να** με ονομαστική ή αιτιατική. Π.χ.: ο φίλος μου. Να την η Λαμία.
- γ) Τον τελικό σύνδεσμο **να** για την εισαγωγή ερωτήσεων. Π.χ. Να σου φέρω ένα γλυκό;
- δ) Την πρόθεση **παρά** με ποσοτική επιρρηματική σημασία και το επιθετικό μόριο **παρά**. Π.χ.: Χάρηκα πάρα πολύ, πάρα πολύ ψηλός.
- ε) Το παρομοιαστικό επίρρημα **σαν** με ονομαστική αιτιατική και γενική. Π.χ. Έτρεχε σαν λαγός. Τον αγαπώ σαν πατέρα. Έχει σγουρά μαλλιά σαν της Φ.

3. Ο συλλαβισμός

Συλλαβίζουν λέξεις με συνεχόμενα φωνήεντα, με ένα σύμφωνο ανάμεσα σε δυο φωνήεντα, με δίψηφα, συνδυασμούς και διφθόγγους, με δυο όμοια σύμφωνα (Ε) και με δυο ανόμοια σύμφωνα ανάμεσα σε δυο φωνήεντα (Δ).

4. Τα σημεία της στίξης: τελεία, ερωτηματικό, θαυμαστικό, κόμμα, αποσιωπητικά, διπλή, τελεία.

Χρησιμοποιούν στο γραπτό τους λόγο την τελεία, το ερωτηματικό (Ε) και το θαυμαστικό μετά από επιφωνήματα και προτάσεις που δείχνουν θαυμασμό, λύπη, χαρά και ευχή ή έντονη επιθυμία (Δ).

Χρησιμοποιούν σωστά την τελεία στις συνηθέστερες συντομογραφίες (Δ).

Χρησιμοποιούν όταν γράφουν, το κόμμα, για να χωρίσουν:

α) όμοιους όρους (Υ, Κ, Α και επιθετικούς προσδιορισμούς) που παρατίθενται ασύνδετοι (Ε)

β) κύριες από άλλες κύριες προτάσεις που εισάγονται με τους συνδέσμους **αλλά** ή **ενώ** ή που παρατίθενται ασύνδετες (Δ).

γ) κύριες από δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους συνδέσμους **γιατί** και **επειδή** (Δ).

δ) τα βεβαιωτικά και αρνητικά επιρρήματα, όταν βρίσκονται στην αρχή της πρότασης, από την υπόλοιπη πρόταση. Π.χ. Ναι, θα 'ρθω, Όχι, μην πας (Δ).

ε) την κλητική των ονομάτων (Δ)

στ) τα λόγια κάποιου προσώπου, που ανα-

φέρονται σ' ένα κείμενο, από την πρόταση και εξηγεί ποιος τα είπε (Δ).

Χρησιμοποιούν διπλή τελεία εμπρός από τα λόγια που αναφέρονται κατά λέξη (Δ).

Τοποθετούν τον τόνο των υπερμονοσύλλαβων λέξεων στη σωστή του θέση (Ε).

Τοποθετούν δυο τόνους και στις συλλαβές που πρέπει στα προπαροξύτονα που ακολουθούνται από εγκλιτικά (Ε).

Τονίζουν τα ερωτηματικά **πού** και **πώς** και το αντιθετικό **ή** (Ε).

Δεν τονίζουν τα υπερμονοσύλλαβα προτακτικά **Αγια-**, **Αγιο-**, **Αϊ- γρια-**, **γέρο-**, **κυρά-**, **μπαρμπα-**, **παπά-**, που ακολουθούνται από ενωτικό και κύριο όνομα (Δ).

5. Ο τόνος

6. Τα ορθογραφικά σημεία απόστροφος, ενωτικό, παύλα, διαλυτικά, εισαγωγικά και υποδιαστολή.

Χρησιμοποιούν την απόστροφο, όταν γράφουν λέξεις που έπαθαν έκθλιψη, αποκοπή (Β) και αφαίρεση (Δ).

Χρησιμοποιούν το ενωτικό, όταν γράφουν προτακτικά (Δ).

Διακρίνουν την παύλα από το ενωτικό του συλλαβισμού και των προτακτικών και τη χρησιμοποιούν όταν γράφουν κείμενα που περιλαμβάνουν διάλογο (Δ).

Χρησιμοποιούν σωστά τα διαλυτικά (Ε).

Κλείνουν σε εισαγωγικά τα λόγια άλλου προσώπου που αναφέρονται κατά λέξη (Δ).

Χρησιμοποιούν την υποδιαστολή ως σήμα για τη διαφορετική εκφώνηση και γραφή του ειδικού συνδέσμου **ότι** και της αναφορικής αντωνυμίας **ό,τι** (Δ).

7. Το ουσιαστικό και το άρθρο:

Χρησιμοποιούν το ουσιαστικό (μαζί με ή χωρίς άρθρο) ως Υ, Α και Κ μιας πρότασης (Ε).

Χρησιμοποιούν το αόριστο άρθρο και το διακρίνουν από το οριστικό (Δ).

Αναγνωρίζουν τα ουσιαστικά (συγκεκριμένα) μιας πρότασης, το γένος και τον αριθμό τους και τα ανάγουν στην ονομαστική του ενικού (Δ).

Διακρίνουν νοηματικά και ορθογραφικά τα κύρια από τα κοινά ουσιαστικά (Β).

Διακρίνουν πρακτικά και γράφουν σωστά:

Το ουσιαστικό με το άρθρο του (ή και χωρίς αυτό) ως Υ, Κ και Α.

α) Τα ομόηχα άρθρα **η, οι** και τις ομόηχες καταλήξεις **-η, -οι και -ι** (Ε).

β) Τα ομόηχα άρθρα **της, τις και τον, των** (Β).

Αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν:

α) Ισοσύλλαβα

Οξύτονα αρσενικά σε **-ής -ός** (Ε)

Οξύτονα θηλυκά σε **-α -η** (Ε)

και ουδέτερα σε **-ι -ο** (Ε)

(μαθητής, γεωργός, φωλιά, αυλή, παιδί, βουνό)

παροξύτονα αρσενικά σε **-ος** (Ε)

παροξύτονα θηλυκά σε **-α** (Ε)

και ουδέτερα σε **-ο** (Ε)

(κήπος, εφημερίδα, δέντρο, που δεν κατεβάζουν τον τόνο στη γενική)

παροξύτονα αρσενικά σε **-ας -ης** (Δ),

παροξύτονα θηλυκά σε **-η** (Δ)

και ουδέτερα σε **-ι** (Δ).

που κατεβάζουν τον τόνο στη γενική του πληθυντικού (ταμίας, εργάτης, τέχνη) ή στη γενική ενικού ή πληθυντικού (σταφύλι).

παροξύτονα αρσενικά σε **-ος** (Ε)

και ουδέτερα σε **-ο** (Ε),

(λαχανόκηπος και σίδηρο), που δεν κατεβάζουν τον τόνο στη γενική.

προπαροξύτονα αρσενικά σε **-ας** (Δ),

και ουδέτερα σε **-ο** (Δ)

που κατεβάζουν τον τόνο στη γενική του ενικού (πίνακας) ή στη γενική ενικού και πληθυντικού (πρόσωπο).

β) Ανισοσύλλαβα

Οξύτονα αρσενικά σε **-άς -ές** (Ε) **-ής -ούς** (Δ)

και θηλυκά σε **-ά** (Ε) **-ού** (Δ),

(ψαράς, καφές, ταξιτζής, παππούς, γιαγιά, αλεπού)

παροξύτονα αρσενικά σε **-ης** (Δ), (μανάβης). Μετατρέπουν ουσιαστικά (μέσα σε προτάσεις) από τον ενικό στον πληθυντικό και αντιστρόφως και ορθογραφούν τις συνηθέστερες καταλήξεις της ονομαστικής του ενικού **-η, -ι, -ο** (αυλή, παιδί, βουνό) και του πληθυντικού **-οι και -ες** (γεωργοί, δρό-

μοι και μαθητές, αυλές, καρδιές, ταμίες, εργάτες, πίνακες, καφέδες κτλ.).

Ορθογραφούν το καταληκτικό μέρος του ουσιαστικών σε:

-ιά (ελιά), -ία (ελευθερία)

-ίδα (εφημερίδα), -ίδι (σανίδι)

-είο (σχολείο), -ημα (μάθημα)

γ) Σχηματίζουν από την ονομαστική τη γενική ενικού και τη γενική και αιτιατική πληθυντικού, για να εθιστούν στις περιπτώσεις μετακίνησης του τόνου.

δ) Σχηματίζουν προτάσεις με ουσιαστικά σε κλητική για να εθιστούν στη χρήση του κόμματος και των διαφοροποιήσεων από την ονομαστική (γεωργός - γεωργέ).

8. Τα επίθετα και τα αριθμητικά.

α) Τα επίθετα ως κατηγορούμενα και ως προσδιορισμοί.

Διακρίνουν πρακτικά και χρησιμοποιούν προφορικά και γραπτά επίθετα:

α) σε -ος, -η, -ο που κλίνονται κατά το καλός, -ή, -ό και κατά το όμορφος, -η, -ο (Ε).

β) σε -ος, -α, -ο που κλίνονται κατά το ωραίος, -α, -ο (Ε) και κατά το πλούσιος, -α, -ο (Δ).

γ) σε -ος, -ια, -ο (Ε) που κλίνονται κατά το γλυκός -ιά, -ό (Δ) και

δ) σε -ης, -α, -ικο που κλίνονται κατά το ζηλιάρης, -α, ικο (Δ).

Εφαρμόζουν, όταν μιλούν και όταν γράφουν τη συμφωνία του Υ με το επίθετο -κατηγορούμενο ή του επιθετικού προσδιορισμού με το ουσιαστικό που προσδιορίζει στο γένος, τον αριθμό και την πτώση.

Συσχετίζουν, όπου υπάρχει αντιστοιχία, τις καταλήξεις, των επιθέτων με τις καταλήξεις των ουσιαστικών και τις γράφουν σωστά.

Ορθογραφούν, με ασκήσεις σχετικών ταξινομήσεων το καταληκτικό μέρος των οξύτων επιθέτων σε -ικός (Ε) και των προπαροξύτων σε -ινος (Δ), όπως βιαστικός και πράσινος, καθώς και το καταληκτικό μέρος του συγκριτικού βαθμού σε -ότερος και ύτερος (Δ).

β) Τα αριθμητικά

Χρησιμοποιούν προφορικά και γραπτά:

- α) Τα απόλυτα αριθμητικά (Ε)
- β) Τα τακτικά από το πρώτος ως το δωδέκατος (Ε)
- γ) Τα αριθμητικά ουσιαστικά **μονάδα** ως **εξάδα** και **δεκάδα**, **δωδεκάδα**, **εκατοντάδα** (Ε).

Σχηματίζουν τη γενική των αριθμητικών **ένας - μια - ένα, τρεις και τρία, τέσσερις και τέσσερα** (Δ).

Συσχετίζουν τις καταλήξεις των αριθμητικών **διακόσιοι, -ιες, -ια, τριακόσιοι**, κτλ. με τις καταλήξεις των επιθέτων που κλίνονται κατά το πλούσιος -α, -ο, στον πληθυντικό και ορθογραφούν το καταληκτικό **-ιοι, -ιες, -ια** (Α).

9. Οι αντωνυμίες

Χρησιμοποιούν:

- α) Τις προσωπικές αντωνυμίες (Ε).
- β) Την κτητική (**δικός, ή, -ό (μου, σου κτλ.)**) (Ε).
- γ) τις ερωτηματικές **τι, ποιος, ποια, ποιο**, και **πόσος, -η, -ο** (Ε).
- δ) τις οριστικές **ίδιος, -ια, -ο** και **μόνος, -η, -ο (μου, σου κτλ.)** (Δ).
- ε) Τις αόριστες **ένας, μία, ένα, άλλος, -η, -ο, κανένας, καμιά, κανένα, τίποτε, κάθε, μερικοί, -ές, -ά κάμποσος, -η, -ο, κάτι, κατιτί** (Ε) **κάποιος, -α, -ο, καθένας - καθεμιά - καθένα** (Δ).
- στ) Τις δεικτικές **τόσος, -η -ο** (Ε) και **αυτός, -ή, -ό, εκείνος, -η, -ο** (Δ).
- ζ) Τις αναφορικές **όσος, -η, -ο** (Β) και **που, όποιος, -α, -ο** (Δ).

10. Το ρήμα

- α) Έννοια, διάκριση ενεργητικών και παθητικών τύπων

Ξεχωρίζουν τους ρηματικούς τύπους που υπάρχουν μέσα σε μια πρόταση ή μια περίοδο.

Ανάγουν συχνόχρηστους ρηματικούς τύπους στο α' πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής με βάση την ερώτηση «τι να κάνω εγώ;»

Ταξινομούν τα ρήματα σε ενεργητικά και παθητικά και γράφουν σωστά τις καταλήξεις -ω και -μαι.

β) Διάκριση προσώπων ενικού και πληθυντικού στους χρόνους της οριστικής.

γ) Παροντικοί, παρελθοντικοί και μελλοντικοί χρόνοι της οριστικής.

δ) Οι καταλήξεις συχνόχρηστων ενεργητικών και παθητικών τύπων και ρημάτων της α' και β' συζυγίας στην οριστική.

Διακρίνουν το πρόσωπο και τον αριθμό κάθε ρηματικού τύπου (Δ)

Μετατρέπουν τον ενικό ενός ρήματος του λεξιλογίου τους, που δεν παρουσιάζει ορθογραφικές ή άλλες δυσκολίες, μαζί με την πρόταση στην οποία βρίσκεται το ρήμα σε πληθυντικό του ίδιου χρόνου (Δ).

Διακρίνουν ενεργητικούς και παθητικούς τύπους της οριστικής σε παροντικούς, παρελθοντικούς και μελλοντικούς (Ε) και τους ταξινομούν σε στήλες που επιγράφονται «τώρα», «πριν» και «μετά».

Μετατρέπουν ενεστωτικές προτάσεις σε προτάσεις παρακειμένου, προτάσεις παρατατικού σε προτάσεις αορίστου και υπερσυντέλικου, καθώς και προτάσεις στιγμιαίου σε εξακολουθητικού και συντελεσμένου μέλλοντα, και αντιστρόφως (Δ).

Μετατρέπουν προτάσεις με ρηματικούς τύπους παροντικών χρόνων σε προτάσεις σε ρηματικούς τύπους οποιουδήποτε άλλου παρελθοντικού ή μελλοντικού χρόνου της οριστικής, με βάση κατανοητές ερωτήσεις, όπως «τι έκανα μια φορά;» «τι έκανα συνέχεια;», «τι είχα κάνει;» κτλ. (Δ).

Κατατάσσουν τα ενεργητικά ρήματα του λεξιλογίου τους κατά ορθογραφικές ομάδες (σε -ίζω, -ώνω, -αίνω, -ίνω κτλ.) (Ε).

Γράφουν σωστά:

α) τις καταλήξεις -ω, -εις, -ει κτλ., των ρημάτων της α' συζυγίας στον ενεργητικό ενεστώτα (Ε),

β) το ε στις καταλήξεις των παρελθοντικών χρόνων της ίδιας φωνής (Ε),

γ) την παραλήγουσα του ενεργητικού αορίστου της α' συζυγίας σε ομαλές περιπτώσεις (ποτίζω - πότισα, αφήνω - άφησα κτλ. (Δ),

δ) τις καταλήξεις -ησα, -ησες, -ησε του ενεργητικού αορίστου της β' συζυγίας (αγαπώ, αγάπησα),

ε) τις καταλήξεις -μαι, -σαι, -ται κτλ. (Δ) και -ήκα, -ηκες -ηκε (Ε) των ρημάτων της α'

και β' συζυγίας στον παθητικό ενεστώτα και αόριστο.

Διακρίνουν και ορθογραφούν τις ομόηχες καταλήξεις -μαι -με και -ται-τε με βάση το πρόσωπο και τον αριθμό του ρηματικού τύπου (Δ).

Μετατρέπουν προτάσεις του τύπου ΥΡ ή ΥΡΑ σε προτάσεις του τύπου υποκείμενο -κατηγορήμα ή ΥΡΚ και αντιστρόφως, χρησιμοποιώντας ως συνδεδετικά εκτός από το είμαι (Ε) και τα ρήματα **γίνομαι** και **φαίνομαι** (Δ).

Ορθογραφούν τις καταλήξεις της ενεργητικής μετοχής σε -οντας και -ώντας.

Χρησιμοποιούν τις μετοχές του ενεργητικού ενεστώτα ως τροπικά επιρρήματα. Π.χ. Πέρασε το δρόμο τρέχοντας. Ήρθε κολυμπώντας.

Χρησιμοποιούν τις μετοχές του παθητικού ενεστώτα και παρακειμένου σε -μένος και σε -ούμενος ως επιθετικούς προσδιορισμούς και ως κατηγορούμενα. Π.χ. Φυσούσε παγωμένος βοριάς. Η Μ. ήταν ξαπλωμένη. Ο Χ. είναι χαρούμενος.

ε) Συχνόχρηστα συνδεδετικά ρήματα για το σχηματισμό απλών προτάσεων του τύπου ΥΡΚ.

στ) Μετοχές:

Ενεργητικές μετοχές σε -οντας, -ώντας και παθητικές σε -μένος και -ούμενος (Δ).

11. Επιρρηματικοί, επιθετικοί και κατηγορηματικοί προσδιορισμοί.

Χρησιμοποιούν συχνόχρηστους προσδιορισμούς, για να μετατρέψουν απλές προτάσεις σε επαυξημένες (Ε).

Διακρίνουν πρακτικά μέσα στις επαυξημένες προτάσεις (και παραλείπουν για να τις μετατρέψουν σε απλές):

α) τα τοπικά, χρονικά, τροπικά και ποσοτικά επιρρήματα του λεξιλογίου τους (Ε)

β) τα επίθετα (Ε) και τις μετοχές (Δ) του λεξιλογίου τους

γ) σύναρθρα ή άναρθρα (Δ) και εμπρόθετα ουσιαστικά του λεξιλογίου τους κυρίως με τις προθέσεις **με, σε** (Ε) **για, από** (Δ) ή φράσεις που λειτουργούν ως επίθετα και επιρρήματα (ή ως επίθετα ή επιρρήματα). Χρησιμοποιούν ειδικότερα στις τάξεις αυτές:

α) Επιρρηματικούς προσδιορισμούς του ρήματος (επιρρήματα, εμπρόθετα και άλλες λέξεις ή φράσεις που χρησιμοποι-

ούνται ως επιρρήματα) (Ε). Π.χ. Έλα μέσα, Κάθισε στο τραπέζι. Έφυγε τραγουδώντας. Τρέχει σα βολίδα.

β) Επιρρηματικούς προσδιορισμούς επιθέτων και επιρρημάτων (Δ). Π.χ. Αυτό το παντελόνι είναι πολύ στενό. Φάγαμε πολύ αργά.

γ) Ομοιόπτωτους επιθετικούς προσδιορισμούς ουσιαστικών, (επίθετα, επιρρήματα, μετοχές, εμπρόθετα κ.ά. λέξεις ή φράσεις που χρησιμοποιούνται ως επίθετα) (Ε). Π.χ.

Ο **μεγάλος** κάμπος πρασίνισε.

Η **πίσω** πόρτα είναι ανοιχτή.

Φάγαμε **γινωμένα** σύκα.

Μαζέψαμε λουλούδια **από το βουνό**.

δ) Ομοιόπτωτους κατηγορηματικούς προσδιορισμούς ουσιαστικών (επίθετα και επιθετικές μετοχές) (Δ). Π.χ. Κατακόκκινος ο Κ. φώναξε, Ξαπλωμένος ο Π. βλέπει τηλεόραση.

ε) Ουσιαστικά που δηλώνουν το μέτρο ως ομοιόπτωτους κατηγορηματικούς προσδιορισμούς άλλων ουσιαστικών (Δ), Π.χ. Κρατάει μια **κανάτα** νερό.

στ) Ουσιαστικά που δηλώνουν περιεχόμενο ως ετερόπτωτους προσδιορισμούς επιθέτων (Δ), Π.χ. Υπάρχει ένας **τενεκές** λάδι.

ζ) Ουσιαστικά που φανερώνουν τον κήτορα ως ετερόπτωτους προσδιορισμούς άλλων ουσιαστικών (Δ), Π.χ. Το θρανίο του Γ. **χάλασε**.

ΒΑΣΙΚΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

A

- άγαλμα (το)
 αγαπητός, -ή, -ό (επ.)
 αγελάδα (η)
 αγκάθι (το)
 αγκαλιά (η)
 άγνωστος, -η, -ο (επ.)
 αγορά (η)
 αγοραστής (ο) -άστρια (η)
 άγουρος, -η, -ο (επ.)
 αγρότης (ο), -ισσα (η)
 αγροτικός, -ή-, -ό (επ.)
 αγώνισμα (το)
 αδειάζω (ρ.)
 αδιάθετος, -η, -ο (επ.)
 άδικος, -η, -ο (επ.)
 αεροδρόμιο (το)
 αθλητής (ο), -ήτρια (η)
 αίθουσα (η)
 αίμα (το)
 αίγιγμα (το)
 αιώνας (ο)
 ακάθαρτος, -η, -ο (επ.)
 ακίνητος, -η, -ο (επ.)
 ακολουθώ (ρ.)
 ακουμπώ (ρ.)
 ακριβώς (επίρρ.)
 ακρογιαλιά (η), -γιάλι (το)
 αλάτι (το)
 αλεύρι (το)
 αληθινός, -ή, -ό (επ.)
 αλλιώτικος, -η, -ο (επ.)
 αλλιώς, -ώτικα (επιρρ.)
 άλλοτε (επίρρ.)
 αλλού (επίρρ.)
 αλμυρός, -ή, -ό (επ.) και αρμυρός
 άμα (σύνδ.)
 αμέτρητος, -η, -ο (επ.)
 άμμος (ο, η)
 αμπέλι (το)
 αμυγδαλιά (η)
- ανακατεύω (ρ.)
 ανάμεσα (επίρρ.)
 ανάποδα (επίρρ.)
 ανατολικά (επίρρ.)
 ανατολικός, -ή, -ό (επ.)
 ανεβάζω (ρ.)
 άνεμος (ο)
 ανήφορος (ο)
 ανθοπωλείο (το)
 ανοιξιάτικος, -η, -ο (επ.)
 άντε, (επιφ.)
 αντί (προθ.)
 αντικρίζω (ρ.)
 αξέχαστος, -η, -ο (επ.)
 αξίζω (ρ.)
 απαλά (επίρρ.)
 απαλός, -ή, -ό (επ.)
 απάντηση (η)
 απέραντος, -η, -ο (επ.)
 απεργία (η)
 άπλυτος, -η, -ο (επ.)
 απογευματινός, -ή, -ό (επ.)
 αποθήκη (η)
 αποκάτω (επίρρ.)
 αποκοιμίζω (ρ.)
 Αποκριά (η) Αποκριές (οι)
 αποπάνω (επίρρ.)
 απότομος, -η, -ο (επ.)
 απόψε (επίρρ.)
 απροσεξία (η)
 απρόσεχτος, -η, -ο (επ.)
 αραιός, -ή, -ό (επ.)
 αργία (η)
 αριθμός (ο)
 αρπάζω (ρ.)
 αρχαίος, -α, -ο (επ.)
 αρχηγός (ο)
 άρωμα (ο)
 ασημένιος, -ια, -ιο (επ.)
 ασπρίζω (ρ.)
 αστείο (το)
 αστραπή (η)

αστράφτει (ρ.)
αστροναύτης (ο)
άσφαλτος (η)
ασχολία (η)
άτακτος, -η, -ο (επ.)
αταξία (η)
ατύχημα (το)
άτυχος, -η, -ο (επ.)
αυλάκι (το)
αυριανός, -ή, -ό (επ.)
αφρίζω (ρ.)
αφρός (ο)
αχλάδι (το)
άχρηστος, -η, -ο (επ.)
αχτένιστος, -η, -ο (επ.)

Β

βαδίζω (ρ.)
βάζο (το)
βαθιά (επίρρ.)
βάθος (το)
βαμπάκι και μπαμπάκι (το)
βαπόρι (το)
βαρέλι (το)
βάρκα (η)
βασιλιάς (ο), -ισσα (η)
βαστώ (ρ.)
βαφτίσια (τα)
βέβαια (επίρρ.)
βελάζει, -ουν (ρ.)
βελόνα (η), βελόνι (το)
βενζίνη (η)
βήμα (το)
βήχας (ο)
βήχω (ρ.)
βιάζομαι (ρ.)
βιαστικός, -ή, -ό (επ.)
βιβλιοπωλείο (το)
βιβλιοπώλης (ο)
βίδα (η)
βιδώνω (ρ.)
βιτρίνα (η)

βλαβερός, -ή, -ό (επ.)
βόδι (το)
βοήθεια (η) και βοήθεια!
βόρειος, -εια, -ειο (επ.)
βορράς (ο)
βοσκός (ο)
βόσκω (ρ.)
βουίζω (ρ.)
βουλιάζω (ρ.)
βούρτσα (η)
βουρτσιζω (ρ.)
βουτιά (η)
βούτυρο (το)
βουτώ (ρ.)
βραδιά (η)
βραδινός, -ή, -ό (επ.)
βράζω (ρ.)
βροντώ (ρ.)
βροχερός, -ή, -ό (επ.)

Γ

γαβγίζω (ρ.)
γαλανός, -ή, -ό (επ.)
γάμος (ο)
γαριφαλιά (η) γαρίφαλο (το)
γδύνομαι (ρ.)
γεια (σου, σας)
γείτονας (ο), -ισσα (η)
γενναίος, -α, -ο (επ.)
γεννώ (ρ.)
γέρνω (ρ.)
γερός, -ή, -ό (επ.)
γεωργικός, -ή, -ό (επ.)
γήπεδο (το)
γιαλός (ο)
γιαούρτι (το), και γιαούρτη (η)
γίγαντας (ο)
γινωμένος (ο)
γιος (ο)
γκρεμίζω (ρ.)
γλιστρώ (ρ.)
γλιτώνω (ρ.)
γνωρίζω (ρ.)
γνωστός, -ή, -ό (επ.)
γόμα (η)

γόνατο (το)
γονείς (οι)
γρήγορος, -η, -ο (επ.)
γυαλιά (τα)
γιαλίζω (ρ.)
γυάλινος, -η, -ο (επ.)
γυαλιστερός, -ή, -ό (επ.)
γυμνός, -ή, -ό (επ.)
γύρος (ο)

Δ

δαγκώνω (ρ.)
δακρύζω (ρ.)
δανείζω (ρ.)
δανεικός, -ή, -ό (επ.)
δειλός, -ή, -ό (επ.)
δεκάδα (η)
δέκατος, -η, -ο (αρ. επ.)
δέρμα (το)
δερμάτινος, -η, -ο (επ.)
δέρνω (ρ.)
δεσποινίδα (η)
δηλαδή (σύνδ.)
δήμαρχος (ο)
δημοτικό (το)
διάβασμα (το)
διακοπές (οι)
διακόσιοι, -ιες, -ια (αρ. επ.)
διαλέγω (ρ.)
διασκεδάζω (ρ.)
διασταύρωση (η)
διεύθυνση (η)
διευθυντής (ο), -ντρια (η)
διάφοροι, -ες, -α (επ.)
δικηγόρος (ο)
διορθώνω (ρ.)
δίπλα (επίρρ.)
διπλώνω (ρ.)
δίσκος (ο)
δίχτυ (το)
δίψα (η)
διώχνω (ρ.)
δροσερός, -ή, -ό (επ.)

δροσιά (η)
δυάδα (η) (αρ. ουσ.)
δυναμώνω (ρ.)
δύση (η) Δύση (η)
δύσκολα (επίρρ.)
δυστύχημα (το)
δυστυχώς (επίρρ.)
δυτικός, -ή, -ό (επ.)
δωδεκάδα (η) (αρ. ουσ.)
δωδέκατος, -η, -ο (αρ. επ.)

Ε

εβδομήντα (αρ. επ.)
έβδομος, -η, -ο (αρ. επ.)
εγγόνι (το)
έδρα (η)
είδηση (η)
ειρήνη (η)
εκατομμύριο (το) (αρ. επ.)
εκατοντάδα (η) (αρ. ουσ.)
εκτός (επίρρ.)
έλατο (το)
ελευθερία (η)
ελεύθερος, -η, -ο (επ.)
ελιά (η)
Έλληνας (ο), -ίδα (η)
ελληνικός, -ή, -ό (επ.)
εμπορικός, -ή, -ό (επ.)
εμπόριο (το)
ένατος, -η, -ο (αρ. επ.)
ενδέκατος, -η, -ο (αρ. επ.)
ενδιαφέρει (με, σε...) (ρ.)
εννικόσιοι, -ιες, -ια (αρ. επ.)
ενοικιάζω (ρ.) και νοικιάζω
ενοικιαστής (ο)
ενοίκιο (το) και νοίκι
έντομο (το)
ενώ (σύνδ.)
ενώνω (ρ.)
εξάδα (η) (αρ. ουσ.)
εξηγώ (ρ.)
εξακόσιοι, -ιες, -ια (αρ. επ.)
εξήντα (αρ. επ.)
έξοδα (τα)

έξυπνος, -η, -ο (επ.)

εξωτερικό (το)

εξώφυλλο (το)

επειδή (σύνδ.)

επιβάτης (ο)

επιγραφή (η)

επίθεση (η)

επικίνδυνος, -η, -ο (επ.)

έπιπλα (τα)

επίσης (επίρρ.)

επισκέπτομαι (ρ.)

επίσκεψη (η)

επίτηδες (επίρρ.)

επώνυμο (το)

εργάζομαι (ρ.)

εργασία (η)

εργατικός, -ή, -ό (επ.)

εργοστάσιο (το)

ερώτηση (η)

εστιατόριο (το)

ετοιμασία (η)

έτος (το)

ευγενικός, -ή, -ό (επ.)

εύκολα (επίρρ.)

εύχαριστιέμαι (ρ.)

ευτυχισμένος, -η, -ο (μ.π.π.)

εφέτος και φέτος (επίρρ.)

εφτακόσιοι, -ιες, -α (αρ. επ.)

Z

ζακέτα (η)

ζαλίζομαι (ρ.)

ζαρώνω (ρ.)

ζάχαρη (η)

ζαχαροπλαστείο (το)

ζεσταίνω (ρ.)

ζηλεύω (ρ.)

ζηλιάρης, -ια, -ικο (επ.)

ζημιά (η)

ζήτω (επιφ.)

ζυγίζω (ρ.)

ζυμάρι (το)

ζυμώνω (ρ.)

ζωγραφική (η)

ζωγράφος (ο)

ζωή (η)

ζώνη (η)

H

ηλεκτρικό (το)

ηλεκτρολόγος (ο)

ηθοποιός (ο)

ήρωας (ο)

ηρωικός, -ή, -ό (επ.)

Θ

θάρρος (το)

θαρρώ (ρ.)

θαύμα (το)

θαυμάζω (ρ.)

θαυμάσια (επίρρ.)

θαυμάσιος, -ια, -ιο (επ.)

θεατής (ο)

θερισμός (ο)

θερμόμετρο (το)

θολός, -ή, -ό (επ.)

θυμίζω (ρ.)

I

ιατρείο (το)

ίδιος, -ια, -ιο (ορ. αντων.)

ιδρώτας (ο)

ίσκιος (ο)

ισοπαλία (η)

ισόπαλοι, -ες, -α (επ.)

ίσος, -η, -ο (επ.)

ίσως (επίρρ.)

K

κάγκελο (το)

καθαρά (επίρρ.)

καθαριότητα (η)

καθαριστήριο (το)

καθρέφτης (ο)

καθώς (χρ. σύνδ.)

καλάθι (το)

καλησπέρα (ως επιφ.)

καλοκαιρινός, -ή, -ό (επ.)
καλύτερος, -η, -ο (επ.)
καναπές (ο)
καναρίνι (το)
καντήλι (το)
καπετάνιος (ο)
κάπου (επίρρ.)
κάπου - κάπου (επίρρ.)
καρβέλι (το)
κάρβουνο (το)
καρδιά (η)
καρπούζι (το)
καστανός, -ή, -ό (επ.)
κατά (προθ.)
κατάλογος (ο)
κατάρτι (το)
κατασκήνωση (η)
κάτασπρος, -η, -ο (επ.)
καταφέρνω (ρ.)
κατεβάζω (ρ.)
κατήφορος (ο)
κατόρθωμα (το)
κατσαρόλα (η)
κατσίκια (η)
καφές (ο)
καφετζής (ο)
κεντρικός, -ή, -ό (επ.)
κέντρο (το)
κεραμίδι (το)
κεράσι (το)
κερί (το)
κινδυνεύω (ρ.)
κίνδυνος (ο)
κίνηση (η)
κιόλας, κιόλα (επίρρ.)
κιτρινίζω (ρ.)
κλαδί (το)
κλέβω (ρ.)
κλέφτης (ο)
κληματαριά (η)
κλωτσιά (η)
κλωτσώ (ρ.)
κλουβί (το)

κλωνάρι (το)
κόκαλο (το)
κόκορας (ο)
κολόνα (η)
κολύμπι (το)
κομμωτήριο (το)
κομμωτής (ο), -ώτρια (η)
κοντινός, -ή, -ό (επ.)
κοπέλα (η)
κορδέλα (η)
κόρη (η)
κορμί (το)
κοροϊδεύω (ρ.)
κοτόπουλο (το)
κουβαλώ (ρ.)
κουβέντα (η)
κουδούνι (το)
κουμπώνω (ρ.)
κουνούπι (το)
κούπα (η)
κουπί (το)
κουρέας (ο)
κουρείο (το)
κουτάλι (το)
κοντός, -ή, -ό (επ.)
κουτσός, -ή, -ό (επ.)
κουφός, -ή, -ό (επ.)
κρασί (το)
κρεβατοκάμαρα (η)
κρέμα (η)
κρεμώ (ρ.)
κρίμα (επιφ.)
κρύος, -α, -ο (επ.)
κρυφά (επ.)
κυλώ (ρ.)
κύμα (το)
κυνήγι (το)
κυνηγώ (ρ.)
κυρ (ο), κυρα- (η)
κωμωδία (η)

Λ

λαιμός (ο)
λάμπα (η)

λαμπάδα (η)
λάχανο (το)
λαχείο (το)
λείπω (ρ.)
λεμονάδα (η)
λέξη (η)
λεξικό (το)
λεπτό (το)
λερώνω (ρ.)
λεφτά (τα)
λιθάδι (το)
λιγάκι (το)
λιγοστεύω (ρ.)
λογαριάζω (ρ.)
λογαριασμός (ο)
λόγια (τα)
λοιπόν (συνδ.)
λόφος (ο)
λουτρό (το)
λυγίζω (ρ.)
λυπάμαι (ρ.)
λύπη (η)
λυπημένος, -η, -ο (μ.π.π.)

M

μα (συνδ.)
μαγειρεύω (ρ.)
μαγικός, -ή, -ό (επ.)
μάγος (ο), -ισσα (η)
μάγουλο (το)
μακαρόνια (τα)
μακριά (επίρρ.)
μακρινός, -ή, -ό (επ.)
μάλιστα (επιφ. - βεβ. μόρ.)
μανάβικο (το)
μαξιλάρι (το)
μαραγκός (ο)
μαργαρίτα (η)
μάσκα (η)
μασκάρας (ο)
μάστορας (ο)
ματιά (η)
μεθαύριο (επίρρ.)
μελαχρινός, -ή, -ό (επ.)

μεσαίος, -α, -ο (επ.)
μεσάνυχτα (τα)
μεσημεριανός, -ή, -ο (επ.)
μέτωπο (το)
μέτρο (το)
μέχρι (πρόθ.)
μηλιά (η)
μήπως (σύνδ.)
μητέρα (η)
μηχανή (η)
μηχανικός (ο)
μόβ (ο, η, το) (επ.)
μοδίστρα (η)
μοιάζω (ρ.)
μονάδα (η)
μοναχός, -ή, -ό (επ.)
μόνο (επίρρ.) και μονάχα
μοσκοβολώ (ρ.)
μοσχάρι (το)
μουντζούρα (η)
μουντζουρώνω (ρ.)
μουρμουρίζω (ρ.)
μουσική (η)
μπακάλικο (το)
μπαλόνι (το)
μπαμπάκι και βαμβάκι (το)
μπάρμπας (ο) και μπαρμπα-
μπαστούνι (το)
μπέμπης (ο), μπέμπα (η)
μπισκότο (το)
μπλε (ο, η, το) (επ.)
μπλούζα (η)
μπογιά (η)
μπόρα (η)
μπουκάλι (το)
μπουμπούκι (το)
μύγα (η)
μυρίζω (ρ.)
μυρμήγκι (το)
μυρωδιά (η)

N

νανουρίζω (ρ.)
ναυτικός (ο)

νεράιδα (η)
νηπιαγωγείο (το)
νηστικός, -ή, -ό (επ.)
νίβω (ρ.)
νίκη (η)
νικητής (ο), -ήτρια (η)
νοιάζει (με, σε, τον...) (ρ.)
νοικιάζω (ρ.) και ενοικιάζω
νοικοκύρης (ο)
νομίζω (ρ.)
νοσοκόμος (ο), -όμα (η)
νόστιμος, -η, -ο (επ.)
νοτιάς (ο)
νότιος, -ια, -ιο (επ.)
νότος (ο)
ντομάτα (η)
ντουλάπα (η), -άκι (το)
ντρέπομαι (ρ.)
ντροπαλός, -ή, -ό (επ.)
νυστάζω (ρ.)
νύχι (το)

Ξ

ξάδερφος (ο), -έρφη (η) -έρφια
ξανά (επίρρ.)
ξανθός, -ή, (-ιά), -ό (επ.)
ξαπλώνω (ρ.)
ξεγελώ (ρ.)
ξεκλειδώνω (ρ.)
ξεκολλώ (ρ.)
ξεσκεπάζω (ρ.)
ξεσκονίζω (ρ.)
ξεφορτώνω (ρ.)
ξεφουσκώνω (ρ.)
ξεφυλλίζω (ρ.)
ξεχωρίζω (ρ.)
ξημερώνει (ρ.)
ξινός, -ή, -ό (επ.)
ξοδεύω (ρ.)
ξυλουργείο (το)
ξυλουργός (ο)
ξύνω (ρ.)
ξύστρα (η)

Ο

ογδόντα (αρ. επ.)
όγδοος, -η, -ο (αρ. επ.)
οδηγός (ο)
οδηγώ (ρ.)
οδός (η)
οικοδόμος (ο)
οικόπεδο (το)
ομπρέλα (η)
ονειρεύομαι (ρ.)
όνειρο (το)
όπλο (το)
όπου (επίρρ.)
όρεξη (η)
όργωμα (το)
οργώνω (ρ.)
όσο (επίρρ.)
όσος, -η, -ο (αντ.)
ό,τι (αντ.)
ουρά (η)
οχτακόσιοι, -ιες, -ια (αρ. επ.)

Π

παγωνιά (η)
παγώνω (ρ.)
παθαίνω (ρ.)
παιδίατρος (ο)
παιδικός, -ή, -ό (επ.)
παίχτης (ο)
πακέτο (το)
παλεύω (ρ.)
παλτό (το)
πανηγύρι (το)
πάνινος, -η, -ο (επ.)
πάντα (επίρρ.) και πάντοτε
παντελόνι (το)
παντοπωλείο (το)
παντού (επίρρ.)
παντρεύω, -ομαι (ρ.)
παξιμάδι (το)
παπαγάλος (ο)
πάρα (ως μόρ. επιτ.)
παρά (πρόθ.)
παράδειγμα (το)

παραέξω (επίρρ.)
 παρακάτω (επίρρ.)
 παραλία (η)
 παραλίγο (επίρρ.)
 παραμέσα (επίρρ.)
 παραμονή (η) (ενν. γιορτης)
 παράξενος, -η, -ο (επ.)
 παραπάνω (επίρρ.)
 παραπέρα (επίρρ.)
 πάνω (επίρρ.)
 πάρκο (το)
 πατάτα (η)
 πάτωμα (το)
 παύω (ρ.)
 πεδιάδα (η)
 πεζοδρόμιο (το)
 πεθαίνω (ρ.)
 πείνα (η)
 πειράζω (ρ.)
 πελάτης (ο)
 πενήντα (αρ. επ.)
 πεντάδα (η)
 πεντακόσιοι, -ιες, -ια (αρ. επ.)
 πεπόνι (το)
 πέρα (επίρρ.)
 περίεργος, -η, -ο (επ.)
 περιοδικό (το)
 περίπου (επίρρ.)
 περισσεύω (ρ.)
 περισσότερο (επίρρ.)
 περισσότερος, -η, -ο (επ.)
 περιστέρι (το)
 πέρυσι (επίρρ.) και πέρσι
 πεταλούδα (η)
 πετσέτα (η)
 πετρέλαιο (το)
 πέτρινος, -η, -ο (επ.)
 πεύκο (το) και πεύκος (ο)
 πηγάδι (το)
 πηγή (η)
 πήδημα (το)
 πια (επίρρ.)
 πιάτο (το)
 πιρούνι (το)

πιστεύω (ρ.)
 πλευρά (η)
 πλαστικός, -ή, ό (επ.)
 πληγή (η)
 πληγώνω (ρ.)
 πλημμύρα (η)
 πλημμυρίζω (ρ.)
 πλησιάζω (ρ.)
 πλούσιος, -ια, -ιο (επ.)
 πλυντήριο (το)
 ποδήλατο (το)
 ποδιά (η)
 ποδόσφαιρο (το)
 ποιητής (ο), -ήτρια (η)
 πόλεμος (ο)
 πολεμώ (ρ.)
 πολυθρόνα (η)
 πονηριά (η)
 πονηρός, -ή, -ό (επ.)
 πονοκέφαλος (ο)
 ποντίκι (το) και ποντικός (ο)
 ποπό (επίρρ.)
 πουθενά (επίρρ.)
 πουκάμισο (το)
 πρασινάδα (η)
 πρέπει (ρ.)
 πιόνι (το)
 προαύλιο (το)
 πρόβατο (το)
 πρόγραμμα (το)
 πρόεδρος (ο)
 προηγούμενος, -η, -ο (μετ. ως επ.)
 προσεύχομαι (ρ.)
 προτιμώ (ρ.)
 προτού (συνδ.)
 προφταίνω (ρ.)
 προχτές (επίρρ.)
 πρωϊνός, -ή, -ό (επ.)
 πρώτα (επίρρ.)
 πρωτοβρόχια (τα)
 πρωτοχρονιά (η)
 πυκνός, -ή, -ό (επ.)
 πυρετός (ο)
 πυρκαγιά (η)

πυροσβεστήρας (ο)
πωλητής (ο), -ήτρια (η)
πως (συν. ειδ.)

Ρ

ραγίζω (ρ.)
ράφι (το)
ράφτης (ο)
ράψιμο (το)
ρέστα (τα)
ρίζα (η)
ροζ (ο, η, το) (επ.)
ρύζι (το)

Σ

σακάκι (το)
σακί (το)
σακούλα (η)
σαλάτα (η)
σαλόني (το)
σανίδα (η) και σανίδι (το)
σαπίζω (ρ.)
σάπιος, -ια, -ιο (επ.)
σαράντα (αρ. επ.)
σεισμός (ο)
σελίδα (η)
σεντόνι (το)
σημάδι (το)
σημείωμα (το)
σημειώνω (ρ.)
σημερινός, -ή, -ό (επ.)
σιγανός, -ή, -ό (επ.)
σιδερένιος, -ια, -ιο (επ.)
σιμά (επίρρ.)
σιτάρι (το)
σκάβω (ρ.)
σκεπάζω (ρ.)
σκέφτομαι (ρ.)
σκιά (η)
σκίζω (ρ.)
σκόνη (η)
σκορπίζω (ρ.)
σκοτεινιάζω (ρ.)
σκοτεινός, -ή, -ό (επ.)

σκούπα (η)
σκουπίδι (το)
σκούρος, -α, -ο (επ.)
σόμπα (η)
σούπα (η)
σπαθί (το)
σπίρτο (το)
σπιτονοικοκύρης (ο), -υρά (η)
σπουδαίος, -α, -ο (επ.)
σπουργίτης (ο), -ίτι (το)
σταγόνα (η)
στάζω (ρ.)
σταφίδα (η)
στάχτη (η)
στέγη (η)
στεγνός, -ή, -ό (επ.)
στεγνώνω (ρ.)
στενοχώρια (η)
στενοχωρώ, -ιέμαι (ρ.)
στεριά (η)
στεφάνι (το)
στιγμή (η)
στολίζω (ρ.)
στραβός, -ή, -ό (επ.) (με την έννοια του όχι ίσιος)
στρατός (ο)
στρίβω (ρ.)
στροφή (η)
στρώμα (το)
συγγενείς (οι)
συγκοινωνία (η)
συγυρίζω (ρ.)
συκιά (η)
σύκο (το)
συμμαθητής (ο), -ήτρια (η)
συνεργείο (το)
συνέχεια (η)
συνεχίζω (ρ.)
συννεφιά (η)
σύρμα (το)
συχνά (επίρρ.)
σφίγγω (ρ.)
σφουγγάρι (το)
σφυρί (το)

σφυρίζω (ρ.)
σφυρίχτρα (η)
σχεδόν (επίρρ.)
σχοινί (το) και σκοινί
σχολάω (ρ.)
σχολικός, -ή, -ό (επ.)
σώζω, -σώνω (ρ.)
σωλήνας (ο)
σωπαίνω (ρ.)

Τ

ταβάνι (το)
ταίζω (ρ.)
ταινία (η)
ταιριάζω (ρ.)
ταξί (το)
ταξιτζής (ο)
ταξιδεύω (ρ.)
ταράτσα (η)
ταχύτητα (η)
τέλος (το)
τεμπέλης, -α, -ικο (επ.)
τέμπελιά (η)
τενεκές (ο)
τεντώνω (ρ.)
τέρμα (το)
τετράδα (η) (αρ. ουσ.)
τετρακόσιοι, -ιες, -ια (αρ. επίρρ.)
τεχνίτης (ο)
τηγάνι (το)
τηγανίζω (ρ.)
τηλεγράφημα (το)
τηλεφώνημα (το)
τηλεφωνώ (ρ.)
τιμόνι (το)
τιμωρία (η)
τιμωρώ (ρ.)
τόπος (ο)
τόσος, -η, -ο (αντων.)
τούβλο (το)
τραυματίας (ο)
τραυματίζω (ρ.)
τρελός, ή, ό (επ.)

τρέμω (ρ.)
τρέξιμο (το)
τριάδα (η)
τριακόσιοι, -ιες, -ια (αρ. επίρρ.)
τριάντα (αρ. επίρρ.)
τριανταφυλλιά (η)
τριαντάφυλλο (το)
τρίβω (ρ.)
τριγύρω (επίρρ.)
τρομάζω (ρ.)
τρόπος (ο)
τροφή (η)
τρόφιμα (τα)
τρύγος (ο)
τρυπώνω (ρ.)
τσάι (το)
τσακώνομαι (ρ.)
τσαλακώνω (ρ.)
τσάντα (η)
τσεκούρι (το)
τσιμέντο (το)
τσιμπί (ρ.)
τσιρκο (το)
τυλίγω (ρ.)
τυρί (το)
τυφλός, -ή, -ό (επ.)
τυχερός, -ή, -ό (επ.)
τύχη (η)

Υ

υγρασία (η)
υγρός, -ή, -ό (επ.)
υδραγωγείο (το)
υδραυλικός (ο)
ύπνος (ο)
υπόλοιπο (το)

Φ

φαίνομαι (ρ.)
φάκελο (το)
φανάρι (το)
φανέλα (η)
φανερά (επίρρ.)

φανερώνω (ρ.)
φαρδύς, -ιά, -ύ (επ.)
φαρμακοποιός (ο)
φασαρία (η)
φεύγω (ρ.)
φέτα (η)
φέτος (επίρρ.) και εφέτος
φθινοπωρινός, -ή, -ό (επ.)
φίδι (το)
φιλί (το)
φίλος (ο), φίλη (η)
φλιτζάνι (το)
φλόγα (η)
φοβερίζω (ρ.)
φοβητσιάρης, -α, -ικο (επ.)
φόβος (ο)
φορτηγό (το)
φορτώνω (ρ.)
φούρναρης (ο)
φουσκώνω (ρ.)
φούστα (η)
φουστάνι (το)
φράζω (ρ.)
φραντζόλα (η)
φράχτης (ο)
φρένο (το)
φρέσκος, -ια, -ο (επ.)
φταίω (ρ.)
φτάνω (ρ.)
φτυάρι (το)
φτωχός, ή, (-ιά), -ό (επ.)
φύσημα (το)
φυτό (το)
φυτρώνω (ρ.)
φωλιά (η)
φωτεινός, -ή, -ό (επ.)
φωτίζω (ρ.)

Χ

χαϊδεύω (ρ.)
χαλί (το)
χαμηλώνω (ρ.)
χαμόγελο (το)

χάπι (το)
χαρούμενος, η, -ο (μετ. ως απ.)
χάρτης (ο)
χαρτί (το)
χάρτινος, -η, -ο (επ.)
χασάπης (ο)
χειμωνιάτικος, -η, -ο (επ.)
χειροκροτώ (ρ.)
χειρότερα (επίρρ.)
χειρότερος, -η, -ο (επ.)
χίλιοι, -ιες, -ια (αρ. επίρρ.)
χιλιόμετρο (το)
χοροπηδώ (ρ.)
χορός (ο)
χορταίνω (ρ.)
χορτάτος, -η, -ο (επ.)
χρειάζομαι (ρ.)
χρήματα (τα)
χρήσιμος, -η, -ο (επ.)
χριστουγεννιάτικος, -η, -ο (επ.)
χρονιά (η)
χρυσάφι (το)
χρωματιστός, -ή, -ό (επ.)
χτεσινός, -ή, -ό (επ.)
χτίστης (ο)
χτύπημα (το)
χώνω (ρ.)
χωριανός (ο), -ιανή (η)
χωριάτης (ο), -ισσα (η)
χωριάτικος, -η, -ο (επ.)
χωριστά (επίρρ.)
χωρώ (ρ.)

Ψ

ψάρεμα (το)
ψαρεύω (ρ.)
ψεύτης (ο)
ψεύτικος, -η, -ο (επ.)
ψηλώνω (ρ.)
ψηήνω (ρ.)
ψητό (το)
ψητός, -ή, -ό (επ.)
ψιθυρίζω (ρ.)

ψιχαλίζει (ρ.)
ψόφιος, -ια, -ιο (επ.)
ψώνια (τα)
ψωνίζω (ρ.)

Ω

ώμος (ο)
ως (πρόθ.)
ώσπου (πρόθ.)
ωφέλιμος, -η, -ο (επ.)

ΤΑΞΕΙΣ Ε΄ ΚΑΙ ΣΤ΄
[Π.Δ. 528/26-11-84 - ΦΕΚ 185 Α΄]

I. Σκοποί και επιδιώξεις

Σκοπός του γλωσσικού μαθήματος για όλες τις τάξεις είναι να βοηθήσει τα παιδιά να οικειοποιηθούν, στο μέτρο των δυνατοτήτων τους, τον εκφραστικό πλούτο και τους μηχανισμούς της νεοελληνικής γλώσσας (δημοτικής), ώστε να διευκολυνθεί τόσο η πνευματική τους συγκρότηση όσο και η αποτελεσματική επικοινωνία τους με το περιβάλλον.

Για τις τάξεις Ε΄ και ΣΤ΄ ειδικότερες επιδιώξεις είναι:

- ο εμπλουτισμός της γλώσσας των παιδιών, προφορικής και γραπτής, με νέες λέξεις και φράσεις.
- η τελειοποίηση των δεξιοτήτων που κάνουν τον καλό ομιλητή, ακροατή και αναγνώστη
- η στενή γνωριμία με κείμενα συγκροτημένου λόγου
- η σπουδή, σε πρακτικό επίπεδο, ορισμένων δομικών και λειτουργικών στοιχείων της νεοελληνικής
- ο εθισμός σε τεχνικές προσέγγισης των κειμένων και σπουδής της γλώσσας και στη χρήση λεξικών και βιβλίων αναφοράς
- η άσκηση στην πλάγια γραφή
- Η ευαισθητοποίηση απέναντι σε δείγματα της δημιουργικής λογοτεχνίας και η καλλιέργεια της αγάπης για το διάβασμα.

II. Βασικές αρχές

- Κατά τη διδασκαλία το μάθημα «νεοελληνική γλώσσα» αντιμετωπίζεται στη σφαιρικότητά του, με τρόπο δηλαδή που όλες οι διδακτικές ενέργειες, συγκλίνοντας, να προάγουν την ικανότητα για κατανόηση και έκφραση, που είναι οι δυο άξονες στη διαδικασία της επικοινωνίας. Οι περιοχές του μαθήματος (προφορική έκφραση - ακρόαση, ανάγνωση, γραπτή έκφραση, γραμματική, λεξιλόγιο) δεν έχουν χρονική αυτοτέλεια, δεν εξαντλούνται δηλαδή καθεμιά χωριστά από την άλλη. Στοιχεία από όλες εντάσσονται και εξισορροποούνται μέσα στις ημερήσιες διδακτικές ενότητες, με έμφαση κάθε φορά σε ορισμένο τομέα (ή τομείς) του μαθήματος, κατά τις συγκεκριμένες ανάγκες της διδασκαλίας.
- Η ύλη διατάσσεται κοχλιωτά, και αυτό εξυπακούει ότι κάθε νέα γλωσσική ενότητα οικοδομείται πάνω στις βάσεις των προηγούμενων. Υπάρχει δηλ. ένας κεντρικός πυρήνας από βασικές συντακτικές δομές και ένα βασικό λεξιλόγιο, που σιγά - σιγά και μεθοδικά εμβαθύνεται και διευρύνεται προς όλες τις κατευθύνσεις. Οι απλές συντακτικές δομές γίνονται συνθετότερες και παράλληλα εξειδικεύονται στις διάφορες χρήσεις του λόγου. Το βασικό λεξιλόγιο εμπλουτίζεται με την προσθήκη νέων λέξεων και με

εναλλακτικές και μεταφορικές σημασίες και αποχρώσεις σημασιών.

Το κλιτικό σύστημα μορφοποιείται και ολοκληρώνεται. Και γενικά η νεοελληνική γλώσσα γίνεται αντικείμενο σπουδής διαβαθμισμένη σε διαδοχικά επίπεδα πληρότητας και δυσκολίας.

- Στο επίκεντρο της διδασκαλίας βρίσκεται ο απαρτισμένος λόγος, με μικρότερη φυσική μονάδα του την πρόταση. Αυτός πρέπει να είναι αφηγηρία, σημείο αναφοράς και κατάληξη του μαθήματος.
- Η διδασκαλία πρέπει να είναι έτσι προσανατολισμένη, ώστε η σπουδή της γλώσσας να γίνεται πάνω στην ίδια τη γλωσσική πράξη και η γλωσσική μάθηση μέσα από τη χρήση της γλώσσας. Όχι δηλαδή πια θεωρία για τη γλώσσα αλλά γλώσσα στις ποικίλες εφαρμογές της, τελικά, ό,τι διδάσκεται πρέπει με την άσκηση και την επανάληψη να καταλήγει σε δεξιότητες, που θα έχουν την εφαρμογή τους στη γλωσσική συμπεριφορά των παιδιών.
- Η γλωσσική διδασκαλία πρέπει να μεθοδεύεται έτσι, ώστε ο μαθητής να ασκείται και να μαθαίνει κάνοντας όσο το δυνατό λιγότερα λάθη. Αυτό κατορθώνεται καλύτερα αν το γλωσσικό υλικό που χρησιμοποιείται για σπουδή και άσκηση στηρίζεται στα ήδη γνωστά και δεν περιέχει άλλες δυσκολίες, έξω από τα λίγα γλωσσικά στοιχεία που εισάγονται μελετημένα για πρώτη φορά και όσα άλλα επαναφέρονται για καλύτερη εμπέδωση.
- Η επιστημονική ορολογία που χρησιμοποιείται στο αναλυτικό πρόγραμμα, ιδίως σε ό,τι αφορά τον τομέα της γραμματικής, δεν προορίζεται για τους μαθητές. Μόνο οι βασικότεροι όροι χρησιμοποιούνται κατά τη διδασκαλία, και αυτοί με πολλή φειδώ και με τρόπο, διαισθητικό, όταν η συνεννόηση δεν είναι εφικτή με απλούστερη γλώσσα.
- Για τη διεξαγωγή του γλωσσικού μαθήματος, ιδίως σε ό,τι αφορά το σκέλος της γραπτής επικοινωνίας, προβλέπονται δυο βιβλία για το μαθητή σε κάθε τάξη:

«Η γλώσσα μου» και το Ανθολόγιο.

«Η γλώσσα μου» είναι ένα νέο είδος αναγνωστικού και συνάμα ένα εργαστηριακό βιβλίο μεθοδικά υπολογισμένης σπουδής της νεοελληνικής γλώσσας. Περιέχει σύντομα κατά κανόνα κείμενα, που ανταποκρίνονται σε μια σειρά από βασικές απαιτήσεις: είναι υποδειγματικά από γλωσσική άποψη· αντιπροσωπεύουν τις επικρατέστερες χρήσεις του λόγου· έχουν ψυχολογική, κοινωνιολογική και αισθητική κάλυψη· και ενσωματώνουν, με τρόπο όσο γίνεται πιο αβίαστο δομικά και λειτουργικά στοιχεία και φαινόμενα της γλώσσας, που είναι προγραμματισμένα να διδαχθούν με βάση τα κείμενα. Τα κείμενα συνοδεύονται από γραπτές εργασίες πάνω στα ενσωματωμένα γλωσσικά στοιχεία και φαινόμενα, εργασίες προορισμένες να εκτελούνται οι περισσότερες πάνω στις σελίδες του βιβλίου.

Το Ανθολόγιο περιέχει εκτενέστερα συνήθως κείμενα της νεοελληνικής λογοτεχνίας, χωρίς εργασίες, και πρωταρχικός στόχος του είναι να φέρει τα παιδιά κοντά στο καλό λογοτεχνικό βιβλίο και να τα κάμει να το χαρούν και να το αγαπήσουν.

Ανάμεσα στα δυο βιβλία υπάρχει η εξής διαφορά: Στο βιβλίο «Η γλώσσα μου» τα κείμενα βασίζονται περισσότερο στην καθιερωμένη χρήση της δημοτικής, σύμφωνα με τις προδιαγραφές της γραμματικής, ενώ στο Ανθολόγιο παρουσιάζουν εντονότερα τις υφολογικές ιδιορρυθμίες των συγγραφέων και κάποιες αποκλίσεις τους από το πρότυπο της υιοθετημένης γλώσσας.

III. Περιεχόμενο, στόχοι και δραστηριότητες

A. ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

– Μονολογικές μορφές επικοινωνίας:

Ανακοινώσεις, περιγραφές, αφηγήσεις, μηνύματα, οδηγίες, προσκλήσεις, διατύπωση αιτήματος ή παράκλησης, απαγγελία κτλ.

Τα παιδιά ως ομιλητές:

Ανακοινώνουν προσωπικές εμπειρίες, σκέψεις, επιθυμίες, σχέδια και προγράμματα κτλ.

Περιγράφουν και χαρακτηρίζουν πρόσωπα, αντικείμενα, τόπους, γεγονότα, εικόνες κτλ. Αφηγούνται παραμύθια, ιστορίες, ανέκδοτα.

Αποδίδουν όσο γίνεται καλύτερα το περιεχόμενο γραπτών ανακοινώσεων, οδηγιών και άλλων κειμένων.

Σε όλες τις περιπτώσεις:

Εκφράζονται με σαφήνεια, φυσικότητα, ευγένεια και με γλωσσικά αποδεκτούς τρόπους επικοινωνίας.

Διανθίζουν το λόγο τους με λέξεις και ζωντανούς φραστικούς τρόπους που προσδιάζουν σε διάφορες περιστάσεις της ζωής.

Αρθρώνουν, προφέρουν και τονίζουν σωστά.

Συνοδεύουν τα λόγια τους με ανάλογη στάση του σώματος, έκφραση προσώπου και χειρονομίες, όλα αυτά φυσικά και μετρημένα.

Ως ακροατές:

Παρακολουθούν τον ομιλητή σιωπηρά, με προσοχή και ευγενική προσήλωση.

Ακούν, με ενεργοποιημένες την αντίληψη και την κρίση τους.

Συγκρατούν το περίγραμμα και τα βασικά σημεία αυτού που ακούνε.

Υποβάλλουν σε έλεγχο αυτά που ακούνε, διακρίνοντας το πραγματικό από το εξωπραγματικό, το γεγονός από τη γνώμη, τα αντικειμενικά δεδομένα από τη διαφήμιση και την προπαγάνδα.

Ευαίσθητοποιούνται απέναντι στις διάφορες πλευρές και χρήσεις της γλώσσας, εκτιμώντας γνωρίσματα όπως η αλληλουχία των νοημάτων, η τεκμηριωμένη παρουσίαση, οι συγκρίσεις και αναλογίες, η αιτιολογημένη επιχειρηματολογία, το χιούμορ, τα σχήματα λόγου κτλ.

Εκτιμούν και απολαμβάνουν αισθητικά καταξιωμένες μορφές λόγου, όπως απαγγελίες, ακροάσεις λογοτεχνικών έργων, θεατρικές παράστάσεις, ακροάσεις χαρισματικών ομιλητών κτλ.

Επωφελούνται γλωσσικά από αυτά που ακούνε, εμπλουτίζοντας τη γλώσσα τους με νέες λέξεις και ζωντανούς φραστικούς τρόπους.

- Διαλογικές μορφές επικοινωνίας:

α) χαιρετισμοί, ευχές, συστάσεις, έκφραση συγχαρητηρίων κτλ., τηλεφωνική συνδιάλεξη, συνέντευξη, σχολιασμός μιας είδησης ή ανταλλαγή απόψεων για κάποιο θέμα, πώς ζητούμε και δίνουμε πληροφορίες κτλ.

Τα παιδιά ως ομιλητές:

Παίρνουν το λόγο την κατάλληλη στιγμή συνήθως όταν έρθει η σειρά τους.

Χρησιμοποιούν εκφραστικούς τρόπους που κάνουν αποτελεσματική τη συνεννόηση και ευχάριστη τη συμβίωση των ανθρώπων. Ζητούν με λεπτότητα διευκρινίσεις πάνω στα λεγόμενα του συνομιλητή τους.

Δεν ξεφεύγουν από το θέμα της συζήτησης.

Αποφεύγουν τις ασημαντολογίες και τις μακρηγορίες.

Διαλέγονται με επιχειρήματα και εποικοδομητική διάθεση, με στόχο την προώθηση του θέματος που συζητείται και όχι τη δημιουργία εντυπώσεων.

Ως ακροατές:

Παρακολουθούν το συνομιλητή τους με προσοχή, ενεργοποιώντας αποτελεσματικά την αντίληψη, την κατανόηση και την κρίση τους. Σέβονται τις απόψεις του συνομιλητή τους.

β) συζήτηση

- Δραματοποίηση

ακόμα και αν δε συμφωνούν μ' αυτές και δεν τον διακόπτουν χωρίς σοβαρό λόγο. Δέχονται τις παρατηρήσεις, τις υποδείξεις και την κριτική των άλλων και αποφεύγουν να αντιδικούν.

Τα παιδιά ως εκτελεστές ρόλων: Θέτουν σε λειτουργία τους μηχανισμούς ακουστικής και απαντητικής ετοιμότητας και βιωματικής συμμετοχής.

Υποδύονται με φυσικότητα και δημιουργικούς αυτοσχεδιασμούς διάφορους ρόλους σε σκηνές από την καθημερινή ζωή και από τα αναγνώσματά τους, και με τον τρόπο αυτό αναπαράγουν και οικειώνονται βιωματικά το σχετικό κάθε φορά γλωσσικό υλικό (λεξιλόγιο και εκφράσεις).

Αποδίδουν ποιήματα με ποικίλες μορφές δραματοποιημένης και χορικής απαγγελίας, για εξοικείωση με τη ρυθμική έκφραση του λόγου.

Σε όλες τις περιπτώσεις τηρούν τους όρους που κάνουν την προφορική έκφραση νοηματικά και αισθητικά αποτελεσματική.

Ως θεατές των δρωμένων:

Αποκωδικοποιούν τα οπτικά και ακουστικά σήματα, απολαμβάνουν το αισθητικό αποτέλεσμα και επικοινωνούν βιωματικά με το περιεχόμενο των δρωμένων.

Β. ΓΡΑΠΤΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ Ι. ΑΝΑΓΝΩΣΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- *Απλά κείμενα από τα κυριότερα είδη του λόγου: αφηγήσεις περιστατικών από την καθημερινή ζωή, περιγραφές αντικειμένων, καταστάσεων και γεγονότων παραμύθια, μύθοι, λαϊκές παραδόσεις, ανέκδοτα διηγήματα, επιστολές, ανακοινώσεις και οδηγίες για το*

Τα παιδιά:

Διαβάζουν άλλοτε σιωπηρά και άλλοτε μεγαλόφωνα (ανάλογα με την περίπτωση ή τη σκοπιμότητα) κείμενα έντυπα, δακτυλογραφημένα και χειρόγραφα ποικίλης γλωσσικής πειθαρχίας και εφαρμογής.

Διαβάζουν μεγαλόφωνα: (α) για να έχουν ταυτόχρονη και ξεκάθαρη οπτικοακουστική αντίληψη του κειμένου (β) για να ανακοινώσουν έτσι το κείμενο σε άλλους (γ) για

κοινό
ποιήματα (δημοτικά και
επώνυμα)
θέατρο

επιστημονικά κείμενα κτλ.

- Άλλη γλωσσική ύλη:

πίνακες περιεχομένων,
κατάλογοι, λεξικά, χάρτες,
σχεδιαγράμματα, ιστορίες
με εικόνες ή σκίτσα, εφη-
μερίδες και περιοδικά, ση-
μειώσεις κτλ.

προσωπική τους ευχαρίστηση.

Διαβάζουν σιωπηρά:

(α) όταν εξυπηρετούνται με τον οικονομικότε-
ρο και πιο εύχρηστο αυτόν τρόπο· (β) όταν δε
θέλουν να ενοχλήσουν τους άλλους με το
φωναχτό διάβασμα.

Διαβάζουν: μεγαλόφωνα με καθαρή άρθρωση,
φυσικότητα και άνεση· και σιωπηρά με προσή-
λωση και στοχαστικότητα - έχοντας και στις
δυο περιπτώσεις οδηγό το νήμα του νοήμα-
τος, τα συμφραζόμενα και τη στίξη του
κειμένου.

Διαβάζουν με αργό ή γρήγορο ρυθμό ανάλο-
γα με το επίπεδο του κειμένου, την έκτασή
του, το διαθέσιμο χρόνο, και κυρίως ανάλογα
με το είδος του κειμένου και το σκοπό για τον
οποίο διαβάζεται.

Απαγγέλλουν ποιήματα με καθαρή άρθρω-
ση και φυσικότητα, χωρίς στόμφο και μελο-
δραματική εκφώνηση, έχοντας οδηγό όχι
τόσο τη μετρική όσο τη νοηματική ροή του
ποιήματος.

Διακρίνουν τα τοπικά και χρονικά πλαίσια,
τα πρόσωπα και τη δράση τους, τα κύρια
σημεία και τις λεπτομέρειες, τις βασικές
και τις βοηθητικές ιδέες και τις διασυνδέ-
σεις τους, την ακολουθία των γεγονότων,
τις σχέσεις αίτιου και αποτελέσματος και
γενικά την οργάνωση του κειμένου.

Χωρίζουν σε ενότητες κείμενα που επιδέ-
χονται τέτοιο χωρισμό, και προτείνουν επι-
κεφαλίδες που συμπυκνώνουν το νόημα
των ενοτήτων.

Κρίνουν το περιεχόμενο του κειμένου στο
συνολό του ή στα σημεία (αν είναι πραγμα-
τικό ή εξωπραγματικό, αν αναφέρεται σε
γεγονός ή εκφράζει γνώμη, αν είναι έγκυρο
και αξιόπιστο ή έχει ανακρίβειες και ανακο-
λουθίες), τους χαρακτήρες και τα δρώμενα
κτλ.

Αναγνωρίζουν και εκτιμούν τα λογοτεχνικά
γνωρίσματα και τεχνάσματα του συγγρα-
φέα:

λιτό ή εμπλαυτισμένο γράψιμο, ουδέτερη ή συναισθηματική περιγραφή, δραματικά ή κωμικά στοιχεία, σχήματα λόγου κτλ.

Εξοικειώνονται στενά με τα κείμενα που διαβάζουν και αποθησαυρίζουν νέες λέξεις και εκφραστικούς τρόπους.

Εθίζονται στη χρήση των πινάκων περιεχομένων, του βασικού λεξιλογίου, άλλων λεξικών και εγκυκλοπαιδειών, καταλόγων, οδηγών κτλ. καθώς και στην εφαρμογή πρόσφορων τεχνικών μελέτης.

Απολαμβάνουν τα καλογραμμένα κείμενα και διαμορφώνουν θετική στάση απέναν στα βιβλία.

Β. ΓΡΑΠΤΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
<ul style="list-style-type: none">- Αντιγραφή- Ορθογραφία- Ελεύθερη και καθοδηγημένη έκφραση: «Σκέφτομαι και γράφω»ΕφημερίδαΗμερολόγιοΕυχетήρια, προσκλήσεις, Επιγραφές, λεζάντεςΠινακίδες, κατάλογοιΠερίληψεις, σημειώσειςΕπιστολές κτλ.	<p>Τα παιδιά:</p> <p>Παίρνουν σωστή στάση όταν γράφουν, κρατούν σωστά το μολύβι ή το στυλό και απομιμούνται χωρίς πίεση το υπόδειγμα γραφής. Γράφουν καθαρά, καλαίσθητα και με σχετική ταχύτητα, και τηρούν κανονικές αποστάσεις ανάμεσα στα γράμματα και τις λέξεις. Γράφουν ορθογραφημένα τις λέξεις του βασικού λεξιλογίου, τονίζουν σωστά και χρησιμοποιούν τα γνωστά τους σημεία στίξης.</p> <p>Μεταφέρουν και εφαρμόζουν στα γραπτά τους κείμενα ό,τι έχουν μάθει στη γραμματική σχετικά με την ορθογραφία και τη σύνταξη.</p> <p>Γράφουν ευανάγνωστα και ορθογραφημένα όχι μόνο την αντιγραφή και την ορθογραφία τους αλλά και κάθε κείμενο είτε στο γλωσσικό είτε σε άλλα μαθήματα. Κάνουν συχνή χρήση λεξικού, για να αναζητήσουν ή να ελέγξουν την ορθογραφία ή τη σημασία δύσκολων λέξεων.</p> <p>Ικανοποιούν την επιθυμία τους για αυτοέκφραση, ανακοίνωση και αυτοεπιβεβαίωση.</p>

Γράφουν, σε ατομική ή ομαδική βάση, και ανακοινώνουν (διαβάζοντάς τα στους άλλους ή βάζοντάς τα στο χώρο των ανακοινώσεων ή στη μαθητική εφημερίδα) μικρά κείμενα με βάση τον κόσμο των εμπειριών τους.

Ευαισθητοποιούνται απέναντι στο θέμα τους και αντλούν από όσο το δυνατόν περισσότερες αισθήσεις για την παραστατικότερη απόδοσή του. Εμπλέκουν και τον εαυτό τους σ' αυτά που περιγράφουν ή εξιστορούν, είτε με την άμεση ανάμειξή τους στα δρώμενα είτε με το σχολιασμό και τη συναισθηματική τους κάλυψη.

Χρησιμοποιούν φραστικούς τρόπους που ζωντανεύουν το κείμενο, όπως είναι: η απομίμηση ήχων, η αναφώνηση, η αυτοερώτηση ή ερώτηση στον αναγνώστη, ο διάλογος, επιτυχημένες παρομοιώσεις, προσωποποιήσεις και μεταφορές, υποθέσεις για την ψυχική κατάσταση του άλλου κτλ.

Διαπιστώνουν (και επωφελούνται από τη διαπίστωση) ότι επικοινωνούν καλύτερα με τους άλλους όταν αυτά που γράφουν:

- α) είναι δοσμένα με παραστατικό τρόπο·
- β) έχουν λογική αλληλουχία και σύνθεση·
- γ) είναι σωστά και στις λεπτομέρειες από γραμματική και συντακτική άποψη.

Γράφουν με προσήλωση και στοχαστικότητα, και, καθώς γράφουν, ρίχνουν ματιές στα προηγούμενα, για να μη χάσουν τον ειρμό της σκέψης και να μην απομακρυνθούν από το αντικείμενό τους. Τελειοποιούνται στη σωστή γραπτή έκφραση και με πιο μεθοδευμένες γραπτές εργασίες όπως είναι:

Σύνθεση κειμένου με βάση μια ή περισσότερες εικόνες.

Αποκατάσταση μπερδεμένων προτάσεων σε μια λογική σειρά.

Συμπλήρωση κειμένου με δοσμένες λέξεις και φράσεις.

Απογύμνωση κειμένου από επίθετα και άλλους προσδιορισμούς.

Εμπλουτισμός κειμένου με πρόσθετο υλικό.

Ολοκλήρωση αποσπασματικής ή ημιτελούς ιστορίας.

Περιληπτική απόδοση κειμένου με βάση ορισμένες ερωτήσεις ή λέξεις πυρήνες.

Επέκταση και εμπλουτισμός υποτυπώδους μύθου, όπως είναι οι μύθοι του Αισώπου. Παράλληλη ρεαλιστική και φανταστική περιγραφή για το ίδιο θέμα.

Γραφή κειμένου με βάση ορισμένη οργανωτική αρχή: τόπο, χρόνο, σπουδαιότητα, αποδεικτική διαδικασία, κοινωνική σύμβαση κτλ.

π.χ. περιγραφή τοπίου, φυτού, φυσικού φαινομένου, πειράματος, γραφή επιστολής.

Γ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Η σειρά των εννοτήτων, όπως παρουσιάζεται μέσα στο αναλυτικό πρόγραμμα, δεν είναι υποχρεωτική για τη διδασκαλία τους. Η διδασκαλία της γραμματικής υποτάσσεται στις απαιτήσεις του γλωσσικού μαθήματος, που έχει σχεδιαστεί σε μια σειρά από ευρύτερες διδακτικές ενότητες με βάση τα αναγνωστικά κείμενα του βιβλίου «Η γλώσσα μου». Μέσα στα ευρύχωρα εκείνα πλαίσια η γραμματική κινείται με σχετική ελευθερία, δουλεύοντας με οργανικά σύνολα και υποσύνολα λέξεων, όπως είναι: το ρηματικό μέρος, το ονοματικό μέρος, το επιρρηματικό σύνολο, το προθετικό σύνολο κτλ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

*1. Κύριες προτάσεις (κρίσης, επιθυμίας, καταφατικές, αρνητικές, ερωτηματικές, απλές, σύνθετες, επαυξημένες, ελλειπτικές).
Σημεία στίξης στις κύριες προτάσεις*

Τα παιδιά:

Αναλύουν κύριες προτάσεις με ερωτήσεις του τύπου «ποιος», «τι κάνει», «τι παθαίνει» «πότε», «πως», «πόσο», κ.τλ.

Μεταθέτουν τους όρους προτάσεων, για να δουν το αποτέλεσμα ή για να έχουν ορισμένο αποτέλεσμα.

Απλοποιούν επαυξημένες και σύνθετες προτάσεις σε απλές και ελλειπτικές και το αντίστροφο.

Αντικαθιστούν στις προτάσεις έναν ή περισσότερους όρους, σχηματίζοντας εναλλακτικές προτάσεις.

1.1. Το ρήμα στην πρόταση:
Ρήματα α' και β' συζυγίας, ρήματα απρόσωπα και ανώμαλα, ενεργητικά, παθητικά και ουδέτερα, μεταβατικά και αμετάβατα. Παράγωγα και σύνθετα ρήματα.

1.2 Ονοματικό σύνολο

-Τα ουσιαστικά:

Τα ουσιαστικά (με ή χωρίς άρθρο) ως υποκείμενα κατηγορούμενα και αντικείμενα.

Ουσιαστικό και ουσιαστικό:

Ομοιόπτωτοι και ετερόπτωτοι προσδιορισμοί.

Παράγωγα και σύνθετα ουσιαστικά.

Μετασχηματίζουν προτάσεις με διάφορους τρόπους (από ενικό σε πληθυντικό, από ενεργητική σε παθητική σύνταξη, από παρόντικό σε παρελθοντικό ή μελλοντικό χρόνο, από ευθύ σε πλάγιο λόγο, από ονοματική σε ρηματική έκφραση κτλ. και τα αντίστροφα. Χρησιμοποιούν σωστά, από γραμματική και συντακτική άποψη, τα ρήματα που έμαθαν στις προηγούμενες τάξεις και επιπλέον τα συνηρημένα ρήματα **ακούω, καίω, κλαίω, λέω, πάω**

τα κυριότερα απρόσωπα

και τα πιο συχνόχρηστα απ' τα ανώμαλα ρήματα. Διακρίνουν τη φωνή, το χρόνο, τον αριθμό και το πρόσωπο και γράφουν σωστά τις καταλήξεις των ρημάτων.

Ασκούνται και εθίζονται στην κλίση, μέσα σε προτάσεις και χωριστά, χρόνων που παρουσιάζουν κλιτική δυσκολία (όπως ο παθητικός παρατατικός), καθώς και ρημάτων αρχαϊκής κλίσης σε -ούμαι (στερούμαι) και -ώμαι (εγγυώμαι).

Ομαδοποιούν ρήματα με βάση την ορθογραφία των προκαταληκτικών τους συλλαβών και εθίζονται στην ορθογραφία τους.

Σχηματίζουν παράγωγα και σύνθετα ρήματα και μαθαίνουν τη σημασία και την ορθογραφία τους.

Χρησιμοποιούν σωστά, από συντακτική και ορθογραφική άποψη, τα ουσιαστικά που έμαθαν στις προηγούμενες τάξεις.

Ιδιαίτερα ασκούνται στην κλίση, μέσα σε προτάσεις και χωριστά, ουσιαστικών και παρουσιάζουν δυσκολίες στη μετακίνηση του τόνου. Αυτά είναι:

- αρσενικά παροξύτονα και προπαροξύτονα σε -ας (ο ταμίας - των ταμιών, ο πίνακας - των πινάκων), παροξύτονα σε -ης (ο εργάτης - των εργατών), προπαροξύτονα (ο πλάτανος - του πλατάνου - των πλατάνων).

– θηλυκά παροξύτονα σε -η (η τέχνη -των τεχνών), παραξύτονα και προπαροξύτονα σε -α (η χώρα - των χωρών, η σάλπιγγα - των σαλπίγγων, η θάλασσα - των θαλασσών).

– ουδέτερα παροξύτονα σε -ι (το λουλούδι - του λουλουδιου), προπαροξύτονα σε -ο (το θέατρο - του θεάτρου).

Επιπλέον ασκούνται και εθίζονται στην κλίση, μέσα σε προτάσεις και χωριστά, ουσιαστικών που παρουσιάζουν κλιτικές ιδιομορφίες.

Αυτά είναι:

– αρσενικά σε -έας (δεκανέας)

– θηλυκά σε -η (η σκέψη - οι σκέψεις - των σκέψεων) και σε -ός (η οδός - της οδού)

– ουδέτερα σε -ος (το βάρος, σε -μα (το σώμα). σε -ιμο (το δέσιμο), σε -ας (το κρέας), σε -ως (ος) (το φως, γεγονός), σε -ον, αν, εν (το καθήκον, σύμπαν, φωνήεν) και σε -υ (το δόρυ, το οξύ).

Κάνουν τη γνωριμία ουσιαστικών διπλόκλιτων (ο βράχος - οι βράχοι και τα βράχια), διπλόμορφων (ελέφαντας - ελέφας, γονιός - γονέας), διπλοκατάληκτων (ο καπετάνιος, οι καπετάνιοι και καπεταναίοι), διπλότυπων για αρσενικό και θηλυκό γένος (ο διευθυντής - η διευθύντρια επικοινωνιών (η αλεπού), διαφορετικών λέξεων για το αρσενικό και το θηλυκό (ο πετεινός - η κότα), περιληπτικών (η δωδεκάδα, το σμήνος).

Ομαδοποιούν ουσιαστικά με βάση την ορθογραφία των καταληκτικών και προκαταληκτικών τους συλλαβών και εθίζονται στην ορθογραφία τους. Σχηματίζουν παράγωγα και σύνθετα ουσιαστικά και μαθαίνουν τη σημασία και την ορθογραφία τους. Χρησιμοποιούν σωστά, από συντακτική και ορθογραφική άποψη, τις αντωνυμίες που διδάχτηκαν στις προηγούμενες τάξεις και επιπλέον:

– τις δεικτικές **τούτος - τούτη - τούτο, τέτοιος - τέτοια - τέτοιο.**

– τις ερωτηματικές **τι είδους, τι λογής, τίνος**

– *Οι αντωνυμίες ως υποκείμενα, κατηγορούμενα και αντικείμενα.*

- τις αναφορικές, **ό,τι**, όσες συνθέτονται με το άκλιτο **-δήποτε, ο οποίος - η οποία - το οποίο**

- τις άοριστες **καθετί, ο τάδε - η τάδε - το τάδε, ο δείνα - η δείνα - το δείνα**

- τις αυτοπαθείς **ο εαυτός μου - ο εαυτός σου - ο εαυτός του**

- τις αλληλοπαθείς **ο ένας τον άλλο, μεταξύ μας.**

- Τα επίθετα, τα αριθμητικά επίθετα, τα αντωνυμικά επίθετα και οι μετοχές παθητικού παρακειμένου ως κατηγορούμενα και ομοιόπρωποι προσδιορισμοί ουσιαστικών.

Παράγωγα και σύνθετα επίθετα.

Χρησιμοποιούν σωστά, από συντακτική και ορθογραφική άποψη τα επίθετα κτλ. που διδάχτηκαν στις προηγούμενες τάξεις, και επιπλέον:

- τα επίθετα -ής, ιά, -ί (σταχτής, - σταχτιά - σταχτί), -ύς, -ία, -ί (βαθύς - βαθιά - βαθύ) και το πολύς - πολλή - πολύ.

- τα παραθετικά (ομαλά και ανώμαλα) των επιθέτων

- τα πιο εύχρηστα αριθμητικά: τακτικά, πολλαπλασιαστικά, αναλογικά, και περιληπτικά (και τα πιο εύχρηστα ελληνικά και λατινικά σημεία των αριθμών).

Ασκούνται και εθίζονται στην κλίση, μέσα σε προτάσεις και χωριστά, επιθέτων που παρουσιάζουν κλιτικές δυσκολίες.

Αυτά είναι:

- τα επίθετα σε -ης, -ης, -ες (ο, η συνεχής - το συνεχές) και -υς, -εια, -υ (οξύς, οξεία, οξύ).

Ομαδοποιούν επίθετα με βάση την ορθογραφία των προκαταληκτικών τους συλλαβών και εθίζονται στην ορθογραφία τους. Σχηματίζουν παράγωγα και σύνθετα επίθετα και μαθαίνουν τη σημασία και την ορθογραφία τους.

Κάνουν μετρημένη χρήση των επιθέτων με σκοπό τη σαφήνεια και τη ζωντάνια και όχι την ωραιοποίηση του λόγου.

Χρησιμοποιούν σωστά, από συντακτική και ορθογραφική άποψη, τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς που έμαθαν στις προηγούμενες τάξεις, και επιπλέον:

- τα επιρρήματα του βασικού λεξιλογίου για τις τάξεις Ε' - Στ'.

1.3 Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί:

Επιρρήματα και επιρρηματικές εκφράσεις.

Παράγωγα και σύνθετα επιρρήματα.

– επιρρηματικές εκφράσεις των κειμένων που θα περιληφθούν στο βιβλίο «Η γλώσσα μου».

Σχηματίζουν παράγωγα και σύνθετα επιρρήματα και μαθαίνουν τη σημασία και την ορθογραφία τους.

1.4. Το προθετικό σύνολο ως επιρρηματικός προσδιορισμός ή ως κατηγορούμενο, αντικείμενο και επιθετικός προσδιορισμός.

Χρησιμοποιούν σωστά, από συντακτική και ορθογραφική άποψη, εμπρόθετες εκφράσεις που έμαθαν στις προηγούμενες τάξεις, και επιπλέον: εμπρόθετα σύνολα με τις προθέσεις: **ως, αντί, μετά, προς, κατά, παρά, χωρίς, ίσαμε.**

1.5. Τα μόρια

Χρησιμοποιούν σωστά τα πιο συχνόχρηστα μόρια, για να ζωντανεύουν τον προφορικό και γραπτό τους λόγο.

Εξοικειώνονται με σύνθετες λέξεις που έχουν πρώτο συνθετικό αχώριστα μόρια της δημοτικής και της λόγιας γλώσσας (παλιές προθέσεις κτλ.).

2. Παρατακτική σύνδεση προτάσεων

Αναλύουν και ανασυνθέτουν σύνολα προτάσεων που συνδέονται παρατακτικά.

Συνδέουν προτάσεις με συνδέσμους που χρησιμοποιήθηκαν στις προηγούμενες τάξεις, και επιπλέον με τους: **ούτε, ούτε, μα, όμως, ωστόσο, παρά, μόνο, όχι, μόνο, αλλά και, ει, είτε, λοιπόν, ώστε.**

3. Υποτακτική σύνδεση προτάσεων

Ασκούνται στη χρήση του κόμματος (και άλλων σημείων στίξης) ανάμεσα σε προτάσεις, όπου τούτο είναι εντελώς απαραίτητο.

Αναλύουν και ανασυνθέτουν σύνολα προτάσεων που συνδέονται υποτακτικά.

Διακρίνουν εμπειρικά (χωρίς τη χρήση συντακτικής ορολογίας) το λειτουργικό ρόλο των δευτερευουσών προτάσεων (αντικείμενο, υποκείμενο, προσδιορισμός).

Ασκούνται στην υποτακτική σύνδεση των προτάσεων με τους πιο εύχρηστους συνδέσμους.

Ασκούνται στη χρήση του κόμματος (και άλλων σημείων στίξης) ανάμεσα σε κύριες και δευτερεύουσες προτάσεις, όπου τούτο είναι εντελώς απαραίτητο.

4. Συχνόχρηστα σχήματα λόγου:

Παρομοίωση, μεταφορά, αλληγορία, προσωποποίηση, υπερβολή, λιτότητα, περιφραση, έμφαση, υπερβατό, ασύνδετο, υποφορά και ανθυποφορά κ.ά.

5. Παράγραφος και ευρύτερα σύνολα λόγου

6. Η καταγωγή και η σημασία των λέξεων:

Λαϊκές και λόγιες λέξεις, Σύνθετες λέξεις με λόγοι πρώτο συνθετικό.

Οικογένειες λέξεων, ταυτόσημα, συνώνυμα και αντίθετα.

Ομώνυμα και παρώνυμα. Κυριολεξία και μεταφορά.

7. Οι λέξεις και η σήμανσή τους:

Ο τόνος και άλλα ορθογραφικά σημεία,

Έκθλιψη, αφαίρεση, αποκοπή.

Συλλαβισμός

Συντομογραφία

Η χρήση του τελικού ν

Η πλάγια γραφή.

Ασκούνται στην κατ' αναλογία σύνθεση σχημάτων λόγου.

Χρησιμοποιούν συχνόχρηστα σχήματα λόγου, για να δίνουν ζωντάνια στην προφορική και γραπτή τους έκφραση.

Ασκούνται με εμπειρικό τρόπο στην παραγραφοποίηση των γραπτών τους κειμένων. Ασκούνται στη χρήση της παύλας σε περίπτωση διαλόγου και στη χρήση εισαγωγικών όταν αναφέρονται τα λόγια ενός μόνο προσώπου.

Κάνουν συγκρίσεις, ταξινομήσεις κτλ. λέξεων και οδηγούνται έτσι στην αποσαφήνιση της εννοίας τους με βάση την καταγωγή, τη συγγένεια ή την αντίθεση, τη σύνθεση, τη μεταφορική τους χρήση κτλ.

Ασκούνται και εθίζονται στη συμβατικά αποδεκτή γραπτή απόδοση των λέξεων και των λεκτικών συνόλων και στην πλάγια γραφή.

Δ. ΒΑΣΙΚΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- Εννοιολογικό λεξιλόγιο
- Ορθογραφικό λεξιλόγιο

Τα παιδιά:

Εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους με λέξεις και εκφράσεις εννοιολογικά απαραίτητες για τις ανάγκες της καθημερινής επικοινωνίας και για τη γλωσσική και την ευρύτερη πνευματική τους καλλιέργεια.

Ταυτίζουν την ακουστική με την οπτική εικόνα των λέξεων.

Αποσαφηνίζουν την έννοια των λέξεων με διάφορους τρόπους με τη συνήθεια αντικειμένων ή εικόνων (όπου υπάρχει δυνατότητα), από τα συμφραζόμενα, με τη χρήση τους μέσα σε φράσεις, με μονολεκτικές ή περιγραφικές ερμηνείες, με την κυριολεκτική και μεταφορική τους σύνδεση κτλ. Ομαδοποιούν λέξεις με βάση σημασιολογικές συνδέσεις (ταυτόσημα, συνώνυμα, αντίθετα, ομώνυμα, παρώνυμα, παράγωγα, οικογένειες λέξεων κτλ.).

Κάνουν χρήση λεξικών και καταλόγων και καταρτίζουν αλφαθητικά λεξιλόγια.

Με την εντατικότερη σπουδή και χρήση του βασικού λεξιλογίου εξουσιάζουν, από ορθοφωνική, εννοιολογική και ορθογραφική άποψη, έναν ικανοποιητικό αριθμό λέξεων, σημαντικών για τις ανάγκες της προφορικής και της γραπτής τους επικοινωνίας.

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

A

αβάσταχτος, -η, -(επ.)
άβγαλτος, -η, -ο (επ.)
άβολος, -η, -ο (επ.)
άβυσσος (η)
αγγαρεία (η)
αγγείο (το)
αγγελία (η)
αγγίζω (εγγίζω) (ρ.)
αγγούρι (το)
αγιάζι(το)
αγίνωτος, -η, -ο (επ.)
άγιος (επ.)
αγκίδα (η)
αγκινάρα (η)
αγκίστρι (το)
αγκομαχώ (ρ.)

άγκυρα (η)
αγκώνας(η)
αγναντεύω (ρ.)
αγνός, -ή -ό (επ.)
αγράμματος, -η, -ο (επ.)
αγρίμι (το)
αγρός
αγώγι (το)
αγωγός (ο)
αγώνας (ο)
αγωνία (η)
άδεια (η)
αδένας (ο)
αδέξιος, -α, -ο (επ.)
αδιάβροχος, -η, -ο (επ.)
αδιάκοπα (επιρ.)
αδιάφορος, -η, -ο (επ.)
αεικίνητος, -η, -ο (επ.)

αερίζω (ρ.)
αέριο (το)
αεροπόρος (ο)
αετός (αϊτός) (ο)
αηδιάζω (ρ.)
αγαθός, -ή, -ό (επ.)
αγάλια (επίρ.)
αγανακτώ (-χτώ) (ρ.)
άγαρμπος, -η, -ο (επ.)
αθάνατος, -η, -ο (επ.)
αθέατος, -η, -ο (επ.)
άθελα (επίρ.)
άθικτος, -η, -ο (επ.)
άθλιος, -α, -ο (επ.)
αθώς, -α, -ο (επ.)
αίθριος, -α, -ο (επ.)
άιντε (επιφ.)
αισθάνομαι (ρ.)
αίσθηση (η)
αισιόδοξος, -η, -ο (επ.)
αίτηση (η)
αιτία (η)
αιχμάλωτος, -η, -ο (επ.)
ακαμάτης, -τρα, -ικο (επ.)
άκαρδος, -η, -ο (επ.)
ακαταστασία (η)
ακέριος (ακέραιο), -α, -ο (επ.)
ακόντιο (το)
ακρίβεια (η)
ακρίδα (η)
ακροατής (ο)
ακροβάτης (ο)
ακρωτήριο (το)
ακτή (η)
ακτίνα (η)
αλάργα (επίρ.)
αλέθω (ρ.)
αλείφω (ρ.)
αλεξικέραυνο (το)
αλεξίπτωτο (το)
αλήθεια (η)
αλίμονο (επιφ.)
αλληλοβοήθεια (η)
αλληλογραφία (η)

αλλόκοτος, -η, -ο (επ.)
άλλωστε (επιρ.)
άλμα (το)
άλσος (το)
αλυσίδα (η)
αλώνι (το)
αμάξι (το)
αμέ (συνδ.)
αμμουδιά (η)
αμοιβή (η)
αμολώ -ιέμαι (ρ.)
άμυνα (η)
αμφιβάλλω (ρ.)
αναβάλλω -ομαι (ρ.)
ανάγκη (η)
αναγνωρίζω -ομαι (ρ.)
ανάγνωση (η)
αναδασώνω -ομαι (ρ.)
αναζητώ -ούμαι (ρ.)
αναθέτω (ρ.)
αναίσθητος, -η, -ο (επ.)
ανακαλύπτω -ομαι (ρ.)
ανακοίνωση (η)
ανακουφίζω -ομαι (ρ.)
ανάμεικτος, -η, -ο (επ.)
αναπάντεχα (επίρ.)
αναπαύομαι (ρ.)
ανάπηρος, -η, -ο (επ.)
αναπνέω (ρ.)
αναποδιά (η)
αναποδογυρίζω -ομαι (ρ.)
αναποφάσιτος, -η, -ο (επ.)
ανάρπαστος, -η, -ο (επ.)
ανάρρωση (η)
αναρωτιέμαι (ρ.)
ανασαίνω (ρ.)
ανασκουμπώνω -ομαι (ρ.)
αναστατώνω -ομαι (ρ.)
αναστενάζω (ρ.)
ανάστημα (το)
ανατριχιάζω (ρ.)
ανατρέφω -ομαι (ρ.)
αναφιλητό (το)
αναχώρηση (η)

αναψοκοκκινίζω (ρ.)
αναψυκτικό (το)
ανέκαθεν (επίρ.)
ανέκδοτο (το)
ανεκτίμητος, -η, -ο (επ.)
ανέκφραστος, -η, -ο (επ.)
ανελκυστήρας (ο)
ανέμελος, -η, -ο (επ.)
ανεμίζω (ρ.)
ανεμοστρόβιλος (ο)
ανεξάρτητος (ο)
ανέπαφος, -η, -ο (επ.)
ανεργία (η)
άνετα (επίρ.)
ανέχεια (η)
ανέχομαι (ρ.)
ανήκω (ρ.)
ανήμπορος, -η, -ο (επ.)
ανήξερος, -η, -ο (επ.)
ανησυχώ (ρ.)
άνθος (το)
άνθρακας (ο)
άνοδος (η)
ανιαρός, -ή, -ό (επ.)
ανόητος, -η, -ο (επ.)
ανταλλαγή (η)
ανταμώνω -ομαι (ρ.)
αντάρα (η)
αντέχω (ρ.)
αντίγραφο (το)
αντίθετος, -η, -ο (επ.)
αντικείμενο (το)
αντικρίζω (ρ.)
αντίκρυ (επίρ.)
αντίλαλος (ο)
αντιμετωπίζω -ομαι (ρ.)
αντίλαλος (ο)
αντίρρηση (η)
αντρειωμένος, -η, -ο (μ.π.π.)
ανυπομονώ (ρ.)
ανυπόφορος, -η, -ο (επ.)
ανώμαλος, -η, -ο (επ.)
ανώτερος, -η, -ο (επ.)
άξιος, -α, -ο (επ.)
αόρατος, -η, -ο (επ.)
απαγορεύω -ομαι (ρ.)

απαραίτητος, -η, -ο (επ.)
απειλώ -ούμαι (ρ.)
απελπίζομαι (ρ.)
απευθείας (επίρ.)
απλός, -ή, -ό (επ.)
αποβραδής (επίρ.)
απογοητεύω -ομαι (ρ.)
απόδειξη (η)
αποκλείω -ομαι (ρ.)
αποκρίνομαι (ρ.)
αποκτώ (ρ.)
απολύω -ομαι (ρ.)
απομακρύνω -ομαι (ρ.)
αποπαίρνω -ομαι (ρ.)
αποπνικτικός, -ή, -ό (επ.)
απορία (η)
αποσταίνω (ρ.)
απόσταση (η)
αποτέλεσμα (το)
αποτελώ -ούμαι (ρ.)
απουσιάζω (ρ.)
αποφασίζω (ρ.)
αποφεύγω (ρ.)
αποχαιρετώ -ιέμαι (ρ.)
αποχωρίζω -ομαι (ρ.)
άραγε (σύνδ.)
αράδα (η)
αράζω (ρ.)
αράχνη (η)
αργαλειός (ο)
αργοπορώ (ρ.)
αρμέγω (ρ.)
αρνιέμαι (αρνούμαι) (ρ.)
αρσενικός -ή, -ό (επ.)
αρτοποιείο (το)
ασβέστης (το)
ασθενής, ές (επ.)
ασήμαντος, -η, -ο (επ.)
άσκηση (η)
αστακός (ο)
αστυνομία (η)
ασφάλεια (η)
ασφαλώς (επίρ.)
ασχολούμαι (ρ.)
ατμός (ο)

ατμόσφαιρα (η)
άτομο (το)
ατσάλι (το)
αυγή (η)
αυθόρμητα (επίρ.)
αύξηση (η)
αυστηρός, -ή, -ό (επ.)
αυτόματος, -η, -ο (επ.)
αυτού (επίρ.)
αφαιρώ -ούμαι (ρ.)
άφαντος, -η, -ο (επ.)
αφετηρία (η)
άφθονος, -η, -ο (επ.)
άφιξη (η)
αφόρητος, -η, -ο (επ.)
αφορμή (η)
αφουγκράζομαι (ρ.)
αχάριστος, -η, -ο (επ.)
αχνός, -ή, -ό (επ.)
άχυρο (το)

Β

βαγόني (το)
βαθμός (ο)
βάθρο (το)
βαλβίδα (η)
βάλτος (ο)
βάραθρο (το)
βάρβαρος, -η, -ο (επ.)
βάρος (το)
βαρώ (ρ.)
βαριέμαι (ρ.)
βασανίζω -ομαι (ρ.)
βάση (η)
βήτραχος (ο)
βέβαιος, -η, -ο (επ.)
βέλος (το)
βεράντα (η)
βέργα (η)
βία (η)
βιολί (το)
βίος (ο)
βιομηχανία (η)

βλάβη (η)
βλαστός (ο)
βλέμμα (το)
βλέφαρο (το)
βογκώ (ρ.)
βουλευ -ομαι (ρ.)
βολικός, -ή, -ό (επ.)
βόμβα (η)
βότανο (το)
βότσαλο (το)
βουβός, -ή, -ό (επ.)
βουλευτής (ο)
βουλώνω (ρ.)
βουρκώνω (ρ.)
βραβείο (το)
βραχινιάζω (ρ.)
βρέφος (το)
βρίζω (ρ.)
βρώμικος, -η, -ο (επ.)
βυζαίνω (ρ.)
βυθός (ο)
βυσσινής, -ιά, -ί (επ.)
βυτίο (το)

Γ

γάζα (η)
γαλήνη (η)
γαμπρός (ο)
γαντζώνω -ομαι (ρ.)
γάντι (το)
γαργαλώ -ιέμαι (ρ.)
γαργάρα (η)
γάργαρος, -η, -ο (επ.)
γαρίδα (η)
γδέρνω -ομαι (ρ.)
γεγονός (το)
γενειάδα (η)
γένι (το)
γενιά (η)
γενικά (επίρ.)
γερά (επίρ.)
γεράκι (το)
γερο- (προτακτ.)

γεύμα (το)
γεύση (η)
γέφυρα (η)
γεωγραφία (η)
γεωμετρία (η)
γιακάς (ο)
γιαπί (το)
γίδα (η)
γινάτι (το)
γκάζι (το)
γκαρίζω (ρ.)
γκάφα (η)
γκρίζος, -α, -ο (επ.)
γκρινιάζω (ρ.)
γλάρος (ο)
γλείφω -ομαι (ρ.)
γλέντι (το)
γλίτσα (η)
γλόμπος (ο)
γλύπτης (ο)
γλυφός, -ή, -ό (επ.)
γνέφω (ρ.)
γνώμη (η)
γνώση (η)
γνωστός, -ή, -ό (επ.)
γόμα (η)
γόνιμος, -η, -ο (επ.)
γόπα (η)
γοργός, -ή, -ό (επ.)
γούβα (η)
γουλιά (η)
γούνα (η)
γουρλώνω (ρ.)
γούρνα (η)
γούστο (το)
γραμμάτιο (το)
γρασίδι (το)
γρατσουνιά (η)
γρίπη (η)
γρίφος (ο)
γροθιά (η)
γρύλος (ο)
γυμνάζω -ομαι (ρ.)
γυρεύω (ρ.)

γύφτος (ο)
γύψος (ο)

Δ

δάκρυ (το)
δαντέλα (η)
δάπεδο (το)
δάφνη (η)
δαχτυλίδι (το)
δείγμα (το)
δείκτης (ο)
δειλινό (το)
δείνα (αντ.)
δείπνο (το)
δεκαριά (αριθ. ουσ.)
δελτίο (το)
δελφίνι (το)
δεντροστοιχία (η)
δεξαμενή (η)
δέχομαι (ρ.)
δήθεν (επίρ.)
δηλητήριο (το)
δηλώνω (ρ.)
δημοκρατία (η)
δημιουργώ -ούμαι (ρ.)
δήμος (ο)
δημοσιεύω -ομαι (ρ.)
δημοσιογράφος (ο)
δημόσιος, -α, -ο (επ.)
διαβαίνω (ρ.)
διαδήλωση (η)
διάδοση (η)
διάθεση (η)
δίαιτα (η)
διακόπτω -ομαι (ρ.)
διακρίνω -ομαι (ρ.)
διάλογος (ο)
διαλύω -ομαι (ρ.)
διαμάντι (το)
διαμαρτύρομαι (ρ.)
διανυκτερεύω (ρ.)
διαρκώς (επίρ.)
διάσημος, -η, -ο (επ.)

διάστημα (το)
διαταγή (η)
διατηρώ -ούμαι (ρ.)
διάφανος, -η, -ο (επ.)
διαφέρω (ρ.)
διαφήμιση (η)
διαφωνώ (ρ.)
διεθνής, -ές (επ.)
διέξοδος (η)
διηγούμαι (-ιέμαι) (ρ.)
δικαιολογώ -ούμαι (ρ.)
δίκαιος, -η, -ο (επ.)
δικαστήριο (το)
δίκτυο (το)
δίμηνο (το)
διόλου (επίρ.)
διορίζω -ομαι (ρ.)
διπλός, -ή, -ό (αρ. επ.)
διστάζω (ρ.)
διχόνοια (η)
δίχως (πρόθ.)
διώροφος, -η, -ο (επ.)
δοκιμάζω -ομαι (ρ.)
δόρυ (το)
δράμα (το)
δρεπάνι (το)
δρομολόγιο (το)
δυσάρεστος, -η, -ο(επ.)
δυσκίνητος, -η, -ο (επ.)
δύση (η)
δωρεάν (επίρ.)

Ε

εαυτός (αντ.)
εγγίζω (ρ.)
εγγυώμαι (ρ.)
εγκυκλοπαίδεια (η)
εγχείριση (η)
εγλωσστής (ο)
έδαφος (το)
έθιμο (το)
έθνος (το)
ειδεμή (σύνδ.)

ειδοποιώ -ούμαι (ρ.)
είδος (το)
είσοδος (η)
εισπράκτορας (ο)
είτε (σύνδ.)
εκδρομή (η)
εκλεκτός, -ή, -ό (επ.)
εκλογή (η)
εκμεταλλεύομαι (ρ.)
έκπληξη (η)
εκπομπή (η)
έκρηξη (η)
έκταση (η)
εκτιμώ (ρ.)
εκφωνητής (ο)
ελαιοχρωματιστής (ο)
ελατήριο (το)
έλατο (το)
ελαττώνω -ομαι (ρ.)
ελάχιστος, -η, -ο (επ.)
ελέφας (ελέφαντας) (ο)
ελικόπτερο (το)
έλλειψη (η)
ελπίζω (ρ.)
εμβόλιο (το)
εμετός (ο)
εμπιστοσύνη (η)
εμποδίζω -ομαι (ρ.)
ενάμισης-μιάμιση - ενάμισι (απ. αρ.)
εναντίον (επίρ.)
έναρξη (η)
ενθουσιάζω -ομαι (ρ.)
ενθύμιο (το)
ενοχλώ -ούμαι (ρ.)
εντελώς (επίρ.)
εντύπωση (η)
εξαιρετικός, -ή, -ό (επ.)
εξακολουθώ (ρ.)
εξάλλου (επίρ.)
εξάμηνο (το)
εξαντλώ -ούμαι (ρ.)
εξάπαντος (επίρ.)
εξαφανίζω -ομαι (ρ.)
εξετάζω -ομαι (ρ.)
εξής (επίρ.)

εξίσου (επίρ.)
έξοδα (τα)
έξοδος(η)
εξυπηρετώ -ούμαι (ρ.)
επαρχία (η)
επείγον (ουδ. επίθ.)
επεισόδιο (το)
επιδημία (η)
επιθυμώ (ρ.)
επικίνδυνος, -η, -ο (επ.)
επιμένω (ρ.)
επισκευάζω -ομαι (ρ.)
επιστήμονας (ο)
επιστολή (η)
επιστρέφω (ρ.)
επιταγή (η)
επιτέλους (επίρ.)
επιτυχία (η)
επιχειρώ (ρ.)
επόμενος, -η, -ο (επ.)
επομένως (επίρ.)
έρανος (ο)
εργαστήριο (το)
εργόχειρο (το)
ερείπιο (το)
ερημιά (η)
ερπετό (το)
έσω (επίρ.)
εσωτερικός, -ή, -ό (επ.)
ευαίσθητος, -η, -ο (επ.)
ευθεία (η)
εύθραυστος, -η, -ο (επ.)
εύθυμος, -η, -ο (επ.)
ευκαιρία (η)
ευκίνητος, -η, -ο (επ.)
ευρύχωρος, -η, -ο (επ.)
ευχάριστος, -η, -ο (επ.)
εύχομαι (ρ.)
εφεύρεση (η)
εχθρός (ο)

Z

ζαβολιάρης, -α, -ικο (επ.)
ζάλη (η)
ζελατίνα (η)

ζεματώ -τιέμαι (ρ.)
ζημιώνω -ομαι (ρ.)
ζήτημα (το)
ζήτω (επι.)
ζιζάνιο (το)
ζόρι (το)
ζούγκλα (η)
ζουζούνι (το)
ζουλώ -ιέμαι (ρ.)
ζουμί (το)
ζυγαριά (η)
ζυμώνω (ρ.)
ζω (ρ.)
ζωηρός, -ή, -ό (επ.)
ζωντανός, -ή, -ό (επ.)

H

ήδη (επίρ.)
ηλικία (η)
ημερήσιος, -α, -ο (επ.)
ημερομίσθιο (το)
ημίωρο (το)
ήπειρος (η)
ήρεμος, -η, -ο (επ.)
ησυχάζω (ρ.)
ήττα (η)
ηφαίστειο (το)
ήχος (ο)

Θ

θάβω -ομαι (ρ.)
θάμνος (ο)
θαμπός, -ή, -ό (επ.)
θάνατος (ο)
θέα (η)
θέαμα (το)
θέμα (το)
θεμέλιο (το)
θεόρατος, -η, -ο (επ.)
θεονήστικος, -η, -ο (επ.)
θεραπεύω -ομαι (ρ.)
θερινός, -ή, -ό (επ.)
θερμός, -ή, -ό (επ.)
θήκη (η)

θηλάζω (ρ.)
θηλυκός, -ή, -ό (επ.)
θηρίο (το)
θησαυρός (ο)
θόλος (ο)
θύελλα (η)
θύμα (το)
θυμός (ο)
θυμούμαι (ρ.)
θυρωρός (ο)

Ι

ιδέα (η)
ιδιαιτερος, -η, -ο (επ.)
ιδιοκτήτης (ο)
ιδιότροπος, -η, -ο (επ.)
ιδίως (επίρ.)
ιδιωτικός, -ή, -ό (επ.)
ίδρυμα (το)
ιερός, -ή, -ό (επ.)
ικανός, -ή, -ό (επ.)
ίλιγγος (ο)
ιός (ο)
ιππόδρομος (ο)
ίσα ίσα (προθ.)
ίσαμε (προθ.)
ισιώνω -ομαι (ρ.)
ισόγειο (το)
ισοπεδώνω -ομαι (ρ.)
ισορροπία (η)
ισχυρός, -ή, -ό (επ.)
ιχθυοπωλείο (το)
ίχνος (χνάρι) (το)
ιώδιο (το)

Κ

καβγάς (ο)
καβούκι (το)
κάβουρας (ο)
κάδρο (το)
καζάνι (το)
καημένος, -η, -ο (επ.)
καημός (ο)

καθετί (αντ.)
καθηγητής (ο)
καθήκον (το)
καθημερινός, -ή, -ό (επ.)
κάθισμα (το)
κάθοδος (η)
καθρέφτης (ο)
καθυστερώ (ρ.)
καϊκι (το)
κακοκαιρία (η)
κακόμοιρος, -η, -ο (επ.)
καλάμι (το)
καλαμπόκι (το)
καλώ -ούμαι (ρ.)
καλλιεργώ -ούμαι (ρ.)
καλλιτέχνης (ρ.)
καλοσύνη (η)
καλούπι (το)
καλύβι (το)
κάλυμμα (το)
καλώδιο (το)
καλώς (επίρ.)
κάμαρα (η)
καμαρώνω (ρ.)
καμινάδα (η)
καμπάνα (η)
κάμποσος, -η, -ο (επ.)
κανάτα (η)
κανελής, -ιά, -ί (επ.)
κανονικός, -ή, -ό (επ.)
καπάκι (το)
κάπως (επίρ.)
καρπός (ο)
κάρτα (η)
καρύδι (το)
καρφίτσα (η)
κάστρο (το)
καταγής (επίρ.)
καταδέχομαι (ρ.)
καταιγίδα (η)
κατάκαρδα (επίρ.)
κατάκοπος, -η, -ο (επ.)
κατακτώ -ιέμαι (ρ.)
καταλήγω (ρ.)

κατάλληλος, -η, -ο (επ.)
κατάματα (επίρ.)
καταμεσής (επίρ.)
καταναλώνω -ομαι (ρ.)
καταντώ (ρ.)
καταπιάνομαι (ρ.)
καταπίνω -ομαι (ρ.)
καταπληκτικός, -ή, -ό (επ.)
κατάπληκτος, -η, -ο (επ.)
καταργώ -ούμαι (ρ.)
κατασκευάζω -ομαι (ρ.)
κατάσταση (η)
καταστρέφω -ομαι (ρ.)
καταχιά (η)
κατευθείαν (επίρ.)
κατεύθυνση (η)
κατηγορώ -ούμαι (ρ.)
κατοικώ -ούμαι (ρ.)
κατόπι (ν) (επίρ.)
κατσαβίδι (το)
κατσαρός, -ή, -ό (επ.)
κατσουφιάζω (ρ.)
κατώφλι (το)
καύσιμα (τα)
καυτός, -ή, -ό (επ.)
καφετής, -ιά, -ί (επ.)
κείμενο (το)
κειμήλιο (το)
κενός, -ή, -ό (επ.)
κεραία (η)
κεραυνός (ο)
κέρμα (το)
κερνώ -ιέμαι (ρ.)
κέφι (το)
κεφτές (ο)
κιβώτιο (το)
κιθάρα (η)
κιμωλία (η)
κινώ -ούμαι (ρ.)
κλαρίνο (το)
κλήμα (το)
κλίμα (το)
κλίνω -ομαι (ρ.)

κοινός, -ή, -ό (επ.)
κοινότητα (η)
κοινωνία (η)
κολοκύθι (το)
κομματιάζω -ομαι (ρ.)
κόμπος (ο)
κομψός, -ή, -ό (επ.)
κονσέρβα (η)
κοντάρι (το)
κοντεύω (ρ.)
κόπος (ο)
κορδόνι (το)
κορνίζα (η)
κοσκινίζω -ομαι (ρ.)
κοτσάνι (το)
κουβάρι (το)
κουκουλώνω -ομαι (ρ.)
κουκούτσι (το)
κουράγιο (το)
κουρέλι (το)
κουρνιαχτός (ο)
κουρνιαζώ -ομαι (ρ.)
κουρτίνα (η)
κούτελο (το)
κουταμάρα (η)
κουτσομπολιό (το)
κούτσοуро (το)
κούφιος, -α, -ο (επ.)
κοφτερός, -ή, -ό (επ.)
κοχύλι (το)
κράτος (το)
κρεμμύδι (το)
κρίνω -ομαι (ρ.)
κρότος (ο.)
κρύσταλλο (το)
κτήμα (το)
κτηνοτρόφος (ο)
κτίριο (το)
κυβέρνηση (η)
κύβος (ο)
κυκλοφορία (η)
κυπαρίσσι (το)
κύπελλο (το)
κυψέλη (η)

Λ

λαβαίνω (ρ.)
 λαβύρινθος (ο)
 λαβωματιά (η)
 λαγκάδι (το)
 λαίμαργος, -η, -ο (επ.)
 λαλώ (ρ.)
 λαμαρίνα (η)
 λαμποκοπώ (ρ.)
 λαός (ο)
 λατομείο (το)
 λατρεύω (ρ.)
 λαχανιάζω (ρ.)
 λαχταρώ (ρ.)
 λεβέντης (ο.)
 λείος, -α, -ο (επ.)
 λεκάνη (η)
 λεκές (ο)
 λεπτός, -ή, -ό (επ.)
 λεύκα (η)
 λευκός, -ή, -ό (επ.)
 λήξη (η)
 λησμονώ -ιέμαι (ρ.)
 ληστής (ο)
 λιάζω -ομαι (ρ.)
 λιανίζω -ομαι (ρ.)
 λιανός, -ή, -ό (επ.)
 λιγνός, -ή, -ό (επ.)
 λιθάρι (το)
 λίπασμα (το)
 λιπ(γ)οθυμώ (ρ.)
 λίπος (το)
 λογής (ελλειπτ. ουσ.)
 λογικός, -ή, -ό (επ.)
 λόγος (ο)
 λογοτεχνία (η)
 λουρί (το)
 λούσα (τα)
 λυγμός (ο)
 λύρα (η)
 λυχνάρι (το)
 λωβός, -ή, -ό (επ.)

Μ

μαγκούρα (η)
 μαγνήτης (ο)
 μαδών -ιέμαι (ρ.)
 μάζα (η)
 μαϊμού (η)
 μακάρι (επίρ.)
 μάλαμα (το)
 μάλλον (επίρ.)
 μανία (η)
 μανίκι (το)
 μανιτάρι (το)
 μαντεύω (ρ.)
 μαντολίνο (το)
 μάντρα (η)
 μαράζι (το)
 μαραίνω -ομαι (ρ.)
 μαργαριτάρι (το)
 μαρίδα (η)
 μαρούλι (το)
 μαρτυρώ (ρ.)
 μασχάλη (η)
 μασώ -ιέμαι (ρ.)
 ματαιώνω -ομαι (ρ.)
 μάτσο (το)
 ματσούκι (το)
 ματώνω -ομαι (ρ.)
 μάχη (η)
 μεγάφωνο (το)
 μέγεθος (το)
 μεδούλι (το)
 μεζές (ο)
 μεθώ (ρ.)
 μειώνω (ρ.)
 μειονέκτημα (το)
 μελαγχολικός, -ή, -ό (επ.)
 μελάνη (η) μελάνι (τρ.)
 μελαψός, -ή, -ό (επ.)
 μελετώ (ρ.)
 μελιτζάνα (η)
 μέλλον (το)
 μεμιάς (επίρ.)
 μερίδα (η)

μεροκάματο (το)
μετά (πρόθ.)
μετακινώ -ιέμαι (ρ.)
μετακομίζω (ρ.)
μέταλλο (το)
μετανάστευση (η)
μετανιώνω (ρ.)
μεταξύ (επίρ.)
μεταφέρω -ομαι (ρ.)
μεταχειρίζομαι (ρ.)
μέτριος, -α, -ο (επ.)
μήκος (το)
μήνυμα (το)
μήτε (σύνδ.)
μικρόβιο (το)
μιμούμαι (ρ.)
μισθός (ο)
μόλις (σύνδ.)
μόλυνση (η)
μοναξιά (η)
μοναστήρι (το)
μονάχα (επίρ.)
μόνιμος, -η, -ο (επ.)
μονοπάτι (το)
μόνος, -ή, -ό (επ.)
μονότονος, -η, -ο (επ.)
μορφωμένος, -η, -ο (μ.π.π.)
μουσείο (το)
μουσκεύω -ομαι (ρ.)
μουστάκι (το)
μουσούδι (το)
μούτρο (το)
μούχλα (η)
μπα (επιφ.)
μπαγιατικός, -η, -ο (επ.)
μπάζα (η)
μπάζω (ρ.)
μπαικαλιάρος (ο)
μπαλώνω -ομαι (ρ.)
μπάντα (η)
μπαούλο (το)
μπαρκάρω (ρ.)
μπαταρία (η)
μπεκρής (ο)

μπελάς (ο)
μπερδεύω -ομαι (ρ.)
μπετόν (το)
μπήγω (ρ.)
μπίλια (η)
μπίρα (η)
μπιφτέκι (το)
μπιχλιμπίδι (το)
μπλέκω -ομαι (ρ.)
μπόγος (ο)
μπόι (το)
μπολιάζω -ομαι (ρ.)
μπόλικος, -η, -ο (επ.)
μπότα (η)
μποτίλια (η)
μπούζι (το)
μπουκέτο (το)
μπουκιά (η)
μπουλούκι (το)
μπουμπουνίζει (ρ.)
μπουνάτσα (ρ.)
μπουνιά (η)
μπουντρούμι (το)
μπουρίνι (το)
μπιράτσο (το)
μπριζόλα (η)
μπρίκι (το)
μπρούμυτα (επίρ.)
μπρούντζος (ο)
μυαλό (το)
μύθος (ο)
μύλος (ο)
μυστικός, -ή, -ό (επ.)

N

νάνος (ο)
ναυάγιο (το)
ναύλα (τα)
ναυπηγείο (το)
νεκρός, -ή, -ό (επ.)
νεροποντή (η)
νευριάζω (ρ.)
νέφος (το)
νήμα (το)

νιάτα (τα)
νιώθω (ρ.)
νόημα (το)
νοθεύω -ομαι (ρ.)
νομάρχης (ο)
νόμος (ο)
νούμερο (το)
νους (ο)
νταμάρι (το)
ντιβάνι (το)
ντόπιος, -α, -ο (επ.)
ντουβάρι (το)
νύφη (η)
νωπός, -ή, -ό (επ.)

Ξ

ξάγναντο (το)
ξαγρυπνώ (ρ.)
ξανθός, -ή, -ό (επ.)
ξαποσταίνω (ρ.)
ξαστεριά (η)
ξαφνιάζω -ομαι (ρ.)
ξενοιάζω -ομαι (ρ.)
ξεθαρρεύω -ομαι (ρ.)
ξεθυμαίνω (ρ.)
ξεθωριάζω (ρ.)
ξεκαρδίζομαι (ρ.)
ξεμυαλίζω -ομαι (ρ.)
ξενιτεύομαι (ρ.)
ξενιτιά (η)
ξενυχτώ (ρ.)
ξεπαγιάζω (ρ.)
ξεσηκώνω -ομαι (ρ.)
ξετρελαίνω -ομαι (ρ.)
ξεφεύγω (ρ.)
ξηλώνω -ομαι (ρ.)
ξηρασία (η)
ξίγκι (το)
ξίδι (το)
ξινόλητος, -η, -ο (επ.)
ξυράφι (το)

Ο

όγκος (ο)
οδηγία (η)
οικονομία (η)
οινόπνευμα (το)
ολοένα (επίρ.)
ολωσδιόλου (επίρρ.)
ομαλός, -ή, -ό (επ.)
ομιλία (η)
ομίχλη (η)
ομόνοια (η)
οξύ (το)
οξυγόνο (το)
ο οποίος, -α, -ο (αντ.)
οπουδήποτε (επίρ.)
οπωροπωλείο (το)
οπωσδήποτε (επίρ.)
όραση (η)
όργανο (το)
οργίζομαι (ρ.)
ορεινός, -ή, -ό (επ.)
ορίζοντας (ο)
όριο (το)
ορισμένος, -η, -ο (επ.)
ορκίζομαι (ρ.)
ορμώ (ρ.)
όρος (το)
ορφανός, -ή, -ό (επ.)
οσμή (η)
όσπρια (τα)
όστρακο (το)
όσφρηση (η)
οφείλω (ρ.)
οφθαλμίατρος (ο)
όψη (η)
όψιμος, -η, -ο (επ.)

Π

παγίδα (η)
πάγκος (ο)
παγκόσμιος, -α, -ο (επ.)
πάγος (ο)

παζάρι (το)
παιδεύω -ομαι (ρ.)
παινεύω -ομαι (ρ.)
παλαβός, -ή, -ό (επ.)
παλάμη (η)
παλικάρι (το)
παμπάλιος, -α, -ο (επ.)
πανάκριβος, -η, -ο (επ.)
πανελλήνιος, -α, -ο (επ.)
πανεπιστήμιο (το)
πανέρι (το)
πανικός (ο)
παντόφλα (η)
πανωφόρι (το)
παπαρούνα (η)
πάπλωμα (το)
παράβαση (η)
παραγγέλω (ρ.)
παράγκα (η)
παραγωγός (ο.)
παραδέχομαι (ρ.)
παραιτούμαι (ρ.)
παρακολουθώ -ούμαι (ρ.)
παραλείπω -ομαι (ρ.)
παράλογος, -η, ο (επ.)
παραμερίζω -ομαι (ρ.)
παραμιλώ (ρ.)
παραμονεύω (ρ.)
παράνομος, -η, -ο (επ.)
παραξενεύομαι (ρ.)
παραπονιέμαι (ρ.)
παράς (ο)
παράσταση (η)
παρατηρώ -ούμαι (ρ.)
παρατώ (ρ.)
παρ᾽αλός, -ή, -ό (επ.)
ταρέλαση (η)
:ταρελθόν (το)
παρεξηγώ -ούμαι (ρ.)
παροιμία (η)
παρόν (το)
παρουσιάζω, -ομαι (ρ.)
πασίγνωστος, -η, -ο (επ.)
πάτος (ο)

πατούσα (η)
παχύς, -ιά, -ύ (επ.)
πέδιλο (το)
πεδικλώνω, -ομαι (ρ.)
πεδινός, -ή, -ό (επ.)
πεζός -ή, -ό (επ.)
πεζούλι (το)
πείσμα (το)
πέλαγος (το)
πελεκώ -ιέμαι (ρ.)
πελώριος -ια -ιο (επ.)
πενθήμερο (το)
πεντακάθαρος, -η, -ο (επ.)
πεντάμορφος, -η, -ο (επ.)
πέρδικα (η)
περήφανος, -η, ο (επ.)
περιβάλλον (το)
περιγράφω -ομαι (ρ.)
περιζήτητος, -η, -ο (επ.)
περιθώριο (το)
περικυκλώνω -ομαι (ρ.)
περιουσία (η)
περιπέτεια (η)
περιπλανιέμαι (ρ.)
περιποιούμαι (ρ.)
περιστρέφω -ομαι (ρ.)
περιττός, -ή, -ό (επ.)
περίφημος, -η, -ο (επ.)
περιφρονώ -ούμαι (ρ.)
περίχωρα (τα)
πετεινός (ο)
πέτσα (η)
πέτσινος, -η, -ο (επ.)
πετυχαίνω (ρ.)
πευκώνας (ρ.)
πήζω (ρ.)
πηλός (ο)
πιέζω -ομαι (ρ.)
πιθαμή (η)
πιθανός, -ή, -ό (επ.)
πιθανόν -ώς (επίρ.)
πίθηκος (ο)
πιλάφι (το)
πιλότος (ο)

πινακίδα (η)
πινέλο (το)
πιπέρι (το)
πίσσα (η)
πίτα (η)
πιτζάμα (η)
πίτουρο (το)
πιτσιλώ (ρ.)
πιτσιρίκος (ο)
πλαγιάζω (ρ.)
πλάγιος, -α, -ο (επ.)
πλαίσιο (το)
πλάκα (η)
πλάθω -ομαι (ρ.)
πλάτανος (ο)
πλάτη (η)
πλάτος (το)
πλεονέκτης (ο)
πλέω (ρ.)
πλήθος (το)
πληθυσμός (ο)
πληκτικός -ή -ό (επ.)
πληροφορώ -ούμαι (ρ.)
πνίγω -ομαι (ρ.)
ποικιλία (η)
ποιότητα (η)
πολίτης (ο)
πολιτισμένος, -η, -ο (επ.)
πολτός (ο)
πολύτεκνος, η, -ο (επ.)
πορτοφόλι (το)
ποσό (το)
ποτό (το)
πουντιάζω (ρ.)
πούπουλο (το)
πουρνάρι (το)
πράγματι -κά (επίρ.)
πρακτορείο (το)
πράξη (η)
πρατήριο (το)
πρήζομαι (ρ.)
προάλλες (τις) (επίρ.)
προάστιο (το)
πρόβα (η)

προβλέπω (-εται) (ρ.)
πρόβλημα (το)
προβολέας (ο)
πρόγονος (ο)
προδότης (ο)
προειδοποιώ -ούμαι (ρ.)
προετοιμάζω -ομαι (ρ.)
πρόθυμος, -η, -ο (επ.)
προϊόν (το)
πρόκα (η)
πρόκειται (ρ.)
προκουμαία (η)
προλαβαίνω -ομαι (ρ.)
προπαντός - προπάντων (επίρ.)
πρόπερσι (επίρ.)
προς (πρόθ.)
προσβάλλω -ομαι (ρ.)
πρόσκληση (η)
προστατεύω -ομαι (ρ.)
προσφέρω -ομαι (ρ.)
προσωρινός, -ή, -ό (επ.)
προτείνω -ομαι (επ.)
προφορικά (επίρ.)
προφυλάγω -ομαι (ρ.)
πρόχειρος, -η, -ο (επ.)
πρωθυπουργός, (ο)
πρώιμος, -η, -ο (επ.)
πρωτεύουσα (η)
πρωτοβουλία (η)
πρωτύτερα (επίρ.)
πτυχή (η)
πύργος (ο)
πυρώνομαι (ρ.)

P

ραβδί(το)
ράμφος (το)
ραντίζω -ομαι (ρ.)
ράχη (η)
ρεβίθι (το)
ρεματιά (η)
ρετσίνι (το)
ρεύμα (το)

ρημάζω -ομαι (ρ.)
ρηχός, -ή, -ό (επ.)
ρίγανη (η)
ρόδι (το)
ροκανίζω (ρ.)
ρόμπα (η)
ρομπότ (το)
ρόπαλο (το)
ρουθούνι (το)
ρουμάνι (το)
ρουφώ (ρ.)
ροχαλίζω (ρ.)
ρυάκι (το)
ρυτίδα (η)
ρώγα (η)

Σ

Σάββατο (το)
σαγόνι (το)
σαΐτα (η)
σαλεύω (ρ.)
σαλιγκάρι (το)
σάλιο (το)
σάλπιγγα (η)
σάλτσα (η)
σαματάς (ο)
σανός (ο)
σαράβαλο (το)
σάρκα (η)
σαράκι (το)
σαρδέλα (η)
σαρώνω (ρ.)
σαστίζω (ρ.)
σβέλτος, -η, -ο (επ.)
σβέρκος (ο)
σγουρός, -ή, -ό (επ.)
σέλα (η)
σελήνη (η)
σερβίρω (ρ.)
σεργιάνι (το)
σέρνω -ομαι (ρ.)
σήμα (το)
σημαντικός, -ή, -ό (επ.)

σημασία (η)
σίγουρος, -η, -ο (επ.)
σιδηρόδρομος (ο)
σινιάλο (το)
συντριβάνι (το)
σιρόπι (το)
σίφουνας (ο)
σιχαίνομαι (ρ.)
σιωπή (η)
σκάζω (ρ.)
σκανταλιά (η)
σκάρα (η)
σκάρτος, -η, -ο (επ.)
σκαρώνω (ρ.)
σκελετός (ο)
σκεπή (η)
σκέτος, -η, -ο (επ.)
σκηνή (η)
σικιάζομαι (ρ.)
σικιάχτρο (το)
σκίτσο (το)
σκλαβιά (η)
σκοντάφτω (ρ.)
σκοπός (ο)
σκόρδο (το)
σκοτώνω -ομαι (ρ.)
σκούζω (ρ.)
σκουλήκι (το)
σκουντώ (ρ.)
σκουριά (η)
σκούφος (ο)
σμήνος(το)
σμίγω (ρ.)
σοβαρά (επίρ.)
σοβατίζω (ρ.)
σοδειά (η)
σόι (το)
σοκάκι (το)
σούβλα (η)
σουλούπι (το)
σούρουπο (το)
σούσουρο (το)
σουτ (επίρ.)
σοφός, -ή, -ό (επ.)

σπάγκος (ρ.)
σπάζω (ρ.)
σπάνια (επίρ.)
σπάταλος, -η, -ο (επίθ.)
σπέρνω (ρ.)
σπηλιά (η)
σπίθα (η)
σπουδάζω (ρ.)
σπόρος (ο)
σπυρί (το)
στάβλος (ο)
σταθμός (ο)
στάλα(γ)ματιά (η)
στάχυ (το)
στερεώνω -ομαι (ρ.)
στέρνα (η)
στερούμαι (ρ.)
στήθος (το)
στήλη (η)
στήνω (ρ.)
στηρίζω -ομαι (ρ.)
στοίχημα (το)
στόχος (ο)
στραγγίζω -ομαι (ρ.)
στραμπουλίζω -ομαι (ρ.)
στριμώχνω -ομαι (ρ.)
στύβω (ρ.)
στύλος (ο)
στυφός ή, ό (επ.)
συγγνώμη (η)
συγγραφέας (ο)
συγκινώ -ούμαι (ρ.)
σύγκρουση (η)
συγαρητήρια (τα)
συγχρόνως (επίρ.)
συγχωρώ -ούμαι (ρ.)
σύζυγος (ο,η)
σुकώτι (το)
συλλογή (η)
σύλλογος (ο)
συλλυπητήρια (τα)
συμβαίνει (ρ.)
συμβουλεύω -ομαι (ρ.)
συμπαθώ (ρ.)

σύμπαν (το)
συμπέρασμα (το)
συμπληρώνω -ομαι (ρ.)
συμφέρει (ρ.)
συμφιλιώνω -ομαι (ρ.)
συμφωνώ (ρ.)
συναυλία (η)
συνάχι (το)
συνδέω -ομαι (ρ.)
συνδιάλεξη (η)
συνεννοούμαι (ρ.)
συνέντευξη (η)
συνεργάζομαι (ρ.)
συνεταιρισμός (ο)
συνεχώς (επίρ.)
συνηθίζω (ρ.)
σύνορα (τα)
συνταγή (η)
συνταξιούχος (ο)
σύντομος -η, -ο (επ.)
συντροφιά (η)
συρτάρι (το)
σφαίρα (η)
σφάλμα (το)
σφεντόνα (η)
σφήκα (η)
σφιχτός, -ή, -ό (επ.)
σφραγίζω -ομαι (ρ.)
σχέδιο (το)
σχέση (η)
σχηματίζω -ομαι (ρ.)
σχίζω -ομαι (ρ.)
σωστός, -ή, -ό (επ.)

Τ

ταβέρνα (η)
ταγάρι (το)
τάδε (αντ.)
τάζω (ρ.)
τακτοποιώ -ούμαι (ρ.)
ταλαιπωρώ -ούμαι (ρ.)
ταμείο (το)
ταμπέλα (η)

τανάλια (η)
ταράζω -ομαι (ρ.)
ταύρος (ο)
ταυτότητα (η)
τάχα (επίρ.)
τέλειος, -α, -ο (επ.)
τελικά (επίρ.)
τελοσπάντων (επίρ.)
τέντα (η)
τεράστιος, -α,-ο (επ.)
τέρας (το)
τέτοιος, -α, ο, (επ.)
τετραπέρατος, -η, -ο (επ.)
τετράποδο (το)
τέχνη (η)
τζάμπα (επίρ.)
τίμιος, -α, -ο (επ.)
τινάζω -ομαι (ρ.)
τμήμα (το)
τολμηρός, -ή, -ό (επ.)
τοπίο (το)
τοποθεσία (η)
τοποθετώ -ούμαι (ρ.)
τουλάχιστο (v) (επίρ.)
τούμπα (η)
τουρτουρίζω (ρ.)
τούτος, -η, -ο (επ.)
τουφέκι (το)
τραμπάλα (η)
τρανός, -ή, -ό (επ.)
τραντάζω (ρ.)
τραχύς, -ιά, -ύ (επ.)
τρικλίζω (ρ.)
τριγυρίζω (ρ.)
τριζόνι (το)
τρικυμία (η)
τριφύλλι (το)
τρίχα (η)
τρομερός -ή, -ό (επ.)
τροχός (ο)
τρυφερός, -ή, -ό (επ.)
τσακίζω -ομαι (ρ.)
τσακώνω -ομαι (ρ.)
τσαμπί (το)

τσάπα (η)
τσατσάρα (η)
τσιγάρα (τα)
τσιγκος (ο)
τσιγκούνης, -α, -ικο (επ.)
τσιμουδιά (η)
τσοπάνης (ο)
τσουβάλι (το)
τσουκάλι (το)
τσουκνίδα (το)
τσούρμο (το)
τσουχτερός, -ή, -ό (επίρ.)
τσόφλι (το)
τύμπανο (το)
τυπογραφείο (το)
τυπώνω -ομαι (ρ.)
τυχαίνω (ρ.)

Υ

υγεία (η)
υγιεινός,-ή (επ.)
υδρόγειος (η)
υιοθετώ -ούμαι (ρ.)
υλικό (το)
ύπαιθρο (το)
υπερασπίζω -ομαι (ρ.)
υπερβολικός, -ή, -ό (επ.)
υπέροχος, -η, -ο (επ.)
υπεύθυνος, -η, -ο (επ.)
υπογραμμίζω (ρ.)
υποδέχομαι (ρ.)
υποθέτω (ρ.)
υπόθεση (η)
υπολογίζω -ομαι (ρ.)
υπομονή (η)
υποπτεύομαι (ρ.)
υπόστεγο (το)
υποστηρίζω -ομαι (ρ.)
υπόσχομαι (ρ.)
υπουργείο (το)
υποφέρω -μαι (ρ)
υποχρεώνω -ομαι (ρ.)
υποχωρώ (ρ.)

υποψιάζομαι (ρ.)
ύψος (το)

Φ

φακή (η)
φακός (ο)
φαλακρός, -ή, -ό (επ.)
φαντάζομαι (ρ.)
φανταχτερός, -ή, -ό (επ.)
φόρος (ο)
φασόλι (το)
φέγγω (ρ.)
φελλός (ο)
φτάνω (ρ.)
φίλαθλος (ο)
φιλεύω (ρ.)
φιλία (η)
φιλοξενώ -ούμαι (ρ.)
φιλότιμος, -η, -ο (επ.)
φιστίκι (το)
φλέβα (η)
φλογέρα (η)
φλούδα (η)
φλύαρος, -η, -ο (επ.)
φοβερός, -ή, -ό (επ.)
φοιτητής (ο)
φόρα (η)
φορτώνω -ομαι (ρ.)
φουγάρο (το)
φουντώνω (ρ.)
φουρτούνα (η)
φρόνιμος, -η, -ο (επ.)
φροντίζω (ρ.)
φρουρός (ο)
φρυγανιά (η)
φρύδι (το)
φτ(α)ερνίζομαι (ρ.)
φτύνω (ρ.)
φύκι (το)
φύση (η)
φυσικά (επίρ.)
φωνήεν (το)

Χ

χαζεύω (ρ.)
χαίτη (η)
χαλάζι (το)
χαλαρός, -ή, -ό (επ.)
χάλι (το)
χαλίκι (το)
χαλινάρι (το)
χάλκινος, -η, -ο (επ.)
χάμω (επίρ.)
χαντάκι (το)
χαράζω -ομαι (ρ.)
χαρακτήρας (ο)
χάρη (η)
χαρτζιλίκι (το)
χαρτόσημο (το)
χάσκω (ρ.)
χασμουριέμαι (ρ.)
χασομερώ (ρ.)
χατίρι (το)
χάφτω (ρ.)
χαχανίζω (ρ.)
χείλι (το)
χείμαρρος (ο)
χειροποίητος, -η, -ο (επ.)
χέλι (το)
χελώνα (η)
χερούλι (το)
χέρσος, -α, -ο (επ.)
χήνα (η)
χιμώ (ρ.)
χιούμορ (το)
χλιαρός, -ή, -ο (επ.)
χλόη (η)
χλωμός, -ή, -ό (επ.)
χνότο (το)
χνούδι (το)
χοιρινός, -ή, -ό (επ.)
χολ (το)
χορδή (η)
χορωδία (η)
χούφτα (η)

χρησιμεύω (ρ.)
χρησιμοποιάω -ούμαι (ρ.)
χρονολογία (η)
χρωστώ (ρ.)
χταπόδι (το)
χύμα (επίρ.)
χυμός (ο)
χύτρα (η)
χωνεύω -ομαι (ρ.)
χωνί (το)
χώρα (η)
χωρατό (το)
χώρια (επίρ.)
χώρος (ο)

Ψ

ψάθινος, -η, -ο (επ.)
ψαχνό (το)
ψέλνω (ρ.)
ψες (επίρ.)
ψηφίζω -ομαι (ρ.)
ψιθυρίζω (-εται) (ρ.)

φιλόρ, -ή, -ό (επ.)
ψίχα (η)
ψιχάλα (η)
ψίχουλο (το)
ψοφώ (ρ.)
ψύξη (η)
ψυχαγωγία (η)
ψυχή (η)
ψύχος (το)
ψύχρα (η)
ψύχραιμος, -η, -ο (επ.)

Ω

ωδείο (το)
ωκεανός (ρ.)
ωμός, -ή, -ό (επ.)
ωριμάζω (ρ.)
ώστε (σύνδ.)
ωστόσο (σύνδ.)
ωφελώ -ούμαι (ρ.)
ωχρός, -ή, -ό (επ.)

Αναλυτικά Προγράμματα
Μαθηματικών
2

Μαθηματικά

(Π.Δ. 583/1982-ΦΕΚ 107Α')

I. Σκοπός του μαθήματος

Σκοπός των Μαθηματικών είναι να βοηθήσει τους μαθητές να αναπτύξουν τη λογικομαθηματική σκέψη και να κατανοήσουν το περιβάλλον, κυρίως από την άποψη ποσοτικών μεγεθών και σχέσεων, ώστε να αντιμετωπίζουν με επιτυχία προβληματικές καταστάσεις.

- Ειδικότερα, η διδασκαλία των Μαθηματικών επιδιώκει να υποβοηθήσει τους μαθητές ανάλογα με τη βαθμίδα της νοητικής τους ανάπτυξης
- να εκμάθουν και να χρησιμοποιούν τις διαδικασίες ταξινόμησης, της διάταξης, της αντιστοίχισης και της μέτρησης
 - να κατανοήσουν βασικές μαθηματικές έννοιες, όπως είναι η διατήρηση της ποσότητας, το σύνολο, αριθμός, ο χρόνος, ο χώρος, το σχήμα, οι επιφάνειες, ο όγκος κ.ά. και να τις χρησιμοποιούν κατάλληλα
 - να εδραιώσουν βασικές λογικομαθηματικές δομές και μηχανισμούς
 - να επισημαίνουν αρχικά τις σχέσεις ανάμεσα στα αντικείμενα και στις πράξεις που οι ίδιοι εκτελούν πάνω σ' αυτά, ύστερα τις σχέσεις ανάμεσα στις ίδιες τις σχέσεις και να ανακαλύπτουν αυτές τις σχέσεις στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον
 - να αποκτήσουν τις τεχνικές για την εκτέλεση των βασικών μαθηματικών πράξεων και την ετοιμότητα για εφαρμογή τους σε συγκεκριμένα προβλήματα
 - να καλλιεργήσουν την ικανότητα για τη λύση προβλημάτων και τη διάθεση για αναζήτηση περισσότερων λύσεων σε κάθε πρόβλημα
 - να εκμάθουν και να χρησιμοποιούν με ακρίβεια τη μαθηματική γλώσσα (γραφικές παραστάσεις, μαθηματικούς όρους, έννοιες, σύμβολα κ.ά.)
 - να χρησιμοποιούν τα Μαθηματικά ως μέσο για την καλλιέργεια και αξιοποίηση των δημιουργικών τους δυνάμεων
 - να αναπτύξουν τη δύναμη συγκέντρωσης, αφαίρεσης και γενίκευσης, και να εθισθούν στην κριτική σκέψη, στην αυτοπειθαρχία, στην αυτοπεποίθηση και στην υπευθυνότητα και
 - να αποκτήσουν θετική στάση απέναντι στα Μαθηματικά και να χαίρονται όταν ενασχολούνται με αυτά.

ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- I. Βασικές προμαθηματικές διαδικασίες και έννοιες.
- II. Βασικές μαθηματικές έννοιες.
- III. Γραφικές παραστάσεις.
- IV. Μετρήσεις.
- V. Αριθμοί αριθμητικές πράξεις.
- VI. Προβληματικές καταστάσεις.
- VII. Γεωμετρία.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

Η κάθε γενική ενότητα επιδιώκει να καθορίσει ένα ποσό ύλης ως βάση για την επιλογή και την οργάνωση των κατάλληλων δραστηριοτήτων που πρέπει να κάμουν οι μαθητές, προκειμένου να οικοδομήσουν το ανάλογο κατά γενική ενότητα γενικό πλαίσιο αναφοράς.

ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	ΣΤΟΧΟΙ
A. Προμαθηματικές διαδικασίες και έννοιες (Ταξινόμηση, διάταξη, αντιστοίχιση ένα προς ένα.	- Να κατανοούν στοιχειώδεις έννοιες χώρου. - Να κατανοούν τις έννοιες μέγθος, ύψος, μήκος, χωρητικότητα και τις σχέσεις τους. - Να ταξινομούν, να αντιστοιχίζουν και να διατάσσουν ποικίλα αντικείμενα με βάση χαρακτηριστικά τους.	1. Έννοιες μέσα στο χώρο (πάνω - κάτω, δεξιά - αριστερά, ανάμεσα κ.ά.). 2. Οι έννοιες: μέγεθος, ύψος, μήκος, χωρητικότητα και οι σχέσεις τους. 3. Ταξινόμηση (πραγμάτων με βάση ένα ή δυο κύρια χαρακτηριστικά τους όπως χρώμα και μέγεθος). 4. Αντιστοίχιση (πραγμάτων ένα προς ένα). 5. Διάταξη (ανιούσα και κατιούσα διαφόρων πραγμάτων).	Οι μαθητές να γίνουν ικανοί:* - Να συλλάβουν τις βασικές σχέσεις χώρου. - Να προσδιορίζουν τη θέση αντικείμενων μέσα στο χώρο. - Να συγκρίνουν με βάση τις έννοιες: μέγεθος, ύψος, μήκος, χωρητικότητα δύο ή περισσότερα αντικείμενα. - Να διακρίνουν με σαφήνεια τα κύρια χαρακτηριστικά πραγμάτων. - Να ταξινομούν διάφορα πράγματα. - Να αντιστοιχίζουν ένα προς ένα διάφορα αντικείμενα. - Να διατάσσουν πράγματα ή τις εκπροσωπήσεις τους.

* Με τον όρο «ικανοί» υπονοείται η ανάπτυξη η πέρα από την ενδογενή, βιολογική γενικότερη σφαιρική ανάπτυξη του παιδιού που επιτυγχάνεται με τις παντοειδείς μαθήσεις και εμπειρίες. Έτσι εδώ, στον όρο αυτό δίνεται ευρύτερη σημασία, ώστε να περιλαμβάνει επαύξηση των φυσικών δεξιοτήτων του παιδιού και δημιουργία αντιδράσεων δημιουργικών, στάσεων, διαφερόντων κ.ά.

<p>Β. Βασικές μαθηματικές έννοιες (Σύνολα, αριθμός, σχήμα, διαστάσεις, γραφική απεικόνιση του πλήθους των στοιχείων στα σύνολα). (ώρες 13).</p>	<p>- Να εξοικειωθούν με θεμελιώδεις μαθηματικές έννοιες. - Να δηλώνουν το πλήθος των στοιχείων διάφορων συνόλων με ποικίλα απλά φυσικά ή άλλα μέσα. - Να εξοικειωθούν με θεμελιώδεις μαθηματικές έννοιες. - Να δηλώνουν το πλήθος των στοιχείων διάφορων συνόλων με ποικίλα απλά φυσικά ή άλλα μέσα.</p>	<p>- Να εξοικειωθούν με τις έννοιες: σύνολο και στοιχείο του συνόλου. - Να σχηματίζουν σύνολα. - Να συγκρίνουν μεταξύ τους τα σύνολα. - Να αριθμούν. - Να αντιλαμβάνονται τον πληθικό αριθμό σε συνάρτηση με τα στοιχεία του συνόλου. - Να βρίσκουν τον πληθικό αριθμό διάφορων συνόλων. - Να συγκρίνουν πληθικούς αριθμούς - Να επισημαίνουν το σχήμα ως χαρακτηριστική ιδιότητα των κανονικών στερεών σωμάτων. - Να διακρίνουν τα σχήματα του κύκλου, του τετραγώνου και του ορθογώνιου. - Να απεικονίζουν με απλές γραφικές παραστάσεις το πλήθος των στοιχείων διάφορων συνόλων.</p>
<p>Γ. Η διαδικασία της μέτρησης (ώρες 6). Εμπειρικές μετρήσεις σε σχέση με μήκος, χρώμα, χρόνο, επιφάνεια, χωρητικότητα.</p>	<p>- Να εκτελούν απλές μετρήσεις και να ορίζουν κατά προσέγγιση διάφορα μεγέθη, με τη βοήθεια αυθαίρετων μονάδων. Εμπειρικές μετρήσεις σε σχέση με μήκος, χρώμα, χρόνο, επιφάνεια, χωρητικότητα.</p>	<p>1. Η έννοια του συνόλου (σύνολα πραγμάτων, στοιχεία συνόλων, σύνολα με περισσότερα ή λιγότερα στοιχεία και ισοδύναμα σύνολα). 2. Πληθικός αριθμός (Αριθμηση. Ο πληθικός αριθμός ως βασική χαρακτηριστική ιδιότητα των συνόλων). 3. Σχήματα (στερεά γεωμετρικά σώματα, επίπεδα γεωμετρικά σχήματα). 4. Γραφικές απεικονίσεις</p>
<p>Δ. Οι αριθμοί 1-5 αριθμητικές πράξεις (ώρες 25). (Απόλυτοι και τακτικοί αριθμοί, πρόσθεση, αφαίρεση, λύση ανοιχτών αριθμητικών προτάσεων και προβλημάτων).</p>	<p>- Να κατανοήσουν με πληρότητα την έννοια της μονάδας και τους αριθμούς 1-5. - Να αποφασίζουν πότε θα χρησιμοποιούν τις πράξεις της πρόσθεσης και της αφαίρεσης όταν λύνουν προβλήματα μέσα στην πρώτη πεντάδα. - Να εξοικειωθούν με την τεχνική εκτέλεσης αυτών των πράξεων.</p>	<p>- Να συλλάβουν διαισθητικά (εμπειρικά) την έννοια της αυθαίρετης μονάδας μέτρησης. - Να μετρούν διάφορα μεγέθη. - Να διακρίνουν και να εκτιμούν τη διάρκεια χρονικών διαστημάτων. - Να διακρίνουν εμπειρικά τα διάφορα κέρματα και να συλλαμβάνουν διαισθητικά την αξία τους. - Να κατανοούν την έννοια της μονάδας. - Να αντιλαμβάνονται τη σχέση των αριθμών 1-5 με τη μονάδα. - Να διατάσσουν τους αριθμούς 1-5. - Να αντιληφθούν την έννοια της πρόσθεσης με αφετηρία την ένωση των συνόλων. - Να αποφασίζουν πότε θα χρησιμοποιούν την πράξη της πρόσθεσης. - Να εκτελούν χωρίς σφάλματα προσθέσεις.</p>

3. Πράξεις με τα σύνολα
Αριθμητικές Πράξεις
(Διαχωρισμός συνόλων ή πράξη
διαχωρισμός μέσα στους αριθ-
μούς 1-5).
4. Λύση προβλημάτων
(Απλά προβλήματα πρόσθεσης
και αφίσεως μέσα στην πρώτη
πεντάδα).
5. Οι αριθμοί 6-10
Αριθμητικές πράξεις
(ώρες 28).
(Απόλυτοι και τακτικοί
αριθμοί, πρόσθεση, α-
φίσεως, οι αριθμοί 0-10
έννοια της δεκάδας, λύ-
ση ανοιχτών αριθμητι-
κών προτάσεων και προ-
βλημάτων).
6. Οι αριθμοί 11-20
Αριθμητικές πράξεις
(ώρες 30).
(Απόλυτοι και τακτικοί
αριθμοί, πρόσθεση, α-
- Να αντιληφθούν την έννοια της αφίσεως με αφετηρία
το διαχωρισμό των συνόλων.
- Να αποφασίζουν πότε θα χρησιμοποιούν την πράξη της
αφίσεως.
- Να εκτελούν χωρίς σφάλματα αφίσεις.
- Να αντιληφθούν την πράξη της αφίσεως ως πράξη
αντίστροφη της πρόσθεσης.
- Να επισημάνουν προβληματικές (μαθηματικές) καταστά-
σεις και να επινοούν οι ίδιοι τέτοιες καταστάσεις.
- Να λύνουν προβλήματα.
- Να κατανοούν την έννοια του μηδενός και της δεκάδας.
- Να αντιλαμβάνονται τη σχέση των αριθμών 1-10 με τη
μονάδα.
- Να διατάσσουν τους αριθμούς 1-10.
- Να αναγνωρίζουν και να γράφουν τα αντίστοιχα αριθμη-
τικά σύμβολα.
- (Οι στόχοι όπως στις παραγράφους 2 και 3 του Δ).
7. Πολλαπλασιασμός
(Ο πολλαπλασιασμός ως ένωση
ισών συνόλων και ως σύντομη
πρόσθεση μέσα στην πρώ-
τη δεκάδα).
8. Λύση προβλημάτων
(Απλά προβλήματα πρόσθεσης,
αφίσεως και πολλαπλασιασμού
μέσα στην πρώτη δεκάδα).
9. Απολυτοί και τακτικοί αριθμοί 0-
20
(Οι αριθμοί 1-20 ως απόλυτοι και
τακτικοί).
- Να κατανοήσουν τους αριθμούς
6-10 και την έννοια της δεκάδας.
- Να εισαχθούν στην έννοια του
πολλαπλασιασμού.
- Να αναπτύξουν την ικανότητα
για τη λύση προβλημάτων μέσα
στην πρώτη δεκάδα.
- Να αποκτήσουν την υπολογιστι-
κή δεξιοτεχνία για την εκτέλεση
αυτών των πράξεων.
- Να κατανοήσουν τους αριθμούς
11-20 (με ιδιαίτερη έμφαση στην
υπέρβαση της δεκάδας και στην
αρίθμηση).
- Να αποφασίζουν με ακόμη μεγα-
λύτερη ευχέρεια πότε θα εκτε-
- Να αντιληφθούν την έννοια του πολλαπλασιασμού με
αφετηρία την ένωση ισών συνόλων.
- Να αποφασίζουν πότε θα εκτελούν την πράξη του
πολλαπλασιασμού.
- Να εκτελούν χωρίς σφάλματα πράξεις του πολλαπλα-
σιασμού.
- (Οι στόχοι όπως στην παράγραφο 4 του Δ).
- Να αντιλαμβάνονται τη σχέση των αριθμών 1-20 με τη
μονάδα και την ποσοτική υπέρβαση της δεκάδας.
- Να διατάσσουν τους αριθμούς 1-20.
- Να αναγνωρίζουν και να γράφουν τα αντίστοιχα αριθμη-
τικά σύμβολα.

- Οι στόχοι όπως στις παραγράφους 2 και 3 του Δ και στην παράγραφο 3 του Ε.
- Να αντιληφθούν τις σχέσεις ανάμεσα στις αριθμητικές πράξεις της πρόσθεσης, της αφαίρεσης και του πολλαπλασιασμού.
- (Οι) στόχοι όπως στην παράγραφο 4 του Δ).
- Να αντιληφθούν την έννοια του μισού.
- Να επιστημαίνουν και να βρίσκουν το μισό σε διάφορες περιπτώσεις.

2. Πρόσθεση, αφαίρεση και πολλαπλασιασμός
(Οι πράξεις της πρόσθεσης, της αφαίρεσης και του πολλαπλασιασμού μέσα στους αριθμούς 1-20).
3. Λύση προβλημάτων
(Απλά προβλήματα πρόσθεσης, αφαίρεσης και πολλαπλασιασμού μέσα στην εικοσάδα).
4. Η έννοια του μισού
(Το μισό κάποιου πράγματος ή κάποιου μεγέθους).

- Να αποκτήσουν την έννοια της καμπύλης σε σχέση με τον κύκλο.
- Να αναγνωρίζουν τον κύκλο ως κλειστή καμπύλη και τα τόξα του ως ανοιχτές καμπύλες.
- Να συνδυάζουν τις ευθείες και τις τεθλασμένες σε σχέση με το τετράγωνο.
- Να αναγνωρίζουν και να σχεδιάζουν ποικίλες ευθείες και τεθλασμένες γραμμές.
- Να διακρίνουν ότι ο κύβος έχει το ίδιο μήκος ως προς και τις τρεις διαστάσεις, ενώ το ορθογώνιο παραλληlepipedo δεν έχει το ίδιο μήκος στις τρεις διαστάσεις.
- Να αντιληφθούν ότι το τετράγωνο έχει και τις δυο διαστάσεις με το ίδιο μήκος, ενώ το ορθογώνιο παραλληλόγραμμο έχει τις διαστάσεις του με διαφορετικό μήκος.
- Να κατανοήσουν εποπτικά την έννοια διάσταση σαν ιδιότητα των γεωμετρικών σωμάτων και σχημάτων.

- φαίρεση και πολλαπλασιασμός. Λύση ανοιχτών αριθμητικών προτάσεων και προβλημάτων. Η έννοια του μισού.
- λούν τις πράξεις της πρόσθεσης, της αφαίρεσης και του πολλαπλασιασμού, όταν λύνουν πιο σύνθετα προβλήματα.
- Να κάμουν μια πρώτη γνωριμία με την έννοια του μισού.

1. Είδη γραμμών:
Καμπύλες (ανοιχτές - κλειστές), ευθείες, τεθλασμένες.
 2. Η έννοια διάσταση χαρακτηρισμένη ως μήκος.
(Σύγκριση σε διαστάσεις κύβου και ορθογωνίου παραλληλεπιπέδου, όπως και τετραγώνου και ορθογωνίου παραλληλογράμμου).
- Ζ. Βασικές γεωμετρικές έννοιες (ώρες 6).
- Να εξοικειωθούν με απλές γεωμετρικές έννοιες και σχήματα.
 - Να γίνουν ικανοί να επιστημαίνουν τα γεωμετρικά σχήματα στο περιβάλλον τους.

ΤΑΞΗ Β'

ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- I. Βασικές προμαθηματικές διαδικασίες και έννοιες.
- II. Βασικές μαθηματικές έννοιες.
- III. Γραφικές παραστάσεις.
- IV. Μετρήσεις.
- V. Αριθμοί αριθμητικές πράξεις.
- VI. Προβληματικές καταστάσεις.
- VII. Γεωμετρία.
- VIII. Εισαγωγή στην έννοια των πιθανοτήτων.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ
Α. Προμαθηματικές διαδικασίες.
(Ταξινομήσεις, αντιστοιχίσεις, και διατάξεις με βάση δύο ή περισσότερα χαρακτηριστικά).
β. Διατάξεις με βάση δύο ή περισσότερα χαρακτηριστικά.
(Ωρες 8).

ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ

- Να ταξινομήν, να αντιστοιχίζον και να διατάσσον ποικίλα πράγματα, με βάση περισσότερα από ένα χαρακτηριστικά τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

1. Ταξινόμηση⁽¹⁾ (πραγμάτων με βάση περισσότερα από δύο χαρακτηριστικά τους).
2. Αντιστοιχίση⁽¹⁾ (πραγμάτων ένα προς ένα, ένα προς δύο, ένα προς τρία, ...).
3. Διατάξη *sublyραμμη*⁽¹⁾ (ανιούσα ή κατώσα διάφορων πραγμάτων με βάση κάποιο χαρακτηριστικό, που προσφέρεται στη διάταξη).

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γίνουν οι μαθητές ικανοί:
- Να επιστημάνουν με ακρίβεια περισσότερα από δύο χαρακτηριστικά των αντικειμένων⁽²⁾ και να τα ταξινομήν αναλόγως.
 - Να επιτυγχάνουν συνθετότερες αντιστοιχίσεις ποικίλων πραγμάτων.
 - Να προβάλουν σε ποικίλια διατάξεων πραγμάτων γνώμονα π.χ. το μέγεθος (αν πρόκειται για πράγματα) ή την πληθικότητα (αν πρόκειται για αριθμούς ή ομάδες πραγμάτων).

ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

1. Υπονοείται ότι ο αριθμός των πραγμάτων θα είναι μεγαλύτερος από εκείνον στην Α' τάξη.
2. Όπου αναφέρονται αντικείμενα ή πράγματα, υπονοούνται και οι εκπροσωπήσεις τους.

- Β. Βασικές μαθηματικές έννοιες**
- Να χειρίζονται σύνολα αντικειμένων κατά ποικίλους τρόπους.
 - Να εξοικειωθούν με πιο σύνθετες μαθηματικές έννοιες.
 - Να απεικονίζουν το πλήθος των στοιχείων διάφορων συνόλων με μέσα που μοιάζουν περισσότερο με σύμβολα.
- 1. Σύνολα, υποσύνολα - διαμερισμός συνόλων.**
- 2. Σχήματα - διαστάσεις.**
- Τα στερεά γεωμετρικά σώματα και τα απλά επίπεδα σχήματα της προηγούμενης τάξης: κύβος και ορθογώνιο παραλληλπίπεδο* ορθογώνιο και τρίγωνο. Το μήκος και το πλάτος.
- 3. Γραφικές απεικονίσεις.**
- Να αποκτήσουν την έννοια του συνόλου και να προβάλουν σε διαμερισμό συνόλων.
 - Να επισημαίνουν το στοιχείο διάκρισης των δύο στερεών: κύβου και ορθογώνιου παραλληλεπίπεδου, όπως επίσης των επιπέδων σχημάτων ορθογωνίου και τριγώνου.
 - Να αντιληφθούν ότι τα στερεά σώματα όπως και τα σχήματα έχουν διαστάσεις (τρόπος έκτασής τους μέσα στο χώρο ή στο επίπεδο).
 - Να ξεχωρίζουν το πλάτος από το μήκος με την πρόσθετη διάκριση ότι και τα δύο έχουν κάποιο μήκος, κάποιο μέτρος.
 - Μέσα σε διαγράμματα να σηματοεύουν (με στιγμές, αστερίσκους κι άλλα) τα στοιχεία συνόλων και να επισημαίνουν έτσι το πλήθος τους.

- Γ. Μέτρησις**
- (Μετρήσεις με αυθαίρετες μονάδες μέτρησης και επαγωγή στις σταθερές μονάδες μέτρησης). (ώρες β).
- Να εισαχθούν στην έννοια της μέτρησης.
 - Να εκτελούν απλές μετρήσεις όχι μόνο με αυθαίρετες αλλά και με τις κοινώς αποδεκτές μονάδες (σταθερές).
 - Να διακρίνουν την αναγκαιότητα και την αξία των μονάδων μέτρησης στη ζωή.
- 1. Μήκος - πλάτος - επιφάνεια - χωρητικότητα.** (Εμπειρικές μετρήσεις αυτών των μεγεθών. Εισαγωγή στις καθιερωμένες μονάδες).
- 2. Χρόνος** (Η έννοια του χρονικού διαστήματος σε σχέση με οριζήματα γεγονότα καθώς και σε σχέση με την καθιερωμένη μονάδα μέτρησης).
- 3. Χρήμα** (Όπως και στην προηγούμενη τάξη).
- Να συλλάβουν διαισθητικά, τις έννοιες της αυθαίρετης καθώς και της καθιερωμένης μονάδας μέτρησης.
 - Να μετρούν τα αριστερά αναφερόμενα μεγέθη.
 - Να εκτιμήσουν τη χρονική διάρκεια εμπειρικά και με βάση την καθιερωμένη μονάδα.
 - Να διακρίνουν τα διάφορα κέρματα και να συλλάβουν την αξία τους σε σύγκριση με τη μονάδα τους.

- Δ. Οι αριθμοί από 20-100**
- (Απόλυτοι και τακτικοί αριθμοί, 10,20,30...100, ...5,10,15...100, ...23,35,48...100. Θεωσιακή αξία ψηφίων, η
- Να αριθμούν με ποικίλους τρόπους μέσα στην εκατοντάδα και να δημιουργούν και οι ίδιοι πρότυπα ακολουθίας αριθμών.
 - Να κατανοήσουν την έννοια της εκατοντάδας.
 - Να αντιληφθούν τον απόλυτο συ-
- 1. Οι αριθμοί από 20-100.** Οι απόλυτοι αριθμοί 20-100 (ως πληθικοί αριθμοί συνόλων* οι αντίστοιχοι τακτικοί αριθμοί).
- 2. Θεωσιακή αξία ψηφίων** (μέσα στην εκατοντάδα).
- Να αντιληφθούν το πλήθος που εκπροσωπείται από τους αριθμούς 1-100.
 - Να αριθμούν σωστά μέσα στην εκατοντάδα.
 - Να δημιουργούν πρότυπα διαδοχής αριθμών.
 - Να αντιληφθούν την εκατοντάδα σαν μια άλλη μονάδα.
 - Να αντιληφθούν το συσχετισμό που υπάρχει ανάμεσα στη θέση ενός ψηφίου και στην αξία του.

έννοια των 1/2, 1/4, 2/4, 3/4).
(ώρες 24).

σχετιισμό, που υπάρχει ανάμεσα στη θέση ενός αριθμού και την αξία του (θεσιακή αξία των αριθμών).
- Να συλλάβουν τις έννοιες του μισού, του τετάρτου, των δύο και τριών τετάρτων.

Ε. Μαθηματικές Πράξεις στους αριθμούς 0-100 (Πρόσθεση, αφαίρεση και πολλαπλασιασμός; εισαγωγή στην έννοια της διαίρεσης και στην πράξη της διαίρεσης; λύση ανοικτών αριθμητικών προτάσεων και προβλημάτων ιδιότητες πρόσθεσης; προσαρμοστικότητα και αντιμεταθετικότητα). (ώρες 58).

- Να αποφασίζουν με αρκετή θεσιότητα πότε θα χρησιμοποιούν τις πράξεις της πρόσθεσης, της αφαίρεσης και του πολλαπλασιασμού, όταν λύνουν ανοιχτές αριθμητικές προτάσεις και προβλήματα.
- Να αναπτύξουν περισσότερο την υπολογιστική δεξιότητα για την εκτέλεση αυτών των πράξεων.
- Να εισαχθούν στην έννοια της διαίρεσης και στη διαδικασία της τεχνικής για την εκτέλεση της διαίρεσης.

- Να αντιληφθούν τις βασικές ιδιότητες της πρόσθεσης.

- Να αξιολογήσουν τις έννοιες των κλασμάτων 1/2, 1/4, 2/4, 3/4, 4/4.

- Να διατάξουν τα κλάσματα.

3. Κλάσματα (τα κλάσματα 1/2, 1/4, 2/4, 3/4, 4/4).

1. **Οι αριθμοί 0-100** (Απόλυτοι και τακτικοί αριθμοί 0-100. Η εκατοντάδα σαν μονάδα).

2. **Πρόσθεση, αφαίρεση, πολλαπλασιασμός** (Οι πράξεις αυτές μέσα στην εκατοντάδα).

3. **Διαίρεση** (Η διαίρεση ως διαμερισμός συνόλων σε ισοδύναμα υποσύνολα).

- Οι απόστοχοι όπως στην παράγραφο 1 του Ε, της προηγούμενης τάξης, στους αριθμούς 0-100.

- Οι απόστοχοι όπως στις παραγράφους 2 και 3 του Δ και 3 του Ε της προηγούμενης τάξης στους αριθμούς 0-100.

- Να αντιληφθούν την έννοια της διαίρεσης με αφετηρία το διαμερισμό ενός αρχικού συνόλου σε ισοδύναμα υποσύνολα.

- Να αποφασίζουν πότε θα εκτελούν την πράξη της διαίρεσης.

- Να εκτελούν χωρίς σφάλματα πράξεις διαίρεσης.

4. **Λύση προβλημάτων** (Ανοιχτές προτάσεις; απλά προβλήματα και των τεσσάρων πράξεων μέσα στην εκατοντάδα).

5. **Ιδιότητες της πρόσθεσης** (Η προσαρμοστικότητα και η αντιμεταθετικότητα).

- Οι απόστοχοι όπως στην παράγραφο 4 του Δ της προηγούμενης τάξης.

- Να αντιληφθούν την εφαρμογή των ιδιοτήτων της προσαρμοστικότητας και αντιμεταθετικότητας και να κατανοήσουν έτσι την προσφορά τους.

ΣΤ. Βασικές γεωμετρικές έννοιες. (Κύκλος, τετράγωνο, ορθογώνιο τρίγωνο). (ώρες 8).

1. **Τα βασικά επίπεδα γεωμετρικά σχήματα.** (Ο κύκλος, το τετράγωνο, το ορθογώνιο, το τρίγωνο με τα χαρακτηριστικά της διάκρισης τους).

- Να διακρίνουν και να δικαιολογούν τα αριστερά αναφερόμενα σχήματα.

- Ζ. Εισαγωγή στην έννοια των πιθανοτήτων.**
 (Σχετικά παγινίδια, σχέτικώς απλές γραφικές παραστάσεις). (ώρες 4).
- Να εισαχθούν στην έννοια της σχετικής συχνότητας με την οποία πραγματοποιούνται διάφορα ενδεχόμενα.
 - Να προσβλέπουν το αποτέλεσµα σχετικών ενεργειών.
 - Να καταγράφουν τα δεδοµένα.
 - Να απεικονίζουν τα δεδοµένα µε ανάλογες γραφικές παραστάσεις.
 - Να οδηγούνται µε βάση τα δεδοµένα σε ανάλογα συμπεράσµατα.

ΤΑΞΗ Γ'

[Π.Δ. 449/18-11-83 - ΦΕΚ 168Α]

ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- I. Βασικές έννοιες στα σύνολα.
- II. Οι αριθμοί έως το 1000.
- III. Μετρήσεις μεγεθών.
- IV. Μαθηµατικές πράξεις και προβλήµατα µέσα στην πρώτη χιλιάδα.
- V. Γεωµετρία.
- VI. Κλάσµατα.
- VII. Εισαγωγή στην έννοια της πιθανότητας.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ
I. Σύνολα:
 (Ταξινόµηση, σύνολα µε στοιχεία αριθµούς και γράµµατα, υποσύνολα, διαµερισµός συνόλων).
 Ανασκόπηση και εµβόθυνση.
 (Ώρες 7.)

ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ
 - Να αντιλαµβάνονται οι µαθητές τις σχέσεις υποσυνόλων µε το γενικό σύνολο στο οποίο ανήκουν καθώς και τη σηµασία τους ανεξάρτητα από αυτό.
 - Να κάνουν διάφορους συσχετισµούς πάνω στα σύνολα.

ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ
1. Υποσύνολα:
 Η έννοια του υποσυνόλου, σχηµατισµός υποσυνόλων, απεικόνιση υποσυνόλων.

ΣΤΟΧΟΙ
 Να γίνουν οι µαθητές ικανοί:
 - Να κατανοούν την έννοια του υποσυνόλου, σε σχέση µε το σύνολο στο οποίο ανήκει, καθώς και τη σηµασία του ανεξάρτητα από το σύνολο.
 - Να σχηµατίζουν διάφορα υποσύνολα.
 - Να απεικονίζουν υποσύνολα µε διάφορα µέσα (εικόνες, γράµµατα, αριθµούς, χοντρές τελείες).

2. Διαµερισµός συνόλων:

Η έννοια του διαµερισµού, διαµερισµός συνόλων σε υποσύνολα (µε διάφορα κριτήρια), πα-
 - Να κατανοήσουν την έννοια του διαµερισµού συνόλων.
 - Να προβαίνουν σε διαµερισµούς συνόλων µε βάση διάφορα κριτήρια.

2. Πολλαπλασιασμός:

Η πράξη αυτή μέχει και με διηγή-
φους παράγοντες, μέσα στη χι-
λιάδα η αντιμεταθετικότητα, η
προσεταιριστικότητα και η επιμε-
ριστικότητα στον πολλαπλασια-
σμό η μονάδα ως στοιχείο ταύ-
τότητας του πολλαπλασιασμού η
δοκιμή του πολλαπλασιασμού η
νοερή εκτέλεση πράξεων πολλα-
πλασιασμού ο Πυθαγόρειος πί-
νακας.

3. Διαίρεση:

Η πράξη αυτή, με διαιρέτη μονο-
ψήφιο, μέσα στη χιλιάδα η διαί-
ρεση ως διαμερισμός συνόλων
σε ισοδύναμα σύνολα η διαίρε-
ση ως ενέργεια (πράξη) αντί-
στροφή του πολλαπλασιασμού η
οροι της διαίρεσης (διαιρε-
τέος, διαιρέτης, πηλίκο, υπόλοι-
πο) τέλεια και ατελής διαίρεση η
δοκιμή της διαίρεσης νοερή
εκτέλεση απλών διαίρεσεων.

4. Λύση προβλημάτων:

Προβλήματα και των τεσσάρων
πράξεων μέσα στη χιλιάδα με
συνθετότερες απαιτήσεις ως
προς τη συλλογιστική τους.

- Οι στόχοι όπως στην παράγραφο 3 του Ε' της Α' τάξης, στους αριθμούς 0-1000.
- Να αντιληφθούν τις ιδιότητες του πολλαπλασιασμού καθώς και τις εφαρμογές τους.
- Να κατανοήσουν τη διαδικασία της δοκιμής ως μέσου ελέγχου της ορθότητας της πράξης του πολλαπλασιασμού.
- Να εκτελούν σωστά τη δοκιμή.
- Να εκτελούν νοερά πράξεις πολλαπλασιασμού.

- Οι στόχοι όπως στην παράγραφο 3 του Ε' της Β' τάξης, στους αριθμούς 0-1000.
- Να αντιληφθούν τη διαίρεση ως αντίστροφή ενέργεια (πράξη) του πολλαπλασιασμού.
- Να διακρίνουν τους όρους της διαίρεσης και την τέλεια από την ατελή διαίρεση.
- Να αντιληφθούν τη σημασία της δοκιμής και να την εκτελούν σωστά.

- Να επισημειώνουν συνθετότερες, από ό,τι στην προηγούμενη τάξη, προβληματικές (μαθηματικές) καταστάσεις, και να επινοούν οι ίδιοι τέτοιες καταστάσεις.
- Να λύνουν προβλήματα που απαιτούν συνθετότερη μαθηματική σκέψη.

V. Γεωμετρία:

(Ανασκόπηση προηγούμενων ρόμβος, πολύπλευρα· περίμετρος γεωμετρικών σχημάτων· περιφέρεια, κέντρο· γωνίες· στερεά γεωμετρικά σώματα· ο κύβος).
(Όρες 6).

- Να διευρύνουν τις γνώσεις τους σχετικά με ορισμένες γεωμετρικές έννοιες και να έλθουν σε πρώτη συστηματική επαφή με τα στερεά γεωμετρικά σώματα.
- Να αναγνωρίζουν σωστά ορισμένα γεωμετρικά σχήματα και στερεά σώματα στο περιβάλλον τους.

1. Ανασκόπηση στα γεωμετρικά σχήματα:

Κύκλος, τετράγωνο, ορθογώνιο παραλληλόγραμμο και τρίγωνο.

- Να σταθεροποιήσουν τις σχετικές με τα γεωμετρικά αυτά σχήματα γνώσεις, που απέκτησαν στην προηγούμενη τάξη.

- Να διακρίνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ρόμβου.
- Να συγκρίνουν και να διακρίνουν το ρόμβο από το τετράγωνο και από τα άλλα γνωστά τετράπλευρα.
- Να αντιληφθούν την έννοια του πολύπλευρου.

3. Πολύπλευρα:

- Να σχεδιάζουν ρόμβο και πολύπλευρα.
- Να αντιληφθούν την έννοια της περιμέτρου και να την υποδεικνύουν στα γνωστά τους γεωμετρικά σχήματα.
- Να υπολογίζουν με μέτρηση το μήκος της περιμέτρου γεωμετρικών σχημάτων.

4. Περιμέτρος γεωμετρικών σχημάτων:

- Να αντιληφθούν την έννοια της περιφέρειας και του κέντρου.
- Να υποδεικνύουν τις γωνίες στα γεωμετρικά σχήματα: τετράγωνου, ορθογώνιου παραλληλόγραμμου, ρόμβου και πολύπλευρου.

5. Η περιφέρεια και το κέντρο του κύκλου:

- 6. Γωνίες στα γνωστά γεωμετρικά σχήματα' ορθές γωνίες:

- Να διακρίνουν τα κύρια χαρακτηριστικά μιας γωνίας και να σχεδιάζουν γωνίες.

- Να διακρίνουν τις ορθές γωνίες, χρησιμοποιώντας το γνώμονα και να σχεδιάζουν με αυτόν ορθές γωνίες.

- Να εισαχθούν στην έννοια των στερεών γεωμετρικών σωμάτων.

7. Στερεά γεωμετρικά σώματα' ο κύβος:

- Να διακρίνουν τα στερεά γεωμετρικά σώματα μεταξύ τους και να τα κατονομάζουν.
- Να συλλάβουν την έννοια του κύβου.

VI. Κλασματικοί αριθμοί:
(Ανασκόπηση της αντίστοιχης ύλης από τη Β' τάξη. Τα κλάσματα $1/3$.. $3/3$, $1/8$.. $8/8$, $1/6$.. $6/6$. Γραφικές παραστάσεις σχετικές με τα κλάσματα.

Προβλήματα με κλάσματα). (Ωρες 10).

1. Ανασκόπηση της σχετικής ύλης με τα κλάσματα, που διδάχτηκε στην προηγούμενη τάξη.

- Να κατανοήσουν την έννοια του κλασματικού αριθμού και τη συμβολική παρουσίασή του.

- Να αντιληφθούν τους ρόλους των δύο όρων του κλάσματος.
- Να αντιληφθούν το κλάσμα ως μια μορφή διαίρεσης.
- Να συλλάβουν την αξία των κλασματικών αριθμών και να τους διατάσσουν.

2. Τα κλάσματα: $1/3$, $2/3$, $3/3$, $1/8$, $2/8$... $8/8$, $1/6$... $6/6$.

- Να κατανοήσουν ότι οι κλασματικοί αριθμοί προκύπτουν από την επανάληψη της κλασματικής μονάδας.

- Να συλλάβουν τις έννοιες αυτών των κλασμάτων ως μερών μονάδας και συνόλου.

- Ακόμη οι στόχοι όπως αυτοί της προηγούμενης παραγράφου.

3. Συγκρίσεις ανάμεσα στα κλάσματα:
- Να βρίσκουν τις σχέσεις ανάμεσα στα κλάσματα.
 - Να διατάσσουν τα κλάσματα.
4. Προβλήματα και πράξεις με τα κλάσματα:
- Να εκτελούν σωστά απλές πράξεις με κλάσματα.
 - Να λύνουν απλά προβλήματα με κλάσματα.
 - Να επινοούν απλά προβλήματα και να τα λύνουν.
 - Να λύνουν νοερά απλά προβλήματα με κλάσματα.
5. Γραφικές παραστάσεις σχετικές με κλάσματα:
- Να απεικονίζουν με γραφικές παραστάσεις τα δεδομένα προβληματικών καταστάσεων, τα οποία παρουσιάζονται με κλασματικούς αριθμούς.

- VII. Εισαγωγή στην έννοια της πιθανότητας:
- (Η έννοια του τυχαίου, η έννοια του πιθανού στατιστικοί πίνακες) (Γρες 5).
- Να εισαχθούν συστηματικότερα στην έννοια της σχετικής συχνότητας, με την οποία πραγματοποιούνται διάφορα ενδεχόμενα.
 - Να εθιστούν στην ταξινόμηση των στατιστικών δεδομένων που προκύπτουν από παρατήρηση ή μέτρηση ενός μεγέθους, καθώς και στη γραφική παράσταση της κατανομής των αντίστοιχων σχετικών συχνοτήτων.
1. Η έννοια του τυχαίου, του πιθανού και της πιθανότητας:
- Να αντιληφθούν αυτές τις έννοιες καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις.
2. Στατιστικοί πίνακες:
- Να επισημαίνουν ενδεχόμενα (πιθανά) γεγονότα.
 - Να υπολογίζουν τη συχνότητα των γεγονότων και να ταξινομούν τα σχετικά στατιστικά δεδομένα.
 - Να κατασκευάζουν σχετικούς στατιστικούς πίνακες.

ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
[Π.Δ. 528/26-11-84 – ΦΕΚ 185 Α']

- I. Βασικές έννοιες στα σύνολα.
- II. Οι αριθμοί έως το 1.000.000.
- III. Μετρήσεις μεγεθών. Συμμιγείς αριθμοί.
- IV. Μαθηματικές Πράξεις. Προβλήματα
- V. Κλασματικοί αριθμοί.
- VII. Δεκαδικοί αριθμοί.
- VIII. Γεωμετρία.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ		ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	ΕΠΙΔΙΟΡΞΙΣ	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	ΣΤΟΧΟΙ
I. Σύνολα (Ανασκόπηση και εμφά- θυση, ώρες 3).	Οι μαθητές: - Να αντιλαμβάνονται τις σχέσεις του υποσυνόλου με το σύνολο. - Να συσχετίζουν σύνολα μεταξύ τους.	- Σύνολο και υποσύνολο. - Κοινά στοιχεία συνόλου με σύ- νολο. - Προβλήματα συνόλων.	Οι μαθητές: - Να δημιουργούν υπερσύνολα με εγκλεισμό συνόλων. - Να ανακαλύπτουν σύνολα στο περιβάλλον τους. - Να διαμερίζουν ένα σύνολο σε υποσύνολα. - Να αναπαριστούν τις παραπάνω ενέργειες με δια- γράμματα, πίνακες κτλ. - Να μαντεύουν υποσύνολα, όταν τους δίνουμε ένα σύνολο. - Να επιστημαίνουν τα κοινά στοιχεία δύο συνόλων. - Να αναπαριστούν με διαγράμματα τη δομή δύο συνόλων. - Να θρίσκουν με τη βοήθεια της τομής των συνόλων τα κοινά πολλαπλάσια και τους κοινούς διαιρέτες δύο αριθμών. - Να εξοικειωθούν στη λύση προβλημάτων με σύνολα.

II. α) Οι αριθμοί 0-1.000.000
(Ανασκόπηση και εμφάνιση)

- Να συλλάβουν τη δομή του δεκαδικού συστήματος αριθμησης και να την εκφράζουν συμβολικά.
- Να εμβαθύνουν στη δομή του δεκαδικού συστήματος αριθμησης και να ανακαλύψουν τις σχέσεις ανάμεσα στις μονάδες διαφόρων πράξεων.

- Οι αριθμοί 0-1.000.000 ως απόλυτοι και τακτικοί.
- Η θεσιακή αξία των ψηφίων τους.

- Να ταξινομήσουν (ομαδοποιούν) με βάση το δέκα, μονάδες, δεκάδες, εκατοντάδες και χιλιάδες· να απαγγέλουν τον πληθικό τους αριθμό από το πλήθος των μονάδων τους.
- Να αντιληφθούν το εκατομμύριο ως καινούρια μονάδα.

- Να σχηματίζουν ισοδύναμα σύνολα.
- Να μετατρέπουν μονάδες ανώτερης τάξης σε κατώτερης και αντίστροφα.
- Να διατάσσουν σύνολα· να εντάσσουν αυτά τα σύνολα και τα αριθμητικά τους σύμβολα και να εκφράζουν τις μεταξύ τους σχέσεις με τα σημεία της ισότητας και της ανισότητας.
- Να αριθμούν ανά δέκα, εκατό και χίλια, κατευθείαν και κατ' αντίστροφη φορά.

III. Μετρήσεις μεγεθών. Εισαγωγή στους συμμεγείς αριθμούς.

- Να αναπτύξουν τη δεξιότητα μέτρησης του χώρου, του χρόνου και του χρίματος, με τη χρήση των σταθερών μονάδων μέτρησης και των υποδιαφρασεών τους.
- Να αποδίδουν τα δεδομένα των μετρήσεων με συμμεγείς αριθμούς.
- Να εισαχθούν στην έννοια και γραφή των συμμεγών αριθμών.

- Μέτρηση μήκους, πλάτους, ύψους: Το μέτρο και οι υποδιαφρασεις του. Το χιλιόμετρο.

- Το νομισματικό μας σύστημα: Η δραχμή. Τα πολλαπλάσια και οι υποδιαφρασεις της.

- Μέτρηση βάρους και χωρητικότητας: Το κιλό και οι υποδιαφρασεις του· το λίτρο.

- Μέτρηση επιφάνειας: Το τετραγωνικό μέτρο και οι υποδιαφρασεις του, σε τετραγωνικά εκατοστόμετρα.

- Ο χρόνος και οι υποδιαφρασεις του. Ο αιώνας. Η ώρα και οι υποδιαφρασεις της.

- Μέτρηση θερμοκρασίας: Το θερμόμετρο.

- Να εκτιμήν (πιθανολογούν) με το «μάτι» αποστάσεις και μετά να ελέγχουν την εκτίμησή τους με τη μέτρηση.
- Να αναγνωρίζουν και να διακρίνουν τις υποδιαφρασεις και τα πολλαπλάσια του μέτρου.
- Να κατασκευάσουν το μέτρο.

- Να επιστημαίνουν προβληματικές καταστάσεις που περιλαμβάνουν μετρήσεις μήκους και να επινοούν οι ίδιοι τέτοιες καταστάσεις.

- Να γράφουν και να κατανοούν τα δεδομένα μετρήσεων με συμμεγείς αριθμούς.

- Οι στόχοι, όπως αυτοί της προηγούμενης παραγράφου και σε αναφορά με το νομισματικό μας σύστημα, με εκτιμήσεις βάρους και χωρητικότητας, με εκτιμήσεις επιφανειών, με εκτιμήσεις χρόνου και θερμοκρασίας.

IV. Μαθηματικές πράξεις και προβλήματα στους

- Να βελτιώσουν την υπολογιστική δεξιότητά τους για την εκτέλεση

- Η πράξη της πρόσθεσης.

- Να αποφασίζουν πότε θα κάνουν πρόσθεση.
- Να εμβαθύνουν στην τεχνική της πρόσθεσης.

- των τεσσάρων αριθμητικών πράξεων.
- Να αποφασίζουν με περισσότερη ευχέρεια πότε θα χρησιμοποιούν την κάθε πράξη.
- Να συλλάβουν τις ιδιότητες των αριθμητικών πράξεων και να επισημαίνουν τις συνέπειές τους.
- Να επινοούν προβλήματα που σχετίζονται με τις εμπειρίες τους καθώς και ποικίλες διαδικασίες για τη λύση τους.

- Η πράξη της αφαίρεσης
 - Να αποφασίζουν πότε θα κάνουν αφαίρεση.
 - Να εμβαθύνουν στην τεχνική της αφαίρεσης.
 - Να εκτελούν νοερά αφαιρέσεις.
 - Να δημιουργούν αντίστροφα προβλήματα με αναδόμηση των σχέσεων του αρχικού.
 - Να βρίσκουν τον άγνωστο όρο σε προσθέσεις και αφαιρέσεις.
 - Να προσθέτουν και αφαιρούν αριθμούς κατευθείαν και κατ' αντίστροφη φορά, με αντιμετάθεση και με ποικίλους συνδυασμούς.
 - Να εμβαθύνουν στην τεχνική των πράξεων με πολυψήφους αριθμούς.
 - Να αποφασίζουν με περισσότερη ευχέρεια, πότε θα κάνουν πρόσθεση και αφαίρεση.
 - Να εκτελούν νοερά προσθέσεις και αφαιρέσεις.
 - Να συσχετίζουν ενέργειες και να καταλήγουν σε γενικεύσεις.
 - Να δικαιολογούν αλλαγές στα αθροίσματα και στις διαφορές.
 - Να βρίσκουν τον προσθετό που παραλείπεται σε περισσότερους από δύο προσθετέους.
 - Να αποφασίζουν πότε θα κάνουν πολλαπλασιασμό.
 - Να κατανοήσουν ότι ο πολλαπλασιασμός είναι σύντομη πρόσθεση.
 - Να εμβαθύνουν στην τεχνική του πολλαπλασιασμού.
 - Να κατανοήσουν τις ιδιότητες του πολλαπλασιασμού: αντιμεταθετική, προσεταιριστική και την προσφορά τους.
- Η πράξη της πρόσθεσης και της αφαίρεσης ως αντίστροφες ενέργειες (πράξεις).
 - Αλλαγές στα αθροίσματα και τις διαφορές' πρόσθεση περισσότερων προσθετέων.
- Η πράξη του πολλαπλασιασμού

- Να κατανοήσουν ότι ο πολλαπλασιασμός είναι πράξη επιμεριστική σε σχέση με την πρόσθεση και την αφαίρεση και να εφαρμόζουν την ιδιότητα αυτή στη λύση απλών προβλημάτων.
 - Να εκτελούν νοερά πολλαπλασιασμούς.
 - Να βρίσκουν πολλαπλάσια αριθμών, για να προετοιμαστούν για την πράξη της διαίρεσης.
 - Να αποφασίζουν πότε θα κάνουν διαίρεση.
 - Να εμβαθύνουν στην τεχνική της διαίρεσης.
 - Να εκτελούν νοερά διαιρέσεις.
 - Να κατανοήσουν ότι η διαίρεση είναι πράξη επιμεριστική, σε σχέση με την πρόσθεση και την αφαίρεση και να εφαρμόζουν την ιδιότητα αυτή στη λύση απλών προβλημάτων.
 - Να δημιουργούν αντίστοιχα προβλήματα με αναδόμηση των σχέσεων του αρχικού.
 - Να βρίσκουν τον άγνωστο όρο σε πολ/σμούς και διαιρέσεις.
 - Να συσχετίζουν ενέργειες και να καταλήγουν σε γενικές κεύσεις.
 - Να δικαιολογούν αλλαγές στα γινόμενα και τα πηλικά.
 - Να κατανοήσουν ότι ο πολλαπλασιασμός και η διαίρεση είναι πράξεις επιμεριστικές σε σχέση με την πρόσθεση και την αφαίρεση και να εφαρμόζουν την ιδιότητα αυτή στη λύση σύνθετων αριθμητικών προβλημάτων.
 - Να βρίσκουν το γινόμενο περισσότερων από δύο αριθμών με πολλούς τρόπους.
 - Να κατανοήσουν τη διαδικασία μίθησης πολλαπλασιασμών και διαιρέσεων με το 10, 100 και 1000 και να την εφαρμόζουν στην πρακτική εργασία.
 - Να λύνουν το αρχικό πρόβλημα, δομώντας τις σχέσεις των στοιχείων του σε μια αριθμητική παράσταση, να μετασχηματίζουν τις σχέσεις των στοιχείων του και να δημιουργούν αντίστοιχα, να βρίσκουν και άλλο τρόπο λύσης του αρχικού, να δημιουργούν άλλο πρόβλημα με τους ίδιους αριθμούς και άλλο περιεχόμενο, να λύνουν το αρχικό με άλλους αριθμούς.
 - Να δημιουργούν σύνθετα αριθμητικά προβλήματα.
- Η πράξη της διαίρεσης
- Η πράξη του πολλαπλασιασμού και της διαίρεσης ως αντίστροφες ενέργειες (πράξεις).
 - Αλλαγές στα γινόμενα και τα πηλικά πολλαπλασιασμός και διαίρεση με το 10, 100 και 1000. Το γινόμενο πολλών παραγόντων.
- Σύνθετα αριθμητικά προβλήματα (προβλήματα που προσφέρεται για μετασχηματισμό και επιδέχονται περισσότερες από μία λύσεις).

V. Κλασματικοί αριθμοί: πιθανότητες

- Να κατανοούν τα κλάσματα ως μέρη συνόλων.
- Να κατανοήσουν τις έννοιες των ομώνυμων, ετερονύμων και ισодυνάμων κλασμάτων.
- Να αποκτήσουν την υπολογιστική δεξιότητα πρόσθεσης και αφαιρέσεως ομώνυμων κλασμάτων μέσα στα πλαίσια της λύσης απλών προβλημάτων.

- Κλασματικές μονάδες: Κλασματικοί αριθμοί πιθανότητες ισοδύναμα κλάσματα: ιδιότητες ισοδυνάμων κλασμάτων, σειρές ισοδυνάμων κλασμάτων, σύγκριση κλασμάτων με την ακεραία μονάδα, εξαγωγή ακεραίων μονάδων από καταχρηστικά κλάσματα.
- Τροπή μεικτού σε κλάσμα: ομώνυμα και ετερόνυμα κλάσματα.

- Να προβαίνουν σε διαδοχικές διχοτομήσεις πραγμάτων και πληθικότητων και να ονομάζουν τα μέρη.
- Να ανασυνθέτουν τις μονάδες που διαδοχικά διχοτομήσαν ενώνοντας τα μέρη τους.
- Να δημιουργούν κλασματικούς αριθμούς με την επανάληψη της κλασματικής μονάδας.
- Να συγκρίνουν κλασματικές μονάδες και κλασματικούς αριθμούς και να τους διατάσσουν.
- Να υπολογίζουν τη συχνότητα γεγονότων και να πιθανολογούν αποτελέσματα ενεργειών τους χειριζόμενοι πράγματα να αποδίδουν τις σχέσεις αυτές με κλάσματα.

- Να κατανοήσουν ότι κάθε κλάσμα παριστάνει μια διαίρεση.
- Να δημιουργούν ισοδύναμα κλάσματα.
- Να συγκρίνουν κλάσματα με την ακεραία μονάδα.
- Να κατανοήσουν τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο μικρό αριθμό και το καταχρηστικό κλάσμα.
- Να διακρίνουν τα ομώνυμα από τα ετερόνυμα κλάσματα.
- Να εκτελούν προσθέσεις και αφαιρέσεις ομώνυμων κλασμάτων.
- Να επινοούν απλά προβλήματα και να τα λύνουν.
- Να απεικονίζουν με γραφικές παραστάσεις τα δεδομένα προβληματικών καταστάσεων, τα οποία παρουσιάζονται με κλασματικούς αριθμούς.

VI. Εισαγωγή στους δεκαδικούς αριθμούς

- Να εισαχθούν στην έννοια των δεκαδικών αριθμών με αφετηρία τα δεκαδικά κλάσματα.
- Να γίνουν ικανοί να γράφουν δεκαδικούς αριθμούς και να αντιλαμβάνονται την αξία τους.
- Να αποκτήσουν την υπολογιστική δεξιότητα πρόσθεσης και αφαιρέσεως δεκαδικών αριθμών.

- Δεκαδικά κλάσματα: τα δέκατα, τα εκατοστά, και τα χιλιοστά ως απόλυτοι και τακτικοί αριθμοί. Η υποδιαστολή και η θεσιακή αξία των δεκαδικών ψηφίων. Μετατροπή δεκαδικών αριθμών. Πρόσθεση και αφαίρεση δεκαδικών αριθμών. Προβλήματα με δεκαδικούς.

- Να δημιουργούν δεκαδικά κλάσματα.
- Να αναλύουν δεκαδικά κλάσματα.
- Να αναπαριστούν δεκαδικούς αριθμούς.
- Να εκφράζουν συμβολικά δεκαδικούς αριθμούς.
- Να συγκρίνουν και να διατάσσουν δεκαδικούς αριθμούς.
- Να αναγνωρίζουν, διαβάζουν και γράφουν δεκαδικούς αριθμούς.
- Να διακρίνουν την αξία των δεκαδικών αριθμών.
- Να κατανοήσουν τη σημασία της υποδιαστολής.

- Να μετατρέπουν δεκαδικά κλάσματα σε δεκαδικούς αριθμούς και αντίστροφα.
- Να απεικονίζουν με γραφικές παραστάσεις δεδομένα μετρήσεων.
- Να προσθέτουν και να αφαιρούν δεκαδικούς αριθμούς με πολλούς τρόπους.
- Να επιστημαίνουν και να επινοούν προβληματικές καταστάσεις προσθαφάρασης δεκαδικών αριθμών.
- Να ταξινομούν αντικείμενα και γεωμετρικά στερεά με βάση το σχήμα τους.
- Να τεμαχίζουν και να ενώνουν γεωμετρικά σώματα, ανασυνθέτοντας το όλο και τη μορφή τους.
- Να ξεδιπλώνουν και να διπλώνουν αναπτύγματα στερεών και να διακρίνουν τις μεταξύ τους σχέσεις.
- Να κατασκευάζουν γεωμετρικά στερεά σώματα με διάφορα υλικά.
- Να προβλέπουν το σχήμα που θα προκύψει από την ένωση ή την τομή στερεών.
- Να προσεγγίσουν εμπειρικά την έννοια του όγκου.
- Να διακρίνουν τα επίπεδα σχήματα στις επιφάνειες των στερεών.
- Να ταξινομούν επίπεδες επιφάνειες.
- Να κατασκευάζουν με διάφορα υλικά επίπεδα γεωμετρικά σχήματα.
- Να κατανοήσουν ότι όλα τα σημεία της περιφέρειας του κύκλου απέχουν εξίσου από το κέντρο του.
- Να συσχετίζουν μεταξύ τους επίπεδα γεωμετρικά σχήματα.
- Να τεμαχίζουν επίπεδες επιφάνειες και να ενώνουν τα κομμάτια τους αναδημιουργώντας το όλο.
- Να μεγαλώνουν και να μικραίνουν επίπεδες επιφάνειες και να ονομάζουν το σχήμα που θα προκύψει.
- Νά μαντεύουν το σχήμα που θα προκύψει από την τομή επιφανειών.
- Να κατασκευάζουν επίπεδα γεωμετρικά σχήματα, χρησιμοποιώντας το γνώμονα και το διαθήτη.

VII. Γεωμετρία

(ανασκόπηση, εμπέδυνση, επέκταση προηγούμενων)

- Να διευρύνουν τις γνώσεις τους πάνω σε ορισμένες γεωμετρικές έννοιες.
- Να γνωρίσουν συστηματικότερα διάφορα γεωμετρικά σώματα.
- Στερεά γεωμετρικά σχήματα, κύβος, στερεό ορθογώνιο, κώνος, πυραμίδα' περισσότερο για τον κύβο και το στερεό ορθογώνιο.
- Επίπεδα γεωμετρικά σχήματα: τετράγωνο, ρόμβος, ορθογώνιο, τρίγωνο' είδη τριγώνων, κύκλος, πολύπλευρα' μέτρηση περιμέτρου.

- Να περιτρέφουν επίπεδα γεωμετρικά σχήματα και να ομαδοθούν το σχήμα τους.
 - Να συγκρίνουν επίπεδα σχήματα ως προς τις διαστάσεις τους.
 - Να προσεγγίσουν εμπειρικά την έννοια του εμβαδού των επιπέδων γεωμετρικών σχημάτων: τετράγωνου - ορθογώνιου.
 - Να κατανοήσουν την έννοια του σημείου.
 - Να κατανοήσουν ότι η γραμμή είναι το σχήμα που γράφεται από ένα κινούμενο σημείο.
 - Να δείχνουν και να αναγνωρίζουν τα είδη των γραμμών.
 - Να χαράζουν τα είδη των γραμμών.
 - Να ανακαλύψουν τις σχέσεις που διέπουν: τις γραμμές, την ευθεία, και την ημιευθεία, την ευθεία και το ευθύγραμμο τμήμα.
 - Να ανακαλύπτουν τα είδη γραμμών στο περιβάλλον τους.
 - Να κατανοήσουν τη διαφορά που υπάρχει μεταξύ μιας επιφάνειας και της γραμμής που την περικλείει.
 - Να μετρούν, να συγκρίνουν και να βρίσκουν το άθροισμα και τη διαφορά ευθύγραμμων τμημάτων.
 - Να διαβάζουν απλά σχέδια με κλίμακα.
 - Να δείχνουν τις γωνίες στα επίπεδα σχήματα.
 - Να κατανοήσουν ότι η γωνία καθορίζεται από το άνοιγμα των πλευρών της.
 - Να διακρίνουν τα είδη των γωνιών χρησιμοποιώντας το γυόμενο.
 - Να σχεδιάζουν γωνίες με το γυόμενο.
 - Να διακρίνουν τα χαρακτηριστικά των γωνιών (κορυφή - πλευρές - άνοιγμα).
 - Να ανακαλύπτουν τα είδη γωνιών στο περιβάλλον τους.
 - Να σχεδιάζουν διάφορα διακοσμητικά σχέδια με γωνίες.
- Σημεία: γραμμές - είδη γραμμών - ευθύγραμμο τμήματα - ημιευθείες. Επιφάνειες. Μέτρηση - σύγκριση - άθροισμα - διαφορά ευθύγραμμων τμημάτων. Ανάγνωση σχεδίου με κλίμακα.
 - Γωνίες: είδη γωνιών (ορθή - οξεία - αμβλεία).

- Να κατανοήσουν τη δομή του διαδικού συστήματος αριθμησης.
- Να γράφουν και να διαβάζουν ακέραιους αριθμούς με ελληνικά και ρωμαϊκά ψηφία στις δύο πρώτες δεκάδες. Να θρίσκουν:
- Τα πολλαπλάσια και τους διαιρέτες δοσμένων ακεραίων αριθμών.
- Αν ένας δοσμένος ακέραιος αριθμός είναι διαιρετός από έναν άλλο, χρησιμοποιώντας τα κριτήρια διαιρετότητας.
- Τα κοινά πολλαπλάσια δοσμένων ακεραίων αριθμών με τη χρησιμοποίηση της τομής συνόλων.
- Το Ελάχιστο Κοινό Πολλαπλάσιο (ΕΚΠ) δοσμένων ακεραίων από την τομή των συνόλων ή ξεκινώντας από το μεγαλύτερό τους.
- Τους κοινούς διαιρέτες δοσμένων ακεραίων αριθμών με τη χρησιμοποίηση της τομής συνόλων.
- Το Μέγιστο Κοινό Διαιρέτη (ΜΚΔ) δοσμένων ακεραίων αριθμών από την τομή συνόλων και με τη μέθοδο των υπολοίπων.

- Το διαδικό σύστημα αριθμησης
- Η γραφή των αριθμών 1-20 με ελληνικά και ρωμαϊκά ψηφία.
- Πολλαπλάσια και διαιρέτες ακεραίων αριθμών.
- Κριτήρια διαιρετότητας
- Κοινά πολλαπλάσια – Ελάχιστο κοινό πολλαπλάσιο (ΕΚΠ)
- Κοινοί διαιρέτες – Μέγιστος Κοινός διαιρέτης (ΜΚΔ)

- Η παρουσίαση ενός αριθμού με άλλα συμβολικά μέσα.
- Η εύρεση των πολλαπλασίων και των διαιρετών ακεραίων αριθμών.

3. Η ελληνική και ρωμαϊκή γραφή των αριθμών
4. Διαιρετότητα

II. Συμμιγείς αριθμοί

1. Μετατροπές

- Η διαδικασία μετατροπής συμμιγών αριθμών
- Μετατροπή ακεραίου σε συμμιγή
- Πρόσθεση και αφαίρεση συμμιγών αριθμών

2. Πρόσθεση και αφαίρεση συμμιγών αριθμών
- Η απόκτηση της λογιστικής δεξιοτήτας για την πρόσθεση και την αφαίρεση συμμιγών αριθμών, στα πλαίσια της λύσης προβλημάτων.

III. Θέσεις ευθειών στο επίπεδο

- Η διαπίστωση της σχέσης μεταξύ δύο ευθειών του ίδιου επιπέδου.

- Να μετατρέπουν σε μονάδες της τελευταίας τους τάξης συμμιγείς αριθμούς που εκφράζουν μήκος, βάρος ή χρόνο.
- Να σχηματίζουν συμμιγείς αριθμούς από ακεραίους που εκφράζουν μονάδες τελευταίας τάξης των παραπάνω μεγεθών.
- Να κατανοήσουν το μηχανισμό της πρόσθεσης και της αφαίρεσης συμμιγών αριθμών και να τον χρησιμοποιούν σωστά.
- Να λύσουν απλά και συνθετότερα προβλήματα με δεδομένα από τον κόσμο της εμπειρίας τους.

- Ευθείες τεμνόμενες

- Να διακρίνουν στο ίδιο επίπεδο ευθείες, που έχουν ή που μπορούν να έχουν ένα κοινό σημείο (τεμνόμενες).
- Να διαπιστώνουν με το γνώμονα ότι δύο τεμνόμενες ευθείες μπορούν να σχηματίζουν τέσσερις γωνίες ορθές (ευθείες που τέμνονται κάθετα) ή δύο οξείες γωνίες

- και δυο αμβλείες (ευθείες που δεν τέμνονται κάθετα, αλλά πλάγια).
- Να αναγνωρίζουν και να αναφέρουν περιπτώσεις τεμνομένων ευθειών από το περιβάλλον τους.
- Να χαράζουν με τη βοήθεια του κανόνα τεμνόμενες ευθείες.
- Να φέρουν κάθετη σε ευθεία από σημείο που ανήκει ή όχι σε αυτή με τη χρήση του γυώμονα και του κανόνα.
- Να διακρίνουν στο ίδιο επίπεδο ευθείες που δεν έχουν κοινό σημείο (παράλληλες).
- Να αναγνωρίζουν και να αναφέρουν περιπτώσεις παράλληλων ευθειών από το περιβάλλον τους.
- Να χαράζουν με τη βοήθεια του γυώμονα και του κανόνα, παράλληλες ευθείες.

• Ευθείες παράλληλες

IV. Γωνίες

Συμβολισμός γωνιών
Μέτρηση και κατασκευή και η κατασκευή γωνιών.

• Συμβολισμός και ονομασία γωνιών
Μοιρογώνιο - Μέτρηση και σύγκριση γωνιών.

- Να μπορούν να συμβολίζουν και να διαβάζουν μια γωνία και με τους τρεις καθιερωμένους τρόπους.
- Να γνωρίζουν το μοιρογώνιο και τη χρήση του.
- Να μπορούν να μετρούν δοσμένες γωνίες με το μοιρογώνιο.

- Να συγκρίνουν τις γωνίες που σχηματίζονται από δύο τεμνόμενες ευθείες.

- Να κατασκευάζουν γωνίες με δοσμένο το μέτρο τους, χρησιμοποιώντας το μοιρογώνιο και τον κανόνα.
- Να κατασκευάζουν γωνίες ίσες με το άθροισμα ή τη διαφορά δοσμένων γωνιών.

• Κατασκευή γωνιών - Άθροισμα και διαφορά γωνιών

V. Πολύγωνα

1. Τρίγωνα

• Στοιχεία τριγώνου - Είδη τριγώνων από τις γωνίες τους.

- Να ονοματίζουν τις κορυφές ενός τριγώνου με γράμματα και να ορίζουν τα στοιχεία του.
- Να διακρίνουν τα τρίγωνα σε ορθόγωνα, οξυγώνια ή αμβλυγώνια, ύστερα από μέτρηση των γωνιών τους.

- Να διακρίνουν τα τρίγωνα σε ισόπλευρα, ισοσκελή ή σκαληνά, μετρώντας τις πλευρές τους με το διαστητή.

• Είδη τριγώνων από τις πλευρές τους - Βάση και ύψος τριγώνου.

- Να διαπιστώνουν με μετρήσεις ότι το άθροισμα των γωνιών του κάθε τριγώνου είναι ίσο με 180° .
- Να διακρίνουν τις διαστάσεις ενός τριγώνου και να χαράζουν το ύψος του σε ορισμένη βάση.

- Κατασκευές τριγώνων.
 - Να κατασκευάζουν ορθογώνια, ισοσκελή και ισοπλευρα τρίγωνα, χρησιμοποιώντας το χάρακα, το γυψόμετρο, το διαβήτη και το μοιρογνωμόνιο.
 - Να ονοματίζουν τις κορυφές ενός τετραπλεύρου με γράμματα και να το διαβάζουν.
 - Να αναγνωρίζουν στα τετράπλευρα τις πλευρές, τις κορυφές και τις γωνίες τους.
 - Να διακρίνουν από τα τετράπλευρα τα τραπέζια και τα παραλληλόγραμμα και να το δικαιολογούν.
 - Να χαράζουν τις διαγώνιες των τετραπλεύρων.
 - Να διαπιστώσουν και να δικαιολογήσουν ότι το άθροισμα των γωνιών του κάθε τετραπλεύρου είναι 360° .
 - Να αναγνωρίζουν στα παραλληλόγραμμα τις γωνίες, τις κορυφές και τις διαγωνίους.
 - Να διακρίνουν από τα παραλληλόγραμμα τους ρόμβους και τα ορθογώνια και από τα ορθογώνια τα τετράγωνα.
 - Να αναγνωρίζουν στα ορθογώνια παραλληλόγραμμα τις διαστάσεις τους.
 - Να χαράζουν στο πλάγιο παραλληλόγραμμο και στο ρόμβο το ύψος σε ορισμένη βάση.
 - Να κατασκευάζουν παραλληλόγραμμο δικής τους επιλογής ή με δοσμένα στοιχεία.
 - Να ονοματίζουν με γράμματα τις κορυφές των πολυγώνων, να διαβάζουν και να χαρακτηρίζουν τα πολύγωνα από τον αριθμό των γωνιών ή των πλευρών ή των κορυφών τους.
 - Να χαράζουν τις διαγώνιες ενός πολυγώνου.
 - Να διακρίνουν από τα πολύγωνα τα ισοπλευρα και τα κανονικά.
 - Να υπολογίζουν το άθροισμα των γωνιών ενός πολυγώνου, χωρίζοντάς το σε τρίγωνα με διαγώνιες που χαράζονται από μία του κορυφή.
 - Να κατανοήσουν τον τρόπο υπολογισμού της περιμέτρου σε ισοσκελή τρίγωνα και παραλληλόγραμμα.
 - Να υπολογίζουν την περιμετρο σε ισοπλευρα πολύγωνα.
 - Να υπολογίζουν το μέτρο του μήκους μιας πλευράς
 - Κατασκευές τριγώνων.
 - Στοιχεία τετραπλεύρου - Είδη τετραπλεύρου
 - Παραλληλόγραμμο
 - Κατασκευή παραλληλογράμμων.
 - Στοιχεία πολυγώνου – Κανονικά Πολύγωνα.
 - Υπολογισμός της περιμέτρου σε ισοσκελή τρίγωνα, παραλληλόγραμμο και ισοπλευρα πολύγωνα.
2. Τετράπλευρα
- Η αναγνώριση των στοιχείων ενός τετράπλεύρου, η διάκριση των τετραπλεύρων σε κατηγορίες και η κατασκευή τους.
 - Η επισημάνση διαφορών και ομοιοτήτων στα διάφορα είδη των τετραπλεύρων.
3. Πολύγωνα
- Η αναγνώριση των στοιχείων των πολυγώνων και η διάκριση των πολυγώνων σε κατηγορίες.
4. Περιμέτρος πολυγώνων
- Ο υπολογισμός της περιμέτρου των πολυγώνων.

ισόπλευρου πολυγώνου, όταν είναι γνωστή η περιμέτρος του.

- Να υπολογίζουν το μέτρο του μήκους καθεμιάς από τις πλευρές ισοσκελούς τριγώνου ή παραλληλογράμμου, όταν είναι γνωστά η περίμετρος και το μέτρο του μήκους μιας πλευράς του.

• Υπολογισμός του μέτρου του μήκους μιας πλευράς πολυγώνου.

VI. Ρητοί αριθμοί

1. Έννοια του ρητού

- Η δικαιολόγηση της υπαγωγής των ακεραίων, των δεκαδικών και των κλασματικών αριθμών στη γενικότερη έννοια του ρητού αριθμού.

• Κλασματική μονάδα

• Κλασματικός αριθμός

Δεκαδική κλασματική μονάδα - Δεκαδικό κλάσμα - Δεκαδικός αριθμός.

• Ο ακεραίος ως κλάσμα με παρονομαστή τη μονάδα

• Ο ρητός αριθμός

2. Σύγκρισεις ρητών αριθμών

• Σύγκριση κλασματικών μονάδων.

• Σύγκριση κλάσματος με την ακεραία μονάδα.

• Καταχρηστικό κλάσμα και μεικτός αριθμός.

Να κατανοήσουν πληρέστερα:

- Την κλασματική μονάδα όχι μόνο με τη θεωρήσή της ως μέρος της ακεραίας μονάδας, αλλά και ως μέρος ενός συνόλου - μονάδας
- το σχηματισμό του κλασματικού αριθμού από την επανάληψη της κλασματικής μονάδας
- το ρόλο των όρων του κλάσματος
- ότι το κλάσμα δηλώνει τη διαίρεση του αριθμητή με τον παρονομαστή

- την έννοια της δεκαδικής κλασματικής μονάδας

- το σχηματισμό του δεκαδικού κλάσματος από την επανάληψη της δεκαδικής κλασματικής μονάδας

- τον τρόπο έκφρασης του δεκαδικού κλάσματος σε δεκαδικό αριθμό και αντίστροφα.

- Να κατανοήσουν ότι κάθε ακεραίος αριθμός μπορεί να γραφτεί ως κλάσμα με αριθμητή τον ίδιο τον ακεραίο και παρονομαστή τη μονάδα.

- Να κατανοήσουν την έννοια του ρητού αριθμού με την υπαγωγή του ακεραίου, του δεκαδικού και του κλασματικού αριθμού στη μορφή $\frac{α}{β}$, όπου $α, β$ ακεραίοι και $β \neq 0$.

- Να αντιληφθούν ότι η αξία μιας κλασματικής μονάδας εξαρτάται από τον παρονομαστή της και ότι αυτή μεταβάλλεται με τη μεταβολή του.

- Να συγκρίνουν γενικά, κλασματικές μονάδες και να τις διατάσσουν.

- Να συγκρίνουν ένα κλάσμα με την ακεραία μονάδα και να προσδιορίζουν ποτέ είναι μικρότερο, ίσο ή μεγαλύτερο απ' αυτή.

- Να αναλύουν κλάσματα μεγαλύτερα από την ακεραία μονάδα, χρησιμοποιώντας κλάσματα ίσα με την ακεραία μονάδα, και να σχηματίζουν ακεραίους ή μεικτούς αριθμούς.

- Να μετασχηματίζουν καταχρηστικά κλάσματα σε ακέραιους ή μεικτούς αριθμούς, διαιρώντας τον αριθμητή δια του παρονομαστή τους.
- Να γράφουν τους μεικτούς αριθμούς με μορφή κλάσματος.
- Μεικτός αριθμός - Ακέραιος - Καταχρηστικό κλάσμα.
- Ισοδύναμο κλάσματα
- Απλοποίηση κλασμάτων
- Να μετασχηματίζουν ακέραιο αριθμό σε ισοδύναμο κλάσμα με δοσμένο παρονομαστή.
- Να σχηματίζουν σειρές ισοδύναμων κλασμάτων με πολλαπλασιασμό ή διαίρεση των όρων του αρχικού κλάσματος με τον ίδιο αριθμό.
- Να κατανοήσουν ότι η αξία ενός κλάσματος δε μεταβάλλεται, όταν και οι δύο όροι του πολλαπλασιαστούν ή διαιρεθούν με τον ίδιο αριθμό.
- Να κατανοήσουν τη σημασία της απλοποίησης των κλασμάτων.
- Να απλοποιούν κλάσματα, διαιρώντας τους όρους τους με το κοινό πολλαπλάσιο των κοινών διαιρετών τους, και ειδικότερα με το Μ.Κ.Δ. τους για να καταλήγουν απευθείας σε ανάγωγα κλάσματα.
- Να συγκρίνουν και να διατάσσουν ομώνυμα κλάσματα.
- Να κατανοήσουν ότι ένα κλάσμα πολλαπλασιάζεται ή διαιρείται με έναν αριθμό, όταν ο αριθμητής του πολλαπλασιαστεί ή διαιρεθεί με αυτόν τον αριθμό.
- Να συγκρίνουν και να διατάσσουν ετερόνυμα κλάσματα με ίσους αριθμητές.
- Να κατανοήσουν ότι ένα κλάσμα πολλαπλασιάζεται ή διαιρείται με έναν αριθμό, όταν ο παρονομαστής του διαιρεθεί ή πολλαπλασιαστεί με αυτόν τον αριθμό.
- Να συγκρίνουν δύο ετερόνυμα κλάσματα με άνισους αριθμητές, μετατρέποντάς τα σε ομώνυμα.
- Να συγκρίνουν και να διατάσσουν περισσότερα από δύο ετερόνυμα κλάσματα, μετατρέποντάς τα σε ομώνυμα.
- Να κατανοήσουν τη θεσιακή αξία των δεκαδικών ψηφίων στους δεκαδικούς αριθμούς.
- Να αντιληφθούν ότι η προσθήκη ή η διαγραφή μηδενικών δεξιά ή αριστερά δε μεταβάλλει την αξία του αριθμού.
- Σύγκριση ομώνυμων κλασμάτων
- Σύγκριση ετερόνυμων κλασμάτων με ίσους αριθμητές.
- Σύγκριση δύο ετερόνυμων κλασμάτων με άνισους αριθμητές, μετατρέποντάς τα σε ομώνυμα.
- Σύγκριση περισσότερων από δύο ετερόνυμων κλασμάτων.
- Σύγκριση δεκαδικών αριθμών.

- κών στο τέλος των δεκαδικών αριθμών δε μεταβάλλει την ποσοτική τους αξία.
- Να συγκρίνουν και να διατάσσουν δεκαδικούς αριθμούς.
3. Μετατροπές στους ρητούς αριθμούς
- Η μετατροπή ρητού αριθμού από τη μια μορφή του σε άλλη.
 - Η σύγκριση και η διάταξη ρητών αριθμών
- Μετατροπή δεκαδικού αριθμού σε κλάσμα ή μεικτό.
 - Μετατροπή συμμιγή σε κλάσμα
 - Σύγκριση και διάταξη ρητών αριθμών
 - Πρόσθεση και αφαίρεση κλασμάτων.
4. Πρόσθεση και αφαίρεση ρητών αριθμών
- Η απόκτηση της λογιστικής δεξιοτήτας για την εκτέλεση πρόσθεσης και αφαιρέσεως ρητών αριθμών στα πλαίσια της λύσης προβλημάτων.
- Πρόσθεση και αφαίρεση μεικτών αριθμών.
 - Πρόσθεση ακέραιου με κλάσμα ή μεικτό και αφαίρεση κλάσματος από μεικτό ή ακέραιο.
 - Πρόσθεση και αφαίρεση δεκαδικών αριθμών.
 - Πρόσθεση συμμιγή με μεικτό και αφαίρεση συμμιγή από μεικτό.
 - Πρόσθεση και αφαίρεση ρητών αριθμών, γενικά.
5. Πολλαπλασιασμός και διαίρεση ρητών αριθμών.
- Η απόκτηση της λογιστικής δεξιοτήτας για την εκτέλεση πολλαπλασιασμού ρητών αριθμών στα πλαίσια της λύσης προβλημάτων.
- Να κατανοήσουν το μηχανισμό της πρόσθεσης και αφαιρέσεως μεικτών αριθμών.
 - (Ο στόχος της προηγούμενης ενότητας για το περιεχόμενο της ενότητας αυτής).
 - Να προσθέτουν και να αφαιρούν δεκαδικούς αριθμούς και με αναγωγή των δεκαδικών αριθμών σε κλάσματα.
 - Να προσθέτουν συμμιγή με μεικτό ή κλάσμα και να αφαιρούν συμμιγή από μεικτό ή μεικτό από συμμιγή, ανάγοντας τους συμμιγείς σε μεικτούς ή κλάσματα.
 - Να προσθέτουν ακέραιους, δεκαδικούς, κλάσματα και συμμιγείς αριθμούς ανάγοντάς τους σε ίδια μορφή.
 - Να αφαιρούν άθροισμα ρητών από ρητό.
 - Να εφαρμόζουν τις γνωστές ιδιότητες της πρόσθεσης και της αφαιρέσεως στην πρόσθεση και αφαίρεση των ρητών αριθμών.
 - Να κατανοήσουν το μηχανισμό του πολλαπλασιασμού κλασμάτων και να τον χρησιμοποιούν σωστά.
 - Να κατανοήσουν την έννοια των αντίστροφων αριθμών.

<ul style="list-style-type: none"> • Διαίρεση κλασμάτων. • Πολλαπλασιασμός και διαίρεση μεικτών αριθμών. • Πολλαπλασιασμός και διαίρεση κλάσματος με ακέραιο, με μεικτό με δεκαδικό ή με συμμιγή. • Πολλαπλασιασμός και διαίρεση ακεραίου με κλάσμα ή με μεικτό. • Πολλαπλασιασμός δεκαδικού με ακέραιο. 	<ul style="list-style-type: none"> – Να κατανοήσουν το μηχανισμό της διαίρεσης κλασμάτων και να τον χρησιμοποιούν σωστά. – Να κατανοήσουν το μηχανισμό του πολλαπλασιασμού και της διαίρεσης μεικτών αριθμών. – Να πολλαπλασιάζουν και να διαιρούν κλάσμα με οποιοδήποτε αριθμό, μετατρέποντάς τον σε κλάσμα. – (Ο στόχος της προηγούμενης ενότητας για το περιεχόμενο της ενότητας αυτής). – Να κατανοήσουν το μηχανισμό πολλαπλασιασμού δεκαδικού αριθμού με ακέραιο και να τον χρησιμοποιούν με ευχέρεια.
<ul style="list-style-type: none"> • Πολλαπλασιασμός δεκαδικού με δεκαδικό. • Διαίρεση δεκαδικού με ακέραιο. • Διαίρεση ακεραίου με δεκαδικό. • Διαίρεση δεκαδικού με δεκαδικό. • Σύνθετα κλάσματα. 	<ul style="list-style-type: none"> – (Ο στόχος της προηγούμενης ενότητας για το περιεχόμενο της ενότητας αυτής). – Να κατανοήσουν το μηχανισμό πολλαπλασιασμού δεκαδικού με ακέραιο και να τον χρησιμοποιούν με ευχέρεια. – (Ο στόχος της προηγούμενης ενότητας για το περιεχόμενο της ενότητας αυτής). – (Ο στόχος της προηγούμενης ενότητας για το περιεχόμενο της ενότητας αυτής). – Να κατανοήσουν ότι το σύνθετο κλάσμα δηλώνει τη διαίρεση δύο κλασματικών αριθμών. – Να τρέπουν σύνθετα κλάσματα σε απλά. – Να εκτελούν πράξεις με σύνθετα κλάσματα.
<ul style="list-style-type: none"> • Το τετραγωνικό μέτρο. • Εμβαδό παραλληλογράμμων • Εμβαδό τριγώνων • Κατασκευή υπό κλίμακα ορθογώνων παραλληλογράμμων. 	<ul style="list-style-type: none"> – Να κατανοήσουν τις υποδιαιρέσεις και πολλαπλάσια του τετραγωνικού μέτρου και να τα χρησιμοποιούν στη λύση προβλημάτων. – Να κατανοήσουν το μηχανισμό υπολογισμού του εμβαδού στα παραλληλόγραμμα και να λύσουν σχετικά προβλήματα από τον κόσμο της εμπειρίας τους. – (Ο στόχος της προηγούμενης ενότητας για το περιεχόμενο της ενότητας αυτής). – Να κατανοήσουν πληρέστερα την έννοια των κατασκευών υπό κλίμακα. – Να σχεδιάζουν υπό κλίμακα 1:10, 1:100 και 1:1000 ορθογώνιες επιφάνειες.
<p>VII. Εμβαδό - Κατασκευές υπό κλίμακα.</p>	<p>– Η πληρέστερη κατανόηση της έννοιας του εμβαδού και των κατασκευών υπό κλίμακα.</p>

VIII. Κύκλος

- Η αναγνώριση των βασικών στοιχείων του κύκλου, ο υπολογισμός του μήκους της περιφέρειάς του και η εγγραφή κανονικών πολυγώνων σε κύκλο.

• Στοιχεία του κύκλου.

• Μήκος της περιφέρειας του κύκλου.

• Εγγραφή κανονικών πολυγώνων σε κύκλο.

- Η εισαγωγή στην έννοια του όγκου.

• Έννοια του όγκου.

X. Στοιχεία στατιστικής και γραφικές παραστάσεις.

• Γραφικές παραστάσεις.

• Έννοια και υπολογισμός μέσου όρου.

- Να γνωρίσουν συστηματικά τα στοιχεία του κύκλου: κέντρο, ακτίνα, διάμετρο, τόξο και χορδή.
- Να κατανοήσουν το μηχανισμό υπολογισμού του μήκους της περιφέρειας του κύκλου και να λύνουν σχετικά προβλήματα.
- Να εγγράφουν σε κύκλο τετράγωνα και κανονικά οκτάγωνα, κανονικά εξάγωνα και ισόπλευρα τρίγωνα.

- Να προσεγγίσουν περαιτέρω την έννοια του όγκου, χρησιμοποιώντας το κυβικό μέτρο.

- Να συγκεντρώνουν και να καταγράφουν στατιστικά στοιχεία από το περιβάλλον τους.

- Να παρουσιάσουν στατιστικά στοιχεία με πίνακες και γραφικές παραστάσεις.

- Να κατανοήσουν την έννοια του μέσου όρου, να υπολογίζουν την αριθμητική τιμή του και να λύνουν σχετικά προβλήματα.

XI. Εισαγωγή στη λογικο-μαθηματική σκέψη.

• Πρόθεση και αφαίρεση πρωτογενών τάξεων.

• Πολλαπλασιασμός τάξεων και σχέσεων.

- Να δημιουργούν νοητικούς συνδυασμούς δύο (ή περισσότερων) οποιονδήποτε στοιχείων ενός συνόλου.
- Να αναλύουν νοητικούς συνδυασμούς στα στοιχεία τους.

- Να δένουν ξεχωριστές νοητικές πράξεις σε ένα σύστημα.

- Να ακολουθούν εναλλακτικούς τρόπους για την προσέγγιση του ίδιου σκοπού με βάση τη συνδυαστική, την αντιμεταθετική, την προσεταιριστική και τη μεταβατική ιδιότητα.

- Να αναστρέφουν αρχικούς συνδυασμούς στοιχείων.
- Να βρίσκουν αμοιβαίες σχέσεις και να τις αντισταθμίζουν.

- Να ανακαλύπτουν σχέσεις ποιοτικής αναλογίας, χωρίς ποσοτικό προσδιορισμό τους.

• Αναλογίες.

(Π.Δ. 398/1-8-85/ΦΕΚ 140 Α')

ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- I. Λογικομαθηματικές σχέσεις
- II. Αριθμητικές παραστάσεις - εξισώσεις
(μαθηματικές σχέσεις ισότητας και ανισότητας, ο γενικός αριθμός, σχέσεις συνεπαγωγής) (αριθμητικές και εγγράμματες παραστάσεις, γινόμενα παραγόντων, δυνάμεις, συστήματα αριθμησης, εξισώσεις)
- III. Γεωμετρικά στερεά (γενικά γνωρίσματα, κατασκευές, ιχνογραφικές απεικονίσεις, αναπτύγματα)
- IV. Μετρήσεις - Αριθμοί - Γεωμετρικές κατασκευές - Μαθηματικές πράξεις (μετρήσεις μεγεθών - γεωμετρικές κατασκευές - εμβαδό επιπέδων γεωμετρικών σχημάτων - δεκαδικοί, κλασματικοί, συμμιγείς, θετικοί και αρνητικοί αριθμοί - μαθηματικές πράξεις)
- V. Λόγοι και αναλογίες (ισοδύναμα κλάσματα, λόγοι, αναλογίες, ιδιότητες αναλογιών, μεταβαλλή και συνάρτηση, ποσά ανάλογα και αντίστροφα, παραστά)
- VI. Εμβαδό επιφάνειας γεωμετρικών στερεών (εμβαδό επιφάνειας κύβου, ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου, κυλίνδρου)
- VII. Όγκος γεωμετρικών στερεών (όγκος κύβου, ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου, κυλίνδρου)
- VIII. Στοιχεία στατιστικής και γραφικές παραστάσεις (συγκέντρωση και ταξινόμηση στατιστικών στοιχείων, πίνακες συχνοτήτων, μέση τιμή, γραφικές παραστάσεις, πιθανότητες).

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

• ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ		ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	ΕΠΙΔΙΩΞΙΣ	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	ΣΤΟΧΟΙ
Οι αριθμοί στη ζωή μας - Η κατανόηση του ρόλου των αριθμών στη ζωή.	Πού χρησιμοποιούνται οι αριθμοί (1 ώρα)	Οι μαθητές να γίνουν ικανοί: - Να κατανοήσουν ότι ο αριθμός προσδιορίζει πληθικότητα, μέγεθος, τάξη ή θέση και ότι αποτελεί κώδικα επικοινωνίας.	- Να δημιουργούν σχέσεις ισότητας και ανισότητας και να τις αποδίδουν με τις εκφράσεις «τόσα, όσα...», «περισσότερα από...», «λιγότερα από...». - Να διατυπώνουν τις παραπάνω σχέσεις με μαθηματικά σύμβολα.
I. Λογικομαθηματικές σχέσεις	- Η συστηματοποίηση της θεωρίας των λογικομαθηματικών σχέσεων.	Μαθηματικές σχέσεις ισότητας και ανισότητας.	- Να δημιουργούν σχέσεις ισότητας και ανισότητας και να τις αποδίδουν με τις εκφράσεις «τόσα, όσα...», «περισσότερα από...», «λιγότερα από...». - Να διατυπώνουν τις παραπάνω σχέσεις με μαθηματικά σύμβολα.

Ισότητες που δημιουργούνται με την εκτέλεση των πράξεων	(1 ώρα)	- Να εμβαθύνουν στη λειτουργικότητα των μαθηματικών πράξεων. - Να αυτοματοποιήσουν το μηχανισμό απλών, αλλά βασικών υπολογισμών.
Γενικός αριθμός	(1 ώρα)	- Να κατανοήσουν την έννοια του γενικού αριθμού. - να χρησιμοποιούν και γενικούς αριθμούς, για να εκφράζουν μαθηματικές σχέσεις.
Σχέσεις συνεπαγωγής	(1 ώρα)	- Να κατανοήσουν, ως λογική αναγκαιότητα, τη σχέση της απλής συνεπαγωγής και τη σχέση της διπλής συνεπαγωγής.
II. Αριθμητικές παραστάσεις - Εξισώσεις	Αριθμητικές παραστάσεις με προσθέσεις	- Να επισημειώσουν τις σχέσεις των δεδομένων ενός αριθμητικού προβλήματος πρόσθεσης πολλών αριθμών και να τις οργανώσουν σε αριθμητική παράσταση, χρησιμοποιώντας παρενθέσεις και αγκύλες. - Να αποδίδουν την παραπάνω αριθμητική παράσταση με ποικίλους τρόπους, χρησιμοποιώντας τις ιδιότητες της πρόσθεσης.
	Αριθμητικές παραστάσεις με αφαιρέσεις	(2 ώρες)
Μετασχηματισμοί αριθμητικών παραστάσεων, στις οποίες σηλώνονται προσθέσεις ή αφαιρέσεις	(1 ώρα)	- Να μετασχηματίζουν και αναδομούν τις σχέσεις των δεδομένων ενός προβλήματος πρόσθεσης ή αφαίρεσης, δημιουργώντας αντίστροφο πρόβλημα και να παρουσιάζουν τους μετασχηματισμούς αυτούς με αριθμητικές παραστάσεις. - Να παρουσιάζουν τις σχέσεις αυτές με αριθμητική παράσταση. (Ο δεύτερος στόχος της ενότητας «αριθμητικές παραστάσεις με προσθέσεις» και για το περιεχόμενο της ενότητας αυτής).
Εξισώσεις της μορφής $a \cdot x = b$, $x : a = b$ και $a \cdot x = b$	(1 ώρα)	- (Οι στόχοι της ενότητας «εξισώσεις της μορφής $a + x = b$ κτλ» και για το περιεχόμενο της ενότητας αυτής).

- Εξισώσεις της μορφής $a \cdot x + b = y$ και $a \cdot x - b = y$
(2 ώρες)
- Να κατανοήσουν τη διαδικασία λύσης εξισώσεων της μορφής $a \cdot x + b = y$ και $a \cdot x - b = y$.
 - Να επισημαίνουν τις σχέσεις των δεδομένων ενός προβλήματος, να δημιουργούν την κατάλληλη εξίσωση και να τη λύνουν.
 - Να λύνουν μεικτά αριθμητικά προβλήματα, οργανώνοντας τις σχέσεις των δεδομένων τους σε αριθμητική παράσταση.
- Αριθμητικές παραστάσεις, στις οποίες σημειώνονται και οι τέσσερις πράξεις
(1 ώρα)
- Εγγράμμιτες παραστάσεις
(1 ώρα)
- Να υπολογίζουν την αριθμητική τιμή εγγραμμάτων παραστάσεων με δοσμένες τις τιμές των γραμμάτων τους.
 - Να παρουσιάζουν με εγγράμμιτες παραστάσεις την περίτρο πολυγώνων, το μήκος του κύκλου, το εμβαδό του τετραγώνου, του ορθογώνιου και του τριγώνου και να υπολογίζουν τις τιμές τους.
 - Να κατανοήσουν τη διαδικασία εύρεσης ενός γινόμενου πολλών παραγόντων.
- Γινόμενο πολλών παραγόντων
(1 ώρα)
- Πρώτοι και σύνθετοι αριθμοί - Διαγράμματα παραγόντων
(1 ώρα)
- Να χρησιμοποιούν την αντιμεταθετική και την προσεταιριστική ιδιότητα του πολλαπλασιασμού, για να υπολογίζουν με ευκολία ένα γινόμενο πολλών παραγόντων.
 - Να κατανοήσουν την έννοια των πρώτων και των σύνθετων αριθμών.
 - Να παρουσιάζουν έναν αριθμό με μορφή γινομένου δύο ή και περισσότερων παραγόντων.
 - Να παρουσιάζουν τους παράγοντες ενός σύνθετου αριθμού με διαγράμματα (δέντρα) παραγόντων διαφορετικής σύνθεσης.
- Ανάλυση σύνθετου αριθμού σε γινόμενο πρώτων παραγόντων
(1 ώρα)
- Δυνάμεις
(2 ώρες)
- Να κατανοήσουν τη διαδικασία ανάλυσης ενός σύνθετου αριθμού σε γινόμενο πρώτων παραγόντων, χρησιμοποιώντας και τα κριτήρια διαιρετότητας.
 - Να γράφουν ένα γινόμενο ίσων παραγόντων με μορφή δύναμης και αντίστροφα.
 - Να γράφουν και να διαβάζουν δυνάμεις ακέραιων αριθμών με εκθέτες ακέραιους αριθμούς μεγαλύτερους από το μηδέν.
 - Να γράφουν ένα γινόμενο πρώτων παραγόντων με μορφή γινομένου δυνάμεων πρώτων παραγόντων.

		<ul style="list-style-type: none"> - Να αυτοματοποιήσουν το μηχανισμό υπολογισμού των τετραγώνων των αριθμών από το 1 μέχρι το 15 και αντίστροφα, να βρίσκουν τον καθένα από τους αριθμούς αυτούς από το δοσμένο τετράγωνό τους. - Να αυτοματοποιήσουν το μηχανισμό εύρεσης και γραφής αριθμών, οι οποίοι αντιστοιχούν σε δυνάμεις του 10 και, αντίστροφα, αριθμούς που είναι η μονάδα ακολουθούμενη από μηδενικά, τους αποδίδουν σε δυνάμεις του 10. - Να γράφουν πολυψήφιους αριθμούς του δεκαδικού συστήματος με τη βοήθεια δυνάμεων του. - Να κατανοήσουν τον τρόπο οικοδόμησης των αριθμητικών συστημάτων και παράλληλα να κατανοήσουν πληρέστερα τη δομή του δεκαδικού συστήματος. - Να εκφράζουν έναν αριθμό σε διάφορα αριθμητικά συστήματα με τη βοήθεια δυνάμεων της θέσης τους. - Να μετατρέπουν μικρούς αριθμούς του δεκαδικού συστήματος αριθμησης σε άλλα αριθμητικά συστήματα και αντίστροφα.
	<ul style="list-style-type: none"> - Να επισημαίνουν χαρακτηριστικά γνωρίσματα γεωμετρικών στερεών και τις μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές. - Να κατασκευάζουν με διάφορα υλικά το σκελετό των γεωμετρικών στερεών (κύβου, ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου και κυλίνδρου) και να απεικονίζουν γραφικά το σχήμα τους. - Να προβλέπουν το σχήμα του γεωμετρικού στερεού που θα προκύψει από την ένωση ή την τομή των παραπάνω γεωμετρικών στερεών. - Να δημιουργούν τα αναπτύγματα των γεωμετρικών στερεών με αποτύπωση της επιφάνειάς τους. - Να αναλύουν και να συνθέτουν, να αναγνωρίζουν και να ταξινομούν αναπτύγματα γεωμετρικών στερεών. - Να κατασκευάζουν τα αναπτύγματα του κύβου του ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου και του κυλίνδρου. 	
Δυνάμεις του 10 - Γραφή πολυψήφινων αριθμών με τη βοήθεια δυνάμεων του 10	(1 ώρα)	
Γραφή αριθμών σε διάφορα συστήματα αριθμησης	(1 ώρα)	
Μετατροπές αριθμών στα διάφορα συστήματα αριθμησης	(1 ώρα)	
Γενικά γνωρίσματα γεωμετρικών στερεών	(1 ώρα)	
Κατασκευές και απεικονίσεις γεωμετρικών στερεών	(1 ώρα)	
Αναπτύγματα γεωμετρικών στερεών	(1 ώρα)	
Η γνώση του τρόπου γένεσης και απεικόνισης γεωμετρικών στερεών		
ΙΙΙ. Γεωμετρικά στερεά		

<p>IV. Μέτρησις - Δεκαδικοί, κλασματικοί και συμμετρικοί αριθμοί - Γεωμετρικές κατασκευές - Μαθηματικές πράξεις</p>	<p>Μέτρηση μήκων και αποστάσεων. (5 ώρες)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Να γραφούν τα δεδομένα μετρήσεων με συμμετρικούς, δεκαδικούς και κλασματικούς αριθμούς. - Να κατανοήσουν πληρέστερα τις σχέσεις ανάμεσα στο μέτρο, τις υποδιαφάσεις και τα πολλαπλασιά του. - Να κατασκευάζουν, συγκρίνουν και μετρούν ευθύγραμμα τμήματα. - Να προσδιορίζουν το είδος των τριγώνων και των τετραπλεύρων από τη σύγκριση των μηκών των πλευρών τους. - Να εκτελούν πράξεις με αριθμούς που δηλώνουν μήκη και να λύνουν σχετικά προβλήματα. - Να κατανοήσουν πληρέστερα τις σχέσεις ανάμεσα στο τετραγωνικό μέτρο, τις υποδιαφάσεις και τα πολλαπλασιά του.
<p>Μέτρηση επιφανειών</p>	<p>(5 ώρες)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Να γράφουν τα δεδομένα μετρήσεων με συμμετρικούς, δεκαδικούς και κλασματικούς αριθμούς. - Να κατασκευάζουν, συγκρίνουν και μετρούν επίπεδα γεωμετρικά σχήματα. - Να κατανοήσουν τη διαδικασία υπολογισμού του εμβαδού του τραπεζίου και του κύκλου και να λύνουν σχετικά προβλήματα. - Να εκτελούν πράξεις με αριθμούς, που δηλώνουν εμβαδά και να λύνουν σχετικά προβλήματα. - Να αναπαριστούν υπό κλίμακα επιφάνειες σχήματος ορθογώνιου και τετραγώνου με αντιστοίχιση ένα προς πολλά.
<p>Μέτρηση όγκου - χωρητικότητας - βάρους</p>	<p>(3 ώρες)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Να κατανοήσουν τις σχέσεις ανάμεσα στο κυβικό μέτρο και τις υποδιαφάσεις του. - Να γνωρίσουν το λίτρο ως μονάδα μέτρησης της χωρητικότητας. - Να κατανοήσουν πληρέστερα τις σχέσεις ανάμεσα στο κιλό, τις υποδιαφάσεις και τα πολλαπλασιά του. - Να γράφουν τα δεδομένα μετρήσεων βάρους σε συμμετρικούς, δεκαδικούς και κλασματικούς αριθμούς. - Να εκτελούν πράξεις με αριθμούς, που δηλώνουν βάρος, και να λύνουν σχετικά προβλήματα. - Να συγκρίνουν και να μετρούν σε κυβικά εκατοστά

Μέτρηση γωνιών	(2 ώρες)	<ul style="list-style-type: none"> - κατασκευές σε σχήμα κύβου και ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου. - Να χρησιμοποιούν ως μονάδα μέτρησης των γωνιών την ορθή γωνία και τη μοίρα. - Να κατασκευάζουν, να συγκρίνουν και να μετρούν γωνίες. - Να διχοτομούν γωνίες, χρησιμοποιώντας το μοιρογνωμόνιο. - Να κατασκευάζουν και να μετρούν διαδοχικές γωνίες (τριγώνου, τετραπλεύρου) και να υπολογίζουν το άθροισμα και τη διαφορά τους. - Να προσδιορίζουν το είδος των τριγώνων και των τετραπλεύρων από τη μέτρηση των γωνιών τους. - Να κατανοήσουν πλήρτερα τις σχέσεις ανάμεσα στην ώρα, τις υποδιαίρεσεις και τα πολλαπλάσιά της. - Να γράφουν τα δεδομένα μετρήσεων με συμμετρικές και κλασματικούς αριθμούς. - Να εκτελούν πράξεις με αριθμούς, που δηλώνουν χρόνο, και να λύνουν σχετικά προβλήματα.
Μέτρηση χρόνου	(1 ώρα)	<ul style="list-style-type: none"> - Να κατανοήσουν την έννοια των θετικών και αρνητικών αριθμών σε μεγέθη, που επιδέχονται αντίθεση. - Να γράφουν τα δεδομένα μέτρησης θερμοκρασιών με θετικούς αριθμούς και μεταξύ τους. - Να συγκρίνουν αρνητικούς αριθμούς με το μηδέν, με θετικούς αριθμούς και μεταξύ τους. - Να απεικονίζουν θετικούς και αρνητικούς αριθμούς στην αριθμομηχανή. - Να αντιληφθούν τη σημασία των θετικών και αρνητικών αριθμών.
Μεγέθη που επιδέχονται αντίθεση - Μέτρηση θερμοκρασίας	(2 ώρες)	<ul style="list-style-type: none"> - Να δημιουργούν με ευχερέα σειρές ισοδύναμων κλασμάτων, χρησιμοποιώντας τις ιδιότητες των κλασμάτων. - Να διαπιστώνουν ότι σε ένα ζεύγος ισοδύναμων κλασμάτων τα σταυρωτά γινόμενα είναι ίσα. - Να ελέγχουν την ισοδυναμία δύο κλασμάτων με τις ιδιότητες των κλασμάτων και με τα σταυρωτά γινόμενα.
V. Λόγοι και αναλογίες	Ισοδύναμα κλάσματα	<ul style="list-style-type: none"> - Η κατανόηση βασικών εννοιών, που σχετίζονται με τους λόγους, τις αναλογίες, τα ποσοστά και τον τόκο και απόκτηση της ικανότητας για τη λύση σχετικών προβλημάτων.

- Λόγος πληθικότητας (1 ώρα)
- Να κατανοήσουν την έννοια του λόγου ως τρόπου έκφρασης της συσχέτισης δύο πληθικότητων.
- Λόγος ομοειδών φυσικών μεγεθών (1 ώρα)
- Να κατανοήσουν ότι ο λόγος είναι το πηλίκο της διαίρεσης των αριθμών που εκφράζουν δύο πληθικότητες.
 - Να παρουσιάζουν το αποτέλεσμα της σύγκρισης δύο πληθικότητων με ισοδύναμους λόγους.
 - Να διαπιστώνουν, χρησιμοποιώντας γεωμετρικά όργανα, ότι ο λόγος δύο φυσικών μεγεθών, που μετριοούνται με την ίδια μονάδα μέτρησης, ισούται με το λόγο των μέτρων τους.
 - Να διαπιστώνουν ότι ο λόγος δύο μεγεθών παραμένει ο ίδιος, εφόσον για τη μέτρησή τους χρησιμοποιείται η ίδια μονάδα.
- Ίσοι λόγοι - Αναλογία (1 ώρα)
- Να σχηματίζουν ίσους λόγους.
 - Να κατανοήσουν την έννοια της αναλογίας ως ισότητα δύο λόγων.
- Σειρές ίσων λόγων (1 ώρα)
- Να κατανοήσουν πώς από μια σειρά δοσμένων αριθμών δημιουργείται μια αντίστοιχη σειρά ανάλογων αριθμών.
 - Να εφαρμόζουν την ιδιότητα των ανάλογων αριθμών και να φτιάχνουν ομάδες ίσων λόγων.
 - Να λύνουν προβλήματα, χρησιμοποιώντας την ιδιότητα των ανάλογων αριθμών.
- Ιδιότητες των αναλογιών (1 ώρα)
- Να κατανοήσουν ότι σε μια αναλογία το γινόμενο των άκρων της όρων ισούται με το γινόμενο των μέσων της όρων και ότι η αντιστροφή των λόγων της δημιουργεί νέα αναλογία.
- Εύρεση του άγνωστου όρου μιας αναλογίας (3 ώρες)
- Να χρησιμοποιούν την ιδιότητα με τα σταυρωτά γινόμενα, για να βρίσκουν τον άγνωστο όρο μιας αναλογίας.
 - Με την προηγούμενη ιδιότητα να δημιουργούν εξίσωση με άγνωστο τον άγνωστο όρο της αναλογίας και να τη λύνουν.
 - Να βρίσκουν τον άγνωστο όρο μιας αναλογίας και όταν ένας ή περισσότεροι όροι είναι δεκαδικοί ή κλασματικοί αριθμοί.
 - Να λύνουν σχετικά προβλήματα.

Μεταβλητή και συνάρτηση
(2 ώρες)

- Να αναφέρουν διαφορετικές τιμές ενός οποιουδήποτε ποσού (μεταβλητή).
- Να κατανοήσουν ότι η μεταβολή της τιμής ενός ποσού εξαρτάται (είναι συνάρτηση) από τη μεταβολή της τιμής ενός ή περισσότερων άλλων ποσών.
- Να κατανοήσουν ότι η σχέση αλληλεξάρτησης δύο ποσών είναι αμφίδρομη.
- Να απεικονίζουν με γραφικές παραστάσεις την αλληλεξάρτηση δύο ποσών.

Ποσά ανάλογα

(1 ώρα)

- Να διακρίνουν περιπτώσεις, στις οποίες ο λόγος δύο τιμών ενός ποσού είναι ίσος με το λόγο των αντίστοιχων τιμών ενός άλλου ποσού (ποσά ευθέως ανάλογα).
- Να διαπιστώσουν ότι ο λόγος των αντίστοιχων τιμών δύο ευθέως ανάλογων ποσών είναι σταθερός.
- Να παρουσιάζουν με γραφικές παραστάσεις τη συνάρτηση, που συνδέει δυο ποσά ανάλογα.

Ποσά αντίστροφα

(1 ώρα)

- Να διακρίνουν περιπτώσεις, στις οποίες ο λόγος δύο τιμών ενός ποσού είναι ίσος με τον αντίστροφο λόγο των αντίστοιχων τιμών ενός άλλου ποσού (ποσά αντίστροφως ανάλογα).
- Να διαπιστώσουν ότι το γινόμενο των αντίστοιχων τιμών δύο ποσών, που είναι αντίστροφως ανάλογα, είναι σταθερό.

- Να παρουσιάζουν με γραφικές παραστάσεις τη συνάρτηση, που συνδέει δυο αντίστροφως ανάλογα ποσά.

Προβλήματα με ποσά ευθέως ανάλογα

(3 ώρες)

- Να λύνουν προβλήματα με ποσά ανάλογα, σχηματίζοντας την κατάλληλη αναλογία.
- Να μετασχηματίζουν τις σχέσεις των δεδομένων απλών προβλημάτων με ποσά ανάλογα, να δημιουργούν νέα προβλήματα και να τα λύνουν.

Προβλήματα με ποσά αντίστροφως ανάλογα

(3 ώρες)

- Να λύνουν προβλήματα με ποσά αντίστροφα, σχηματίζοντας την κατάλληλη αναλογία.
- Να μετασχηματίζουν τις σχέσεις των δεδομένων απλών προβλημάτων με ποσά αντίστροφα, να δημιουργούν νέα προβλήματα και να τα λύνουν.

Προβλήματα με ποσά ανάλογα ή αντίστροφα

(3 ώρες)

- Να λύνουν προβλήματα με ποσά ανάλογα ή αντίστροφα, σχηματίζοντας την κατάλληλη αναλογία έπειτα από σύγκριση των ποσών.

- Ποσοστό**
(1 ώρα)
- Να γράφουν τους λόγους, που έχουν παρονομαστή το 100, με μορφή δεκαδικού και με μορφή του «τόσο στα εκατό» (%) και αντίστροφα.
 - Να κατανοήσουν ότι ένας λόγος με παρονομαστή το 100 εκφράζει με τον αριθμητή του το ποσοστό στα 100.
 - Να εκφράζουν με μορφή ποσοστού στα 100 ένα κλάσμα, που το ισοδύναμό του είναι δυνατό να έχει παρονομαστή το 100.
- Ποσοστά με κλάσματα**
(1 ώρα)
- Να εκφράζουν ποσοστά με κλάσματα.
 - Να σχηματίζουν το λόγο των πληθικών αριθμών δύο συνόλων και να τον συγκρίνουν με τον αντίστοιχο λόγο των πληθικών αριθμών δύο άλλων συνόλων, μετατρέποντας τους λόγους αυτούς σε κλάσματα με παρονομαστή το εκατό· να τους γράφουν σε ποσοστά και να διαπιστώνουν τις μεταξύ τους σχέσεις.
- Σύγκριση με ποσοστά**
(1 ώρα)
- Να βρίσκουν με το νου το ποσοστό σε απλές προβληματικές καταστάσεις.
 - Να κατανοήσουν τις έννοιες αρχικό ποσό, αύξηση, ελάττωση, αυξημένο ποσό, ελαττωμένο ποσό και τις ελάττωση, αυξημένο ποσό, ελαττωμένο ποσό και τις μεταξύ τους σχέσεις, με διαδοχικούς μετασχηματισμούς των δεδομένων του αρχικού προβλήματος.
 - Να κατανοήσουν τη διαδικασία υπολογισμού του ολικού ποσοστού με βάση το ποσοστό στα 100.
- Οι έννοιες αρχικό ποσό, αύξηση, ελάττωση, αυξημένο ποσό, ελαττωμένο ποσό στα προβλήματα ποσοστών**
(2 ώρες)
- Υπολογισμός του ολικού ποσοστού**
(1 ώρα)
- Υπολογισμός του ποσοστού στα εκατό**
(1 ώρα)
- Υπολογισμός του αρχικού ποσού**
(1 ώρα)
- Προβλήματα ποσοστών**
(3 ώρες)
- Να κατανοήσουν τη διαδικασία εύρεσης του ποσοστού στα εκατό, με βάση το ποσοστό, που αναλογεί στο αρχικό ποσό.
 - Να κατανοήσουν τη διαδικασία εύρεσης του αρχικού ποσού με βάση το ποσοστό στα εκατό και το ποσοστό που αναλογεί στο αρχικό ποσό.
 - Να λύνουν διάφορα προβλήματα ποσοστών.
 - Να μετασχηματίζουν τις σχέσεις των δεδομένων ενός προβλήματος ποσοστών, να δημιουργούν νέα προβλήματα και να τα λύνουν.
 - Να λύνουν σχετικά προβλήματα.

VI. Εμβαδό επιφάνειας γεωμετρικών στερεών.	- Η κατάρτηση της τεχνικής στην εύρεση του εμβαδού της επιφάνειας των γεωμετρικών στερεών.	Εμβαδό παράπλευρης και ολικής επιφάνειας κύβου. (1 ώρα)	- Να κατανοήσουν τη διαδικασία υπολογισμού του εμβαδού παράπλευρης και της ολικής επιφάνειας του κύβου. - Να λύνουν σχετικά προβλήματα.
		Εμβαδό παράπλευρης και ολικής επιφάνειας ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου. (2 ώρες)	- Να κατανοήσουν τη διαδικασία υπολογισμού του εμβαδού της παράπλευρης και της ολικής επιφάνειας του ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου. - Να λύνουν σχετικά προβλήματα.
		Εμβαδό παράπλευρης και ολικής επιφάνειας κυλίνδρου. (2 ώρες)	- Να κατανοήσουν τη διαδικασία υπολογισμού του εμβαδού της παράπλευρης και της ολικής επιφάνειας του κυλίνδρου. - Να λύνουν σχετικά προβλήματα.
VII. Όγκος γεωμετρικών στερεών	- Η κατάρτηση της τεχνικής στην εύρεση του όγκου γεωμετρικών στερεών.	Όγκος κύβου (1 ώρα)	- Να κατανοήσουν τη διαδικασία υπολογισμού του όγκου του κύβου.
		Όγκος ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου. (2 ώρες)	- Να λύνουν τα σχετικά προβλήματα. - Να κατανοήσουν τη διαδικασία υπολογισμού του όγκου του ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου.
		Όγκος κυλίνδρου (2 ώρες)	- Να λύνουν σχετικά προβλήματα. - Να κατανοήσουν τη διαδικασία υπολογισμού του όγκου του κυλίνδρου.
VIII. Στοιχεία στατιστικής και γραφικές παραστάσεις	- Η εισαγωγή στη στατιστική μέθοδο	Συγκέντρωση και ταξινόμηση στατιστικών στοιχείων - Πίνακες συχνοτήτων - Μέση τιμή - Γραφικές παραστάσεις - Πιθανότητες (2 ώρες)	- Να συγκεντρώουν και να ταξινομήσουν στατιστικά δεδομένα. - Να κατανοήσουν την έννοια της κατανομής συχνοτήτων. - Να βρίσκουν τη συχνότητα και να την αποδίδουν με κλάσμα και με ποσοστό.
		Εφαρμογές (2 ώρες)	- Να παρουσιάζουν την κατανομή συχνοτήτων με γραφική παράσταση. - Να βελτιώσουν τη δεξιότητα λύσης προβλημάτων μέσου όρου. - Να αποδίδουν το μέσο όρο στατιστικών δεδομένων με γραφική παράσταση. - Να κατανοήσουν τη σημασία ενός στατιστικού αποτελέσματος και με βάση αυτό να κάνουν σχετικές προβλέψεις. - Να εφαρμόζουν τη στατιστική μέθοδο με απλές προβληματικές καταστάσεις.

Αναλυτικά Προγράμματα
Μελέτης Περιβάλλοντος
3

Μελέτη του Περιβάλλοντος

[Π.Δ. 583/1982 - ΦΕΚ 107 Α']

Αντικείμενο της Μελέτης του Περιβάλλοντος (Μ.τ.Π.) είναι η σπουδή και η κατανόηση του ανθρώπου, του κοινωνικού και βιοφυσικού του περιβάλλοντος και του πολιτισμού στις μεταξύ τους αλληλεξαρτήσεις.

Για τις Α', Β', Γ' και Δ' τάξεις αποτελεί ενιαίο τομέα μάθησης, στον οποίο ενσωματώνονται μορφωτικά στοιχεία από την κοινωνική, τη θρησκευτική, την οικονομική, την πολιτιστική, την ιστορική και την εθνική ζωή, καθώς και από τον οργανικό και ανόργανο κόσμο, σε συνάρτηση με τις ανάγκες και τις επιδιώξεις του ανθρώπου.

Στον τομέα αυτόν ενσωματώνονται ακόμα και οι δραστηριότητες των μαθητών που, ως διαδικασίες μάθησης, συντελούν στη δημιουργική προσέγγιση και αφορμώση των μορφωτικών στοιχείων και στην πολύπλευρη και ισόρροπη ανάπτυξή τους.

Τα Θρησκευτικά και η Ιστορία των Γ' και Δ' τάξεων διατηρούν την αυτοτέλειά τους, κατά το μέρος που το περιεχόμενό τους δεν εντάσσεται οργανικά στα πλαίσια της Μ.τ.Π. και διδάσκονται σε ξεχωριστές ώρες.

I. Σκοπός

Με τη Μελέτη του Περιβάλλοντος επιδιώκεται η δραστηριοποίηση των μαθητών κατά τρόπο που να διασφαλίζεται:

- α) Η διαδικασία για την προοδευτική απόκτηση και αποσαφήνιση βασικών εμπειριών, γνώσεων και εννοιών, καθώς και για την ανάπτυξη των απαραίτητων μηχανισμών, που θα τους βοηθήσουν να γνωρίσουν, να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν, όσο γίνεται καλύτερα, τον κόσμο που τους περιβάλλει, φυσικό και ανθρώπινο, στις ποικίλες αλληλεξαρτήσεις και στη δυναμική του υφή.
- β) Η απόκτηση των απαραίτητων διαθέσεων και στάσεων και η συνειδητοποίηση, αναγνώριση και οργάνωση αξιών που θα τους επιτρέψει: να ενταχθούν ομαλά και εποικοδομητικά στο βιοφυσικό, το κοινωνικό και το πολιτιστικό περιβάλλον ως υπεύθυνοι πολίτες μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Να αναπτύξουν ιδιαίτερα μια διακριτική ευαισθησία απέναντι στην ανθρώπινη υπόσταση, καθώς και τη διάθεση να συμβάλουν στην εξύψωση της ποιότητας της ζωής γενικότερα.
- γ) Η εξοικείωση με έναν τρόπο εργασίας, που είναι συναφής με τη φύση του μαθήματος, και η άσκηση αντίστοιχων δεξιοτήτων, απαραίτητων για τη σωστή και δημιουργική προσέγγιση και ερμηνεία πραγματικών δεδομένων και καταστάσεων, όπως είναι κυρίως η υποκίνηση και διατήρηση αδιάπτωτου του ενδιαφέροντος των μαθητών, για επαφή και γνωριμία με τον κόσμο που ζουν, η ανάπτυξη ερευνητικού πνεύματος και σταθερής έμφασης για τη διακρίβωση της αλήθειας και την προαγωγή των γνώσεων

με μέσα, τρόπους, τεχνικές και σύμβολα που προσιδιάζουν στη δομή του περιεχομένου του μαθήματος, καθώς και ο εθισμός στην ομαδική και συλλογική εργασία και δράση για επίτευξη κοινών σκοπών.

II. Προϋποθέσεις

Προϋποθέσεις για την υλοποίηση των σκοπών του μαθήματος είναι:
○ Η πλατιά γνωριμία του παιδιού με την άμεση πραγματικότητα, σε συνάρτηση με μια μεθοδικά οργανωμένη συνολική προσέγγιση πραγμάτων, φαινομένων και καταστάσεων, με τρόπο που να αποκαλύπτεται προοδευτικά η εσωτερική συνάφειά τους και η εξελικτική τους υφή.

Η αξιοποίηση των ατομικών ενδιαφερόντων των παιδιών σε συνάρτηση με τις εμπειρίες και γνώσεις τους, ώστε να δημιουργηθεί κοινή βάση προβληματισμού και μάθησης για την επιδίωξη κοινών σκοπών. Αλλά ενώ η διδασκαλία θα έχει ως αφετηρία την άμεση πραγματικότητα και τις πνευματικές ανάγκες των μαθητών, προοδευτικά θα πραγματοποιείται αποδέσμευση από το αποκλειστικό άμεσο περιβάλλον του παιδιού και θα προωθείται υπέρβαση στον ευρύτερο χώρο και στην ιστορική διάσταση, ώστε να γίνονται οι αναγκαίες συγκριτικές αξιολογήσεις, όσο το επίπεδο της τάξης το επιτρέπει.

Η διασφάλιση καταστάσεων απορίας και κοινού προβληματισμού στα πλαίσια οργανωμένων ατομικών, ομαδικών και συλλογικών μορφών εργασίας και δράσης, ώστε ο μαθητής να μετέχει σε όλα τα στάδια της διαδικασίας της μάθησης. Συναφής με το πνεύμα αυτό πρέπει να είναι και ο ρόλος του δασκάλου: διεγείρει τον προβληματισμό, υποβοηθεί και καθοδηγεί τους μαθητές στο σχεδιασμό της μελέτης των προβλημάτων, συνεργάζεται και εξασφαλίζει τους όρους για την αποτελεσματική δραστηριοποίηση των παιδιών. Τελικά πρέπει να οδηγήσει το παιδί να μάθει «πώς να μαθαίνει».

Η ενεργητική συμμετοχή όλων των μαθητών στις εκδηλώσεις της κοινότητας και η ανάληψη υπεύθυνων ρόλων στη σχολική ζωή και δράση.

III. Πλαίσιο περιεχομένου Α' και Β' τάξεων

Βασικό πρόγραμμα

Α' Ο άνθρωπος και το κοινωνικό του περιβάλλον

1. Η ζωή του παιδιού στην οικογένεια, τη συνοικία (γειτονιά), την κοινότητά του.

– Το παιδί ως μέλος της οικογένειας. Πώς ζει μια οικογένεια - διάφορες οικογένειες.

- Το παιδί ως μέλος της τάξης του. Πώς λειτουργεί η τάξη μας - οι άλλες τάξεις. Η ζωή στο σχολείο.
- Η ζωή του παιδιού στη συνοικία (γειτονιά).
- Εισαγωγή στη ζωή της κοινότητας: η κοινότητα ως μια ευρύτερη ομάδα πώς λειτουργεί μια ομάδα σχέσεις διάφορων ομάδων με τη ζωή και την προκοπή της κοινότητας - το σχολείο, η εκκλησία, κοινωφελείς οργανώσεις και σύλλογοι μια προκομμένη κοινότητα διάφορες κοινότητες.
- Η θρησκευτική ζωή του παιδιού στην οικογένεια, στο σχολείο, στην κοινότητά του.

2. Ανάγκες επικοινωνίας στην κοινότητα (πληροφόρηση - επικοινωνία - συγκοινωνία)

- Πώς, πού και γιατί μετακινούνται οι κάτοικοι της κοινότητας. Μέσα συγκοινωνίας στην κοινότητα. Άλλα μέσα συγκοινωνίας (εισαγωγικά).
- Προβλήματα συγκοινωνίας στην κοινότητα: οι δρόμοι, η κυκλοφορία, ατυχήματα, συμπεριφορά, οι άνθρωποι που εξυπηρετούν τις ανάγκες συγκοινωνίας - χώροι παροχής υπηρεσιών (πρώτη γνωριμία).
- Πώς επικοινωνούν μεταξύ τους οι άνθρωποι: το γράμμα, το τηλέφωνο, τηλεγράφημα. Οι άνθρωποι που εργάζονται για την καλή επικοινωνία - χώροι παροχής υπηρεσιών (πρώτη γνωριμία) πώς επικοινωνούσαν παλιότερα.
- Πληροφόρηση και ψυχαγωγία στην κοινότητα: η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, ο κινηματογράφος, οι εφημερίδες, τα περιοδικά.

Β' Ο άνθρωπος και το γεωφυσικό του περιβάλλον.

1. Πρώτη γνωριμία με το χώρο της κοινότητας:

- Μορφολογικά στοιχεία, οικείοι γεωγραφικοί όροι.
- Προσανατολισμός στο χώρο της κοινότητας. Το ταξίδι του ήλιου, τα σημεία του ορίζοντα, προσανατολισμός σε σχέση με αντικείμενα και χώρους της κοινότητας ή της περιοχής. Ανάγλυφες παραστάσεις του χώρου απλές γραφικές παραστάσεις με εικόνες και σύμβολα.

2. Ο καιρός στον τόπο του μαθητή:

- Εποχιακές αλλαγές. Ο κύκλος του νερού (η βροχή). Ο καιρός και οι άνθρωποι (ενδυμασία), συγκοινωνία κ.ά. Απλές σχετικές παρατηρήσεις, μετρήσεις και καταγραφές (ανεμοδείκτης, θερμομότρο, ημερολογιακές - στατιστικές καταγραφές).

3. Γνωριμία με τα φυτά και τα ζώα:

- Αναγνωρίσεις, ταξινομήσεις. Πώς γεννιέται ένα ζώο, ένα φυτό τι χρειάζε-

ται να μεγαλώσει, πώς τα περιποιείται ο άνθρωπος. Πώς ζουν στις ειδικές συνθήκες του τόπου. Αγάπη και προστασία φυτών και ζώων.

4. Ο άνθρωπος και ο τόπος:

- Τι πρόσθεσαν οι κάτοικοι της κοινότητας στο φυσικό τοπίο σε τι χρησιμεύουν καλές και κακές επεμβάσεις (προστασία του φυσικού τοπίου). Εργαλεία και μηχανές. Οι μηχανές στο σπίτι μας.

Γ' Ο άνθρωπος ως παραγωγός και καταναλωτής

1. Βασικές ανάγκες:

- Τροφή, ενδυμασία, κατοικία, ψυχαγωγία, μόρφωση άλλες ανάγκες του παιδιού
- Βασικές ανάγκες της οικογένειας - τροφή, ενδυμασία, κατοικία, ψυχαγωγία άλλες ανάγκες - αλληλοβοήθεια και αγάπη.

2. Πηγές αγαθών:

- Το έδαφος, τα φυτά και τα ζώα (απλές διερευνήσεις με χαρακτηριστικά παραδείγματα λ.χ. πώς φτάνει σ' εμάς το γάλα ή το ψωμί) αγαθά από την ανθρώπινη τεχνολογία (βιοτεχνία, βιομηχανία) μεταποίηση προϊόντων (εισαγωγικά παραδείγματα).

3. Μεταφορά και κατανάλωση αγαθών:

- Μέσα μεταφοράς, αγορά, εμπόριο.

4. Η εργασία ως μέσο εξασφάλισης αγαθών:

- Επαγγέλματα, εργασία και αμοιβή, το χρήμα. Φυσικές πηγές αγαθών - προστασία πηγών - υγιεινές συνήθειες και σωστή αξιολόγηση.

5. Οι ανάγκες της κοινότητας:

- Το νερό, η συγκοινωνία, ο φωτισμός, η θέρμανση. Άλλες ανάγκες (απλές διερευνητικές αναφορές λ.χ. παιδεία, παιδικές χαρές κ.τ.ά.)

Δ' Ο άνθρωπος, ο χρόνος και η εξέλιξη.

1. Ο χρόνος

- Εισαγωγή στην έννοια της χρονικής διαδοχής (χτες, σήμερα, αύριο, πριν, μετά κ.τ.ά, οι περιοδικές μεταβολές).
- Εισαγωγή στις μετρήσεις του χρόνου (χρήση οργάνων: ο ημεροδείκτης, το ρολόι, τα ημερολόγια).

- Εισαγωγή στον ιστορικό χρόνο με βάση συγκεκριμένα πράγματα και γεγονότα από τη ζωή της κοινότητας (πώς αλλάζει ο κόσμος; λ.χ. ο κύκλος της ζωής του φυτού, του ζώου, η ιστορία ενός δάσους κτλ.).

2. Η εξέλιξη

- Εισαγωγή στην έννοια των πολιτισμικών αλλαγών με βάση μαρτυρίες που προσφέρει η περιοχή της κοινότητας (ιστορικά κατάλοιπα, ενδυμασίες, κατοικίες, τεχνικά έργα κ.τ.ό.)
- Ιστορικά και άλλα σπουδαία πρόσωπα της περιοχής (άγιοι, ήρωες, ευεργέτες κτλ.).
- Η Ελληνική Σημαία και το ηρώο της κοινότητας.
- Εισαγωγικό ιστορικό της κοινότητας: πώς άλλαξε η κοινότητα, σχετικές παραδόσεις και θρύλοι. Στα πολύ παλιά χρόνια; μύθοι και κατορθώματα των προγόνων μας: τοπικοί μύθοι, ο μύθος του Ηρακλή.

Ευκαιριακές ενότητες

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν θέματα που δεν εντάσσονται φυσικά και οργανικά στο συστηματικά διαρθρωμένο πρόγραμμα της Μ.τ.Π., που αποτελεί τον κοινό πυρήνα εργασίας για όλα τα σχολεία της χώρας ή που απαιτούν ειδικό χειρισμό.

Τα θέματα αυτά ταξινομούνται σε ξεχωριστές ενότητες, για να δοθεί στο δάσκαλο η ευχέρεια να τις εντάσσει στη σχολική εργασία του, ανάλογα με τη φύση τους και τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται σε κάθε σχολείο.

Τέτοιες ενότητες είναι:

1. Οι εποχικές: οι εποχές και οι ασχολίες των ανθρώπων.
2. Επίκαιρες: έκτακτα φυσικά γεγονότα, γεγονότα από τη ζωή του σχολείου (λ.χ. υποδοχή πρωτοετών μαθητών, εκδηλώσεις αλληλεγγύης κ.τ.ό.), της κοινότητας (λ.χ. εγκαίνια σχολείου, υδραγωγείου κτλ.), την εθνική ζωή και από τη διεθνή επικαιρότητα (π.χ. επιστημονικά επιτεύγματα με παγκόσμια σημασία, φυσικά φαινόμενα κ.ά.).
3. Ενότητες εορταστικών εκδηλώσεων: θρησκευτικών, εθνικών, κοινωνικών - πολιτιστικών.

Οι ενότητες αυτές, με τον έντονα βιωματικό τους τόνο και τον πλούτο του συναισθηματικού και λοιπού περιεχομένου, προσφέρουν ορισμένες αναντικατάστατες ευκαιρίες για πολύπλευρη και βαθιά καλλιέργεια του παιδιού από άποψη θρησκευτική, εθνική και κοινωνική (βίωση αξιών).

IV. Η οργάνωση του περιεχομένου σε γενικές ενότητες

α. ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

- A. Ο άνθρωπος ανάμεσα στους συνανθρώπους του
- B. Ο άνθρωπος στο γεωφυσικό του περιβάλλον

- Γ. Πώς επικοινωνούν μεταξύ τους οι άνθρωποι
 Δ. Ο άνθρωπος και τα φυτά
 Ε. Ο άνθρωπος και τα ζώα
 ΣΤ. Πώς ικανοποιεί ο άνθρωπος τις ανάγκες του
 Ζ. Ο άνθρωπος και οι μηχανές
 Η. Ο άνθρωπος και ο χρόνος.

Β. ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

<p>Α' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΤΟΥ</p>	<p>Δίνονται ευκαιρίες στους μαθητές:</p> <ul style="list-style-type: none"> - να διευρευνήσουν και να συνειδητοποιήσουν προοδευτικά τις σχέσεις τους μέσα στην ομάδα - να μάθουν πώς λειτουργεί μια κοινότητα - να αντιληφθούν την αναγκαιότητα της ομαδικής ζωής - να αναπτύξουν τρόπους σκέψης και συμπεριφοράς που θα υλοποιούν κοινώς παραδεκτούς κανόνες κοινωνικής ζωής.
---	--

<p>Β' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΟ ΓΕΩΦΥΣΙΚΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ</p>	<p>Οι μαθητές εξερευνούν το άμεσο περιβάλλον, ώστε:</p> <ul style="list-style-type: none"> - να αποσαφηνίσουν και να συμπληρώσουν τον παραστατικό τους κόσμο αναφορικά με την έννοια και την αντίληψη του χώρου με άμεση εποπτεία και με άσκηση σε στοιχειώδεις γραφικές παραστάσεις και απεικονίσεις - να ξεχωρίσουν τα ανθρωπογενή στοιχεία και να διακρίνουν τις προσιότερες γι' αυτούς αλληλεξαρτήσεις του φυσικού χώρου και της ανθρώπινης δραστηριότητας - να αποκτήσουν θετικές στάσεις και ενεργό ενδιαφέρον για την προστασία και εξανθρώπιση του φυσικού τοπίου.
---	---

<p>Γ' ΠΩΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΟΥΝ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ</p>	<p>Οι μαθητές:</p> <ul style="list-style-type: none"> - γνωρίζουν από κοντά τα κυριότερα μέσα συγκοινωνίας και επικοινωνίας, εξοικειώνονται με τους αναγκαίους σχετικούς συμβολισμούς και εθίζονται στη σωστή χρήση τους, για αποτελεσματικότερη επικοινωνία και αποφυγή ατυχημάτων. - κατανοούν την αναγκαιότητα και τις διαδικασίες επικοινωνίας του τόπου μας - αποκτούν διαθέσεις ειλικρινούς επαφής και επικοινωνίας με τους συνανθρώπους τους.
--	---

<p>Δ' ΚΑΙ Ε' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΦΥΤΑ. Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΖΩΑ</p>	<p>Δίνονται ευκαιρίες στους μαθητές:</p> <ul style="list-style-type: none"> - να γνωρίσουν από άμεση παρατήρηση το φυτικό και ζωικό κόσμο της περιοχής - να ασκηθούν στη διάκριση απλών σχέσεων μεταξύ φυτών και ζώων και στοιχειωδών αλληλεξαρτήσεων με τον άνθρωπο - να εθιστούν στην εξερεύνηση του φυσικού κόσμου και να επιβεβαιώνουν τις ατομικές τους ανακαλύψεις - να χαίρονται τη φύση και να αποκτήσουν ενδιαφέρον για την ομορφιά της και το μεγαλείο της.
--	---

<p>ΣΤ' ΠΩΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΕΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ</p>	<p>Οι μαθητές διερευνούν τις δραστηριότητες των ανθρώπων της περιοχής τους με σκοπό:</p> <ul style="list-style-type: none"> - να επισημάνουν τις κοινές ανάγκες των ανθρώπων καθώς και τους τρόπους και τα μέσα που χρησιμοποιούν για την ικανοποίησή τους - να γνωρίσουν τις πηγές αγαθών της περιοχής και να εξοικειωθούν με απλές και συγκεκριμένες διαδικασίες εκμετάλλευσής τους - να εκτιμήσουν τον ανθρώπινο μόχθο και την ανάγκη συνεργασίας, αλληλοσεβασμού και αλληλεγγύης.
--	--

Ζ'
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΗΧΑ-
ΝΕΣ

Οι μαθητές εξοικειώνονται με τα επιτεύγματα της τεχνολογίας έτσι, ώστε:

- να γνωρίσουν από κοντά τα πιο κοινά εργαλεία που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος για τις ανάγκες του
- να αποσαφηνίσουν ορισμένες απλές επιστημονικές έννοιες μέσω συγκεκριμένων μηχανικών λειτουργιών
- να ασκηθούν στη χρήση απλών εργαλείων και μηχανών
- να αξιολογήσουν συγκεκριμένα επιτεύγματα της επιστήμης σε συγκεκριμένες εφαρμογές τους

Η'
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΟΝΟΣ

Οι μαθητές εξοικειώνονται με τα γεγονότα και τα φαινόμενα της χρονικής ροής έτσι, ώστε:

- να προσεγγίσουν τις έννοιες της χρονικής διαδοχής και των μεταβολών των πραγμάτων
- να αναπτύξουν δεξιότητες παρατήρησης, καταγραφής και υπολογισμού περιοδικών φαινομένων
- να μάθουν να αναζητούν μαρτυρίες σχετικές με την εξέλιξη του ανθρώπου και να τις αποτιμούν ανάλογα.

ΕΥΚΑΙΡΙΑΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

Επιδιώξεις:

Οι ευκαιριακές ενότητες παρέχουν στο δάσκαλο τη δυνατότητα να οργανώσει την εσωσχολική και την εξωσχολική ζωή με τρόπο που θα βοηθήσει τους μαθητές:

α. Στην περίπτωση των εποχικών ενοτήτων:

- να συλλάβουν με τρόπο αμεσότερο τις έννοιες της χρονικής διαδοχής και των περιοδικών αλλαγών
- να προσεγγίσουν το νόημα των αλλαγών αυτών μέσα από πραγματικές καταστάσεις της ζωής
- να ζήσουν τον αναγεννητικό παλμό της φύσης μέσα σ' αυτή και μέσα από δημιουργικές τους εκδηλώσεις.

β. Στην περίπτωση των επίκαιρων ενοτήτων:

- να συνδέουν τη σχολική μάθηση με την πραγματική ζωή, την τοπική και την ευρύτερη
- να προβληματίζονται, συμμετέχοντας ενεργά, πάνω σε πραγματικά και τρέχοντα γεγονότα της κοινότητας
- να αποκτήσουν βαθύτερη αίσθηση της κοινωνικής τους υπόστασης και του κοινωνικού τους χρέους, ως μέλη όχι μόνο της τοπικής, αλλά και της εθνικής και της πανανθρώπινης κοινότητας.

γ. Στην περίπτωση των εορταστικών εκδηλώσεων:

- να γνωρίσουν τα πρόσωπα και τα γεγονότα που διαμόρφωσαν την εθνική μας κληρονομιά (ιστορική, θρησκευτική κτλ.).
- να φρονηματιστούν από τους αγώνες και τις θυσίες και να ενδυναμώνουν μέσα τους τη θέληση για συνέχιση της πολιτιστικής ανόδου.

ΤΑΞΗ Α'
ΑΝΑΛΥΣΗ ΓΕΝΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ
ΒΑΣΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΓΕΝ. ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΥΛΗΣ	ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΘΕ ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΥΛΗΣ	ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ (Θέματα για επεξεργασία)
---------------	-------------------------------	---------------------------------------	--

Α'
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΤΟΥ

1. Στην τάξη του σχολείου μου

- Τα παιδιά εξοικειώνονται και προσαρμόζονται στο νέο περιβάλλον.
- Γνωρίζουν τους συμμαθητές τους και κατονοούν την κοινή τους φύση μέσα από σχετικές διαφορές και αναπτύσσουν αισθήματα συνεργασίας, αλληλοβοήθειας και αγάπης.
- Εισάγονται στην έννοια του χώρου και την εποπτική του παράσταση.

- Γνωριμία με τους συμμαθητές μου: ποιοι είναι, ομοιότητες - διαφορές, τύποι χαρακτηριστικοί (π.χ. ο ξανθός, ο γελαστός κτλ).
- Γνωριμία με το χώρο της τάξης· οι άλλες τάξεις
- Γνωριμία με το χώρο του σχολείου· εξοικόνιση του χώρου.
- Το διδακτικό και βοηθητικό προσωπικό του σχολείου

2. Πώς ζούμε στην τάξη μας

- Τα παιδιά εξοικειώνονται με τους τρόπους και τα μέσα της σχολικής εργασίας, της μάθησης και της ψυχαγωγίας.
- Συνειδητοποιούν προοδευτικά το ρόλο τους στην ομάδα, τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις τους σ' αυτή.
- Αναπτύσσουν ενδιαφέρον και αγάπη για τη μάθηση, το σχολείο και την ομαδική ζωή.

- Η τάξη μας ως μια ομάδα - οι άλλες τάξεις
- Τι μαθαίνουμε στο σχολείο: «γράμματα» και θιβλία, παιχνίδια και εργασία, όργανα μάθησης, δραστηριότητες (θρησκευτικές κ.ά.).
- Πώς δουλεύουμε στην τάξη μας: τι κάνει η δασκάλα μας, τι κάνουμε εμείς, εμείς και οι δασκαλοί μας, εγώ και οι συμμαθητές μου.
- Πώς θα γίνουμε μια προκομμένη τάξη: συμπεριφορά, ρόλοι ατομικοί, καθιέρωση και ομορφιά, συνεργασία, αλληλοβοήθεια - χαρά, ομαδικές εκδηλώσεις κ.τ.δ.

3. Πώς ζούμε στην οικογένειά μας

- Τα παιδιά εισάγονται στην έννοια της οικογένειας και τη λειτουργία της ως ομάδας κοινωνικής.
- Συνειδητοποιούν προοδευτικά το ρόλο τους σ'

- Η οικογένεια ως ομάδα: τα μέλη, η θέση καθενός, ο ρόλος των γονέων, η συνέχεια της ζωής (το γενεαλογικό δέντρο-εισαγωγή), οι συγγενείς.
- Αναγκαιότητα και αξία της οικογένειας:

αυτή και τις δυνατότητες προσφοράς στην κοινή ευτυχία.
- Κατανοούν την ανάγκη και την αξία της ενότητας και της αγάπης των μελών της, καθώς και τα προβλήματα διάφορων οικογενειών.

4. Το σπίτι μας

- Τα παιδιά εισάγονται στην έννοια και την αναγκαιότητα της στέγης για τον άνθρωπο και τους ζωντανούς οργανισμούς.
- Αποσφραγίζουν τις γνώσεις και τις έννοιες σχετικά με το είδος, τη λειτουργικότητα και την κατασκευή του σπιτιού. Ακούονται σε γραμμικές παραστάσεις και εξεικονίσεις.
- Συνειδητοποιούν τις αιτίες διαφοροποίησης των σπιτιών και εκτιμούν ανάλογα την εξέλιξή τους.

5. Στη γειτονιά μας

- Γνωρίζουν το χώρο και τα πρόσωπα της γειτονιάς διευρύνοντας τις εμπειρίες και τις γνώσεις τους και αποσφραγίζοντας σχετικές έννοιες.
- Αναπτύσσουν πνεύμα εκτίμησης και αλληλοσεβασμού, κατανόησης και αλληλοδοθήσεως, καθώς και σχετικό ενδιαφέρον και θέληση για προστασία και βελτίωση των συνθηκών ζωής.

ανθρώπινες οικογένειες, οικογένειες ζώων, - ομοιώτες και διαφορές, τι μαθαίνουμε στην οικογένεια' οικογένειες εδώ κι αλλού, άλλοτε και τώρα (εισαγωγικά).

- *Μια προκαμμένη οικογένεια:* η μέρα μιας οικογένειας ευχάριστα και δυσάρεστα γεγονότα, εργασία - παιχνίδι, ψυχαγωγία, θρησκευτική ζωή.

- *Η αναγκαιότητα της στέγης:* γιατί έχουμε σπίτι, τι κάνουμε στο σπίτι, τι «σπίτια» έχουν τα ζώα, τι θα γινόμαστε χωρίς σπίτι.

- Πώς είναι τα σπίτια μας: χώροι, έπιπλα και σκεύη, διαφορές σπιτιών, παλιά και καινούρια, εδώ και αλλού. Πώς θα ήθελα να είναι το σπίτι μου.

- Πώς γίνεται ένα σπίτι: υλικά, μέσα, άνθρωποι κ.τ.ό. (εισαγωγικά). Το σχέδιο του σπιτιού μου.

- *Ποιοι είναι οι γείτονες - πού μένουν;* σπίτια - διαμερίσματα - πολυκατοικίες' μακρinoί - κοντινοί γείτονες.

- Πώς είναι η γειτονιά μας: μικρή - μεγάλη, συγκεντρωμένη - σκόρπια, απομονωμένη - κοντά σε άλλες χώρες κοινόχρηστοι ή κοινοφελείς (εκκλησία, παιδική χαρά, πλατεία κ.ά.)

- *Οι άνθρωποι που μας εξυπηρετούν στη γειτονιά:* ο μανάβης, ο μπακάλης, ο θυρωρός, ο φαρμακοποιός κ.ά.

- Πώς περνάμε στη γειτονιά μας: παιγνίδια, συμπεριφορά, καθαριότητα κτλ.
Πώς θα ήθελα να είναι η γειτονιά μου.

6. Η ζωή μας στη συνοικία - στο χωριό μας

- Γίνεται μια στενότερη γνωριμία με το χώρο της συνοικίας, ως μέρους όλου του χώρου της κοινοτικής συμβίωσης και αποσφραγίση σχετικών εννοιών όπως: συνοικία - χωριό- πόλη - κοινότητα - αγορά κ.τ.ό.
- Καλλιεργείται το κοινοτικό - κοινωνικό πνεύμα με ενεργητική συμβολή καθενός στην ανάπτυξη

- Πώς είναι η συνοικία (το χωριό) μας: μικρή - μεγάλη, συγκεντρωμένη - σκόρπια, παραλιακή - ορεινή κτλ. κοινοί χώροι, καταστήματα, δασύλλια, εκκλησία κ.τ.ό.

- *Οι άνθρωποι που μας εξυπηρετούν:* ο μπακάλης, το σουπερμάρκετ, ο ταχυδρόμος, ο οδοκαθαριστής, ο γιατρός κ.ά.

αρμονικής συμβίωσης και την προκοπή της κοινότητας.

- *Ιδιαίτερα βασικά γνωρίσματα:* τι ξεχωρίζει τη συνοικία (το χωριό) από άλλες διπλανάς σε φυσικές και ανθρωπογενείς ιδιαιτερότητες.

*Για τα σχολεία των πόλεων η σπουδή περιορίζεται στο χώρο της συνοικίας, ενώ των χωριών σ' ολοκληρή την κοινότητα. Στην τελευταία περίπτωση γίνεται μια πρώτη γνωριμία του χώρου και επισήμανση προσώπων, πραγμάτων και έργων - αποσαφήνιση και οργάνωση των εμπειριών.

Β'

1. Ο τόπος που ζούμε

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΟ ΓΕΩ-
ΦΥΣΙΚΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛ-
ΛΟΝ

- Επιδιώκεται η εξοικείωση με τα πραγματικά γεωγραφικά στοιχεία και τους αντίστοιχους όρους στα πλαίσια μιας συνολικής επισκόπησης της περιοχής (μορφολογική υφή).
- Συνειδητοποιούνται η μορφολογική διαφοροποίηση κάθε τόπου και οι συνέπειες της ανθρώπινης επενέργειας.
- Γίνεται εισαγωγή και άσκηση στο στοιχειώδη προσανατολισμό σε συνδυασμό με αναπαραστάσεις μορφών χώρου.

- Πού είναι χτισμένο το χωριό (ή πόλη) μας; ορεινό - πεδινό, παραθαλάσσιο κ.τ.ό. Τοποθεσία και σχετική ονοματολογία του τόπου, μορφολογικά στοιχεία (βασικές έννοιες, χωρίς λεκτικούς ορισμούς).
- Έργα της φύσης και του ανθρώπου: λίμνες, δάση, φράγματα, δρόμοι, γεφύρια, αναδασώσεις κ.τ.ό.
- Προσανατολισμός στο χώρο: το ταξίδι του ήλιου - ανατολή και δύση, εντοπισμός αντικειμένων (χρονικά), τα άλλα σημεία του ορίζοντα (στοιχειώδης άσκηση).

Ανάγλυφες παραστάσεις του χώρου.

- Πού κατοικούν άλλοι άνθρωποι: χωριά και πόλεις σ' άλλα μέρη (απλή αναφορά).

2. Τι καιρό έχουμε

- Τα παιδιά εσκόμνται στην παρατήρηση φυσικών φαινομένων και στην ταξινόμηση τους.
- Μαθαίνουν για τις τέσσερις εποχές και τα κυρίαρχα φαινόμενα σε συνδυασμό με σχετικές βασικές έννοιες: εποχή, ξηρασία, υγρασία, άνεμος, βροχερός καιρός κ.τ.ό.
- Κατανοούν ότι κάθε τόπος έχει και τις ιδιαίτερες καιρικές συνθήκες.

- Βραχυχρονες μεταβολές του καιρού: από το πρωί ως το βράδυ από μέρα σε μέρα, μέσα στην εβδομάδα: σχετικές έννοιες: κρύο-ζέστη, λιακάδα-συννεφιά, βροχή κ.τ.ό.

- Εποχικές μεταβολές: Οι 4 εποχές του χρόνου και οι αλλαγές του καιρού στον τόπο μας.

- Κύκλος του νερού: από την εξάτμιση στη βροχή, τρεχούμενα και στάσιμα νερά, άλλες μεταβολές του νερού, (χιόνι, πάγος, χαλάζι).

- Ο καιρός σ' άλλους τόπους: απλές αναφορές περιγραφές, και δείξη εικόνων.

3. Πώς ζούμε στον τόπο μας

- Τα παιδιά επισημννουν χαρακτηριστικά προβλήματα ή τρόπους ζωής των κατοίκων με συγκεκριμένα στοιχεία αναφοράς, π.χ. ενδυμάτα, έλλειψη νερού, δρόμων κτλ.
- Κατανοούν σχετικές εξαρτήσεις από τη μορφολογία και το κλίμα του τόπου.

- Ο ρουχισμός και η ενδυμασία μας: καλοκαιρινά, χειμερινά, εργασίας κ.ά.

- Οι εργασίες που κάνουμε: όσες συνδέονται με τον καιρό και τον τόπο.

- Η επικοινωνία με τους άλλους:

- Τα καλά και τα κακά: δυσκολίες που προέρχονται

Γ

ΠΩΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΟΥΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ ΟΙ ΑΝ- ΘΡΩΠΟΙ

1. Με τι ταξιδεύουμε

- Αξιολογούν ανάλογες ενέργειες του ανθρώπου για βελτίωση των όρων ζωής.
- *Πώς ζουν αλλού:* απλές αναφορές από διηγήσεις, εικόνες κ.τ.δ.

- Τα παιδιά αποσπνίζου τις γνώσεις τους και τις έννοιες αναφορικά με τα βασικά μέσα συγκοινωνίας.

- Αποκτούν εποπτική αντίληψη αυτών των μέσων: κατανοούν (με συγκεκριμένες αναφορές και γεγονότα) τη χρησιμότητα των μέσων συγκοινωνίας και τη σημασία τους για τη βελτίωση των όρων της ζωής.

2. Τι προβλήματα συγκοινωνίας έχουμε

- Διεύρυνση των γνώσεων σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας της συγκοινωνίας.

- Επισήμανση ειδικών προβλημάτων για τα άτομα και την κοινότητα (κίνδυνοι, ελλείψεις, διευκολύνσεις κ.ά.).

- Εξοικείωση με στοιχειώδεις κανόνες και σήματα κυκλοφορίας για αυτοπροστασία και σωστή συμπεριφορά.

- Γνωριμία με τους ανθρώπους που δουλεύουν στις συγκοινωνίες και εκτίμηση της προσφοράς τους.

3. Πώς επικοινωνούμε μεταξύ μας

- Τα παιδιά αποσπνίζου τις γνώσεις τους και τις έννοιες αναφορικά με τα βασικά μέσα επικοινωνίας.

- Αποκτούν εποπτική αντίληψη των μέσων αυτών και εξοικειώνονται με τη χρήση τους.

- Επισημαίνου ειδικά προβλήματα επικοινωνίας στην κοινότητα.

- Κατανοούν (με συγκεκριμένες αναφορές και γεγονότα) τη χρησιμότητα τους και εκτιμούν την προσφορά όσων εργάζονται στις επικοινωνίες.

- *Οι καθημερινές μετακινήσεις μας:* πού πηγαίνουν οι μαθητές, οι δάσκαλοι, οι γονείς, οι άλλοι άνθρωποι. Πώς πηγαίνουν γιατί μετακινούνται: κάνουν μακρινότερα ταξίδια;

- *Μέσα συγκοινωνίας:* με τι μέσα μετακινούνται οι άνθρωποι στην κοινότητα μας; άλλα γνωστά μέσα συγκοινωνίας; σε τι εξυπηρετούν.

- *Πώς ταξίδευαν παλιότερα:* εισαγωγή.

- *Πώς γίνεται η συγκοινωνία:* ο αυτοκινητόδρομος, το αεροδρόμιο, οι σιδηροδρομικές γραμμές, το λιμάνι - τρόπος κίνησης; τι απ' αυτά υπάρχουν στην κοινότητα - τι δεν υπάρχουν, γιατί; δυσκολίες σχετικές.

- *Οι άνθρωποι που μας εξυπηρετούν:* οι οδηγοί, οι εισπράκτορες, οι τροχοφόροι, οι αεροσυνοδοί και άλλοι υπάλληλοι.

- *Προβλήματα κυκλοφορίας:* πώς περνάμε ένα δρόμο, τα σήματα που «μιλάνε», οι κίνδυνοι: πώς πρέπει να συμπεριφερόμαστε σε κάθε περίπτωση μετακίνησης - ταξιδιού.

- *Πώς συνεννοούμαστε καθημερινά:* κουθέντες και χειρονομίες: συνεννόηση μ' αυτούς που βρίσκονται κοντά μας - συνεννόηση μ' αυτούς που βρίσκονται μακριά μας; πώς και σε ποιες περιπτώσεις γίνεται.

- *Το γράμμα, το τηλέφωνο, το τηλεγράφημα.*

- Χρησιμότητα, χρήση, τρόποι μεταβίβασης, υλικά - πώς γράφουμε ένα γράμμα.

- Οι άνθρωποι που μας εξυπηρετούν: ο ταχυδρόμος, η τηλεφωνήτρια, υπάλληλοι ΟΤΕ - ΕΛΤΑ κ.ά.

- *Πώς γίνεται η επικοινωνία στην Κοινότητα μας:* εγκαταστάσεις, καταστήματα, χώροι, υπάλληλοι ειδικές ανάγκες και δυσκολίες.

Δ.
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΑ
ΦΥΤΑ

1. Γνωρίζουμε τα φυτά

- Γίνεται απλή γνωριμία, από άμεση αντίληψη και παρατήρηση, με τα πιο κοινά φυτά της περιοχής και αποσαφήνιση σχετικών εννοιών.
- Αναγνωρίζονται με τα κοινά τους ονόματα και γίνονται στοιχειώδεις ταξινομήσεις και ομαδοποιήσεις.
- Αναπτύσσεται η διάθεση για εξερεύνηση και ανακάλυψη στη φύση και η αγάπη για το φυσικό περιβάλλον.

- Τα φυτά του σπιτιού: διακοσμητικά του σπιτιού, της αυλής και του κήπου και λαχανικά, καρποφόρα δέντρα - αναγνωρίσεις, ταξινομήσεις, παρατηρήσεις εξωτερικών χαρακτηριστικών (π.χ. φυτά που τρώνγονται, που δαγάζουν καρπούς κ.τ.ό.).

- Άλλα φυτά που έβρουμε: ονομάσια και ταξινομήσεις φυτών της περιοχής, εξερευνήσεις, ομοιότητες και διαφορές.

Άλλα φυτά.

- Συγκρότηση συλλογών, π.χ. ριζών, φύλλων, λουλουδιών.

2. Σε τι μας χρειάζονται

- Κατανόηση της ωφελιμότητας των φυτών για τον άνθρωπο
- Κατανόηση του αγώνα του ανθρώπου για τη διατήρηση και την εξέλιξη τους.
- Καλλιέργεια θετικών στάσεων και διαθέσεων απέναντι στο φυτικό κόσμο.

- Γιατί περιποιούμαστε τα φυτά: ποια χρησιμοποιούμε για τροφή, για στόλισμα, για φωτιά κ.ά.

- Φυτά άγρια και εξευγενισμένα: έρευνα και ανακάλυψη στον τόπο του μαθητή.

- Περιποίηση φυτών: σκάψιμο, πότισμα, σκάλισμα, κ.τ.ό.

- Δουλειές στον κήπο μας, δουλειές στα χωράφια, στους δεινόκητους.

- Τι θα κάναμε χωρίς αυτά.

3. Πώς μεγαλώνει ένα
φυτό*

- Οι μαθητές ασκούνται στην παρατήρηση συγκεκριμένων φυτών για την επιβεβαίωση ή απόκτηση γνώσεων σχετικών με την ανάπτυξη τους.
- Αναγνωρίζουν διάφορα εξωτερικά μέρη και όργανα και τη λειτουργική τους σχέση.
- Κατανοούν βασικές τους ανάγκες.
- Αποκτούν στοιχειώδεις γνώσεις και ικανότητες για καλλιέργεια φυτών και αναπτύσσουν σχετικό ενδιαφέρον και αγάπη.

- Τι χρειάζεται ένα φυτό για να μεγαλώσει: τροφή - νερό - ζέση - ήλιο.

- Πού θρίσκει ό, τι χρειάζεται: χώμα - λιπάσμα, νερό, θροχή - πότισμα, ήλιος - φως, προφύλαξη από κρούα και πάγους κ.τ.ό. Σχετικοί μικροπαρατηρηματισμοί.

- Πώς τα παίρνει: όργανα φυτών: ρίζες, κορμός, κλαδιά, φύλλα τα άνθη και ο καρπός (παρατηρήσεις, ονομασία, συλλογές).

- Μεγαλώνουμε κι εμείς φυτά: σχετικές εργασίες, ανάλογα με τις συνθήκες του σχολείου.

Ε.
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΑ
ΖΩΑ

1. Γνωρίζουμε τα ζώα

- Γίνεται γνωριμία των παιδιών από άμεση αντίληψη και παρατήρηση των πιο κοινών ζώων της περιοχής και αποσαφήνιση σχετικών εννοιών.
- Αναγνωρίζονται με τα κοινά τους ονόματα και

- Τα ζώα του σπιτιού: ζώα που τρέφουμε για συντροφιά (π.χ. γάτες, σκύλος), ζώα αγροτικού σπιτιού - αναγνωρίσεις, ταξινομήσεις, παρατηρήσεις εξωτερικών χαρακτηριστικών (π.χ. ζώα που μας δίνουν

τροφή, που μας προστατεύουν, που ζουν κοντά σε νερό, που έχουν φτερά κ.τ.δ.)
 - Άλλα ζώα που ξέρουμε: ονομασία και ταξινομήσεις ζώων της περιοχής; ομοιότητες και διαφορές.
 Άλλα ζώα.
 - Κατάρτιση λευκωμάτων και συλλογών: φωτογραφίες, διατήρηση εντόμων, φτερών κτλ.

Γίνονται στοιχειώδεις ταξινομήσεις και ομαδοποιήσεις.
 - Αναπτύσσεται η διάθεση για εξερεύνηση και ανακάλυψη στη φύση και η αγάπη για το φυσικό περιβάλλον.

* Καλό είναι τα παιδιά να έχουν ως πλαίσιο αναφοράς ένα συγκεκριμένο φυτό, που θα το παρακολουθούν εξελικτικά.

2. Σε τι μας χρειάζονται
 - Κατανόηση της ωφελιμότητας των ζώων για τον άνθρωπο.
 - Κατανόηση του αγώνα του ανθρώπου για τη διατήρηση και την περιποίησή τους.
 - Καλλιέργεια θετικών στάσεων και διαθέσεων απέναντι στο ζωικό κόσμο.
 Στο ζωολογικό κήπο.
 - Περιποίηση ζώων: στοιχειώδεις αναφορές στη μέριμνα για τροφή, πόσιμα, στέγη, ασφάλεια, προστασία, ιατρική περιθαλψη.
 Δουλειές στο ζωοτροφείο του σχολείου μας.

3. Πώς μεγαλώνει ένα ζώο;
 - Τι χρειάζεται ένα ζώο, για να μεγαλώσει: τροφή - νερό - ύπνο, ζέση, στέγη...
 - Πού βρίσκει ό,τι χρειάζεται: τι τρώει, πώς αποκτά την τροφή. Σχετικά όργανα (λ.χ. κινήγι), τι προσφέρει ο άνθρωπος. Τα ζώα το χειμώνα κ.τ.δ.
 - Μεγαλώνουμε ένα ζώο: συντηρούνται, από ομάδες παιδιών, μικρά ζώα (π.χ. ψαράκια, σαλιγκάρια, χελώνες) ή και μεγαλύτερα μεταφέρονται στο σχολείο την πείρα από το σπίτι τους και συζητούν.

1. Τι χρειάζεται ένα παιδί για να μεγαλώσει
 - Τι χρειάζεται ένα δένδρο - ένα ζώο για να μεγαλώσει (αναφορά στα προηγούμενα).
 - Τι χρειάζονται τα παιδιά για να ζήσουν και να μεγαλώσουν: τροφή-νερό, ύπνο, ενδymασία, κατοικία, ήλιο-αέρα.
 - Άλλες ανάγκες (παχινίδι - ψυχαγωγία - προστασία, αγάπη). Πώς περνά και τι κάνει σ' ένα ημερονύκτιο.

- Άσκηση των μαθητών στην παρατήρηση συγκεκριμένων ζώων και επίβεβαιωση ή απόκτηση γνώσεων σχετικών με την ανάπτυξή τους.
 - Αναγνώριση εξωτερικών μερών και οργάνων και λειτουργική τους συσχέτιση.
 - Κατανόηση βασικών αναγκών.
 - Απόκτηση στοιχειωδών γνώσεων και ικανοτήτων για την πρακτική περιποίηση ζώων και ανάπτυξη σχετικού ενδιαφέροντος και αγάπης.
 - Τα παιδιά συνειδητοποιούν τις βασικές τους ανάγκες και κατανοούν ότι όλα τα παιδιά του κόσμου έχουν τις ίδιες ανάγκες.
 - Αναπτύσσουν διαθέσεις για αλληλοκατανόηση και αλληλεγγύη.
 - Αποκτούν θετικές στάσεις για σωστή συμπεριφορά στην καθημερινή μέριμνα για την ανάπτυξη

ΣΤ' ΠΩΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΕΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ

ξη τους (π.χ. λήψη τροφής, καθαριότητα, ύπνος).

2. Τι χρειάζεται μια οικογένεια

- Αναγνωρίζουν τις ανάγκες της οικογένειας ως προεκτάσεις των ατομικών αναγκών.
- Αναγνωρίζουν και εκτιμούν το ρόλο της οικογένειας για την κάλυψη των αναγκών των παιδιών.
- Αναπτύσσουν στάσεις συμπαθείας για αναξιόπαθους οικογένειες και διάθεση κατανόησης και αγάπης.

3. Από πού παίρνουμε ό,τι μας χρειάζεται.

- Τα παιδιά γνωρίζουν τα βασικά προϊόντα του τόπου, την αγορά και τον τρόπο μεταφοράς των αγαθών στο σπίτι.
- Συνειδητοποιούν, ότι κάθε τόπος παράγει ορισμένα αγαθά.
- Αναπτύσσουν παραπέρα τη διάθεση για εξερεύνηση του περιβάλλοντος, φυσικού και κοινωνικού, και για διατήρηση και προστασία των πηγών αγαθών.

4. Πώς αποκτούμε ό,τι μας χρειάζεται

- Τα παιδιά μαθαίνουν τα κυριότερα επαγγέλματα κάνοντας στοιχειώδεις ταξινομήσεις.
- Κατανοούν την έννοια, την ανάγκη και τη χρησιμότητα της εργασίας, καθώς και τις σχετικές έννοιες: αμοιβή - χρήμα, επίπλεγμα.
- Μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τα ελληνικά νομίσματα και να τα χρησιμοποιούν.
- Αποκτούν θετικές στάσεις απέναντι στην εργασία και τους εργαζομένους.

- Τι χρειάζονται άλλα παιδιά στον κόσμο: Έχουν τις ίδιες ανάγκες: Υπάρχουν παιδιά με ειδικές ανάγκες (άρρωστα, πεινασμένα, ανάπηρα κτλ.).

- Τι μας προσφέρουν οι γονείς μας: τροφή - στέγη - προστασία - αγάπη κτλ.
- Τι χρειάζεται μια οικογένεια για να ζήσει: αναγωγή των ατομικών αναγκών στο επίπεδο της ομάδας - οικογένειας.
- Εξειδίκευση σε άλλες περιπτώσεις π.χ. χώροι δουλειάς, αυλή, κοινόχρηστοι χώροι, περιποίηση γερόντων κτλ. Πώς βοηθούμε όλοι.
- Οικογένειες που δεν έχουν ό,τι τους χρειάζεται: ορφανά, χωρίς στέγη, κ.τ.ο. Πώς συντηρούνται.

- Πηγές αγαθών: τι μας δίνει το έδαφος, πώς έρχεται το νερό σπίτι μας, τι μας δίνουν τα φυτά και τα ζώα του τόπου μας, τι φέρνουμε από άλλα μέρη, ποια γίνονται σε εργοστάσια.

- Μεταφορά και κατανάλωση προϊόντων: από το χωράφι - κήπο στο σπίτι, από την αγορά στο σπίτι, από το χωριό στην πόλη: χώρος εναποθήκευσης και συσκευασίας μέσα μεταφοράς.

- Σημείωση: παίρνουμε ως αφετηρία ενδεικτικά ένα αγαθό π.χ. το γάλα, το ψωμί.

- Μια περιήγηση στην αγορά μας: τι βρίσκουμε σε άλλες αγορές: τι καταστήματα έχουμε, τι πουλάνε.

- Πώς θα έχουμε πάντα ό,τι μας χρειάζεται: προστασία πηγών (εισαγωγικά).

- Δουλειές που κάνουν οι άνθρωποι: όλοι εργάζονται; Δουλειές που κάνουν οι γονείς μας: τι προϊόντα θγαίνουν με την εργασία τους; άλλες δουλειές.

- Εργασία και αμοιβή: ποιοι κερδίζουν μόνο χρήματα, πού βρίσκουν οι άλλοι τα χρήματα (πουλάω - κερδίζω - αγοράζω); τι αγοράζουμε με τα χρήματα, ελληνικά νομίσματα.

- Τι θα γινόμαστε χωρίς δουλειά: διάφορες υποθέσεις, εκτιμήσεις, συγκρίσεις.

1. *Εργαλεία και μηχανές που χρησιμοποιούμε στις εργασίες μας*

- Οι μαθητές διεκρινούν τις γνώσεις τους αναφορικά με τα πιο κοινά όργανα που οι άνθρωποι χρησιμοποιούν στις δουλειές τους.
- Εξοικειώνονται με τον τρόπο λειτουργίας τους και κατανοούν συναφείς έννοιες.
- Εξοικειώνονται με τη χρήση τους σε συνάρτηση με τους κινδύνους και την αποφυγή τους.

Ζ
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ
ΜΗΧΑΝΕΣ

- *Όργανα (εργαλεία και μηχανές) του σχολείου:* μολύβι, ψαλίδια, χάρακες, κουδούνι, διάφορες συσκευές-επισήμανση, ονομάτισμα, λειτουργία-χρήση.
- *Όργανα του σπιτιού:* της κουζίνας, του υπνοδωματίου, των βοηθ. χώρων κτλ. - όπως και στα προηγούμενα.
- *Όργανα που χρησιμοποιούν οι επαγγελματίες της περιοχής:* όπως στα προηγούμενα.
- Επικίνδυνα σκεύη και εργαλεία στο σπίτι, στο σχολείο, στο δρόμο.

2. *Σε τι μας βοηθούν οι μηχανές*

- Συνειδητοποιούν τη λειτουργική βάση της εργασίας και τον ρόλο των οργάνων.
- Εξοικειώνονται με τα μέσα και τους τρόπους αξιοποίησης από τον άνθρωπο φυσικών και τεχνητών δυνάμεων στην εργασία.
- Κατανοούν την εφευρετική δύναμη του ανθρώπου.

- *Πώς κάνει ο άνθρωπος τις δουλειές του:* χρήση χεριών, ποδιών και άλλων μερών του σώματος: χρήση οργάνων: ξύλων, πέτρας, κατασκευών (π.χ. μαχαίρια, κουτάλια, μίξερ, ραπτομηχανές κτλ.).
- *Πώς κινούμε τις μηχανές:* με τις σωματικές μας δυνάμεις, με το νερό, τον αέρα, τον ατμό, τον ηλεκτρισμό: απλές παγινώδεις (πειραματικές) κατασκευές. π.χ. νερόμυλος, ανεμοδείκτης κ.ά.
- *Πότε κάνουμε τη δουλειά μας καλύτερα:* παραδείγματα που δείχνουν ότι με τα εργαλεία και τις μηχανές η εργασία γίνεται ταχύτερα, αποδοτικότερα και ευκολότερα.

3. *Τι είναι ένα εργοστάσιο*

- Γίνεται γνωριμία, από άμεση εποπτεία, με τα εργοστάσια και εργοστάσια της κοινότητας.
- Γίνεται εισαγωγή στην έννοια (στην πρακτική της διάταξη) του καταμερισμού της εργασίας (ομαδικής).
- Κατανοείται και εκτιμάται ο ρόλος των εργοστασίων στη θελήωση των όρων ζωής και σε άλλες συνέπειες.

- *Το εργοστάσιο (ή εργοστάσιο) της κοινότητας:*
- Πώς κινείται, πώς είναι φτιαγμένο, ποιοι εργάζονται, πώς εργάζονται (παρατηρήσεις, διαπιστώσεις).
- *Τι παράγει ένα εργοστάσιο:* προϊόντα, συσκευασία, διάθεση, από πού παίρνουν τις πρώτες ύλες, τι προσφέρει η περιοχή - πόσο χρήσιμο είναι για όλους μας.

Η'
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Ο
ΧΡΟΝΟΣ

- 1. *Πώς περνάει ο χρόνος*
- Τα παιδιά εισάγονται εμπειρικά στις έννοιες της διαδοχής των γεγονότων και των φαινομένων και στην έννοια του χρόνου με βάση τις συγκριμένες ενέργειές τους.
- Αποκτούν δεξιότητες καταγραφής γεγονότων

- *Πώς περνούν οι ώρες μας:* πρωί - μεσημέρι - θράδυ (και τα ενδιάμεσα) σε σχέση με συγκεκριμένες δραστηριότητες (ατομικές, σχολικές, οικογενειακές).
- *Πώς περνούν οι μέρες:* με τον ίδιο τρόπο για σήμερα

και χρονικών περιόδων με αριθμούς ή σύμβολα και ικανότητες αναγνώρισης σχετικών καταγραφών και οργάνων μέτρησης του χρόνου.

- Χτες - αύριο - οι μέρες της εβδομάδας, οι μήνες, οι εποχές.

- Πώς μετράμε το χρόνο: το ημερολόγιο, το ρολόγι (εισαγωγικά), το ημερολόγιο ή ημεροδελτίες; ανάλυση και καταγραφή ημερομηνιών.

Οι έννοιες: τώρα - μετά - πριν - έπειτα κ.τ.ό.

- Η ιστορία ενός φυτού: παρατηρήσεις, περιγραφές, σχέδια, δείξη εικόνων κ.τ.ό.

Πώς αλλάζει με τον καιρό.

- Η ιστορία ενός ζώου: διαδοχικά στάδια της ζωής του, όπως και στο προηγούμενο.

- Η ιστορία ενός σπιτιού:* πώς είναι σήμερα, πώς ήταν αρχικά; σπίτια σε παλιές εποχές, σπίτια σύγχρονα; τι παθαίνουν τα σπίτια με το πέρασμα του χρόνου.

- Τα παιδιά εισάγονται στην έννοια της αλλαγής (εξελικτικά) με βάση παρατηρήσεις τους σε συγκεκριμένα περιστατικά.

- Κατανοούν το ρόλο του ανθρώπινου παράγοντα στις αλλαγές των πραγμάτων κάνοντας κρίσεις και υποθέσεις.

- Συγκεκριμενοποιούν προηγούμενες έννοιες χρόνου και προσεγγίζουν νέες σχετικές με την εξέλιξη - μεταβολή και πρόοδο.

3. Πώς αλλάζουν οι άνθρωποι με τα χρόνια

- Οι μαθητές αντιλαμβάνονται ότι κάθε άνθρωπος έχει μια ιστορία και εισάγονται στην έννοια της ιστορικής αλλαγής.

- Εισάγονται στις έννοιες του χρόνου με βάση παρελθόν και το μέλλον. Μαθαίνουν στοιχειώδη πράγματα από την ιστορία του τόπου τους και φρονιματίζονται σχετικά.

- Όλοι έχουμε την ιστορία μας: η δική μου ιστορία (κάθε μαθητή), η ιστορία των γονέων μου και των παππούδων μου - πώς ήταν μοιά, πώς ανδρώθηκαν (π.χ. ο πατέρας μου μαθητής, στρατιώτης, γαμπρός) το γενεαλογικό μου δέντρο.

- Πώς θα είμαι ύστερα από πολλά χρόνια: υποθετικό, ιστορικό και αναλογία με τα προηγούμενα και τις υποσημειώσεις Η 1 και Η2. Ιστορικά ή μυθολογικά του χωριού (της πόλης) μας εξεφορμής και με βάση υπάρχοντα μνημεία (κάστρα, τείχη, ναοί, κτίσματα κτλ.) σε μια πολύ απλή - στοιχειώδη - μορφή. Το πρώτο, το μουσείο.

* Παλιό σπίτι ή κάστρο ή ναός, ανάλογα με ό,τι υπάρχει στην περιοχή. Προέκταση (ή παραλληλισμός) σε γέφυρα, λόφο, δάσος κ.τ.ό.

ΓΕΝ. ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΘΕ ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΥΛΗΣ

ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ (Θέματα για επεξεργασία)

1. Η ζωή μας στο σχολείο

- Διεύρυνση των στόχων των ενότητων Α1 και Α2 της Α΄ τάξης με ιδιαίτερη έμφαση στα εξής:
- Να γνωρίσουν τα παιδιά τις (νέες) συνθήκες εργασίας τους στο σχολείο και να εδωστούν σχετικά.
- Να συνειδητοποιήσουν το ρόλο τους στην ομάδα και την αξία της σχολικής εργασίας για τη μόρφωση τη δική τους και όλων των ανθρώπων.
- Να ασκηθούν σε αναπαραστάσεις χώρων και αντικειμένων, με βάση το σχολικό χώρο.

- Διεύρυνση των μαθησών των αντίστοιχων ενότητων της Α΄ τάξης - γνωριμία με τους συμμαθητές μου, γνωριμία με το διδακτικό και βοηθητικό προσωπικό.
- Γνωριμία με τους χώρους του σχολείου και του άμεσου γειτονικού περιβάλλοντος, παραστατικές απεικονίσεις.

- Πώς να κάνουμε την τάξη μας και το σχολείο μας μια προκομμένη κοινότητα: εργασία, παιγνίδι, αναψυχή, συμπεριφορά - ρόλοι, θρησκευτική ζωή.
- Πώς και τι μαθαίνουμε στο σχολείο: τι και πώς μάθαιναν παλιότερα, πώς μαθαίνουν αλλού (χώρος, προσωπικό, θιθλία, μέθοδος κ.τ.ό.)

2. Η ζωή μας στην οικογένεια

- Οι ίδιοι των ενότητων Α3 και Α4 της Α΄ τάξης, ιδιαίτερα:
- Να διακρίνουν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ οικογενειών στο οικονομικό, κοινωνικό και ιστορικό πολιτιστικό επίπεδο.
- Να κατανοήσουν, όσο γίνεται καλύτερα στην τάξη αυτή, την ιστορική εξέλιξη της κατοικίας και τις διαφοροποιήσεις της, τοπογραφικές και κοινωνικοοικονομικές.
- Να μπορούν να παριστάνουν, με μεγαλύτερη ακρίβεια, γραμμικά, τους χώρους της κατοικίας.

- Διεύρυνση των απέναντι ενότητων της Α΄ τάξης.
- Διαφοροποίηση οικογενειών: σε τι διαφέρουν τα μέλη μιας οικογένειας σε τι διαφέρουν οι οικογένειες μεταξύ τους, ιστορική εξέλιξη της οικογένειας (αδρομερως) - γενεαλογικό δέντρο. Θρησκευτική ζωή.

- Οι κατοικίες των οικογενειών: από τα σπήλαια στους ορανοφύστες αγροτικά - αστικά σπίτια, εσωτερική λειτουργία, εξωτερικοί χώροι ή βοηθητικοί, λειτουργία - διακόσμηση.
- Γραμμικές και ανάγλυφες παραστάσεις κατασκευές.

3. Η ζωή μας στο χωριό ή στην πόλη μας

- Οι ίδιοι με τις ενότητες Α5 και Α6 της πρώτης τάξης. Βαθύτερη επεξεργασία για μια:
- Γνωριμία με τον κόσμο που κατοικεί το χώρο της κοινότητας.
- Κατανόηση της λειτουργίας της ομάδας στενός-ανάγκες του, η αλληλεξάρτηση των πολλών.

- Διεύρυνση του περιεχομένου των ενότητων Α5 και Α6 της Α΄ τάξης και εμπάθωση με έμφαση σε θέματα, όπως:
- Γιατί ζούμε πολλοί μαζί: ο ένας στην ερημιά και οι ανάγκες του, η αλληλεξάρτηση των πολλών.

Α΄
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ
ΣΤΟΥΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥΣ
ΤΟΥ

1. Πώς είναι ο τόπος που ζούμε
- Εμπέδωση, προέκταση και εμπάθυνση της αντίστοιχης ύλης της Α' τάξης (ενότητες Β1, Β2, Β3) και σε αντίστοιχία με τα ειδικά θέματα που προσδιορίζονται εδώ.
 - Οι μαθήσεις της Α' τάξης με έμφαση στα εής θέματα:
 - εμπέδωση κοινών γεωγραφικών όρων
 - προσανατολισμός στο χώρο και σε οριζόντια επιφάνεια με βάση τα 4 σημεία του ορίζοντα
 - αδφομερής γνώση του χώρου των γειτονικών κοινοτήτων (όπου προσφέρεται) με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους
 - αναπαράσταση και σχέδια της στενής περιοχής (κοινότητα και γειτονικός χώρος)
 - που συγκεντρώνονται για κατοίκηση οι περισσότεροι άνθρωποι: χωριά, πόλεις μεγάλες, λιμάνια - αλληλεξάρτητη χωριού και πόλης.
 - Προβλήματα στο χωριό - στην πόλη.
2. Τι καιρό κάνει στον τόπο μας
- Οι στόχοι της αντίστοιχης ενότητας Β2 της Α' τάξης:
 - Ιδιαίτερα θα βοηθηθούν οι μαθητές να κατανοήσουν βασικούς γεωγραφικούς όρους (επιπτικά) και στη ζωή.
 - Επίσης θα ασκηθούν σε καταγραφή παρατηρήσεων και σε απλές παραστάσεις.
3. Πώς ζούμε στον τόπο μας
- Να επισημανθούν τα χαρακτηριστικά στοιχεία του τόπου και τα προβλήματα των κατοίκων εξαιτίας της ιδιομορφίας του περιβάλλοντος.
 - Να κατανοήσουν βασικές αλληλεξαρτήσεις ζώων, φυτών και ανθρώπων.
 - Να κατανοήσουν την ικανότητα του ανθρώπου για προσαρμογή και υπερνίκηση των φυσικών συνθηκών.
 - Να καλλιεργήσουν θετικές στάσεις σχετικά με την επέμβαση του ανθρώπου στο περιβάλλον.
-
- Διεύρυνση όσων διδάχτηκαν στην Α' τάξη. Και ιδιαίτερα τα θέματα:
 - Οι εποχικές μεταβολές και οι συνέπειές τους στη φύση και στη ζωή.
 - Ο καιρός σε άλλους τόπους: ορεινά - πεδινά - παραθαλάσσια μέρη έρημος - παγωμένοι τόποι.
 - Παρατηρήσεις: σύννεφα, θροχές, άνεμοι (ιδιαίτερα) χιόνια. Δελτίο καιρού της Ε.Μ.Υ. Σχετικοί όροι.
 - Πώς οι άνθρωποι προσαρμόζονται στις συνθήκες του τόπου: αλλαγές στα ενδύματα, στο ρουχισμό του σπιτιού και τη διαρρύθμιση του (καθώς και στο είδος της κατασκευής), στις τροφές κ.τ.ό.
 - Συγκοινωνίες - μεταφορές - Επικοινωνία.
 - Οι σχολίες των κατοίκων. Σχετικά έργα, π.χ. αντιπλημμυρικά έργα.
 - Πώς ο καιρός επηρεάζει την υγεία μας. Προφυλάξεις.
 - Πώς ο καιρός και ο τόπος επηρεάζουν τη ζωή φυτών και ζώων.
 - Εικόνες από τη ζωή σε άλλους τόπους, με διαμετρικά αντίθετο κλίμα.

Γ'
ΠΩΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΟΥΝ ΟΙ
ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΜΕΤΑΞΥ
ΤΟΥΣ

1. Πώς μας εξυπηρετεί η συγκοινωνία
- Διεύρυνση των γνώσεων σχετικά με τα μέσα συγκοινωνίας και μεταφορές, συγχρονικά και εξελικτικά, με τρόπο εποπτικό.
 - Κατανόηση του ρόλου των σύγχρονων μέσων στην κάλυψη των αναγκών του ανθρώπου και τη βελτίωση της ζωής.
 - Κατανόηση της αξίας των ταξιδιών για την ψυχαγωγία και μόρφωση.
2. Πώς να κυκλοφορούμε με ασφάλεια
- Τα παιδιά συνειδητοποιούν τους κινδύνους από τα σύγχρονα μέσα συγκοινωνίας.
 - Γνωρίζουν με τρόπο εποπτικό και συγκεκριμένο τη λειτουργία του κυκλώματος «πέζος - όχημα» και τρόπους αποφυγής κινδύνων.
 - Προετοιμάζονται και, αν είναι εφικτό, ασκούνται στην ακίνδυνη, αλλά και ευπρεπή κυκλοφορία.
3. Πώς επικοινωνούν οι άνθρωποι μεταξύ τους
- Διεύρυνση και συστηματικοποίηση πληροφοριών και εννοιών από την πείρα και την προηγούμενη σχολική μάθηση.
 - Κατανόηση, ιδιαίτερα, της ποικιλίας των μέσων επικοινωνίας και ενημέρωση σχετικά με τις σύγχρονες κατακτήσεις.
 - Ενημέρωση και, όσο γίνεται, άσκηση πάνω στις διαδικασίες και τους σωστούς τρόπους χρήσης αυτών των μέσων με συγκεκριμένες ενέργειες.
4. Πώς τα καταφέρνουμε στα μέρη μας
- Γνωριμία από άμεση επαφή με τα μέσα, τα πρόσωπα και τις υπηρεσίες που αποθλέπουν
-
- Γιατί μετακινούνται οι άνθρωποι στον τόπο μας; πού και πώς πηγαίνουν. Άλλα μέσα συγκοινωνίας.
 - Πώς μεταφέρουμε διάφορα πράγματα: (ψώνια, προϊόντα, έπιπλα κ.τ.ό.)
 - Μέσα μεταφοράς (φορτηγά, ψυγεία κρεάτων κτλ.)
 - Ταξίδια και μεταφορές σε άλλες χώρες και άλλες εποχές (εποπτικά).
 - Πώς κάνουμε ένα ταξίδι: σκοπός, προετοιμασία, εισιτήρια, σταθμοί, αποσκευές κτλ.
 - Τι μαθαίνουμε σ' ένα ταξίδι - τι μας αρέσει.
-
- Τι πρέπει να ξέρουμε για την κυκλοφορία: το παιδί ως πεζός, ως ποδηλάτης, ως ταξιδιώτης· κίνδυνοι στους δρόμους· πεζοί και οχήματα αυτοκινητόδρομοι - σιδηροτροχιές - πεζοδρόμια κτλ. και σωστή χρήση τους.
 - Τρόποι προφύλαξης: τροχονόμος, σηματοδότες, σήματα· σωστή συμπεριφορά - τα κυριότερα σήματα και διαγραμμίσεις.
 - Τρόποι σωστής επίθεσης - αποθίσεως σε αστικά και υπεραστικά λεωφορεία· καλή συμπεριφορά - προτεραιότητα κ.τ.ό.
-
- Επικοινωνία πρόσωπο με πρόσωπο: ομιλία, χειρονόμιες, μορφασμοί, κινήσεις. Συνεννόηση με ζώα, κωφάλαλους και ξενόγλωσσους.
 - Μερικά σήματα για κοινή εξυπηρέτηση: π.χ. βελή κατευθύνσεως, ενδείξεις νοσοκομείου, φαρμακείου, τουαλέτας.
 - Επικοινωνία με άσους θρίσκονται μακριά μας: επισολή, τηλεφώνημα, τηλεγράφημα. Παλαιότερα και σήμερα. Αστροναύτες.
 - Τα γράμματα και η γραφή (αδρομερών).
 - Πώς ταξιδεύει ένα γράμμα ή τηλεγράφημα.
 - Πώς μαθαίνουμε τα «νέα»: ραδιόφωνο, τηλεόραση, εφημερίδες (εισαγωγικά). Το megάφωνο.
-
- Ιδρύματα, υπηρεσίες, γραφεία που μας εξυπηρετούν: ΕΛΤΑ, ΟΤΕ, Πρακτορεία, Σταθμοί κτλ.

στην εξυπηρέτηση των επικοινωνιών και μεταφορών.
- Κατανόηση του μόχθου και της προσφοράς των ανθρώπων που δουλεύουν γι' αυτό.
- Συνειδητοποίηση των τοπικών προβλημάτων ή των τρόπων με τους οποίους έγινε αποτελεσματική η επικοινωνία και συγκοινωνία.

Δ' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΦΥΤΑ

1. Γνωριμία με τα φυτά της περιοχής

- Οι στόχοι της ενότητας Δ1 της Α' τάξης με έμφαση:
- Στον εμπλουτισμό των σχετικών γνώσεων.
- Στον εθισμό στη συστηματικότερη έρευνα και παρατήρηση της φύσης και στην ταξινόμηση πληροφοριών και εννοιών.
- Στη διεύρυνση της γνώσης αναφορικά με τις σχέσεις εξάρτησης ανθρώπων και φυτών και στην ανάπτυξη ενδιαφέροντος και αγάπης για τα φυτά.

2. Πώς μεγαλώνουν τα φυτά

- Οι ίδιοι στόχοι της ενότητας Δ3 της Α' τάξης με έμφαση:
- Στην ανακάλυψη διακρίσεων οργάνων αναπαραγωγής και ανάπτυξης.
- Στην ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων για το σχεδιασμό απλών ερευνών.

3. Πώς ζουν τα φυτά στον τόπο μας

- Τα παιδιά γνωρίζουν τις ιδιαίτερες συνθήκες κάτω από τις οποίες ζουν τα φυτά του τόπου τους.
- Κατανοούν την έννοια της προσαρμογής.
- Συνειδητοποιούν τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι σχετικά με την καλλιέργεια και τη διατήρηση των φυτών.
- Εξοικειώνονται με τις σχετικές ενασχολήσεις

- Οι άνθρωποι που προσφέρουν σχετικές υπηρεσίες: ταχυδρόμοι, γραμματσοπωλήτριες, τηλεφωνήτριες, επισπράκτορες, οδηγοί, ταμίες, κ.τ.δ.
- Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι της περιοχής: κακοί δρόμοι, κακοκαιρία, διακοπή δρομολογίων κ.τ.δ. Τα καλά της σωστής δουλειάς.

- Διεύρυνση των εξερευνήσεων στο φυτικό κόσμο της περιοχής. Παρατηρήσεις, συλλογές.

- Άλλα φυτά που ξέρουμε: ονομασία, αδρές ταξονομίες και σχετικές πληροφορίες για φυτά που ξέρουν τα παιδιά. Φυτά σε άλλους τόπους: πληροφορίες παιδιών, εικόνες, συλλογές.

- Ποια φυτά καλλιεργούμε και ποια όχι.
- Τι παίρνουμε από αυτά - σε συσχετισμό με τη διατροφή και την ενδυμασία.
- Πώς εξευγενίζονται.
- Μύθοι, παραδόσεις και τραγούδια.

- Πώς γεννιούνται τα φυτά: σπόροι, - σπέρματα (διάφορα είδη) συλλογές, παρατηρήσεις, πληροφορίες. Πώς φυτρώνουν οι σπόροι: ατομικά - ομαδικά πειραματάκια.

- Πώς μεγαλώνουν τα φυτά: εργασίες σε γλάστρες ή στον κήπο και παρακολούθηση της ανάπτυξής τους (καταγραφή και συζήτηση). Τι «τρώνε» τα φυτά.
- Όργανα θρέψης: εξωτερική μορφή και σχετικές εξηγήσεις (επιστημικά). Παρατηρήσεις και αναπαραστάσεις.

- Ποια φυτά ζουν στον τόπο μας (συστηματοποίηση). Ποια απ' αυτά κυριαρχούν.

Ποιες ειδικές καλλιέργειες κάνουμε.
- Γιατί προκόβουν ορισμένα φυτά - γιατί δε ζουν άλλα; Αναφορά στις καιρικές συνθήκες (ήλιος, θερμοκρασία, νερό, χιόνια κ.τ.δ.), αναφορά στο έδαφος (χώρα, θράξι, υψόμετρο κ.τ.δ.) Τα φυτά στις διάφορες εποχές: πτώση φύλλων κ.τ.δ.

των κατοίκων και εκτιμούν το μόχθο τους για την καλή χρήση των φυσικών πηγών.

Πώς ζουν άλλοι.
- Τι δουλειές κάνουν οι άνθρωποι που καλλιεργούν φυτά. Τι δυσκολίες συναντούν.
- Πώς τους βοηθούν οι διάφορες υπηρεσίες.*

Σε όλες τις περιπτώσεις η αναφορά θα είναι περιγραφική και εποπτική.

Ε΄
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΑ
ΖΩΑ

1. Γνωριμία με τα ζώα της περιοχής
- Οι ίδιοι στόχοι της ενότητας Ε1 της Α΄ τάξης με έμφαση:
 - στον εμπλουτισμό των σχετικών γνώσεων.
 - Στον εθισμό στη συστηματικότερη έρευνα και παρατήρηση της φύσης και την ταξινόμηση πληροφοριών και εννοιών.
 - Στη διεύρυνση της γνώσης αναφορικά με τις σχέσεις εξάρτησης ανθρώπου και ζώων και την ανάπτυξη ενδιαφέροντος και αγάπης για τα ζώα.
 - Διεύρυνση των εξερευνησεων στο ζωικό κόσμο της περιοχής. Παρατηρήσεις - συλλογές.
 - Άλλα ζώα που ξέρουμε: ονομασία, ταξινομήσεις (χονδρικές) και σχετικές πληροφορίες για τα ζώα που ξέρουν τα παιδιά γενικά.
 - Ζώα σε άλλους τόπους: πληροφορίες μαθητών, εικόνες, περιγραφές - διηγήσεις από τη ζωή τους και τις χρήσεις τους. Συλλογές.
 - Ζώα εξημερωμένα - ζώα άγρια: πώς εξημερώθηκαν, γιατί εξημερώθηκαν - σε συσχέτισμό με τη διατροφή και ενδυμασία.
 - Μύθοι, παραδόσεις, τραγούδια.

[Π.Δ. 528/26-11-84 - ΦΕΚ 185 Α΄]

2. Πώς γεννιούνται και μεγαλώνουν τα ζώα.
- Οι ίδιοι στόχοι της ενότητας Ε.3 της Α΄ τάξης με έμφαση:
 - στη διάκριση των οργάνων των ζώων για τροφή, άμυνα, προστασία.
 - στη μελέτη (παραστατικά) του κύκλου ζωής διάφορων ειδών ζώων.
 - Πώς γεννιούνται τα ζώα: Ζώα που θγαίνουν από τα αυγά: ζώα που γεννούν μικρά.
 - Ο κύκλος της επώασης - αυγά πτηνών, εντόμων κ.ά. Εκκολαπτικές μηχανές. Κύηση - γέννηση.
 - Πώς μεγαλώνουν τα ζώα: Από το αυγό στο ώριμο ζώο, κύκλος μεταμορφώσεως (εποπτικά). Ο κύκλος διατροφής και ανάπτυξης.
 - Ανάπτυξη και όργανα: όργανα τροφής και όργανα μετακίνησης, άλλα όργανα (εισαγωγικά).
3. Πώς ζουν στον τόπο μας τα ζώα.
- Τα παιδιά γνωρίζουν τις ιδιαίτερες συνθήκες ζωής των ζώων του τόπου τους.
 - Κατανοούν τους τρόπους προστασίας των
- Ποια ζώα ζουν στον τόπο μας (συζηματοποίηση): Ποια απ΄ αυτά κυριαρχούν. Ποια απ΄ αυτά χρησιμοποιούν πιο πολύ οι κάτοικοι και πώς.

ζώνων και τις σχετικές έννοιες.

- Συνειδητοποιούν τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετώπιζουν οι κάτοικοι σχετικά με τη διατήρηση και αξιοποίηση του ζωικού κόσμου.
- Εξοικειώνονται με τις σχετικές ενασχολήσεις των κατοίκων, εκτιμούν το μόχθο τους και παράλληλα αναπτύσσουν θετικές στάσεις.

4. Πώς γεννιούνται και μεγαλώνουν οι άνθρωποι.

- Τα παιδιά αποκτούν στοιχειώδεις γνώσεις για τον άνθρωπο, ως ανθρώπινη ύπαρξη, και συνειδητοποιούν τη θέση του απέναντι στο λοιπό ζωικό κόσμο.
- Μαθαίνουν βασικά στοιχεία για τον τρόπο γέννησης και ανάπτυξης σε συνδυασμό με τα μέσα και τους τρόπους διατήρησης της ζωής.

5. Ο άνθρωπος, τα φυτά και τα ζώα.

- Τα παιδιά συνειδητοποιούν τις αλληλεξαρτήσεις των εμβίων όντων στη φύση και εισαηθητοποιούνται απέναντι στους κινδύνους καταστροφής του περιβάλλοντος.

Η μερικότερη ενότητα Η4 της γενικής ενότητας Η του ίδιου Π.Δ. καταργείται.

(Π.Δ. 583/1982 - ΦΕΚ 107Α)

ΣΤ'
ΠΩΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΕΙ Ο ΑΝ-
ΘΡΩΠΟΣ ΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ
ΤΟΥ

1. Τι ανάγκες έχουν οι άνθρωποι

- Συνειδητοποίηση των βασικών κοινών αναγκών όλων των ανθρώπων, ως ατόμων και ως μελών της κοινότητας.
- Κατανόηση της προσφοράς της οικογένειας και της κοινοτικής ζωής στην ικανοποίηση των αναγκών μας.
- Ανάπτυξη πνεύματος συνεργασίας, κατανόησης

- Γιατί αυτά και όχι άλλα ζώα: Γεωφυσικές και καιρικές συνθήκες, τροφή, συνθήκες και ανάγκες στις διάφορες περιοχές, προσημοσιτικές αντιδράσεις (αποδημία, χειμερία νάρκη κλπ.). Πώς ζουν άλλοι.
- Τι κάνουν οι άνθρωποι για τα ζώα τους: ασχολίες, ειδικά προβλήματα της περιοχής, σπάνες, ασχολίες κτηνοτρόφων, ειδικά εκτροφεία, ειδικά προστατευτικά μέτρα.

- Πώς βοηθούν οι διάφορες υπηρεσίες.

- Ένας άνθρωπος γεννιέται και μεγαλώνει: Πώς έρχεται ένα παιδί στον κόσμο: η κύηση, η γέννηση, ο ρόλος των γονέων - η οικογένεια (παραστατικά): πώς αναπτύσσεται ένα παιδί: έννοια της ανάπτυξης (εισαγωγικά), φάσεις ανάπτυξης, υγεία και ανάπτυξη (στοιχεία).

- Το σώμα μας: Γενική (μορφολογική) εικόνα. Μέση του σώματος, όργανα του σώματος (κυρίως τα όργανα τροφής), οι αισθήσεις (εισαγωγικά).

- Υγιεινή του αίματος: εξωτερικοί κίνδυνοι - προστασία των οργάνων (κυρίως των αισθήσεων) υγιεινή της τροφής (μικρόβια - πέψη) - υγιεινές συνθήκες.

- Είμαστε όλοι μια αλυσίδα: η τροφική αλυσίδα (παραστατικά) σε στοιχειώδεις μορφές (έδαφος - φυτά, ζώα - άνθρωποι).

- Η φύση που κινδυνεύει: περιπτώσεις καταστροφής της ισορροπίας με οικεία παραδείγματα από τον τόπο των παιδιών.

- Οι ανάγκες του Παιδιού - διεύρυνση όσων διδάχτηκαν στην Α' τάξη.

- Ανάγκες της οικογένειας: στέγη, διατροφή, ρουχισμός, νοικοκυριό, ψυχαγωγία, ομόνοια, κ.τ.δ. Πώς εξασφαλίζει ό,τι χρειάζεται. Οικογένεια με ιδιαίτερες ανάγκες, σε μας και σε άλλους τόπους.

- Τι μας προσφέρει η Κοινότητά μας: ύδρευση, φωτι-

και αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων, ιδιαίτερα για τους αναξιοπαθούντες.

και αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων, ιδιαίτερα για τους αναξιοπαθούντες.

2. Από πού παίρνουμε ό,τι χρειαζόμαστε

- Οι στόχοι της ενότητας ΣΤ3 της Α' τάξης με έμφαση:
- στη διάκριση και κατανόηση των πηγών.
- Στην κατανόηση της ανάγκης για προστασία των πηγών.
- Στην κατανόηση βασικών όρων που συνδέονται με την παραγωγή, διάθεση και κατανάλωση των αγαθών.

- Διεύρυνση των μαθήσεων που περιλαμβάνονται στην ενότητα ΣΤ3 της Α' τάξης με ιδιαίτερη έμφαση:
- στην έννοια της παραγωγής και κατανάλωσης.
- Στο θέμα της εισαγωγής ή εξαγωγής προϊόντων (στον τόπο τους).
- Στη μεταφορά - εναποθήκευση - συσκευασία - διανομή αγαθών.

- Στην έννοια της εμπορικής δραστηριότητας (λαϊκή αγορά - παντοπωλεία, σούπερ μάρκετ κ.τ.ό.).
- Στην έννοια των μεταποιημένων και βιομηχανοποιημένων προϊόντων.
- Στην ανάγκη προστασίας των πηγών (π.χ. καταστροφή δασών, μόλυνση νερών κ.τ.ό.).

3. Πώς εξασφαλίζουμε ό,τι μας χρειάζεται

- Τα παιδιά μαθαίνουν τα σπουδαιότερα επαγγέλματα και κατανοούν τη διάκριση μεταξύ παραγωγής αγαθών και προσφοράς υπηρεσίας.
- Γνωρίζουν τα νομίσματα που κυκλοφορούν και ασκούνται σε συναλλαγές.
- Συνειδητοποιούν την ανάγκη κατανόησης της εργασίας και της συνεργασίας για την καλύτερη και ανετότερη απόδοση.
- Κατανοούν τις σχέσεις εργασίας και αμοιβής και αποκτούν σωστές στάσεις απέναντι στο μόχθο των άλλων και το έντιμο κέρδος.

- Με την εργασία εξασφαλίζουμε ό,τι μας χρειάζεται: επαγγέλματα γονέων - άλλα επαγγέλματα: αυτοί που παράγουν προϊόντα (γεωργικά, βιομηχανικά κ.ά.) και αυτοί που προσφέρουν υπηρεσίες (δάσκαλος - νοσοκόμος, εισπράκτορας κ.τ.ό.) κατανομή εργασίας, (π.χ. πώς δουλεύουν στο εργοστάσιο, στην Τράπεζα, πώς φτάνει στα χέρια μας ένα μπιφτεκι, πώς γίνεται ένα σπίτι κ.τ.ό.).
- Εργασία και αμοιβή: μισθός - έσοδα, αγορά αναγκών - έξοδα, έσοδα και έξοδα του σπιτιού: πώς κυκλοφορεί το χρήμα - ελληνικά-νομίσματα.
- Τα καλά της εργασίας. Ο μίσθος του Μίδα. Ο μίσθος του κρυμμένου θησαυρού.

Ζ' ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΜΗΧΑΝΕΣ

- 1. Πώς δουλεύουν οι άνθρωποι
- Όπως οι ενότητες Ζ1 και Ζ2 της Α' τάξης και κυρίως:
- γνώση των σύγχρονων οργάνων και μηχανών και εξοικείωση με τη λειτουργία τους.

- Δουλειές που γίνονται με όργανα του σώματος: χέρια, πόδια, ώμους, δόντια, μάτια, γλώσσα, μυαλό. Πώς εργάζονται τα ζώα.
- Δουλειές που γίνονται με εργαλεία και μηχανές:

πέτρες, ξύλα, σίδηρο, ψαλίδια, σφυριά, διάφορες μηχανές (παραστατικά), πώς μας βοηθούν τα ζώα.
 - Άλλοτε και τώρα: οι δουλειές των παλιότερων ανθρώπων' οι πρωτόγονοι και οι δουλειές τους.
 - Ωφέλειες από τη χρήση οργάνων και μηχανών: άνεση εργασίας, ταχύτητα παραγωγής, αποτελεσματικότητα (π.χ. το ψυγείο, ο γερανός κ.ά.)

- Πώς κινούνται οι μηχανές: ενέργεια με νερό, με άνεμο, με καύσιμα - άλλοτε και τώρα (επιοπτική γνώση).
 - Μηχανήματα για μεγάλα έργα: γερανοί, εκσκαφείς (μπουλντόζες) κ.τ.ό. (επιοπτική παρουσίαση).
 - Λειτουργία συσκευών και μηχανών στο σπίτι και στο σχολείο.
 - Κίνδυνοι από τις μηχανές (κυρίως του σπιτιού) και προφυλάξεις. Οι θύρνοι και η ρύπανση του περιβάλλοντος από τους θορύβους.

- Εργαστήρια και εργοστάσια της περιοχής (διεύρυνση και εμπέδυνση όσων έχουν διδαχτεί).
 - Προϊόντα που παίρνουμε έτοιμα - προϊόντα που χρειάζονται κατεργασία σε εργοστάσια (βιοτεχνίες) κτλ.
 - Πώς εργάζονται τα εργοστάσια: κατανομή εργασίας - εξειδίκευση - επιπτεία - ωράριο.
 - Κίνδυνοι μόλυνσης και μέτρα υγιεινής.
 - Ο άνθρωπος, το πιο τέλειο εργοστάσιο του κόσμου: οι αισθήσεις (κυρίως η όραση, η ακοή και οι κινήσεις των μελών) η θρέψη (στοιχεία περιγραφικά - παραστατικά) υγιεινές συνήθειες - προφυλάξεις.

- Πώς περνάει ο καιρός: η διαδοχή των ωρών σε μια μέρα με βάση συγκεκριμένες δραστηριότητες των παιδιών και των κατοίκων - τα ημερολόγια - η διαδοχή των ημερών - οι εποχές, οι μήνες, το έτος.
 - Πώς μετρούμε το χρόνο: ημερολόγιο - ημεροδελκτής, πρακτικές τεχνικές, το ρολόι (άσκηση).

- Κατανόηση του ρόλου τους στη θεαλίωση της ζωής του ανθρώπου σε συγκεκριμένες καταστάσεις - εξελικτική προσέγγιση.
 - Συνειδητοποίηση της ανθρώπινης υπεροχής και τελειότητας έναντι άλλων όντων.

- Εισαγωγή στην έννοια της ενέργειας (ερευνητικά).
 - Γνωριμία με πολυπλοκότερες μηχανές και συσκευές.
 - Εξοικείωση με τις καθημερινές χρήσεις κοινών μηχανών' γνώση των κινδύνων και των τρόπων αποφυγής ατυχημάτων.
 - Ευαισθητοποίηση απέναντι στις ενοχλητικές χρήσεις μηχανών.

- Οι στόχοι της ενότητας Ζ3 της Α' τάξης με ιδιαίτερη προσοχή.
 - Να καταλάβει το παιδί τη σημασία της κατανομής και εξειδίκευσης στην εργασία.
 - Ν' αρχίσει να συνειδητοποιεί τα όρια της ωφέλειας και της καταστροφής της ζωής από την κατάχρηση της ενέργειας και ν' αποκτήσει ανάλογες στάσεις.
 - Να καταλάβει πώς λειτουργούν τα όργανα του σώματός του και ν' αποκτήσουν υγιεινές συνήθειες.

- Κατανόηση της χρονικής διαδοχής με συγκεκριμένα παραδείγματα.
 - Γνώση και κατανόηση των βασικών χρονικών εννοιών.
 - Άσκηση σε υπολογισμούς με χρονικές μονάδες και σχετικές καταγραφές.

2. Πώς λειτουργούν οι μηχανές

3. Πώς λειτουργούν και τι παράγουν τα εργοστάσια

Η' Ο ΑΝΕΡΓΑΠΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΟΝΟΣ

1. Πώς περνούν τα χρόνια

- Προεγγύηση της έννοιας της χρονικής εξέλιξης.

- Πώς περιούν τα χρόνια: Πώς μεγαλώνουν οι άνθρωποι (γέννηση - παιδική ηλικία - ανδρική, γέρικτη).
- Πώς μεγαλώνουν τα φυτά και τα ζώα (κατ' αναλογία).

2. Πώς αλλάζει ο κόσμος

- Να μάθουν τα παιδιά να εξερευνούν και να ανακαλύπτουν ανθρώπινα δημιουργήματα του τόπου τους και να τα συσχετίζουν χρονικά και πολιτιστικά (στοιχειωδώς).

- Να εμπειρώσουν χρονικές έννοιες του παρελθόντος και του παρόντος με συγκεκριμένα γεγονότα.

- Να εισαχθούν στην έννοια της πολιτιστικής εξέλιξης με βάση στοιχεία του τόπου τους.

- Να συνδεθούν με την παράδοση του λαού μας και την ιστορία του.

- Τι άλλαξε γύρω μας: Η ιστορία ενός σπιτιού κτλ. *
- Παλιές και καινούριες ενδομιαίες παλιά και καινούρια σπίτια, ναοί, νερόμυλοι, ανεμόμυλοι - έργα παλιότερων εποχών σύγχρονα έργα, π.χ. λιμάνια, φραγμάτα κ.τ.δ.

- Τι διηγούνται οι παλιότεροι: μύθοι και θρύλοι και άλλες διηγήσεις σχετικές με τον εοικισμό και την ανάπτυξη της κοινότητας, την τύχη προσώπων και πραγμάτων της περιοχής, τους αγώνες επιδίωξης κ.τ.δ.

- Ήθη και έθιμα: τραγουδια που έλεγαν, παροιμίες και αινήματα: συνήθειες φαγητού, γάμου και άλλων μυστηρίων* δουλειές που έκαναν - σκευή κ.τ.δ.

3. Η ιστορία του χωριού (της πόλης) μας

- Τα παιδιά συγκεντρώνουν στοιχειώδεις πληροφορίες για την ιστορία της κοινότητάς τους και τη δράση των κατοίκων της περιοχής.

- Εισάγονται στην έννοια του ιστορικού χρόνου και της πολιτιστικής εξέλιξης, συνειδητοποιώντας ότι κάθε κοινότητα έχει τη δική της ιστορία.

- Κατανοούν και εκτιμούν ανάλογα τους αγώνες, τις θυσίες και την προσφορά ανθρώπων που έζησαν και ζουν στον τόπο αυτό.

- Αναπτύσσουν θετικές στάσεις για τη μελλοντική εξέλιξη και προκοπή της ιδιαίτερης πατρίδας τους.

* Βλέπε ενότητα Η2 της Α' τάξης.

4. Στα πολύ παλιά χρόνια

- Οι μαθητές θα συνειδητοποιούν τον αγώνα του ανθρώπου για επιβίωση και καλύτερευση της ζωής.

- Μαθαίνουν για τη ζωή και τις αντιλήψεις των προγόνων μας μέσα από μύθους ή μαρτυρίες

- Πώς ζούσαν οι πρώτοι άνθρωποι: προέκταση στο παρελθόν κατ' αναλογία με το περιεχόμενο της προηγούμενης ενότητας.
- Σκηνές από τη ζωή τους (παραστάσεις, διηγήσεις) κτλ.

της ζωής (εποπτικά).

- Μαθαίνουν για τις θρησκευτικές πράξεις του ανθρώπου (ιστορικά).

- *Μύθοι και ιστορίες που έπλασαν:* ο μύθος του Προμηθέα, της Δήμητρας, του Ίκαρου και Δαίδαλου, μερικά κατορθώματα του Ηρακλή - τονίζεται ο αγώνας για την επίδραση.

- *Οι θεοί που πίστευαν:* Ιστορίες και παραμύθια του Ολύμπου.

- *Τι πιστεύουμε εμείς:* Ιστορία της Παναγίας και του Χριστού (Γέννηση - Πάθη - Ανάσταση)* ευκαριακά.

* Δε ζητούμε να μας τα αποδώσουν σε συνεχή διήγηση τα παιδιά.

ΕΥΚΑΙΡΙΑΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ Α΄ ΚΑΙ Β΄ ΤΑΞΕΩΝ*

ΕΠΟΧΙΚΕΣ

ΣΤΟΧΟΙ ΜΕΡΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Α΄ ΕΠΟΧΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

1. Οι εποχές του έτους

- Τα παιδιά μαθαίνουν να παρατηρούν τα φαινόμενα της φύσης και να επισημαίνουν τις χαρακτηριστικές αλλαγές σε συνάρτηση με τη χρονική διαδοχή.
- Κατανοούν τις συνεξαρτήσεις φύσης και ανθρώπου, φύσης και λοιπής ζωής.
- Αποκτούν προσωπικά θιώματα και τα εκφράζουν ελεύθερα ή με συμμετοχή σε σχετικές δημιουργικές εκδηλώσεις.

- *Ο χρόνος που κυλάει:* το περιεχόμενο της ενότητας Η1 της Α΄ τάξης (συνοπτικά) και επέκταση στις περιοδικές αλλαγές και στη διαδοχή του χρόνου.
- *Η φύση που αλλάζει:* παρατήρηση των χαρακτηριστικών φαινομένων στη φύση - γενική εικόνα, ιδιαίτερα στοιχεία που συνδέονται με τη ζωή των φυτών και των ζώων (π.χ. πτώση φύλλων, αποδημία, πώς είναι ο ουρανός, ο λόφος, ο δρόμος, το λιμάνι κ.ά.).

- *Ο κόσμος που αλλάζει:* τι φορούν οι άνθρωποι, τι τρώνε, τι ετοιμασίες κάνουν, οι διτρίνες των κατστημάτων, τι κάνουν τα ζώα.

Συνήθειες και εκδηλώσεις.

- *Πώς βλέπουν τα παιδιά τις εποχές:* ανταλλαγή προσωπικών εμπειριών, οι γιορτές των παιδιών, πώς αλλάζει η ζωή τους (σχολείο - εκδρομές κτλ.). Σχετικές εκδηλώσεις δημιουργικές, π.χ. αναπαράσταση της άνοιξης κ.τ.ό.

*Στόχοι και περιεχόμενο είναι κοινά για τις Α΄ και Β΄ τάξεις. Η διαβάθμιση, όπου χρειάζεται, θα γίνεται στις δραστηριότητες και στην επεξεργασία των εννοιών.

2. Η ζωή και οι σχολίες

- Τα παιδιά μαθαίνουν να παρατηρούν τον κοινω-
- *Καλλιέργεια της γης* (αδρομερές): όργωμα, κλάδε-

νικό δίο και να αποκούν εποπτική γνώση των εργασιών των κατοίκων σε κάθε εποχή.
 - Κατανοούν και επισημαίνουν επιδράσεις των καιρικών μεταβολών στη ζωή των κατοίκων της κοινότητας σε συσχέτισμό με τις επιδράσεις στη ζωή των ζώων και των φυτών.
 - Δραστηριοποιούνται για προσωπική συμμετοχή στην ομαδική και κοινωνική ζωή.

μα, πότισμα κ.τ.ό. - περιποιήσεις των φυτών μας (της τάξης, του σχολείου, του σπιτιού).
 - Συγκριτική καρπών και σχετικές σχολίες: θερμιάς, τρύγος, μάζεμα ελιάς, συσκευασία, κατεργασία (π.χ. κρασί, λάδι κ.τ.ό.).
 - Άλλες σχολίες και ενδιαφέροντα: προετοιμασίες, μετακινήσεις - μετοικήσεις, γιορταστικές εκδηλώσεις και αναψυχή, ήθη και έθιμα, τραγούδια.
 - Σχολίες των παιδιών: παιχνίδια, συμμετοχή στις παραπάνω εργασίες, δικές τους εργασίες και δραστηριότητες.

1. Γεγονότα από τη ζωή του σχολείου

- Τα παιδιά αποκτούν στενότερο πνευματικό και ψυχικό δεσμό με το σχολείο και έφεση για μάθηση.
 - Δίνονται ευκαιρίες για αυτοέκφραση, και για συμμετοχή στην ομαδική ζωή και δράση και για σωστή ψυχαγωγία.
 - Καλλιεργούνται αισθήματα και διαθέσεις αλληλεγγύης, συνεργασίας και αγάπης μεταξύ μαθητών και δασκάλων και μαθητών.

- Ενδεικτικά θέματα *
 - Υποδοχή πρωτοετών μαθητών - τέλος σχολικής χρονιάς - άλλες τελετές με σχολικό περιεχόμενο.
 - Εκδρομές, περιπάτοι - επισκέψεις, λ.χ. επίσκεψη σε μια έκθεση, αεροδρόμιο, τσίρκο κτλ.
 - Εκδηλώσεις αλληλεγγύης: έρνος, επίσκεψη ασθενών συμμαθητών, εθελοντική εργασία κ.τ.ό.
 - Παρακολούθηση ειδικών μορφωτικών ή ψυχαγωγικών παραστάσεων' π.χ. προβολή ταινιών, επίδειξη μηχανημάτων κ.τ.ό.
 - Ενδιαφέρουσες ατομικές δραστηριότητες: εντυπώσεις από ένα ταξίδι, μια περιπέτεια, μια συλλογή κ.λπ.
 - Μέτρα προστασίας και προνοίας, εμβολιασμοί, απολυμνήσεις, διακοπή μαθημάτων κ.τ.ό.

* Σε κάθε σχολείο συμβαίνουν διαφορετικά γεγονότα. Αυτό θα το εκμεταλλευτούμε.

2. Γεγονότα από τη ζωή της κοινότητας

- Δίνονται ευκαιρίες στους μαθητές:
 - να προσεγγίσουν μερικά από τα προβλήματα της κοινότητας και να γνωρίσουν βασικές δραστηριότητες των κατοίκων για το κοινό καλό.
 - να κατανοήσουν ορισμένα μέτρα κοινοτικής και κρατικής μέριμνας.
 - να αναπτύξουν κοινωνικά ενδιαφέροντα και

- Ενδεικτικά θέματα:
 - Γιορτές και πανηγύρια - πολιτιστικές εκδηλώσεις (βλ. ενότητα: εορταστικές εκδηλώσεις).
 - Δυσάρεστα γεγονότα: πνιμοί, κατολισθήσεις, ρύπανση, κερανοπληξία κ.ά.
 - Εγκαινία κοινοφελών έργων και άλλες κοινοτικές δραστηριότητες: διδακτήρια, ο καινούριος ναός,

διαθέσεις συμμετοχής στην κοινή προσπάθεια.

υδραγωγείο, η παιδική χαρά, η ίδρυση κέντρου νεότητας κ.ά.

- Επισκέψεις σημαντικών προσώπων: ο νομάρχης, ο υπουργός, ο δεσπότης, ο αρχαιολόγος κτλ.
- Δωρεές ή παραχωρήσεις στην κοινότητα ή το σχολείο με ειδικές τελετές κ.ά.

3. Γεγονότα από τη ζωή του λαού μας

- Εξοικείωση με γεγονότα εθνικού ενδιαφέροντος.
- Μύηση σε θέματα πολιτικής αγωγής.
- Απόκτηση προοδευτικά κοινωνικής και εθνικής συνείδησης.

- Ενδεικτικά θέματα:
- Εορταστικές εκδηλώσεις (βλ. ενότητες Γ1,2,3,4) ευκαιριακού περιεχομένου.
- Επιστράτευση - πόλεμος - τοπικά επεισόδια.
- Εκλογές - δημοψηφίσματα.
- Ανακάλυψη πλουτοπαραγωγικών πηγών κτλ.
- Έρευνα - εκδηλώσεις αλληλεγγύης γενικότερου ενδιαφέροντος.
- Σεισμοί κ.τ.ό. (βλ. ενότητα Β5).

4. Γεγονότα από τη ζωή της ανθρωπότητας

- Εξοικείωση με τη διεθνή επικαιρότητα και τα προβλήματα της ανθρωπότητας.
- Ανάπτυξη πνεύματος συναδέλφωσης και κατανόησης των λαών.

- Ενδεικτικά θέματα:
- Έκτακτα φυσικά φαινόμενα (βλ. ενότητα Β5).
- Κατακτήσεις της επιστήμης: δορυφόροι, διαστημικά ταξίδια, άλλες τεχνολογικές επιτεύξεις, ανακαλύψεις στην ιατρική κ.ά.

5. Έκτακτα φυσικά φαινόμενα και γεγονότα

- Τα παιδιά:
- ασκούνται στην παρατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και εξοικειώνονται με τα φαινόμενα της φύσης (ενημερωτικά).
- Συνειδητοποιούν την εξάρτηση του ανθρώπου από τη φύση και τις συνέπειές της στη ζωή του.
- Κατανοούν τους κινδύνους από τη διατάραξη της ισορροπίας στη φύση, καθώς και από την ανθρωπινή επενέργεια πάνω σ' αυτή.

- Ενδεικτικά θέματα:
- Ουράνια και μετεωρολογικά φαινόμενα: εκλείψεις ηλίου ή σελήνης, ουράνιο τόξο κ.τ.ό.
- Γεωλογικές μεταβολές: σεισμοί, πλημμύρες, θύελλες, κατολισθήσεις...
- Οικολογικά και άλλα φαινόμενα και γεγονότα: ρύπανση ατμόσφαιρας, θάλασσας (ψόφια ψάρια κ.ά.), περιοχών σοβαρές ασθένειες κ.τ.ό.
- Σχετικοί μύθοι: ο Αίολος, οι κατακλισμοί, ο Φαέθων, ο Εγκέλαδος,...

Γ ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

- 1. Θρησκευτικές γιορτές και εκδηλώσεις
- Δημιουργία ατμόσφαιρας θρησκευτικής βίωσης και συνθηκών δημιουργικής συμμετοχής των μαθητών σε σχετικές εκδηλώσεις.
- Πρώτη γνωριμία με τα πρόσωπα και τα γεγονότα της θρησκείας μας.

- Πόλοι δραστηριοτήτων είναι οι καθιερωμένες για τα σχολεία θρησκευτικές γιορτές και αργίες, ιδιαίτερα:
- Χριστούγεννα και Πρωτοχρονιά.
- Των Τριών Ιεραρχών.

- Μύηση στις λατρευτικές πράξεις της εκκλησίας και τις συνήθειες του λαού μας.
 - Της Αποκριάς και της Καθαρής Δευτέρας.
 - Πασχάλινες γιορτές: Λαζάρου - Βατών, Μ. Εβδομάδα.
 - Γιορτές Αγίων.
-
- 2. Εθνικές γιορτές και εκδηλώσεις**
- Δημιουργία ατιμόσφαιρας εθνικού φρονιματισμού και συνθηκών δημοιοργικής συμμετοχής των μαθητών σε σχετικές εκδηλώσεις.
 - Πρώτη γνώριμία με τα πρόσωπα και τα γεγονότα της εθνικής μας ιστορίας.
 - Καλλιέργεια αγάπης και θαυμασμού για την εθνική μας κληρονομιά.
 - Πόλοι δραστηριοτήτων είναι οι καθιερωμένες από την πολιτεία εθνικές γιορτές.
 - 28η Οκτωβρίου 1940.
 - 25η Μαρτίου 1821.
 - Η γιορτή της Σημίας.
 - Η γιορτή του Πολυτεχνείου (σχολική γιορτή).
-
- 3. Τοπικές γιορτές και εκδηλώσεις (θρησκευτικές και εθνικές)**
- Επικέντρα δραστηριοτήτων είναι επέτειοι και εκδηλώσεις ιστορικού και θρησκευτικού περιεχομένου που γίνονται στην κοινότητα ή στην περιοχή του σχολείου.
 - Ενδεικτικά θέματα:
 - Ο πολιούχος της κοινότητας.
 - Τοπικά πανηγύρια.
 - Επέτειοι ιστορικών ή θρησκευτικών γεγονότων της περιοχής - μνήμη πεσόντων, αγίων, περιφορά εικόνων, μνήμη ηρώων κ.τ.δ.
 - Ανέγερση μνημείου, ναού κ.τ.δ.
-
- 4. Κοινωνικές, πολιτιστικές και άλλες (κοινές) εκδηλώσεις**
- Η δημιουργία συνθηκών προβληματισμού πάνω σε κοινά θέματα υγείας, ψυχολογίας, προόδου των ανθρώπων, αγάπης και κοινωνικής προσφοράς.
 - Ενημέρωση γύρω από βασικά προβλήματα τοπικού και γενικότερου ενδιαφέροντος και ανάπτυξη θετικών στάσεων.
 - Ενδεικτικά θέματα:
 - Η Ημέρα της Αποταμίευσης.
 - Η Παγκόσμια Ημέρα Υγείας.
 - Η Ημέρα του Πράσινου.
 - Η Ημέρα της Μητέρας και του Πατέρα.
 - Η Ημέρα του Παιδιού.
 - Η Εβδομάδα Προληψίως Ατυχημάτων.
 - Εκδηλώσεις με κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό επαγγελματικό χαρακτήρα: π.χ. γιορτή του σταφυλιού ή κρασιού, αναχώρηση σφουγγαράδων κ.ά.

[Π.Δ. 449/18-11-83 - ΦΕΚ 168 Α']

Αντικείμενο της Μελέτης του Περιβάλλοντος (Μ.τ.Π.) είναι η σπουδή και η κατανόηση του ανθρώπου, του κοινωνικού και βιοφυσικού του περιβάλλοντος και του πολιτισμού, στις μεταξύ τους αλληλεξαρτήσεις.

Για τις Α', Β', Γ' και Δ' τάξεις αποτελεί ενιαίο τομέα μάθησης, στον οποίο ενσωματώνονται μορφωτικά στοιχεία από την κοινωνική, τη θρησκευτική, την οικονομική, την πολιτιστική, την ιστορική και την εθνική ζωή, καθώς και από τον οργανικό και ανόργανο κόσμο, σε συνάρτηση με τις ανάγκες και τις επιδιώξεις του ανθρώπου.

Στον τομέα αυτόν εσωματώνονται ακόμα και οι δραστηριότητες των μαθητών που, ως διαδικασίες μάθησης, συντελούν στη δημιουργική προσέγγιση και αφομοίωση των μορφωτικών στοιχείων και στην πολύπλευρη και ισόρροπη ανάπτυξή τους.

Τα Θρησκευτικά και η Ιστορία των Γ' και Δ' τάξεων διατηρούν την αυτοτέλειά τους κατά το μέρος που το περιεχόμενό τους δεν εντάσσεται οργανικά στα πλαίσια της Μ.τ.Π. και διδάσκονται σε ξεχωριστές ώρες.

I. Σκοπός

Με τη μελέτη του περιβάλλοντος επιδιώκεται η δραστηριοποίηση των μαθητών κατά τρόπο που να διασφαλίζεται:

α) Η διαδικασία για την προοδευτική απόκτηση και αποσαφήνιση βασικών εμπειριών, γνώσεων και εννοιών καθώς και για την ανάπτυξη των απαραίτητων μηχανισμών που θα τους βοηθήσουν να γνωρίσουν, να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν, όσο γίνεται καλύτερα, τον κόσμο που τους περιβάλλει, φυσικό και ανθρώπινο, στις ποικίλες αλληλεξαρτήσεις και στη δυναμική του υφή.

β) Η απόκτηση των απαραίτητων διαθέσεων και στάσεων και η συνειδητοποίηση, αναγνώριση και οργάνωση αξιών που θα τους επιτρέψει: Να ενταχθούν ομαλά και εποικοδομητικά στο βιοφυσικό, το κοινωνικό και το πολιτικό περιβάλλον ως υπεύθυνοι πολίτες μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Να αναπτύξουν ιδιαίτερα μια διακριτική ευαισθησία απέναντι στην ανθρώπινη υπόσταση, καθώς και τη διάθεση να συμβάλλουν στην εξύψωση της ποιότητας της ζωής γενικότερα.

γ) Η εξοικείωση με έναν τρόπο εργασίας, που είναι συναφής με τη φύση του μαθήματος και η άσκηση αντίστοιχων δεξιοτήτων, απαραίτητων για τη σωστή και δημιουργική προσέγγιση και ερμηνεία πραγματικών δεδομένων και καταστάσεων όπως είναι κυρίως: η υποκίνηση και διατήρηση αδιάπτωτου του ενδιαφέροντος των μαθητών, για επαφή και γνωριμία με τον κόσμο που ζουν, η ανάπτυξη ερευνητικού πνεύματος και σταθερής έφεσης για τη διακρίβωση της αλήθειας και την προαγωγή των γνώσεων με μέσα,

τρόπους, τεχνικές και σύμβολα που προσδιορίζουν στη δομή του περιεχομένου του μαθήματος καθώς και ο εθισμός στην ομαδική και συλλογική εργασία και δράση για επίτευξη κοινών σκοπών.

II. Προϋποθέσεις

Προϋποθέσεις για την υλοποίηση των σκοπών του μαθήματος είναι:

Η πλατιά γνωριμία του παιδιού με την άμεση πραγματικότητα σε συνάρτηση με μια μεθοδικά οργανωμένη συνολική προσέγγιση πραγμάτων, φαινομένων και καταστάσεων, με τρόπο που να αποκαλύπτεται προοδευτικά η εσωτερική συνάφειά τους και η εξελικτική τους υφή.

Η αξιοποίηση των ατομικών ενδιαφερόντων των παιδιών, σε συνάρτηση με τις εμπειρίες και γνώσεις τους, ώστε να δημιουργηθεί κοινή βάση προβληματισμού και μάθησης για την επιδίωξη κοινών σκοπών. Αλλά ενώ η διδασκαλία θα έχει ως αφετηρία την άμεση πραγματικότητα και τις πνευματικές ανάγκες των μαθητών, προοδευτικά θα πραγματοποιείται αποδέσμευση από το αποκλειστικό άμεσο περιβάλλον του παιδιού και θα προωθείται υπέρβαση στον ευρύτερο χώρο και στην ιστορική διάσταση, ώστε να γίνονται οι αναγκαίες συγκριτικές αξιολογήσεις, όσο το επίπεδο της τάξης το επιτρέπει.

Η διασφάλιση καταστάσεων απορίας και κοινού προβληματισμού στα πλαίσια οργανωμένων ατομικών, ομαδικών και συλλογικών μορφών εργασίας και δράσης ώστε ο μαθητής να μετέχει σε όλα τα στάδια της διαδικασίας της μάθησης. Συναφής με το πνεύμα αυτό πρέπει να είναι και ο ρόλος του δασκάλου: Διεγείρει τον προβληματισμό, υποβοηθεί και καθοδηγεί τους μαθητές στο σχεδιασμό της μελέτης των προβλημάτων, συνεργάζεται και εξασφαλίζει τους όρους για την αποτελεσματική δραστηριοποίηση των παιδιών. Τελικά πρέπει να οδηγήσει το παιδί να μάθει «πώς να μαθαίνει».

Η ενεργητική συμμετοχή όλων των μαθητών στις εκδηλώσεις της κοινότητας και η ανάληψη υπεύθυνων ρόλων στην σχολική ζωή και δράση.

III. Πλαίσιο περιεχομένου

Βασικό πρόγραμμα

A'. Ο άνθρωπος και το κοινωνικό του περιβάλλον.

1. Η ζωή και η οργάνωση της ελληνικής κοινότητας
 - Ένα ελληνικό χωριό - μια ελληνική πόλη (διερεύνηση, ανεύρεση σχέσεων, συγκριτική εξέταση, ιστορική αναδρομή).
 - Η ζωή σε μια σύγχρονη πόλη (με βάση την πλησιέστερη πόλη της περιοχής, έξαρση ειδικών προβλημάτων και σχέσεων με την ύπαιθρο). Η ζωή στο σημερινό χωριό.
 - Άλλες πόλεις και χωριά (εδώ και αλλού - άλλοτε και τώρα).
 - Μια προκομμένη κοινότητα (διερεύνηση): οργάνωση χωριού και πόλης (πολιτική, κοινωνική κτλ. μέριμνα) οικολογικά προβλήματα, σε βιομηχανικές κυρίως πόλεις.

2. Συγκοινωνία - επικοινωνία - αναψυχή

- Τρόποι συγκοινωνίας (διεύρυνση): αστική συγκοινωνία· σύνδεση χωριών και πόλεων - σύνδεση χωριών - υπεραστική συγκοινωνία· ταξίδια σε άλλες χώρες ταξίδια στο διάστημα· προβλήματα συγκοινωνίας στην κοινότητα και στην περιοχή (διεύρυνση: πρόσωπα και υπηρεσίες, ειδικοί χώροι, εξυπηρέτηση, κυκλοφοριακή αγωγή, ειδικές συνθήκες κυκλοφορίας και μεταφορών).
- Τρόποι επικοινωνίας (διεύρυνση): Παλιά και σύγχρονα μέσα και τρόποι· το δίκτυο επικοινωνίας στην κοινότητα και στην περιοχή· πρόσωπα και υπηρεσίες (συστηματικότερα) σχετικά προβλήματα.
- Τουριστικά ταξίδια. Διακοπές. Κοινές γιορτές, τα πανηγύρια ήθη και έθιμα της περιοχής.

B. Ο άνθρωπος και το γεωφυσικό του περιβάλλον

1. Γνωριμία με το χώρο της κοινότητας - φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον (διερεύνηση και συστηματοποίηση). Η ιστορία της κοινότητας. Γνώση και συνεξέταση του χώρου της περιοχής.
Αναγωγή σε άλλους τόπους με χαρακτηριστικές ιδιομορφίες.
2. Προσανατολισμός στο χώρο. Γραφικό σχέδιο, ο χάρτης, η πυξίδα.
3. Ο καιρός, ο τόπος και ο χρόνος. Οι εποχές (συστηματοποίηση)· εποχιακές αλλαγές και συνακόλουθες αλλαγές στη φύση, στα φυτά, στη συμπεριφορά των ζώων, στις ενέργειες των ανθρώπων.
Η Γη μας κι εμείς - υδρόγειος σφαίρα, η Γη κινείται (εισαγωγικά). Το φως και το σκοτάδι. Πηγές φωτός. Μόνιμα στοιχεία των καιρικών συνθηκών στη στενή και ευρύτερη περιοχή (παρατηρήσεις, καταγραφές, μετρήσεις, βροχοπτώσεις, άνεμοι, ξηρασία κτλ.).
Ο κύκλος του νερού (βροχή, χιόνια, πάγοι, νέφη - βρασμός και εξάτμιση κτλ.).
Το νερό και οι άνεμοι ως πηγές ενέργειας και ζωής. Μερικά όργανα και τρόποι παρατηρήσεων και μετρήσεων (απλές συσκευές, απλά πειράματα).
4. Η ζωή των φυτών και των ζώων της περιοχής. Ο βιοφυσικός κόσμος της περιοχής (πλατύτερη γνώση και συστηματικότερη σπουδή) σε σχέση με τις τοπικές συνθήκες και τις ανάγκες των κατοίκων. Χαρακτηριστικοί βιότοποι της περιοχής. Ο βιοφυσικός κόσμος σε άλλους τόπους (ταξινομήσεις στοιχειώδεις και συγκρίσεις σε σχέση με τις συνθήκες του κάθε τόπου). Μορφή και όργανα φυτών και ζώων. Άνθρωπος, φυτά, και ζώα - μερικές συγκρίσεις μορφολογικές· ο άνθρωπος και οι ανάγκες του - ο άνθρωπος και τα εργαλεία. Τρόποι πολλαπλασιασμού. Πώς αναπτύσσονται τα φυτά και τα ζώα (παρατήρηση - έρευνα με ένα χαρακτηριστικό ζώο και φυτό του τόπου). Πώς επεμβαίνει ο άνθρωπος. Προστασία του βιοφυσικού κόσμου. Καθαριότητα, ασθένειες, υγιεινές συνθήκες.
5. Προσαρμογή του εδάφους και του τοπίου στις ανθρώπινες ανάγκες, έμφαση στα εξελικτικά στοιχεία: διαμόρφωση χώρων, αναδασώσεις, αρδευτικά έργα, νέοι οικισμοί κ.τ.ο. Η δύναμη της μηχανής: απλές

μηχανές, χρήση, κίνηση μηχανών. Οι μηχανές στο σπίτι μας (διεύρυνση). Πειράματα με μαγνήτες. Προστασία του τοπίου και εξανθρωπισμός του.

Γ'. Ο άνθρωπος ως παραγωγός και καταναλωτής

1. Οι ανάγκες της οικογένειας - οι ανάγκες του ανθρώπου (συστηματοποίηση όσων διδάχτηκαν στις Α' και Β' τάξεις) με αναφορά στην κοινότητα του παιδιού (έργα, ιδρύματα, κτλ.).
2. Οι ανάγκες της κοινότητας και η κρατική μέριμνα (όπως και στην προηγούμενη παράγραφο).
3. Ανάγκες και προβλήματα σύγχρονων πόλεων, με αναφορά στην πλησιέστερη πόλη της περιοχής - απλή συγκριτική διερεύνηση ειδικών προβλημάτων σε συσχέτισμό με το χωριό, την αγροτική ζωή και την τεχνολογική ανάπτυξη. Προστασία του ανθρώπου: κυκλοφορία, διαφήμιση, ψυχαγωγία και υγεία του παιδιού κ.τ.ο.
4. Σύγχρονοι τρόποι και μέσα για την παραγωγή, τη μεταφορά και την κατανάλωση αγαθών (συγκοινωνίες, επικοινωνίες, εργοστάσια και μεταποίηση προϊόντων, εξοπλισμός σπιτιών και κοινότητας, πλαστικές ύλες κ.ά. Αγαθά που παράγει η περιοχή μας - αγαθά που στέλνουμε σε άλλες περιοχές.
5. Η εργασία του ανθρώπου ως μέσο εξασφάλισης αγαθών και βελτίωσης της ζωής τους, είδη επαγγελμάτων, εργασία και αμοιβή, το χρήμα μέσο συναλλαγής, καταμερισμός εργασίας και εξειδίκευση (με αναφορά κυρίως στις συνθήκες εργασίας των εργοστασίων και τη χρήση των μηχανών - βλ. ΣΤ'-). Πρόληψη ατυχημάτων, πρόνοια κρατική.

Δ'. Ο άνθρωπος, ο χρόνος και η εξέλιξη

1. Εισαγωγή στην έννοια του χρόνου: διαδοχή, παρόν - παρελθόν - μέλλον και συναφείς έννοιες (π.χ.) παλιές και νέες γενιές, πρόγονοι, χιλιετηρίδα κ.τ.ο.
Η μέτρηση του χρόνου (συστηματικότερα).
2. Εισαγωγή στην πολιτιστική εξέλιξη: η γένεση του ανθρώπου, πρώτες ανάγκες και πρώτες προσπάθειες επιβίωσης (στέγη, τροφή, άμυνα...) Οι πρώτες εφευρέσεις και το πέρασμα στην κοινοτική ζωή (σκεύη και εργαλεία, μόνιμη στέγη, καλλιέργειες, εξημέρωση ζώων, κ.τ.ο. (παραστατικά).
3. Διερεύνηση ιστορικοκοινωνική στον αρχαιοελλαδικό χώρο: Έλληνες και Ελλάδα - Πολιτική οργάνωση (πόλεις - κράτος), παιδεία, τέχνη, εμπόριο. Αρχαία και σύγχρονα (Παραστατικά).
Η θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων και οι μύθοι τους (εισαγωγικά).

ΕΥΚΑΙΡΙΑΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν θέματα που δεν εντάσσονται φυσικά και οργανικά στο συστηματικά διαρθρωμένο πρόγραμμα της Μ.τ.Π., που αποτε-

λεί τον κοινό πυρήνα εργασίας για όλα τα σχολεία της χώρας ή που απαιτούν ειδικό χειρισμό.

Τα θέματα αυτά ταξινομούνται σε ξεχωριστές ενότητες, για να δοθεί στο δάσκαλο η ευχέρεια να τις εντάσσει στη σχολική εργασία του, ανάλογα με τη φύση τους και τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται σε κάθε σχολείο.

Τέτοιες ενότητες είναι:

1. *Οι εποχιακές*: Οι εποχές και οι ασχολίες των ανθρώπων.
2. *Επίκαιρες*: έκτακτα φυσικά γεγονότα από τη ζωή του σχολείου (εκδηλώσεις αλληλεγγύης κ.τ.ό.), της κοινότητας (λ.χ. εγκαίνια σχολείου, υδραγωγείου κτλ.) την εθνική ζωή και από τη διεθνή επικαιρότητα (π.χ. επιστημονικά επιτεύγματα με παγκόσμια σημασία, φυσικά φαινόμενα κ.ά.
3. *Ενότητες εορταστικών εκδηλώσεων*: θρησκευτικών, εθνικών, κοινωνικών πολιτιστικών.

Οι ενότητες αυτές, με τον έντονα βιωματικό τους τόνο και τον πλούτο του συναισθηματικού και λοιπού περιεχομένου, προσφέρουν ορισμένες αναντικατάστατες ευκαιρίες για πολύπλευρη και βαθιά καλλιέργεια του παιδιού από άποψη θρησκευτική, εθνική και κοινωνική (βίωση αξιών).

IV. Οργάνωση του περιεχομένου σε γενικές ενότητες

A. ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

- A'. Ο άνθρωπος ανάμεσα στους συνανθρώπους του.
- B'. Ο άνθρωπος και το γεωφυσικό περιβάλλον.
- Γ'. Πώς επικοινωνούν οι άνθρωποι μεταξύ τους.
- Δ'. Ο άνθρωπος και τα φυτά.
- Ε'. Ο άνθρωπος και τα ζώα.
- ΣΤ'. Πώς ικανοποιεί ο άνθρωπος τις ανάγκες του - Πηγές αγαθών.
- Ζ'. Ο άνθρωπος και οι μηχανές - εφαρμογές.
- Η'. Ο άνθρωπος, ο χρόνος και η εξέλιξη.

B'. ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

A'	Οι επιδιώξεις των A' και B' τάξεων με έμφαση:
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΤΟΥ	- στη συστηματικότερη διερεύνηση των ανθρώπινων σχέσεων και αλληλεξαρτήσεων μέσα στην κοινότητα - στην επισήμανση των διαφορών και μεταβολών που παρουσιάζουν οι κοινότητες στο χώρο και στο χρόνο - στην προώθηση αξιολογικών κριτηρίων συμμετοχής τους στην κοινωνική ζωή.

B'	Οι επιδιώξεις των A' και B' τάξεων σε συστηματικότερες διαδικασίες, ώστε οι μαθητές:
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΟ ΓΕΩΦΥΣΙΚΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	- να ολοκληρώσουν τη σπουδή του γεωγραφικού χώρου και των αντίστοιχων εννοιών - να μπορούν να παρατηρούν, να καταγράφουν τις παρατηρήσεις τους με κάποιο σύστημα, χρησιμοποιώντας και συμβολικές παραστάσεις και να ερμηνεύουν στοιχειώδεις συνεξαρτήσεις

- να ανασυνθέτουν τη σταδιακή δράση του ανθρώπου πάνω στο περιβάλλον από σχετικές μαρτυρίες
- να αξιολογούν τις επεμβάσεις αυτές.

<p style="text-align: center;">Γ'</p> <p>ΠΩΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΟΥΝ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ</p>	<p>Με βάση τις μαθήσεις στις προηγούμενες τάξεις οι μαθητές:</p> <ul style="list-style-type: none"> - συμπληρώνουν τις γνώσεις τους σχετικά με τα σύγχρονα μέσα συγκοινωνίας, πληροφόρησης και ψυχαγωγίας και μελετούν ειδικά προβλήματα της περιοχής' - αποτιμούν τα μέσα αυτά ως μεγάλες επινοήσεις της ανθρώπινης διάνοιας που πρέπει να χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για την ανύψωση της ποιότητας της ζωής...
---	---

<p style="text-align: center;">Δ' Ε'</p> <p>ΦΥΤΑ ΚΑΙ ΖΩΑ ΣΕ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΑΛΛΟΥΣ ΒΙΟΤΟΠΟΥΣ</p>	<p>Οι μαθητές:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ασκούν τις ικανότητές τους για συστηματικότερη παρατήρηση, συσχέτισμό, πειραματική δοκιμή και εφαρμογή' - διευρύνουν τη γνωστική τους υποδομή στη διερεύνηση των λειτουργιών φυτών και ζώων σε συνάρτηση με τη ζωή τους σε ορισμένο τόπο' ενδυναμώνουν το ενδιαφέρον και την έφεση για εξερεύνηση της φύσης και ανακάλυψη και για αρμονική συνύπαρξη.
---	---

<p style="text-align: center;">ΣΤ'</p> <p>ΠΩΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΕΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ - ΠΗΓΕΣ ΑΓΑΘΩΝ</p>	<p>Οι επιδιώξεις των Α' και Β' τάξεων, με έμφαση:</p> <ul style="list-style-type: none"> - στη συσχέτιση των αναγκών του ανθρώπου με τη σύγχρονη επιστημονική και τεχνολογική εξέλιξη' - στη μελέτη των τρόπων που οι κοινότητες καλύπτουν συλλογικές και ατομικές ανάγκες των κατοίκων' - στην αξιολόγηση των μέσων βελτίωσης της ζωής για όλους τους ανθρώπους και των συναφών οικολογικών προβλημάτων. <p>Μέσα από τις παραγωγικές διαδικασίες της κοινότητας οι μαθητές:</p> <ul style="list-style-type: none"> - αποκτούν σαφέστερη αντίληψη ορισμένων εξαρτήσεων της παραγωγής και κατανάλωσης από τις τοπικές συνθήκες και την πολιτιστική πρόοδο του ανθρώπου' - προσεγγίζουν βασικά προβλήματα που σχετίζονται με την ευθύνη του ανθρώπου για την προστασία των πηγών, καθώς και για τη δική του ποιότητα τροφής, εργασίας και υγείας.
--	--

<p style="text-align: center;">Ζ'</p> <p>Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΗΧΑΝΕΣ - ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ</p>	<p>Με βάση προηγούμενες μαθήσεις οι μαθητές:</p> <ul style="list-style-type: none"> - συστηματοποιούν τις τεχνολογικές τους γνώσεις και τις αντίστοιχες επιστημονικές έννοιες' - μαθαίνουν τη λειτουργία και τους τρόπους αποφυγής ατυχημάτων των κυριότερων οικιακών συσκευών' - ασκούνται στην κατασκευή απλών συσκευών και στη χρήση ανάλογων μέσων διδασκαλίας και μάθησης' - αποτιμούν σωστά το ρόλο των ανθρώπινων εφευρέσεων στον εξανθρωπισμό του ανθρώπου.
--	---

<p style="text-align: center;">Η'</p> <p>Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ, Ο ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ</p>	<p>Οι επιδιώξεις επεκτείνονται στις ικανότητες των μαθητών:</p> <ul style="list-style-type: none"> - να αποσαφηνίζουν χρονικά τα φαινόμενα και γεγονότα (αδρομερώς)' - να ερευνούν ιστορικές μαρτυρίες και άλλα κατάλοιπα και να ανασυνθέτουν το ιστορικό της κοινότητας' - να ανασυνθέτουν τη ζωή των προϊστορικών ανθρώπων και να σταθμίζουν ορισμένες οριακές εφευρέσεις.
---	---

ΕΥΚΑΙΡΙΑΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

Οι ευκαιριακές ενότητες παρέχουν στο δάσκαλο τη δυνατότητα να οργανώσει την εσωσχολική και την εξωσχολική ζωή με τρόπο που θα βοηθήσει τους μαθητές:

α. Στην περίπτωση των εποχικών ενοτήτων:

- να συλλάβουν με τρόπο αμεσότερο τις έννοιες της χρονικής διαδοχής και των περιοδικών αλλαγών
- να προσεγγίσουν το νόημα των αλλαγών αυτών μέσα από πραγματικές καταστάσεις της ζωής
- να ζήσουν τον αναγεννητικό παλμό της φύσης μέσα σε αυτή και μέσα από δημιουργικές τους εκδηλώσεις.

β. Στην περίπτωση των επίκαιρων ενοτήτων:

- να συνδέουν τη σχολική μάθηση με την πραγματική ζωή, την τοπική και την ευρύτερη
- να προβληματίζονται, συμμετέχοντας ενεργά, πάνω σε πραγματικά και τρέχοντα γεγονότα της κοινότητας
- να αποκτήσουν βαθύτερη αίσθηση της κοινωνικής τους υπόστασης και του κοινωνικού τους χρέους, ως μέλη όχι μόνον της τοπικής, αλλά και της εθνικής και της πανανθρώπινης κοινότητας.

γ. Στην περίπτωση των εορταστικών εκδηλώσεων:

- να γνωρίσουν τα πρόσωπα και τα γεγονότα που διαμόρφωσαν την εθνική μας κληρονομιά (ιστορική, θρησκευτική κτλ.)
- να φρονηματιστούν από τους αγώνες και τις θύσιες και να ενδυναμώσουν μέσα τους τη θέληση για συνέχιση της πολιτιστικής ανόδου.

V. ΑΝΑΛΥΣΗ ΓΕΝΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΘΕ ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Α'

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΤΟΥ

1. Γιατί ζούμε σε κοινότητες

Τα παιδιά συνειδητοποιούν, με τη βοήθεια συγκεκριμένων παραδειγμάτων, την αναγκαιότητα της συμβίωσης των ανθρώπων και αναγνωρίζουν τους λόγους που οδηγούν τους ανθρώπους να οργανώνονται σε κοινότητες.

- Γιατί ζούμε πολλοί μαζί:

Ποιες ανάγκες ικανοποιούμε, τι πετυχαίνουμε όλοι μαζί.

Διερεύνηση μορφών συμβίωσης, στις οποίες συμμετέχει και το ίδιο το παιδί και εύρεση αλληλεξαρτήσεων, λ.χ. στην οικογένεια, το παιχνίδι, το σχολείο, την κοινότητα (χωριό - πόλη).

- Τι μας προσφέρει η κοινότητα:

Ανάγκες που ικανοποιεί η κοινότητα (ασφάλεια, υδρευση, καθαριότητα, ηλεκτροδότηση, συγκοινωνία, εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη κτλ.). Άλλες αρχές και υπηρεσίες στην κοινότητα - Κρατικοί φορείς.

2. Πώς λειτουργεί μια κοινότητα (το χωριό ή η πόλη μας).

- Τα παιδιά: Διαπιστώνουν, ότι σε κάθε κοινότητα οι κάτοικοι χρειάζεται να παίρνουν κοινές αποφάσεις για θέματα που τους αφορούν, να τις σέβονται και να τις τηρούν.

- Γνωρίζουν τον τρόπο με τον οποίο ο δημόσιος συμμετέχει στη λήψη των αποφάσεων και κατανοούν τη σημασία των δημοκρατικών διαδικασιών για την εκλογή των δημοτικών αρχών και για την επίλυση των προβλημάτων της κοινότητας.

- Διαπιστώνουν ότι, όπως στην ομάδα, έτσι και στην κοινότητα ισχύουν κανόνες.

- Επισημαίνουν τις συνέπειες που έχει η παραβίαση των κανόνων και των νόμων και κατανοούν την αναγκαιότητά τους.

- Αποκτούν θετικές στάσεις για συνεργασία, ανο-

- Πώς είναι οργανωμένη μια κοινότητα:

Δημοτικό-κοινοτικό συμβούλιο, δήμαρχος - πρόεδρος, υπηρεσίες της κοινότητας. Ποιες αρμοδιότητες έχει το δημοτικό ή το κοινοτικό συμβούλιο. Άλλοι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης.

- Πώς συμμετέχει ο δημόσιος στη λήψη αποφάσεων: Λαϊκή συμμετοχή, εκλογεία, δημοτικές εκλογές, υποψήφιοι, δημοκρατικές διαδικασίες, ενημέρωση, παισιωφία, μειοψηφία.

Άλλοι τρόποι συμμετοχής του δημόσιου (σύλλογοι, συνεταιρισμοί κτλ.).

- Κανόνες και νόμοι στην κοινότητα:

Γιατί είναι ανάγκη να υπάρχουν κανόνες και νόμοι στην κοινότητα.

Ποιος τους θεσπίζει. Συνέπειες από την παραβίασή τους για το άτομο και το σύνολο (με βάση συγκεκρι-

μένα παραδείγματα και με αναφορά σε κανόνες που ισχύουν στην οικογένεια, το παιχνίδι, την εργασία κτλ.).

- Η *σήμερινή πόλη*: Γιατί συγκεντρώνονται οι άνθρωποι στις πόλεις.
Μεγάλες και μικρές πόλεις.
Τι δυνατότητες υπάρχουν στην πόλη για εργασία, εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη, ψυχαγωγία κτλ. Ποια προβλήματα αντιμετωπίζουν σήμερα οι άνθρωποι στην πόλη (έλλειψη χώρου, κατοικία, επικοινωνία, κυκλοφοριακό, μόλυνση του περιβάλλοντος κτλ.).

- Το *σήμερινό χωριό*: Πώς ζουν οι άνθρωποι σήμερα στο χωριό.
Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι των χωριών. Σύγκριση με τη ζωή στις πόλεις. Αλληλεξάρτηση πόλης και χωριού.

- Όροι για τη *θελίωση της ζωής στο χωριό, στην πόλη μας*.

Τι μπορεί να κάνει το σύνολο (η κοινότητα) και τι το άτομο. Συνεργασία όλων των φορέων.

- Ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν άλλες πόλεις και χωριά στη χώρα μας.

- Κοινές εκδηλώσεις και πολιτιστικές δραστηριότητες (ήθη, έθιμα, πανηγύρια, εκθέσεις, φυσικές ομορφίες, τουρισμός κ.τ.ο.).

- Από τα παλιά στα *σήμερα*:

Πώς ήταν το χωριό ή η πόλη μας στα παλιά χρόνια. Τι μεταβολές έγιναν και γιατί έγιναν, ποιες μας ωφέλησαν και ποιες όχι (δημογραφική εξέλιξη, ασχολίες των κατοίκων, έργα, εργασία, σκευή, αλλαγές στο περιβάλλον κ.τ.ο.). Τι προβλέπεται να γίνει (έργα, καλλιέργειες, θιομηχανίες κτλ.).

- Η *κληρονομιά των προγόνων μας* (μνημεία, έργα τέχνης, λαϊκή τέχνη, χοροί, τραγούδια, αξιοποίηση μνημείων, τουρισμός κτλ.).

χρή, αλληλεγγύη, συλλογική εργασία κτλ. Εθίζονται στην κοινωνική ζωή και δράση στα πλαίσια των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεών τους.

- Τα παιδιά συγκεντρώνουν και επεξεργάζονται πληροφορίες για τις συνθήκες ζωής και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι στην κοινότητα (την πόλη ή το χωριό τους).

- Συνειδητοποιούν, ότι τα περισσότερα από τα κοινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι της κοινότητας, μπορούν να λυθούν με κοινή και οργανωμένη προσπάθεια.

- Προσεγγίζουν ανάλογα προβλήματα που αντιμετωπίζουν άλλες πόλεις και χωριά και βρίσκουν τυχόν ομοιότητες και διαφορές.

- Αποκτούν θετικές στάσεις απέναντι στον τόπο τους και τους ανθρώπους του και έφεση για ενεργητική συμμετοχή.

- Οι μαθητές, με βάση συγκεκριμένα παραδείγματα από τη ζωή στην κοινότητα και τα έργα του ανθρώπου σε αυτή, εισάγονται στην έννοια της πολιτιστικής εξέλιξης.

- Επιστημαίνουν αλλαγές που έγιναν στην κοινότητα και βρίσκουν ποιες από αυτές ανύψωσαν και ποιες υποβάθμισαν την ποιότητα της ζωής των κατοίκων.

- Μαθαίνουν να εκτιμούν τις προσπάθειες και τα έργα των παλαιότερων και συνειδητοποιούν την ανάγκη για συνέχιση της προσφοράς.

3. Η *ζωή μας στην κοινότητα* (στο χωριό ή στην πόλη μας).

4. Η *κοινότητα (το χωριό ή η πόλη μας) σήμερα και άλλοτε*.

5. Άλλες κοινότητες στον κόσμο.

- Τα παιδιά προεκτείνουν τις γνώσεις τους στον τρόπο ζωής, και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι σε άλλες κοινότητες του κόσμου.
- Συνειδητοποιούν την κοινή τους φύση και αποκτούν αισθήματα κατανόησης, αλληλεγγύης και συναδέλφωσης για όλους τους ανθρώπους του κόσμου.

1. Πώς είναι ο τόπος που ζούμε

- Τα παιδιά εξοικειώνονται με τα βασικά γεωγραφικά στοιχεία της περιοχής τους και αποσαφηνίζουν βασικές γεωγραφικές έννοιες.
- Εισάγονται προσεδευτικά στην τεχνική της αναπάρστασης του χώρου και μαθαίνουν να διαβάζουν και να κατασκευάζουν απλούς χάρτες.
- Ακούονται στον προσανατολισμό με τη βοήθεια του χάρτη και της πυξίδας.

Β' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΓΕΩΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

- Γνωρίζουμε και αναπαρασταίνουμε τον τόπο μας: Μορφολογική εξέταση (βουνά, πεδιάδες, ποτάμια, λίμνες, θάλασσα, νησιά, ηφαίστεια κτλ.). Αναπαράσταση (απλά σχεδιαγράμματα γετονιάς, χωριού, πόλης, απεικονίσεις, τοπικός χάρτης). Προσανατολισμός οριζόντια και κάθετα (χάρτης).
- Γνωρίζουμε και αναπαρασταίνουμε την περιοχή μας: Μορφολογική εξέταση (βουνά, πεδιάδες, ποτάμια, κοιλάδες, λίμνες, θάλασσα, νησιά, οριζόντιος διαμελισμός, υπέδαφος, σχέσεις ανάμεσα στα γεωγραφικά στοιχεία, μεγάλα έργα ανθρώπου, πόλεις, χωριά, λιμάνια, δάση, υπέδαφος κτλ.). Χάρτης της περιοχής.

2. Ο κόσμος πέρα από τον τόπο μας.

- Αποκτούν στοιχειώδεις γνώσεις για το ηλιακό μας σύστημα και κατανοούν όσο είναι δυνατόν γιατί η ημέρα και η νύχτα εναλλάσσονται.
- Πέρα από τον τόπο μας: Η περιοχή μας είναι ένα κομμάτι της Ελλάδας. Αναζήτηση της περιοχής μας στο χάρτη της Ελλάδας και της Ελλάδας στην υδρόγειο, άλλες χώρες. Σχήμα και περιστροφική κίνηση της γης, ημέρα, νύχτα, υδρόγειος σφαίρα.
- Πέρα από τη γη: (ήλιος, φεγγάρι, αστέρια, δορυφόροι, διαστημότοια).

Τόπος είναι κυρίως ο χώρος της κοινότητας (χωριού ή πόλης) που μπορεί ο μαθητής να παρατηρήσει και να ερευνησει άμεσα. Η περιοχή δεν ταυτίζεται κατ' ανάγκη με διοικητική μονάδα (νομός) ή το γεωγραφικό διαμέρισμα. Περιοχή είναι ο ευρύτερος χώρος που είναι ορατός στο παιδί ή αν δεν είναι στο σύνολό του ορατός, έχει άμεση σχέση με τη ζωή του χωριού ή της πόλης (αλληλεξάρτηση). Για το παιδί της Αθήνας λ.χ. η περιοχή δεν είναι όλη ορατή, γιατί εκτός από το λεκανοπέδιο των Αθηνών περιλαμβάνει τα νησιά του Σαρωνικού, μέρος της Πελοποννήσου, της Βοιωτίας, τα Μεσόγεια και μέρος της Ευθείας. Το ίδιο ισχύει για το παιδί της Πάτρας, της Ηγουμενίτσας, του Βόλου, κάποιου χωριού που συνδέεται εμπορικά, εκπαιδευτικά κτλ. με την κοντινή πόλη

3. Τι καιρό κάνει στον τόπο μας.

- Τα παιδιά εισάγονται προσεχτικά στην έννοια του κλίματος, κάνοντας παρατηρήσεις και μετρήσεις σχετικά με τις καιρικές συνθήκες του τόπου τους.
- Μαθαίνουν να αναγνωρίζουν και να χρησιμοποιούν τα απλούστερα σύμβολα του μετεωρολογικού χάρτη και να καταγράφουν τα αποτελέσματα των παρατηρήσεων και των μετρήσεων σε απλές γραφικές παραστάσεις και πίνακες.
- Ερμηνεύουν με τη βοήθεια απλών παραδειγμάτων, εποχιακές αλλαγές που γίνονται στο φυσικό περιβάλλον και κατανοούν τη σημασία τους.

- *Μαθαίνουμε για τον καιρό:*
Παρατηρήσεις, μετρήσεις, καταγραφές (ο κύκλος του νερού, θερμοκρασία, βροχοπτώσεις, υγρασία, ηλιοφάνεια, άνεμοι κτλ.).

- *Καταγράφουμε αυτά που παρατηρούμε:*

Σύμβολα του μετεωρολογικού χάρτη (ηλιοφάνεια, βροχοπτώσεις, άνεμοι, χιόνι, παγετός, θερμοκρασία κτλ.). Απλοί πίνακες και γραφικές παραστάσεις για την καταγραφή των παρατηρήσεων και των μετρήσεων των παιδιών.

- *Η φύση στις τέσσερις εποχές:*

Αλλαγές στη φύση κατά τις τέσσερις εποχές του έτους. Παρατηρήσεις και εξερευνησεις. Γιατί γίνονται οι αλλαγές αυτές.

- *Τι καιρό έχουμε στον τόπο μας:*

Ορεινή, πεδινή, παραθαλάσσια, κλειστή περιοχή, νησι, θέση στην Ελλάδα (Βόρεια νότια κτλ.) άνεμοι κτλ. Πώς είναι ο καιρός στις τέσσερις εποχές του έτους.

4. Παρατηρήσεις και πειράματα.

- Τα παιδιά ασκούνται σε απλά πειράματα και δοκιμές και προσεγγίζουν έννοιες από τις φυσικές επιστήμες, που είναι απαραίτητες για την κατανόηση αλλαγών (φαινομένων) που γίνονται στο φυσικό περιβάλλον.
- Αναπτύσσουν έρεση και ενδιαφέρον για συζήτηση και έρευνα και καλλιεργούν τις απαραίτητες προς τούτο δεξιότητες.

- *Λίγα πειράματα και δοκιμές σχετικά με τις έννοιες θερμότητα, εξάτμιση, θραύση, ατμός, υγροποίηση, τήξη, πήξη, μέτρηση θερμοκρασίας (θερμόμετρο).*
Οι τρεις καταστάσεις των σωμάτων. Η δύναμη του ατμού, φως, σκιά.

5. Πώς ζούμε στον τόπο μας.

- Τα παιδιά συγκεντρώνουν και επεξεργάζονται πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο και τις συνθήκες ζωής των κατοίκων της περιοχής τους και κατανοούν πως το φυσικό περιβάλλον (κλίμα, μορφολογία του εδάφους, θέση, φυσικός πλούτος) επηρεάζει τη ζωή του ανθρώπου, και αντίθετα, πώς ο άνθρωπος επεμβαίνει και το αξιοποιεί θετικά ή αρνητικά για λογαριασμό του.
- Με βάση συγκεκριμένα παραδείγματα συνειδητοποιούν τους κινδύνους που συνεπάγεται η

- *Πώς το κλίμα και το φυσικό περιβάλλον επηρεάζει τη ζωή μας:*

Ασχολίες των κατοίκων, πλουτοπαραγωγικές πηγές, καλλιέργειες, ορυκτός πλούτος, συγκοινωνία, βιομηχανία, βιοτεχνία, τουρισμός, υγεία, αναψυχή κτλ. Προβλήματα.

- *Πώς επεμβαίνει ο άνθρωπος στο φυσικό περιβάλλον:*

Τεχνικά έργα, αξιοποίηση πηγών, αρνητική - θετική επέμβαση του ανθρώπου, καταστροφή του περιβάλ-

Γ
ΠΩΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΟΥΝ ΟΙ
ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΜΕΤΑΞΥ
ΤΟΥΣ

καταστροφή του περιβάλλοντος και προβληματίζονται για το τι μπορούμε να κάνουμε για να διατηρήσουμε και να χαιρόμαστε την ομορφιά της φύσης.

1. Πώς γίνονται οι συ-
γκοινωνίες.

- Τα παιδιά διεκδικούν τις γνώσεις τους για τα μέσα και τους τρόπους συγκοινωνίας και μεταφορές.
- Συνειδητοποιούν ότι το συγκοινωνιακό δίκτυο της περιοχής τους αποτελεί τμήμα ενός ευρύτερου δικτύου.
- Μαθαίνουν για τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να εξηγηρηθούν στις μετακινήσεις τους και πώς να προετοιμάζονται για ένα ταξίδι.
- Επισημαίνουν ειδικότερα προβλήματα συγκοινωνίας που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι της περιοχής τους, καθώς και την εξέλιξη άλλων με συγκεκριμένα μέτρα.
- Κατανοούν με αναφορές σε συγκεκριμένα παραδείγματα το ρόλο της συγκοινωνίας για τη βελτίωση των όρων της ζωής.

λοντος στην περιοχή μας και άλλου. Πώς θα προστατεύσουμε και θα αξιολογήσουμε το περιβάλλον, με αναφορά πάντα σε όσα γίνονται στην περιοχή τους.

- Πώς γίνεται η συγκοινωνία στην περιοχή μας:

- Αιτιακές, υπερσυστικές συγκοινωνίες, σιδηροδρομικές, αεροπορικές, ακτοπλοϊκές. Συνδραση με άλλες περιοχές. Σχεδιαγράμματα, χάρτης περιοχής - έργα (δρόμοι, λιμάνια κτλ.).
- Πώς ταξιδεύουμε:
- Εισιτήριο, κλείσιμο θέσης, δρομολόγιο, αναχώρηση, άφιξη, προσωπικό κτλ. Μεγάλα ταξίδια.
- Πώς γίνονται οι μεταφορές στην περιοχή μας:
- Μέσα μεταφοράς, μεταφορά προϊόντων. Συνδραση με άλλες περιοχές διαμετακομιστικό εμπόριο. Ταξίδια και μεταφορές σε άλλες εποχές και σε άλλους τόπους.

- Τι προβλήματα λύνουμε με τη συγκοινωνία και ποια προβλήματα αντιμετωπίζουμε στην περιοχή μας:

Μετακίνηση ασφαλής και γρήγορη, αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών διάθεση παραγωγής, εμπόριο, αξιοποίηση της περιοχής, τουρισμός, γνώριμα με άλλους ανθρώπους. Προβλήματα που φεύγονται στη διαμόρφωση του εδάφους, τον καιρό, στην έλλειψη έργων, κυκλοφοριακό, μόλυνση περιβάλλοντος.

2. Πώς θα κυκλοφορού-
με ακίνδυνα.

- Τα παιδιά βοηθούνται μέσα από συγκεκριμένες καταστάσεις να συνειδητοποιήσουν τους κινδύνους που διατρέχουν από την κυκλοφορία.
- Κατανοούν ότι και στην κυκλοφορία ισχύουν κανόνες και μαθαίνουν πώς να τους τηρούν με τη βοήθεια σημάτων, διαγραμμίσεων κτλ.
- Εξοικειώνονται με συγκεκριμένες καταστάσεις κυκλοφορίας και ασκούνται άμεσα ή με τη βοήθεια εποπτικού υλικού να τις αντιμετωπίζουν ακίνδυνα.
- Τα παιδιά αποσαφηνίζουν έννοιες σχετικές με

- Κινδύνοι από την κυκλοφορία:

- Εξαιτίας της συμπεριφοράς των πεζών και των οχημάτων. Επικίνδυνες καταστάσεις κυκλοφορίας. Ο δημόσιος δρόμος και η σημάση του. Ποδήλατα, στάθμευση οχημάτων, αγροτικά μηχανήματα κτλ.
- Πώς ρυθμίζεται η κυκλοφορία:
- Κανόνες κυκλοφορίας, τροχαία, σήματα τροχαίας, σήματα που δηλώνουν τις προθέσεις των οδηγών κτλ.
- Πώς επικοινωνούν οι άνθρωποι:
- Τρόποι και μέσα επικοινωνίας (ραδιοφωνο, τηλεόρα-

- τους τρόπους και τα μέσα επικοινωνίας και πληροφόρησης.
- Κατανοούν τη σημασία των μέσων επικοινωνίας και πληροφόρησης για την πρόοδο, τη μόρφωση και την ψυχχαγιά.
- Επιστημαίνουν με τη βοήθεια απλών παραδειγμάτων τη θετική και την αρνητική επίδραση των μαζικών μέσων ενημέρωσης στον τρόπο της ζωής μας και στη διαμόρφωση της γνώμης μας.

- ση, τύπος, θιβάλια κτλ.)
- Πώς επικοινωνούσαν οι παλιότεροι.
- Πώς μας εξυπηρετούν τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας:

Γρήγορη επικοινωνία, αντιμετώπιση αναγκών της ζωής, ενημέρωση, ψυχαγωγία, μόρφωση κτλ. Εξερρημίες θυθών, διαστημάτος.

- Πώς να γίνεται σωστή η πληροφόρηση και η ψυχαγωγία: Παρουσίαση και ανάλυση ενός παραδειγμάτος, λ.χ. τηλεόραση, θιβάλια, εφημερίδα κτλ.

1. Γνωριμία με τα φυτά.

Δ΄ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΦΥΤΑ

- Στην τάξη αυτή τα παιδιά ελζόνται στη συστηματικότερη παρατήρηση και έρευνα της φύσης. Διευρύνουν τις γνώσεις τους σχετικά με τα φυτά και αποσαφηνίζουν σχετικές έννοιες.
- Αναπτύσσουν έφεση και ενδιαφέρον για αναζήτηση, έρευνα και ανακάλυψη και καλλιεργούν συναφείς δεξιότητες.

- Φυτά από τους ελληνικούς θιάτους: Εξερρημηση του φυτικού κόσμου της περιοχής: Παρατήρηση, αναγνώριση φυτών, ταξινόμησης (δένδρα, θάμνοι, πόες, αειθαλή, φυλλοβόλα, μονοετή, πολυετή, σποροφόρα, καλλωπιστικά, δένδρα του δάσους, διάταξη φύλλων, χρώμα, ρίζες, οσμή, γεύση, αγκάθια κτλ.).
- Μέρη και όργανα των φυτών: Ρίζες, υπόγειο θλαστοί, κορμός, κλάδοι, μπουμπούκια, φύλλα, άνθη, καρποί. Συλλογές: ρίζες, φύλλα, άνθη, καρποί, σπόροι, υπόγειοι θλαστοί, κτλ.

2. Τι χρειάζονται τα φυτά για να ζήσουν και να μεγαλώσουν.

- Τα παιδιά μαθαίνουν από άμεση παρατήρηση και απλά πειράματα τους όρους που κάνουν δυνατή τη ζωή των φυτών.
- Διαπιστώνουν, με τη βοήθεια συγκεκριμένων παραδειγμάτων, ότι ένα φυτό μπορεί να ζήσει σε ένα ορισμένο περιβάλλον και προσεγγίζουν, όσο είναι δυνατόν την έννοια της προσαρμογής.
- Γνωρίζουν τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ζουν τα φυτά στην περιοχή τους και ερμηνεύουν τους λόγους για τους οποίους ορισμένα από αυτά ευδοκμοούν ιδιαίτερα, άλλα λιγα και άλλα καθόλου.

- Πώς αυξάνει ένα φυτό: Χώμα, νερό, αέρας, θερμότητα, φως (παρατηρήσεις, απλά πειράματα και σχετικές δραστηριότητες στην τάξη).
- Συμπεριφορά των φυτών σε σχέση με το φως και την υγρασία: Αύξηση, φύλλα και άνθη προς τον ήλιο, ρίζες προς το νερό, αναρρίχηση.
- Πώς προσαρμόζεται ένα φυτό στο περιβάλλον: Υγρασία, κλίμα, υψόμετρο, νερό (παρουσίαση συγκεκριμένων παραδειγμάτων από γνωστά φυτά).
- Πώς επιβιώνουν τα φυτά: Πέσιμο των φύλλων το φθινόπωρο (χειμερία ανάπαυλα), πέσιμο των φύλλων στο τέλος της άνοιξης (σπόρος - λήθαργος). Τα φυτά στις τέσσερις εποχές του έτους.

- Ποια φυτά ζουν στην περιοχή μας:
Γιατί κυριαρχούν ορισμένα σε σχέση με το υψόμετρο, το κλίμα και την υγρασία.
- Φυτά σε ξένους τόπους:
Ψυχρές χώρες, θερμές, έρημος κτλ. (απλή αναφορά).
- Από το σπόρο στον καρπό:
Σπόρος, καρπός, βλάστηση. Ο ρόλος των μερών και των οργάνων του φυτού στη θρέψη: ρίζες, βλαστός, φύλλα.
- Πώς γεννιέται ένα φυτό:
Όργανα αναπαραγωγής: άνθη, μεταφορά της γύρης με τα έντομα και τον άνεμο, επικονίαση, γονιμοποίηση, κληρονομικότητα, (παρουσίαση ενδεικτικών περιπτώσεων, πειράματα).
Τα ταξίδια των σπόρων.
Άλλοι τρόποι πολλαπλασιασμού των φυτών.
- Η σημασία των φυτών για τα ζώα:
Αλληλεξάρτηση φυτών και ζώων, οικολογική ισοροπία.
- Η σημασία των φυτών για τον άνθρωπο:
(Πηγή αγαθών, υγεία, ομορφιά, αναψυχή).
- Πώς τα φυτά επηρεάζουν τη ζωή στην περιοχή μας:
Φυσικό περιβάλλον, ασχολίες των κατοίκων της περιοχής σε σχέση με τις καλλιέργειες, οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.
- Καταστροφή του περιβάλλοντος:
Εκχερσώσεις, πυρκαγιές κτλ. συνέπειες για τα ζώα και τον άνθρωπο, διάβρωση του εδάφους. Το πρόβλημα των πυρκαγιών στη χώρα μας. Πώς θα προστατεύσουμε τα δάση μας.
- Ζώα από τους ελληνικούς biότοπους:
Εξερεύνηση του ζωικού κόσμου της περιοχής. Παρατηρήσεις, αναγνώριση ζώων, ταξινομήσεις (θηλαστικά, πτηνά, ψάρια, έντομα, ερπετά, αμφίβια, κατοικίδια, ζώα του δάσους της λίμνης κτλ.
- Τα παιδιά αναγνωρίζουν τα όργανα των φυτών και κατανοούν την έννοια του οργάνου σε σχέση με τις λειτουργίες της θρέψης και της αναπαραγωγής.
- Εισάγονται στην έννοια του βιολογικού κύκλου.
3. Πώς γεννιούνται και αναπτύσσονται τα φυτά.
4. Τα φυτά, τα ζώα και ο άνθρωπος.
- Τα παιδιά μαθαίνουν για το ρόλο των φυτών στο οικολογικό μας περιβάλλον και επισημαίνουν τη σημασία που έχουν για τη ζωή γενικά και ιδιαίτερα για τον άνθρωπο.
- Κατανοούν πως ο φυσικός κόσμος της περιοχής τους επηρεάζει τις ασχολίες των κατοίκων, τον τρόπο και την ποιότητα της ζωής τους.
- Επισημαίνουν τις αρνητικές συνέπειες που έχει η καταστροφή του φυτικού κόσμου για την οικολογική ισοροπία και τη ζωή του ανθρώπου.
- Αναπτύσσουν ενδιαφέρον και αγάπη για τη φύση, μαθαίνουν να τη χαίρονται και δραστηριοποιούνται στα πλαίσια των δυνατοτήτων τους για την προστασία της.
- Στην τάξη αυτή τα παιδιά εθίζονται στη συστηματικότερη παρατήρηση και έρευνα της φύσης.
- Διευρύνουν τις γνώσεις τους αναφορικά με τα ζώα και αποσαφηνίζουν σχετικές έννοιες.
- Αναπτύσσουν έμφυση και ενδιαφέρον για έρευνα

- και ανακάλυψη και καλλιεργούν συναφείς δεξιότητες.
- Μορφολογικά γνωρίσματα των ζώων: (άκρα, δέρμα, τρίχωμα, δόντια, νύχια κτλ.). Κίνηση των ζώων.
 - Κατάρτιση λευκωμάτων και συλλογών: Φωτογραφίες, εικόνες, όστρακα, κελύφη, έντομα κτλ.
-
2. Τι χρειάζονται τα ζώα για να ζήσουν και να μεγαλώσουν.
- Τα παιδιά διερευνούν τις βιολογικές ανάγκες των ζώων και μαθαίνουν τον τρόπο με τον οποίο τις ικανοποιούν.
 - Κατανοούν την αλληλεξάρτηση που υπάρχει ανάμεσα στα έμβια όντα που προσεγγίζουν τις έννοιες θύτοπος και οικοσύστημα.
 - Κατανοούν, με τη βοήθεια συγκεκριμένων παραδειγμάτων, την έννοια της προσαρμογής στα ζώα.
-
3. Πώς γεννιούνται και αναπτύσσονται τα ζώα.
- Τα παιδιά γνωρίζουν τους τρόπους αναπαραγωγής των ζώων και προσεγγίζουν βιολογικές έννοιες που αναφέρονται στις λειτουργίες της θρέψης, της ανάπτυξης, και της αναπαραγωγής.
 - Εισάγονται στην έννοια του βιολογικού κύκλου.
-
4. Τα ζώα, τα φυτά και ο άνθρωπος.
- Τα παιδιά μαθαίνουν για το ρόλο των ζώων στο οικολογικό μας περιβάλλον και επισημαίνουν τη σημασία που έχουν για τη ζωή γενικά και ιδιαίτερα τον άνθρωπο.
 - Κατανοούν πώς ο ζωικός κόσμος της περιοχής τους επηρεάζει τις ασχολίες των κατοίκων και τον τρόπο της ζωής τους.
 - Επισημαίνουν τις αρνητικές συνέπειες που έχει η καταστροφή του περιβάλλοντος για τα ζώα, χή μας:
-
- Μορφολογικά γνωρίσματα των ζώων: (άκρα, δέρμα, τρίχωμα, δόντια, νύχια κτλ.). Κίνηση των ζώων.
 - Κατάρτιση λευκωμάτων και συλλογών: Φωτογραφίες, εικόνες, όστρακα, κελύφη, έντομα κτλ.
 - Τι ανάγκες έχει ένα ζώο: Τροφή, νερό, ύπνος, αέρας, θερμότητα, στέγη. Πώς ικανοποιεί τις ανάγκες του ένα ζώο: Θύτοπος, οικοσύστημα, φυτοφάγα, σαρκοφάγα, παμφάγα ζώα, ανεύρεση τροφής, ολίσαιδα τροφών, κατασκευή, ικανότητες, συμπεριφορά, εχθρός, θήραμα, επιβίωση με το μέγεθος της αναπαραγωγής (αναφορά σε συγκεκριμένα παραδείγματα).
 - Πώς ένα ζώο προσαρμόζεται στο περιβάλλον: Τροφή, κρησφύγετο, χρώμα, ικανότητες, άμυνα, αποδημία, χειμερία νάρκη, (αναφορά σε συγκεκριμένα παραδείγματα).
 - Ποια ζώα ζουν στην περιοχή μας και γιατί.
 - Μύθοι και παραδόσεις για τα ζώα.
 - Ζώα σε ξένους τόπους (γενικά).
 - Τρόποι πολλαπλασιασμού: Ο ρόλος του θηλυκού και του αρσενικού, κύηση θηλαστικών, επώαση πτηνών και άλλων ζώων. Κληρονομικότητα.
 - Ο κύκλος της ζωής: Γέννηση - ανάπτυξη - αναπαραγωγή - θάνατος μεταμορφώσεις (χαρακτηριστικές περιπτώσεις λ.χ. βάτραχοι, ένα γνωστό έντομο).
 - Η σημασία των ζώων για τα φυτά: Ο ρόλος των ζώων, αλληλεξαρτήσεις ζώων και φυτών, οικολογική ισορροπία (σε συνάρτηση με την ενότητα Δ4).
 - Η σημασία των ζώων για τον άνθρωπο: (πηγή αγαθών, προσφορά εργασίας, ομορφιά, αναψυχή).
 - Πώς ο ζωικός κόσμος επηρεάζει τη ζωή στην περιοχή μας:

την οικολογική ισορροπία και τον άνθρωπο.
 - Αναπτύσσουν ενδιάφερον και αγάπη για τη φι τη, μαθαίνουν να τη χερίζονται και δραστηριοποιούνται στα πλαίσια των δυνατοτήτων τους για την προστασία της.

5. Ο άνθρωπος.

- Τα παιδιά γνωρίζουν την ανατομία του ανθρώπινου σώματος και κατανοούν τη λειτουργική σχέση, το ρόλο και τη σημασία των διάφορων οργάνων του με τις ανάγκες της ζωής.
- Αποσαφηνίζουν βασικές έννοιες που αναφέρονται στην υγιεινή διαβίωση και στην προστασία της υγείας και ελλίζονται σε ανάλογα σχήματα συμπεριφοράς.
- Συνειδητοποιούν τον κύκλο της ζωής του ανθρώπου και δικαιολογούν και αποδέχονται την ισοότητα των δύο φύλων.

Φυσικό περιβάλλον, σχολίες των κατοίκων, οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

- **Καταστροφή του περιβάλλοντος:**
 Καταστροφή βιοτόπων, εκχερώσεις, πυρκαγιές, φυτοφάρμακα, μόλυνση υδάτων κτλ. Συνέπειες για τα ζώα και τον άνθρωπο, προβλήματα, προστασία της πανίδας (σε συνάρτηση με την ενότητα Δ4).
- **Διακριτικά γνωρίσματα του ανθρώπου:**
 Μορφολογικά γνωρίσματα του ανθρώπου σε σχέση με τα θηλαστικά και τα ανθρωποειδή. Εξωτερικά όργανα του ανθρώπου και πώς τα χρησιμοποιεί.
- (Ιδιαίτερα το χέρι και η γλώσσα) αισθήσεις (γενικά).
 - **Η ανάπτυξη του ανθρώπου:** Έννοιες ανάπτυξης: ύψος, θάρος, ισχύς, προσαρμογή, Διατροφή και ανάπτυξη: ποικιλία τροφών, διαίτα στα διάφορα στάδια, υγιεινές τροφές.
 Η θρέψη: μίσηση - χώνευση - αφομοίωση - πεπτικό σύστημα (αδρομερές) και η υγιεινή του. Άλλες ανάγκες: ύπνος και η υγιεινή του, σωματική άσκηση - εισαγωγή στη λειτουργία της καρδιάς: προληπτική υγιεινή: καθαριότητα, εμβόλια, άλλες προφυλάξεις.
- **Ο κύκλος της ζωής του ανθρώπου:**
 Πώς δημιουργείται μια οικογένεια: σύζευξη - κύηση - γέννηση - ανάπτυξη και ωρίμανση - εργασία και δημιουργία, αναπαραγωγή - γήρας, γενεαλογικό δένδρο.
 Τα δύο φύλα: ομοιότητες - διαφορές, ισοότητα και αμοιβαιότητα.
- **Οι ανάγκες της οικογένειας:** κατοικία, νοικοκυριό, τροφή, ένδυση, υγειονομική περιθαλψη, εκπαίδευση, ψυχαγωγία κτλ. Ποιες από αυτές ικανοποιεί η κοινότητα και ποιες το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο (κράτος).
 Βασικές και μη βασικές ανάγκες.

ΣΤ'

ΠΩΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΕΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ

1. Οι ανάγκες του ανθρώπου (ατομικές και κοινωνικές).
 - Τα παιδιά διερευνούν τις ανάγκες που έχει ο άνθρωπος ως άτομο και ως μέλος της κοινωνίας και τους τρόπους με τους οποίους τις ικανοποιεί.
 - Συνειδητοποιούν ότι οι ανάγκες αυτές είναι κοινές για όλους τους ανθρώπους και δικαιολογούν τις βασικές και τις μη βασικές.

2. Ανάγκες του ανθρώπου και εργασία

- Τα παιδιά κατανοούν ότι τις ανάγκες του ο άνθρωπος τις ικανοποιεί με την εργασία και ότι η εργασία είναι δημιουργική προσπάθεια, μόχθος και κοινωνική ανάγκη.
- Εξοικειώνονται, όσο το δυνατό, με τους όρους, εργασίας, τα προβλήματα και τα δικαιώματα των εργαζομένων και εκτιμούν την προσφορά τους.

- Τα έρδα και οι πάροι μιας οικογένειας: Η οικονομία ως παραγωγός και ως καταναλωτής (αγροτική, αστική οικογένεια, εργασία γονέων, εργασία - μοιρή - χρήματα)
- Τα επαγγέλματα: Παραγωγή αγαθών, προσφορά υπηρεσιών, αλληλεξαρτήσεις, καταμερισμός εργασίας.
- Συνθήκες εργασίας στα διάφορα επαγγέλματα - προβλήματα: (αγρότης, εργάτης, υπάλληλος κτλ.)
- Τα δικαιώματα των εργαζομένων: Άμοιρη, ασφάλιση, περιβαλψη, άδεια, συνταξιοδότηση κτλ.
- Η εργασία παλιότερα: Δούλοι, συνθήκες εργασίας, ωρARIO εργασίας παιδιών κτλ.

3. Πηγές αγαθών.

- Τα παιδιά γνωρίζουν με τη βοήθεια συγκεκριμένων παραδειγμάτων από τη ζωή στην κοινότητα και την περιοχή τους, τις πηγές αγαθών και τους τρόπους εκμετάλλευσής τους.
- Αποσαφηνίζουν έννοιες σχετικές με την παραγωγή, τη μεταποίηση, τη μεταφορά και την κατανάλωση.
- Αναγνωρίζουν την ανάγκη της προστασίας και της ορθής εκμετάλλευσής των πηγών.
- Προβληματίζονται σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο σύγχρονος καταναλωτής και συνειδητοποιούν ότι οι ανάγκες μας υπόκεινται σε περιορισμούς.

- Αξιοποίηση της γης: Έδαφος (χλωρίδα), υπέδαφος, θαλάσσιος πλούτος, είδη αγαθών, τρόποι αξιοποίησης.
- Παραγωγή, μεταποίηση, μεταφορά, κατανάλωση, εισαγωγές, εξαγωγές.
- Από πού έρχονται τα προϊόντα στη λαϊκή αγορά: Καλλιέργειες στην περιοχή μας και αλλού.
- Εκμετάλλευση της πανίδας, όπως στην προηγούμενη παράγραφο με αναφορά στην κτηνοτροφία στην περιοχή μας κι αλλού.
- Βιομηχανικά προϊόντα: Εργοστάσια στην περιοχή μας κι αλλού. Τι παράγουν, ενέργεια που καταναλώνουν, εισαγωγές, εξαγωγές.

- Τουριστική αξιοποίηση της περιοχής: Τουριστική κίνηση, έργα, ωφέλειες, ψυχαγωγία, προβλήματα.
- Τι πρέπει να προσέχει ο καταναλωτής: Ποιότητα προϊόντων, τιμή, διαφήμιση, υπερκατανάλωση κτλ.

1. Εργασία και μηχανές

- Τα παιδιά γνωρίζουν τα διάφορα εργαλεία που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος στην εργασία του και κατανοούν τη σημασία τους στην απελευθέρωση της ανθρώπινης ενέργειας.
- Εξοικειώνονται με πρακτικές εφαρμογές βασικών επιστημονικών ανακαλύψεων στην καθημερινή τους ζωή.

- Τα εργαλεία: Μυϊκή ανθρώπινη ενέργεια και προέκτασή της μέσω διάφορων οργάνων (εξελκτικά). Τα πιο κοινά εργαλεία στην καθημερινή χρήση. Απλές μηχανές: Όπως και στα προηγούμενα. Η ανακάλυψη του τροχού, οι εφαρμογές του, μοχλοί.
- Σύνθετες μηχανές: Πολλαπλασιασμός της ενέργειας, Αντιπροσωπευτικά δείγματα. Ενέργεια για τη λειτουργία τους, Βιοτεχνικές εργασίες και επιχειρήσεις.

Ζ' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΗΧΑΝΕΣ

Ζ3

<p>2. Βιομηχανική παραγωγή</p>	<p>- Τα παιδιά αποκτούν, μέσα από συγκεκριμένες καταστάσεις, στοιχειώδεις γνώσεις σχετικά με τη λειτουργία των εργοστασίων, την παραγωγή αγαθών και ενέργειας, και τη χρήση του ανθρώπινου δυναμικού στις σύγχρονες βιομηχανικές μονάδες.</p>	<p>- <i>Τι είναι ένα εργοστάσιο:</i> Το εργοστάσιο της περιοχής. Είδη εργοστασίων. Μεταποίηση πρώτων υλών, μαζική παραγωγή. Παραγωγή ενέργειας (εισαγωγικά). - <i>Κατανάλωση ενέργειας:</i> - <i>Οι εργάτες:</i> Καταμερισμός, εργασίας, Εξειδικευμένοι εργάτες. Ανεπίκουτοι εργάτες. Συμμετοχή εργατών. Ασφάλιση ζωής.</p>
<p>3. Επιστημονικές εφαρμογές. (θα συνδυαστούν κατά περίπτωση με τα αντικείμενα μέρους των αντίστοιχων ενότητων, π.χ. πώς κινούνται οι μηχανές συνδυάζεται με την ενότητα Ζ1 - μηχανική ενέργεια -).</p>	<p>- Τα παιδιά εξοικειώνονται με βασικές έννοιες από τις φυσικές επιστήμες (π.χ. την κίνηση των σωμάτων ή το γήινο μαγνητισμό ή τις ιδιότητες των απλών μηχανών κτλ.) - Εμβαθύνεται στην παρατήρηση και ασκούνται στο σχεδιασμό και την εκτέλεση απλών πειραμάτων για την επιβεβαίωση ορισμένων δεδομένων και την απόδειξη υποθέσεων σχετικών με οικεία φυσικά φαινόμενα. - Αποκτούν βασικές πρακτικές γνώσεις από τις αντίστοιχες τεχνολογικές εφαρμογές στη ζωή και ανάλογες δεξιότητες για την αντιμετώπιση στοιχειωδών αναγκών τους. - Εκτιμούν ανάλογα τον αγώνα του ανθρώπου για την ανακάλυψη των μηχανών και την ειρηνική χρήση των ανακαλυφθέντων τους.</p>	<p>- <i>Πώς κινούνται τα σώματα:</i> Δύναμη, ώθηση - τριβή. Έλξη και πίεση των σωμάτων στη γη (βαρύτητα), έλκος, δύναμη ανύψωσης. Σχετικές εφαρμογές: ο μοχλός, ο τροχός, το κελί - μένο επίπεδο. Ο γερανός, οι τροχαλίες (πρακτικά). - <i>Πώς κινούνται οι μηχανές:</i> Ο άνεμος και το νερό. Ο ηλεκτρισμός: ως πηγή φωτός, θερμότητας, κίνησης. Ο ηλεκτρισμός στο σπίτι. - <i>Η θερμότητα:</i> Βρασμός, ατμός, υγροποίηση (παρατηρήσεις και πειράματα). Τήξη και πήξη (ομοίως). Οι τρεις καταστάσεις των σωμάτων. Μέτρηση θερμοκρασίας (θλίπε ενότητα Β3). - <i>Μαγνήτες:</i> Επανάληψη. Η πυξίδα. Γήινος μαγνητισμός. Ο κεραυνός. - <i>Καύση - καύσιμα:</i> Φωτιά και οξυγόνο. Αναπνοή - διοξείδιο του άνθρακα. Το κάρβουνο, το πετρέλαιο.</p>
<p>4. Κίνδυνοι από τη στροβίλη χρήση επιστημονικών - τεχνολογικών εφαρμογών και ποιότητα ζωής.</p>	<p>- Τα παιδιά συνειδητοποιούν, παράλληλα με τα αγαθά της προόδου, τους κινδύνους που απειλούν τη δική τους ζωή, καθώς και την ανθρωπότητα ολόκληρη, οι αλόγιστες εφαρμογές των ανθρώπινων ανακαλύψεων.</p>	<p>- <i>Ατυχήματα στην εργασία:</i> Στο εργοστάσιο, το εργοστάσιο, σε κάθε χώρο δουλειάς (σχολείο, δρόμο...) Ατυχήματα στο σπίτι: δηλητηριάσεις, ηλεκτροπληξία, κτλ. - <i>Καταστροφή του περιβάλλοντος:</i> Ήχοι, απόβλητα, καυσάβρια, εκσκαφές, εδαφών κτλ. Τι μπορεί να συμβεί σε έναν πόλεμο.</p>
<p>1. Είμερ και ο χρόνος</p>	<p>- Τα παιδιά εξοικειώνονται με βασικές χρονικές έννοιες και προσεγγίζουν την έννοια της χρονικής εξέλιξης. - Ασκούνται σε υπολογισμούς με χρονικές μονάδες.</p>	<p>- <i>Πώς περνάει ο χρόνος:</i> Η διαδοχή των ημερών, η διαδοχή των εποχών, η διαδοχή των γενεών (πρόγονοι, απόγονοι, οι γενιές των ανθρώπων (παιδιά, γονείς, παππούδες, οι πριν από αυτούς...) Οι έννοιες: παρελθόν, παρόν, μέλλον.</p>

H'

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ, Ο ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ

- Πώς οι άνθρωποι μετρούν το χρόνο: Υποδιαίρεσεις του ημερονυκτίου· οι υποδιαίρεσεις του έτους. Το ρολόι.

Παλιότερες πρακτικές: Οι έννοιες: δεκαετία, αιώνας, χιλιετηρίδα, προ Χριστού, μετά Χριστόν (π.Χ. - μ.Χ.)

- Οι μύθοι της γένεσης:

Οι ανάγκες των πρώτων ανθρώπων και πώς τις αντιμετώπιζαν: υποτυπώδης στέγη, λειψή τροφή, στοιχειώδη εργαλεία, κίνδυνοι, άμυνα, το κυνήγι.

- Οι μεγάλες κατακτήσεις της ζωής:

Η σταθερή στέγη, οι οικισμοί, η φωτιά, η καλλιέργεια της γης, η εξημέρωση ζώων, εργαλεία, σκευή από μέταλλα (παραστατικά).

- Πώς άλλαξαν τη ζωή τους οι άνθρωποι:

Τομείς ανάπτυξης, όπως διερευνούνται στην ενότητα Α4 και σε θέματα των ενότητων Β1 και ΣΤ2.

- Οι Έλληνες: Το όνομά τους (μύθοι). Πότε έζησαν (αρχαία εποχή). Ο μύθος του Έλληνα.

Πώς οργάνωσαν τη ζωή τους: πόλεις - κράτη, ταξίδια και εμπόριο, παιδεία και τέχνες, αθλητικοί αγώνες (παραστατικά). Τα αρχαία μνημεία.

- Μύθοι από τη ζωή των αρχαίων Ελλήνων: Οι θεοί του Ολύμπου. Γίγαντες και Τιτάνες. Ο Προμηθέας, Ημίθεοι και ήρωες. Ο Ηρακλής, ο Θησέας.

- Πώς μαθαίνουμε για τους προγόνους μας: Μνημεία, ανασκαφές, άλλες μαρτυρίες, κτλ. (παραστατικά)

- Μαθαίνουμε για την ιστορία του τόπου μας: Αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία, έργα τέχνης, ιστορίες, παραδόσεις, θρύλοι, ιστορικές τοποθεσίες, ιστορικά γεγονότα, ιστορικά πρόσωπα κτλ. (σε συσχέτισμό με την ενότητα Α4).

- Τα παιδιά μαθαίνουν για τη ζωή του προϊστορικού ανθρώπου και για ορισμένες οριακές ανακαλύψεις που αποτέλεσαν σταθμό στην εξέλιξη του.

- Κατανοούν ότι με το πέρασμα του χρόνου η ζωή και το περιβάλλον του ανθρώπου αλλάζουν και συνειδητοποιούν τον αγώνα του ανθρώπου για επιβίωση και καλύτερευση της ζωής.

- Μαθαίνουν, μέσα από συγκεκριμένες μαρτυρίες, για τη ζωή και το έργο των προγόνων τους.

- Εισάγονται στην έννοια του ιστορικού χρόνου και της πολιτιστικής εξέλιξης.

- Εξοικειώνονται, όσο είναι δυνατό, με τις μεθόδους της ιστορικής έρευνας και τις πηγές της ιστορίας.

- Τα παιδιά συγκεντρώνουν πληροφορίες για την ιστορία του τόπου τους.

- Κατανοούν και αποτιμούν τους αγώνες, τις θυσίες και την προσφορά των ανθρώπων που έζησαν σε αυτόν.

- Αναπτύσσουν θετικές στάσεις για μελλοντική εξέλιξη και την προκοπή της πατρίδας τους.

2.0 κόσμος συνεχώς εξελίσσεται.

3. Οι αρχαίοι πρόγονοί μας

4. Η ιστορία του τόπου μας

I. Αντικείμενο σπουδής

Αντικείμενο της Μελέτης του Περιβάλλοντος (Μ.τ.Π.) είναι η σπουδή και η κατανόηση του ανθρώπου, του κοινωνικού και βιοφυσικού του περιβάλλοντος και του πολιτισμού, στις μεταξύ τους αλληλεξαρτήσεις.

Για τις Α΄, Β΄, Γ΄ και Δ΄ τάξεις αποτελεί ενιαίο τομέα μάθησης, στον οποίο ενσωματώνονται μορφωτικά στοιχεία από την κοινωνική, τη θρησκευτική, την οικονομική, την πολιτιστική, την ιστορική και την εθνική ζωή, καθώς και από τον οργανικό και ανόργανο κόσμο, σε συνάρτηση με τις ανάγκες και τις επιδιώξεις του ανθρώπου.

Στον τομέα αυτόν ενσωματώνονται ακόμα και οι δραστηριότητες των μαθητών που, ως διαδικασίες μάθησης, συντελούν στη δημιουργική προσέγγιση και αφομοίωση των μορφωτικών στοιχείων και στην πολύπλευρη και ισόρροπη ανάπτυξή τους.

Τα Θρησκευτικά και η Ιστορία των Γ΄ και Δ΄ τάξεων διατηρούν την αυτοτέλειά τους, κατά το μέρος που το περιεχόμενό τους δεν εντάσσεται οργανικά στα πλαίσια της Μ.τ.Π., και διδάσκονται σε ξεχωριστές ώρες.

II. Σκοπός

Με τη Μελέτη του Περιβάλλοντος επιδιώκεται η δραστηριοποίηση των μαθητών κατά τρόπο που να διασφαλίζεται:

- α) Η διαδικασία για την προοδευτική απόκτηση και αποσαφήνιση βασικών εμπειριών, γνώσεων και εννοιών, καθώς και για την ανάπτυξη των απαραίτητων μηχανισμών που θα τους βοηθήσουν να γνωρίσουν, να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν, όσο γίνεται καλύτερα, τον κόσμο που τους περιβάλλει, φυσικό και ανθρώπινο, στις ποικίλες αλληλεξαρτήσεις και στη δυναμική του υφή.
- β) Η απόκτηση των απαραίτητων διαθέσεων και στάσεων και η συνειδητοποίηση, αναγνώριση και οργάνωση αξιών που θα τους επιτρέψει: να ενταχθούν ομαλά και εποικοδομητικά στο βιοφυσικό, το κοινωνικό και το πολιτιστικό περιβάλλον ως υπεύθυνοι πολίτες μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Να αναπτύξουν ιδιαίτερα μια διακριτική ευαισθησία απέναντι στην ανθρώπινη υπόσταση, καθώς και τη διάθεση να συμβάλουν στην εξύψωση της ποιότητας της ζωής γενικότερα.
- γ) Η εξοικείωση με έναν τρόπο εργασίας, που είναι συναφής με τη φύση του μαθήματος, και η άσκηση αντίστοιχων δεξιοτήτων, απαραίτητων για τη σωστή και δημιουργική προσέγγιση και ερμηνεία πραγματικών δεδομένων και καταστάσεων, όπως είναι κυρίως η υποκίνηση και διατήρηση αδιάπτωτου του ενδιαφέροντος των μαθητών, για επαφή και γνωριμία με τον κόσμο που ζουν, η ανάπτυξη ερευνητικού πνεύματος και σταθερής έφεσης για τη διακρίβωση της αλήθειας και την προαγωγή των γνώσεων

με μέσα, τρόπους, τεχνικές και σύμβολα που προσιδιάζουν στη δομή του περιεχομένου του μαθήματος, καθώς και ο-εθισμός στην ομαδική και συλλογική εργασία και δράση για επίτευξη κοινών σκοπών.

III. Προϋποθέσεις

Προϋποθέσεις για την υλοποίηση των σκοπών του μαθήματος είναι:

Η πλατιά γνωριμία του παιδιού με την άμεση πραγματικότητα, σε συνάρτηση με μια μεθοδικά οργανωμένη συνολική προσέγγιση πραγμάτων, φαινομένων, και καταστάσεων, με τρόπο που να αποκαλύπτεται προοδευτικά η εσωτερική συνάφειά τους και η εξελικτική τους υφή.

Η αξιοποίηση των ατομικών ενδιαφερόντων των παιδιών, σε συνάρτηση με τις εμπειρίες και γνώσεις τους, ώστε να δημιουργηθεί κοινή βάση προβληματισμού και μάθησης για την επιδίωξη κοινών σκοπών. Αλλά ενώ η διδασκαλία θα έχει ως αφετηρία την άμεση πραγματικότητα και τις πνευματικές ανάγκες των μαθητών, προοδευτικά θα πραγματοποιείται αποδέσμευση από το αποκλειστικά άμεσο περιβάλλον του παιδιού και θα προωθείται υπέρβαση στον ευρύτερο χώρο και στην ιστορική διάσταση, ώστε να γίνονται οι αναγκαίες συγκριτικές αξιολογήσεις, όσο το επίπεδο της τάξης το επιτρέπει.

Η διασφάλιση καταστάσεων απορίας από κοινού προβληματισμού στα πλαίσια οργανωμένων ατομικών, ομαδικών και συλλογικών μορφών εργασίας και δράσης, ώστε ο μαθητής να μετέχει σε όλα τα στάδια της διαδικασίας της μάθησης.

Συναφής με το πνεύμα αυτό πρέπει να είναι και ο ρόλος του δασκάλου: διεγείρει τον προβληματισμό, υποβοηθεί και καθοδηγεί τους μαθητές στο σχεδιασμό της μελέτης των προβλημάτων, συνεργάζεται και εξασφαλίζει τους όρους για την αποτελεσματική δραστηριοποίηση των παιδιών. Τελικά πρέπει να οδηγήσει το παιδί να μάθει «πώς να μαθαίνει».

Η ενεργητική συμμετοχή όλων των μαθητών στις εκδηλώσεις της κοινότητας και η ανάληψη υπεύθυνων ρόλων στη σχολική ζωή και δράση.

IV. Πλαίσιο περιεχομένου

Βασικό πρόγραμμα

Α' Ο άνθρωπος και το κοινωνικό του περιβάλλον. (Η ζωή του λαού μας).

- Οργάνωση της ζωής (πολιτική, κοινωνική, οικονομική, εκκλησιαστική κτλ.) στις ελληνικές κοινότητες: ορεινοί, πεδινοί, παραθαλάσσιοι, νησιώτικοι οικισμοί - μεγάλες πόλεις - βιομηχανικές πόλεις· πώς ζούσαν άλλοτε οι άνθρωποι - πώς ζουν αλλού σήμερα.
- Το συγκοινωνιακό και επικοινωνιακό δίκτυο της χώρας: συγκοινωνιακοί κόμποι· λιμάνια, κέντρα μεταφοράς, επικοινωνία με απομακρυσμένες περιοχές· ειδικά προβλήματα κατά περιοχές - η νησιώτικη Ελλάδα.
- Οργάνωση της ελληνικής κοινωνίας σε κράτος: η διοίκηση, κυβέρνηση, νόμοι, θεσμοί - κοινωνικά μέτρα (πρώτη προσπέλαση).

- Πληροφόρηση και ψυχαγωγία (διεύρυνση): συστηματικότερη σπουδή των τρόπων και μέσων το βιβλίο, διαστημική επικοινωνία τουρισμός τόποι παραθερισμού - ιαματικές πηγές - κέντρα διασκέδασης πολιτιστικές και άλλες εκδηλώσεις (τόποι προσκυνήματος, φέστιβαλ κ.ά.), ήθη και έθιμα κοινά (στην περιοχή του μαθητή και στην Ελλάδα).

Β' Ο άνθρωπος και το γεωφυσικό του περιβάλλον

1. Γνωριμία με τον ελλαδικό χώρο. Η Ελλάδα παλιότερα και σήμερα. Οι Έλληνες και οι όμοροι λαοί. Η λεκάνη της Μεσογείου. Χαρτογραφήσεις, χρήση υδρογείου σφαίρας.
2. Οι καιρικές συνθήκες στην Ελλάδα. Η έννοια του κλίματος. Οι κινήσεις της Γης και οι συνέπειές της με απλά παραδείγματα: ημερονύκτιο, ο χρόνος, οι εποχές. Ο Ήλιος πηγή ζωής και θερμότητας - άλλες πηγές θερμότητας (απλές αναφορές). Ήλιος και φως (εισαγωγικά). Σχετικά όργανα (ανεμοδείκτης, βαρόμετρο, πυξίδα κ.τ.ό.) και στατιστικές παραστάσεις.
3. Το έδαφος και το υπέδαφος. Το εσωτερικό της γης. Καλλιέργεια και εκμετάλλευση (χαρακτηριστικές και απλές περιπτώσεις). Οικολογικά προβλήματα: εξάντληση πηγών, υποβάθμιση, κατάχρηση και σωστή χρήση.
4. Ανθρώπινες επεμβάσεις: Μεγάλα έργα που εξυπηρέτησαν ή εξυπηρετούν τις ανάγκες του ελληνικού λαού (διώρυγες, αποξηράνσεις ελών και λιμνών, συγκοινωνιακοί κόμβοι κτλ.). Τεχνικά έργα και μηχανές - κίνηση και ενέργεια (χαρακτηριστικά παραδείγματα). Οι μηχανές: είδη, χρήση, εργασία και παραγωγικότητα. Πηγές ενέργειας στην Ελλάδα και αλλού. Γεωργική και ναυτική Ελλάδα. Σχετικά οικολογικά προβλήματα: καταστροφή τοπίου, δασών κτλ., μόλυνση και ρύπανση - προφυλάξεις.
5. Βασικοί βιότοποι στον ελλαδικό χώρο - βασικές αλληλεξαρτήσεις. Όργανα και λειτουργίες φυτών και ζώων σε σχέση με το περιβάλλον και τις ανάγκες τους (χαρακτηριστικές - παραδειγματικές διερευνήσεις) Προσαρμογή: οργανωμένη και μη επέμβαση του ανθρώπου: εκτροφεία, αναδασώσεις, εξευγενισμός, ποικιλίες καλλιεργειών, τεχνητή γονιμοποίηση (λ.χ. ορνιθοτροφεία), ειδικές τροφές, φυτοφάρμακα κ.ά. Κίνδυνοι από καταχρήσεις για τα φυτά, τα ζώα και τον άνθρωπο. Υγιεινές συνήθειες.
6. Βασικές ανάγκες και λειτουργίες του ανθρώπου: διεύρυνση των προηγούμενων όργανα του ανθρώπου (πώς βλέπουμε - εισαγωγή στη διάδοση του φωτός, πώς ακούμε - εισαγωγή στη μετάδοση του ήχου, πώς μιλούμε). Υγιεινή του σώματος.

Γ' Ο άνθρωπος ως παραγωγός και καταναλωτής

1. Πηγές παραγωγής και μονάδες εκμετάλλευσης προϊόντων.
α) στην περιοχή της κοινότητας ή στην ευρύτερη περιφέρεια, β) στον

ελλαδικό χώρο: εστίες παραγωγής πετρελαίου, ορυκτών κ.τ.ό., βιομηχανικά κέντρα, γεωργικοί πειραματικοί σταθμοί, συνεταιρισμοί κτλ. (απλές διερευνήσεις).

2. Αγαθά που εισάγονται από άλλες χώρες· αγαθά που εξάγονται από άλλες χώρες.

Τα εθνικά μας προϊόντα (απλές διερευνήσεις).

3. Διακίνηση αγαθών: εμπόριο και συγκοινωνία με τις λοιπές περιοχές της χώρας· εμπόριο και συγκοινωνία με τις ξένες χώρες. Η ναυτική Ελλάδα.

4. Η εργασία του ανθρώπου ως μέσο παραγωγής αγαθών και βελτίωσης της ζωής του: είδη και αξία επαγγελμάτων (συστηματικότερα), τα επαγγέλματα στην Ελλάδα σε συσχετισμό με τη φύση της παραγωγής και τις τεχνολογικές εξελίξεις, καταμερισμός και ειδίκευση, πρόληψη ατυχημάτων, υγιεινές συνθήκες εργασίας, κρατικοί φορείς εργασίας και πρόνοιας (δημόσιες υπηρεσίες, κοινοτικοί υπάλληλοι, ταμεία συντάξεων και υγείας κ.τ.ό.) σε απλά παραδείγματα.

Δ. Ο άνθρωπος, ο χρόνος και η εξέλιξη

1. Εισαγωγή στην πολιτισμική εξέλιξη: διαδοχή - εξέλιξη - μονιμότητα στην ιστορία, με βάση συγκεκριμένα παραδείγματα από τη ζωή και την ιστορία της περιοχής του μαθητή.

Υπολογισμός και γραφή του ιστορικού χρόνου. Ιστορία - Προϊστορία.

2. Σημαντικές εφευρέσεις του ανθρώπου. Σημαντικές επινοήσεις και κατακτήσεις του ελληνικού λαού: π.χ. η ελληνική γραφή, η τέχνη, η δημοκρατική οργάνωση των πόλεων, τα γραπτά μνημεία. Λαϊκή τέχνη.

3. Μαρτυρίες από την ιστορία: σπουδή της περιοχής, σημασία ευρημάτων, ερμηνεία (εισαγωγή στην ιστορική έρευνα).

4. Σύγχρονη Ελλάδα: πολιτιστικά επιτεύγματα.

Ευκαιριακές ενότητες

Η διδασκαλία επικαιρικών θεμάτων θα περιοριστεί στην τάξη αυτή σημαντικά. Συγκεκριμένα, εκτός από τις καθιερωμένες εθνικές και θρησκευτικές γιορτές (28 Οκτωβρίου, 25 Μαρτίου, η επέτειος του Πολυτεχνείου, των τριών Ιεραρχών, του Πολιούχου της κοινότητας), η τάξη θα ασχοληθεί μόνο με εξαιρετικής σημασίας έκτακτα γεγονότα, καθοριστικά για τη ζωή της περιοχής ή της Ελλάδας ή της ανθρωπότητας.

Οι εθνικές και θρησκευτικές γιορτές θα ενταχθούν στις συλλογικές προγραμματισμένες εκδηλώσεις του σχολείου. Και ο χρόνος έχει αφαιρεθεί από το σύνολο των διδακτικών ωρών που διατίθενται για το μάθημα αυτό ολόκληρο το διδακτικό έτος.

Για τα έκτακτα θέματα δεν υπολογίζουμε να χρειαστούν πάνω από 3-4 διδακτικές ώρες.

V. Οργάνωση περιεχομένου σε γενικές ενότητες

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΓΕΝΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

Α'
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ
ΣΤΟΥΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΤΟΥ
(Η ζωή του λαού μας)

Με επίκεντρο τη ζωή του ελληνικού λαού προσφέρονται στους μαθητές ευκαιρίες και δυνατότητες:

- Να συστηματοποιήσουν τις γνώσεις προηγούμενων τάξεων αναφορικά με την οργάνωση της κοινοτικής ζωής· να διερευνήσουν τις ανθρώπινες σχέσεις και την ανθρώπινη συμπεριφορά σε ευρύτερα κοινωνικά σύνολα (τοπική αυτοδιοίκηση, κράτος) να εισαχθούν στην έννοια της κρατικής οργάνωσης και στις διαδικασίες της δημοκρατικής ζωής.

- Να γνωρίσουν βασικά στοιχεία της εθνικής μας ταυτότητας και να αντιληφθούν την αδιάσπαστη ιστορική και πολιτιστική συνέχεια του λαού μας.

Β'
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΟ ΓΕΩΦΥΣΙ-
ΚΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
(Ο ελλαδικός και ο γειτονικός
γεωφυσικός χώρος).

Με βάση τις σχετικές γνώσεις των προηγούμενων τάξεων οι μαθητές:

- Αποσαφηνίζουν βασικές έννοιες από το γεωφυσικό περιβάλλον της περιοχής τους και κοινωνική ζωή· ολοκληρώνουν και παγιώνουν τις σχετικές γεωγραφικές έννοιες· διευρύνουν τη γνωστική τους υποδομή αναφορικά με τη γεωμορφολογία και τις φυσικές συνθήκες, επεκτείνοντας τη μελέτη στον ευρύτερο χώρο της πατρίδας μας· κατανοούν καλύτερα τον τρόπο με τον οποίο τα γεωφυσικά χαρακτηριστικά επηρεάζουν την ανθρώπινη δραστηριότητα, καθώς και τον τρόπο που οι άνθρωποι μεταβάλλουν το περιβάλλον τους σύμφωνα με τις ανάγκες και τους σκοπούς τους.

- Καλλιεργούν δεξιότητες για γραφικές και συμβολικές παραστάσεις· αποκτούν τις ικανότητες που τους επιτρέπουν να αναγνωρίζουν, με τη βοήθεια σχετικών παραστάσεων, φυσικά και ανθρωπογενή στοιχεία μιας γεωγραφικής ενότητας και να ερμηνεύουν σχετικές συνεξαρτήσεις.

- Κατανοούν τον αδιάλειπτο αγώνα του λαού μας να αξιοποιήσει τις υπάρχουσες δυνατότητες για τη βελτίωση των όρων της ζωής του και για την πολιτιστική του άνοδο.

Γ'
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ, ΤΑ ΖΩΑ ΚΑΙ ΤΑ
ΦΥΤΑ
(Ελληνική χλωρίδα και πανίδα.
Ο άνθρωπος).

Συνεχίζεται η έρευνα του φυτικού και ζωικού κόσμου με αναφορά στον ευρύτερο χώρο της πατρίδας και με τρόπο ώστε:

- Να διασφαλίζεται η συστηματοποίηση και παγίωση των αποκτημένων στις προηγούμενες τάξεις γνώσεων και η διεύρυνση της γνωστικής υποδομής των μαθητών, ώστε να αποκτήσουν μια συνολική αντίληψη του φαινομένου της ζωής (με ιδιαίτερη έμφαση στον ανθρώπινο οργανισμό) και μια σαφέστερη κατανόηση των αλληλεξαρτήσεων, όπως συγκεκριμενοποιούνται ιδιαίτερα στον ελλαδικό χώρο.

- Να προωθείται η συστηματική παρατήρηση και η απλή πειραματική έρευνα, καθώς και η ικανότητα για συγκεκριμένους νοηματικούς χειρισμούς με βάση τη φυσική πραγματικότητα.

- Να διατηρείται αμείωτη η έφεση για εξερεύνηση του φυσικού περιβάλλοντος και να προωθούνται σχετικά επιστημονικά ενδιαφέροντα.

Δ'
ΠΗΓΕΣ ΑΓΑΘΩΝ. ΠΑΡΑΓΩΓΗ
ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ

Μέσα από τις παραγωγικές δραστηριότητες των ανθρώπων της περιοχής τους οι μαθητές:

- Γνωρίζουν τις πηγές παραγωγής που υπάρχουν στη χώρα μας· αποκτούν σαφέστερη αντίληψη των τρόπων με τους οποίους οι άνθρωποι επεμβαίνουν στο περιβάλλον με σκοπό να το χρησιμοποιήσουν, να το βελτιώσουν και να διατηρήσουν τα παρεχόμενα αγαθά· διερευνούν τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες διασφαλίζεται η συμμετοχή του λαού στα κοινά αγαθά.

- Διακρίνουν σχέσεις εργασίας, παραγωγής και κατανάλωσης· ανα-

γνωρίζουν οικονομικές αλληλεξαρτήσεις μεταξύ ατόμων και ομάδων, καθώς και μεταξύ διαφόρων λαών και αποτιμούν τη συμβολή των παραπάνω διαδικασιών στην πολιτιστική πρόοδο του λαού.

- Συνειδητοποιούν ότι οι πηγές αγαθών είναι περιορισμένες και προβληματίζονται πάνω στον τρόπο σωστότερης χρήσης των πηγών και δικαιότερης κατανομής των αγαθών σε συνάφεια με την προσφορά εργασίας.

Ε'
ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΦΑΙ-
ΝΟΜΕΝΩΝ

Μέσα από ποικίλες δραστηριότητες, που επικεντρώνονται γύρω από σύγχρονες τεχνολογικές εφαρμογές, οι μαθητές:

- Αποκτούν βασικές εμπειρίες από την εξερεύνηση φυσικών αντικειμένων και φαινομένων του περιβάλλοντος και από τις πρακτικές εφαρμογές της επιστήμης· γνωρίζουν ορισμένες μορφές ενέργειας, άμεσα προσιτές στη ζωή τους· κατανοούν στοιχειώδεις έννοιες σχετικές με την ύλη και την ενέργεια.
- Εισάγονται στο πνεύμα της επιστημονικής σκέψης και στις διαδικασίες της έρευνας (εθισμός στη διατύπωση ερωτημάτων και υποθέσεων και στην αναζήτηση ερμηνειών που μπορούν να αποδειχτούν).

ΣΤ'
ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
(Πολιτιστικές δραστηριότητες
του ελληνικού λαού)

Με κέντρο αναφοράς το γεωγραφικό και ιστορικό πλαίσιο του ελληνικού έθνους οι μαθητές:

- Διευρύνουν τη σκέψη τους αναφορικά με τα ιστορικά φαινόμενα της εξέλιξης και συνέχειας της ανθρώπινης δραστηριότητας σε συνάφεια με αντίστοιχες έννοιες του ιστορικού χρόνου συγκεκριμενοποιούν τη γνώση τους με αναφορές στην παρουσία και την πολιτιστική δραστηριότητα του ελληνικού λαού στο χώρο της Μεσογείου (εξελικτικά).
- Εισάγονται στην έννοια της ιστορικής έρευνας με βάση σχετικές μαρτυρίες και ιστορικά κατάλοιπα της περιοχής τους· μαθαίνουν να ερμηνεύουν απλούς ιστορικούς χάρτες, σχετικά διαγράμματα και λοιπά εικονιστικά στοιχεία.
- Επισημαίνουν τα σύγχρονα επιτεύγματα του ελληνικού λαού και εκτιμούν ανάλογα την εθνική μας κληρονομιά· ισχυροποιούν τη βούλησή τους για συνέχιση της προσφοράς στο ανθρώπινο γένος για ειρήνη, πρόοδο και ευημερία.

VI. ΑΝΑΛΥΣΗ ΓΕΝΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΣΤΟΧΟΙ ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ	ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ
Α' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΤΟΥ (Η ζωή του ελληνικού λαού. Το ελληνικό κράτος)	1. Η ζωή στην περιοχή της κοινότητάς μας	Με βάση συγκεκριμένες αναφορές στη ζωή των κατοίκων της κοινότητας οι μαθητές: - Ανακαλύπτουν σχέσεις αμοιβαιότητας, αλληλεξάρτησης και συνεργασίας μεταξύ των πολιτών και των ευρύτερων κοινωνικών ομάδων. - Αντιλαμβάνονται ότι οι δραστηριότητες των πολιτών ρυθμίζονται από ορισμένους κανόνες και νόμους, που ισχύουν το ίδιο για όλους. - Μαθαίνουν πώς οργανώνεται η κοινότητα με δημοκρατικές διαδικασίες σε αυτοδιοικούμενη μονάδα. - Εξοικειώνονται με τα βασικά γεωμορφικά στοιχεία της περιοχής και αποσαφηνίζουν σχετικές γεωγραφικές έννοιες. Εισάγονται στην τεχνική της αναπαράστασης του άμεσου χώρου με βάση σχετικούς συμβολισμούς. Μεταφέρουν τις μαθήσεις αυτές στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο της Ελλάδας. - Εισάγονται στην έννοια της ευρύτερης κοινότητας του λαού. - Συνειδητοποιούν την ελληνική τους ιθαγένεια και ευαισθητοποιούνται ανάλογα.	ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ
	2. Η Ελλάδα από τα παλιά χρόνια.	Με τη δοθήθεια εποπτικού υλικού και σχετικά αναγνώσματα οι μαθητές: - Αποκτούν μια γενική και συνολική αντίληψη της ιστορικής διαδρομής του λαού μας και στοιχειώδεις γνώσεις που προσδιορίζουν την εθνική και πολιτική τους ταυτότητα. - Αναγνωρίζουν την πολιτιστική δραστηριότητα και το αγωνιαστικό σθένος των προγόνων μας και φρονιματίζονται από αυτά.	α. Το ελληνικό χωριό και η ελληνική πόλη: Οργάνωση της κοινότητας, Οργάνωση του δήμου. Ανθρώπινες σχέσεις. β. Η ευρύτερη περιοχή της κοινότητας: Άλλα χωριά και πόλεις, Αλληλεξαρτήσεις και ανθρώπινες σχέσεις. Η ιστορία του τόπου μας. γ. Παραστάσεις του χώρου: Εισαγωγή στο σχέδιο. Εισαγωγή στην κλίμακα. Μεταφορά σε επίπεδη επιφάνεια (χάρτη) πραγματικών περιοχών (χωριού - πόλης κ.ά.). δ. Η πατρίδα μας Ελλάδα: συνολική εποπτική αντίληψη του χώρου. Οι κάτοικοι. Η πρωτεύουσα και οι μεγάλες πόλεις. Τα μεγάλα διαμερίσματα. Ελληνική ιθαγένεια.
			α. Οι αρχαίοι πρόγονοί μας: οι πρώτοι κάτοικοι στον ελλαδικό χώρο. Οι διάφορες φυλές που ήρθαν. Η γέννηση ενός σπουδαίου λαού. Η ναυτική δύναμη, η εξάπλωση του στη Μεσόγειο (αποικίες). β. Η πολιτική οργάνωση των αρχαίων Ελλήνων: οι πόλεις - κράτη (εισαγωγικά - παραστατικά). Η γέννηση της δημοκρατίας (εισαγωγικά). γ. Η μεγάλη ιστορία των Ελλήνων: συνοπτική επισήμανση της ιστορικών σταθμών των χάρτες και παραστατικές εικόνες: η ένωση με Έληνων και η Ελλάδα του Μ. Αλεξάνδρου, Ρωμαίοι και Βυζάντιο.

Η ιστορία που συνεχίζεται: τουρκοκρατία. Το ελεύθερο ελληνικό κράτος.

3. Η Ελλάδα σήμερα

- Με βάση υπαρκτούς θεσμούς και συγκεκριμένες δραστηριότητες του λαού μας στην καθημερινή του ζωή οι μαθητές:
- Αποσαφηνίζουν έννοιες σχετικές με την πολιτική οντότητα του ελληνικού λαού και την εθνική του υπόσταση. Μαθαίνουν βασικά στοιχεία για το πώς συγκροτείται η πολιτική εξουσία και πώς λειτουργεί το δημοκρατικό μας πολιτεύμα. Προβληματίζονται γύρω από το περιεχόμενο και την άσκηση βασικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των πολιτών.
 - Αναγνωρίζουν και επισημαίνουν στοιχεία της εθνικής τους ταυτότητας (στοιχεία θεσμούς, στη γλώσσα, στις ποικίλες δράσεις του ελληνισμού).
 - Μαθαίνουν να συμμετέχουν ενεργά στη λήψη κοινών αποφάσεων. Αποκτούν θετικές στάσεις απέναντι στην ανάγκη των θεσμών που διασφαλίζουν μια δίκαιη πολιτεία. Κατανοούν την αξία της εθνικής ενότητας καθώς και της ελευθερίας και ανεξαρτησίας της χώρας μας.

- α. Ένας λαός, ένα κράτος: σημερινός ελλαδικός χώρος, κράτος και λαός, πληθυσμός (γενική επισκόπηση).
- β. Εσωτερική οργάνωση: Κυβέρνηση - διοίκηση. Νόμοι - δικαιοσύνη. Ασφάλεια: στρατός, αστυνομία. Συμμετοχή πολιτών - αυτοδιοίκηση. Πολιτεύματα: σε συνάρτηση με τα άλλα στοιχεία).

β. Η ελληνική δημοκρατία: τι είναι δημοκρατία (παραγραφικά - παραστατικά), Δημοκρατικές διαδικασίες: το δικαίωμα εκλογής αρχόντων - συμμετοχή των πολιτών. Εκλογή αντιπροσώπων - διαδικασίες εκλογής (παραστατικά).

γ. Δικαιώματα και υποχρεώσεις: (εποπτική παρουσίαση - αναφορά στην κοινωνική πρακτική).

- Ισονομία, ανεξίτηλη, μόρφωση, υγεία, εργασία.

- Συμμετοχή σε δημόσια θάρη (φορολογία), υπακοή στους νόμους, σεβασμός των άλλων, στρατιωτική θητεία.

δ. Δικαιώματα και υποχρεώσεις: εποπτική παρουσίαση και με αναφορά στην κοινωνική πρακτική βασικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των πολιτών, όπως: η ισονομία, η ελευθερία έκφρασης γνώμης και συμμετοχής στην εξουσία, η μόρφωση και η εργασία, ο σεβασμός των άλλων, η ισότητα, η ψυχολογία... Δημοκρατία και ανθρωπισμός.

ε. Το ελληνικό έθνος: Οι Έλληνες που κατοικούν στη σημερινή Ελλάδα: η γλώσσα μας, η θρησκεία μας, ο πολιτισμός μας, η κοινή ιστορία.

Οι Έλληνες σε παλιά ελληνικά εδάφη. Απόδημος ελληνισμός: η ζωή τους, η προκοπή τους, οι περιπέτειες. Εθνική συνείδηση - εθνικά σύμβολα.

α. Οι αρχαίοι γειτονικοί λαοί: Διερεύνηση του χώρου της Μεσογείου (εποπτικά). Οι πανάρχαιοι λαοί και οι πρώτοι πολιτισμοί της ανθρωπότητας: Αιγύπτιοι,

4. Οι Έλληνες και οι άλλοι λαοί
- Με τη βοήθεια εποπτικού υλικού, πληροφοριών και αναγνωσμάτων οι μαθητές:
- Αποκτούν συνολική αντίληψη του χώρου των

- Βαλκανίων και της Μεσογείου καθώς και στοιχειώδεις γνώσεις για την πολιτική και ιστορική ύπαρξη των λαών της περιοχής
- Αναγνωρίζουν την ιστορική διαδρομή του ελληνισμού σε συνάρτηση με τη ζωή των άλλων λαών και την προσδιορίζουν με γεωγραφικούς χάρτες και άλλα στοιχεία.
 - Προβληματίζονται γύρω από ιστορικές και οικονομικές συνάψεις και αλληλεξαρτήσεις των λαών αυτών, καθώς και των λαών της Ευρώπης.

1. Ο τόπος που ζουν οι Έλληνες

Β'
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΟ ΓΕΩΦΥΣΙΚΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
(Ο ελλαδικός και ο γειτονικός γεωφυσικός χώρος)

- Οι μαθητές αποκτούν βασικά στοιχεία για τη γεωμορφική ιδιαιτερότητα του ελλαδικού χώρου σε συνάρτηση με τη ζωή γενικά.
- Ολοκληρώνουν τις γνώσεις τους αναφορικά με τις γεωγραφικές έννοιες: Ασκοούνται σε σχετικούς συμβολισμούς ανεξάρτητα από το άμεσο περιβάλλον: Μαθαίνουν να διαβάζουν με άνεση γεωφυσικούς χάρτες και να κάνουν οι ίδιοι ανάλογες παραστάσεις με βάση την ελληνική επικράτεια.
- Συνειδητοποιούν τη σημασία των γεωμορφικών χαρακτηριστικών της χώρας για τη ζωή και τη δραστηριότητα του λαού μας.

2. Οι καιρικές συνθήκες στην Ελλάδα

- Οι μαθητές επεξεργάζονται παρατηρήσεις και πληροφορίες αναφορικά με τις καιρικές συνθήκες της περιοχής τους που θα τους βοηθήσουν:
 - Να κατανοήσουν την έννοια του κλίματος και να κάνουν ανάλογες προεκτάσεις στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο της χώρας μας.
 - Να συνδυάζουν τις γνώσεις τους αυτές με τη φυσική πραγματικότητα και τις ανθρώπινες δραστηριότητες.
- Οι μαθητές διεκρίνουν τις γνώσεις τους αναφορικά με το σχήμα, τη γεωμορφολογία και τις κινήσεις της Γης με τρόπο εποπτικό και παραστατικό.

3. Μελετούμε τη Γη.

Μεσοποτάμιοι, Φοίνικες, Εβραίοι. Επιτεύγματα, χαρακτηριστικά: Κρήτες - και άλλοι.

β. *Οι σημερινοί γειτονικοί λαοί - Βαλκάνια, Μεσόγειος*: μικρό ιστορικό. Οι σχέσεις μας. Η Ευρώπη ως ευρύτερο πλαίσιο. Πολιτιστικές και άλλες αλληλεξαρτήσεις (εποπτικά και με κείμενα).

α. Χερσαίοι σχηματισμοί:

Η ηπειρωτική Ελλάδα: ορεινοί όγκοι, πεδιάδες, κοιλάδες. Κατανομή των υδάτων (ποταμοί - λίμνες). Σχετικές γενικές τροφικές έννοιες και παραστάσεις. Ανθρώπινη επέμβαση.

β. Η ελληνική θάλασσα: Παραλιακοί σχηματισμοί. Νησιωτική Ελλάδα. Σχετικές γεωγραφικές έννοιες και παραστάσεις. Η ανθρώπινη παρουσία.

γ. Έδαφος και υπέδαφος: Η επιφάνεια της γης. Διαβρώσεις. Πετρώματα. Σπήλαια. Πηγές αγαθών (εισαγωγικά - παραστατικά). Σεισμοί, ηφαίστεια στην Ελλάδα.

α. Έρευνα του τοπικού περιβάλλοντος: Καιρικές μεταβολές, στοιχεία καιρικών μεταβολών θερμοκρασία, υγρασία, κτλ.)

Ο καιρός και το κλίμα (συγκριτικά στοιχεία) με βάση διαφορετικές περιοχές από τον ελλαδικό χώρο.

β. *Τι κλίμα έχει η Ελλάδα*: Παραθαλάσσια μέρη, μεσόγεια, ορεινά, Ανατολική - Δυτική Ελλάδα. Βόρεια - Νότια.

Σχετικές παραστάσεις και απεικονίσεις: Συσχετισμοί με τη ζωή των κατοίκων και άλλων έμβιων όντων.

α. Η Γη, κατοικία του ανθρώπου: Το σχήμα, τα ημισφαίρια, οι πόλοι. Γενικά γεωμορφικά στοιχεία (γενική άποψη). Η Ήρα και η Θάλασσα - ήπειροι και ωκεανοί παραστατικά).

- Επιχειρούν γενίκευση των μαθησεων σχετικά με το κλίμα στο χώρο της υδρογειώλου.

4. Κατανόη του ελληνικού πληθυσμού

- Οι μαθητές προσδιορίζουν με τη βοήθεια του χάρτη και άλλων πληροφοριών τις μεγάλες και μικρές πόλεις μέσα στον ελλαδικό χώρο και επισημαίνουν τη συγκέντρωση του πληθυσμού σε ορισμένες από αυτές.
- Αναζητούν σχετικές ερμηνείες με αναφορά στο ρόλο που παίζουν τα γεωφυσικά χαρακτηριστικά, το κλίμα, οι συνθήκες επικοινωνίας και άλλα δεδομένα, με σημείο αναφοράς την ευρύτερη περιοχή της κοινότητάς μας.
- Αναγνωρίζουν τον αγώνα για επίδωση και την ιστορική συνέχεια του ελλητισμού μέσα από τη διερεύνηση ιστορικών πόλεων, οικισμών και άλλων μαρτυριών.

5. Πώς άλλαξαν οι Έλληνες το φυσικό περιβάλλον

- Σε συσχέτισμό με την προηγούμενη ενότητα και τη σπουδή της ευρύτερης περιοχής της κοινότητάς οι μαθητές:
 - Αναζητούν, με τη βοήθεια χαρτογραφικών παραστάσεων, εικόνων και άλλων πηγών, πληροφορίες για τις ανθρώπινες επεμβάσεις στο χώρο της πατρίδας μας και υποτιμούν τα σχετικά έργα σε συνάρτηση με τις ανάγκες του πληθυσμού της περιοχής και ολόκληρης της χώρας.
 - Μαθαίνουν βασικά στοιχεία για τις επεμβάσεις

6. Η γη κινείται: Οι κινήσεις της γης γύρω από τον άξονά της και από τον ήλιο - οι εποχές. Η διάρκεια της ημέρας και της νύχτας (πειραματικές δραστηριότητες στην τάξη και έξω από το σχολείο).

γ. Η γη, ο καιρός και το κλίμα: Εισαγωγικά για το κλίμα της Γης στις διάφορες ζώνες. Συσχετίσεις με τη ζωή.

α. Πού είναι χτισμένες οι μεγάλες πόλεις: Γενική επισκόπηση των αστικών κέντρων (ο αστικός πληθυσμός). Η πρωτεύουσα - Άλλες πόλεις. Τα λιμάνια. Συγκοινωνιακοί κόμβοι. Παραγωγικά κέντρα. Βιομηχανικά κέντρα. Συγκρίσεις - ερμηνείες με εποπτικό τρόπο, με αναφορά στην υφή του εδάφους, τα ιστορικά δεδομένα, το κλίμα, την παραγωγή, τις ευκαιρίες μόρφωσης κ.ά.

β. Πού θρσκονται οι μικρές πόλεις και τα χωριά: Αγροτικοί πληθυσμοί. Ορεινοί πληθυσμοί. Νησιωτική Ελλάδα. Η ελληνική επαρχία. Συγκρίσεις - ερμηνείες, όπως στα προηγούμενα.

γ. Μερικές ιστορικές πόλεις (εποπτική ιστορική προσέγγιση).

- Πόλεις που «ζουν» από την αρχαία και βυζαντινή εποχή (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Θήβα, Κόρινθος, Πειραιάς, Ιωάννινα κ.ά.).

- Πόλεις σε ερείπια, σε συνάρτηση με την τοπική ιστορία: Νικόπολη, Πέλλα, Μυκίνες, Κνωσός... Άλλες καταστραφής.

α. Συγκοινωνιακά έργα και προβλήματα:

- Διάνοιξη δρόμων, κατασκευή γεφυρών κτλ. για τις χειρσαίες συγκοινωνίες, σε συνάρτηση με τις ανάγκες της περιοχής και τους οικονομικούς και πολιτιστικούς στόχους της πατρίδας μας (παραστατικά).

- Ανάλογα και για τις θάλασσες και εναερίες συγκοινωνίες.

Χαρτογραφικές και άλλες παραστάσεις. Τα σπουδαιότερα έργα.

αυτές με βάση σχετικούς χάρτες και παραστάσεις.
 (π.χ. οι κυριότεροι δρόμοι, τα σπουδαιότερα λιμάνια κτλ.)
 - Αναγνωρίζουν τον αγώνα του λαού, από τα πανάρχαια χρόνια, να θελτώσει τους όρους της ζωής του και ενδυναμώνουν τη θέλησή τους να προσφέρουν στην πατρίδα τρόπο.

Γ' Ερευνούμε τη φύση

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ, ΤΑ ΖΩΑ ΚΑΙ ΤΑ ΦΥΤΑ

- Εισαγωγή στον επιστημονικό τρόπο σκέψης μέσα από αναζητήσεις και διακρίσεις στο φυσικό περιβάλλον.
 - Απόκτηση βασικών εννοιών σχετικά με το φαινόμενο της ζωής.
 - Άσκηση σε αναγνωρίσεις και ταξινομήσεις αντικειμένων του φυσικού κόσμου με βάση ορισμένα κριτήρια (εισαγωγικά).

- Η κυκλοφορία στους μεγάλους δρόμους, Αγροτικά μηχανήματα κτλ. (κυκλοφοριακή αγωγή).
 β. Βελτιωτικά και παραγωγικά έργα: Αντιπλημμυρικά, αποξηραντικά, ηλεκτροδοτικά και άλλα έργα, κατά το προηγούμενο.
 γ. Οικιστικά έργα και προβλήματα: Εξέλιξη οικισμών (χωριών και πόλεων). Σύγχρονη πολεοδομία και περιβάλλον. Υποβάθμιση περιβάλλοντος. Σχεδιασμός πρότυπων οικισμών.

α. Η φύση γύρω μας: Έρευνα στο τοπικό περιβάλλον αναγνωρίσεις αντικειμένων. Κατηγοριοποιήσεις σε φυτά, ζώα, ανθρώπους και σε άψυχα (άβια) αντικείμενα.

Διάκριση εμπειρική ζωντανών και μη ζωντανών αντικειμένων (ένζωα - άζωα ή έμβια - άβια). Προέχει η άσκηση.

β. Η ζωή γύρω μας: Έρευνα πάνω σε ζωντανούς οργανισμούς της περιοχής:

Ποια λέμε φυτά, ποια ζώα. Διάκριση χαρακτηριστικών από τις εκδηλώσεις της ζωής τους (εποπτικά). Διάκριση από τα άβια. Ο άνθρωπος (γενική διάκριση).

2. Γνωρίζουμε τα φυτά και τα ζώα της πατρίδας μας

Με βάση την έρευνα του τοπικού περιβάλλοντος οι μαθητές:
 - Συστηματοποιούν τις μαθήσεις από τις προηγούμενες τάξεις και διεκρίνουν τη γνώση τους αναφορικά με τα είδη των φυτών και των ζώων που ζουν στην πατρίδα μας, καθώς και με τις ανάγκες του ανθρώπου που καλύπτουν.
 - Μελετούν ιδιαίτερα τη μορφολογία και την ανατομία φυτών και ζώων, με βάση αντιπροσωπευτικά δείγματα και συσχετίζουν τις διαπιστώσεις τους με εκδηλώσεις στη συμπεριφορά τους (π.χ. τρόποι κίνησης, άμυνας, προσαρμογής...).
 - Εισάγονται στη χρήση επιστημονικά παραδεικτών κριτηρίων ταξινόμησης φυτών και ζώων γενικά, με επίκεντρο τη χλωρίδα και πανίδα της Ελλάδας.

α. Φυτά και ζώα σε ελληνικούς τόπους: Έρευνα του τοπικού περιβάλλοντος: Αναγνωρίσεις καταγραφή της ζωής στο συγκεκριμένο περιβάλλον και σε επιμέρους περιοχές (π.χ. κοντά στη λίμνη στο λιβάδι κτλ.). Πρώτες διακρίσεις. Προέκταση σε άλλους χώρους με βάση εποπτικά υλικά από σχετικούς διότοπους.

β. Από την ελληνική χλωρίδα: Φυτά που ζουν στην Ελλάδα. Ποια από αυτά καλλιεργούμε ιδιαίτερα και γιατί. Μορφολογία και ανατομική εξέταση των φυτών: Από τι αποτελείται ένα φυτό: παραδειγματική παρουσίαση αντιπροσωπευτικού δέντρου άλλης περιπτώσεως (θαμνίου, πόδης). Χαρακτηριστικές ιδιαιτερότητες ή αποκλίσεις, π.χ. θρύα, αναρριχόμενα και έρποντα... Ταξινομήσεις, με διεύρυνση σε γνωστά φυτά από άλλες χώρες.

γ. Από την ελληνική πανίδα: Φυτά που ζούν στην Ελλάδα. Ποια από αυτά περιποιούμαστε ιδιαίτερα και γιατί.

Μορφολογική εξέταση αντιπροσωπευτικών δειγμάτων από τα σπονδυλωτά και ασπόνδυλα. Αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις από μερικοίότερες κατηγορίες, π.χ. θηλαστικά, πτηνά, ψάρια. Ταξινομήσεις, με διεύρυνση σε γνωστά ζώα από άλλες χώρες. Ιδιαίτερα παρουσιάζονται: τα όργανα στήριξης (σκελετός, μύες) όργανα σώματος: οι αισθήσεις, ειδικές λειτουργίες, όπως η νηκτική μεμβράνη, πτερούγια ψαριών, η νυχτερίδα, δόντια τρωκτικών, το χιταπόδι κ.τ.ό.

Επίσης δίνεται (στην τάξη αυτή) έμφαση στα μικρά ζώα (αρθρόποδα, θαλάσσια) που υπόκεινται εύκολα σε παρατήρηση και έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

3. Πώς αναπαράγονται τα φυτά και τα ζώα

- Γίνεται συστηματοποίηση και εμπέδωση των σχετικών μαθήσεων στις προηγούμενες τάξεις με ιδιαίτερη έμφαση στη μελέτη του τρόπου, με τον οποίο συντελείται η γονιμοποίηση του ωαρίου και εξασφαλίζεται η συνέχεια της ζωής των φυτών και των ζώων
- στη μελέτη του τρόπου προσαρμογής τους στο φυσικό περιβάλλον και τον αγώνα για βίωση
- στην κατανόηση των εξελικτικών μεταβολών, εξαιτίας των φυσικών συνθηκών.

α. Έτσι αρχίζει και συνεχίζεται η ζωή στα φυτά: Διεύρυνση όσων διδάχτηκαν στην Γ' τάξη. Ιδιαίτερη σπουδή της ανατομίας του άνθους και της λειτουργίας του: μέρη αντιπροσωπευτικού άνθους, αποκλίσεις και ποικιλία, επικονίαση. Σπουδή του καρπού με τον ίδιο τρόπο - το βιολογικό του νόημα, σπέρματα (αντιπροσωπευτικά). Σπορά και διασπορά. Το λανθάνον έμβριο.

Παρουσίαση συγκεκριμένων φυτών, από τα μούσκα και δίκαια.

β. Έτσι αρχίζει και συνεχίζεται η ζωή στα ζώα: Όπως και στο προηγούμενο θέμα, αναλογικά: Γονιμοποίηση άνθους - γονιμοποίηση ωαρίου ζώου (αντιπροσωπευτικά).

Περιπτώσεις, ιδιαίτερα χαρακτηριστικές, θαλάσσιου, ψαριών κ.ά.

Έμβριο καρπού - σπορά - φυτό. Έμβριο του ζώου - κύηση - γέννηση (επίωση - εκκόλαψη) - προστασία μητέρας (ή γονιού) - ενηλικίωση - πολλαπλασιασμός του είδους.

4. Πώς τρέφονται τα φυτά και τα ζώα.

- Τα παιδιά μελετούν, με βάση συγκεκριμένα αντιπροσωπευτικά δείγματα, τη βασική λειτουργία της θρέψης φυτών και ζώων, σε συνάρτηση με το είδος της τροφής και τα όργανα που έχουν αναπτύξει γι' αυτό.
- Μαθαίνουν ιδιαίτερα να παρατηρούν και να περιγράφουν σωστά τη δομή σχετικών οργάνων και να κάνουν παραλληλισμούς και συσχετίσεις ανάμεσα στα φυτά, τα ζώα και τον άνθρωπο.
- Κατανοούν σχετικές αλληλεξαρτήσεις στο οικολογικό σύστημα γενικά.

α. Τα φυτά τρέφονται, από τη γη:
 - Το έδαφος και το νερό. Άλατα. Η ρίζα: ανατομία και λειτουργία της.

- Επεξεργασία ουσιών: Τα φύλλα: ανατομία και λειτουργία τους - χλωροφύλλη - φωσφοσύνθεση.
 - Κυκλοφορία των ουσιών στα δέντρα: ανατομία του θαλαστού - καρπού. Θρέψη. (Συγκεκριμένα δείγματα - πειραματικές δοκιμές και επιβεβαιώσεις).

β. Ζώα που τρέφονται από άλλα ζώα:

- Η στοματική κοιλότητα. Το πεπτικό σύστημα. Η κυκλοφορία του αίματος - λειτουργία της θρέψης (συνοπτικά και παραστασιακά). Δείγματα από τα θηλαστικά).

γ. Ζώα που τρέφονται από φυτά: Όπως και στο προηγούμενο. Μηρυκαστικά ζώα - Επισήμανση διαφορών από τα μη μηρυκαστικά.

δ. Άλλα ζώα: Χαρακτηριστικές περιπτώσεις από τα ιππινά, τα έντομα, τα θαλάσσια ζώα, τα ατελέστερα, που δε διδάχτηκαν στην Γ' τάξη.

5. Πώς προσαρμόζονται τα φυτά και τα ζώα.

Με βάση παρατηρήσεις, δοκιμές και αξιολογήσεις δεδομένων οι μαθητές:

- Διευρύνουν τη γνωστική τους υποδομή αναφορικά με τον τρόπο ανάπτυξης και επιβίωσης των φυτών και των ζώων σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα.
- Κατανοούν καλύτερα την έννοια της προσαρμογής, τις αλληλεξαρτήσεις και την ισορροπία στη φύση.
- Συνειδητοποιούν τους κινδύνους από την άλογη επέμβαση του ανθρώπου στη φύση και ευαισθητοποιούνται απέναντι στην ανάγκη προστασίας της.

α. Τα φυτά και το περιβάλλον τους:

Προσαρμογή στις καιρικές συνθήκες, όργανα, μπιερφορά, το φως, η θερμοκρασία, η υγρασία. Υδρόφωτα - Ξηρόφωτα. Φωτοτροπισμός - ηλιοτροπισμός. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις, με αναφορά και σε φυτά άλλων χωρών.

- Εναποθήκευση τροφών, χειμερία ανάπαυλα, άλλα δείγματα «πρόνοιας» π.χ. η περικοκλάδα τη νύχτα... Παρατηρήσεις - δοκιμές.

β. Τα ζώα και το περιβάλλον τους:

- Άμυνα απέναντι στις καιρικές συνθήκες και μεταβολές, όργανα, μπιερφορά, φυσιολογικά δεδομένα. Φυσική πρόνοια. Χειμερία νάρκη.

- Άμυνα απέναντι στους εχθρούς: όργανα, μπιερφορά, δεξιότητες, αισθήσεις, Φυσική επιλογή.
 - Εξασφάλιση τροφής: όργανα - δεξιότητες, μπιερφορά, εναποθήκευση (π.χ. λίπους, νερού).

Ιδιαίτερα επιμένουμε στην έρευνα της συμπεριφοράς μικρών ζώων (π.χ. ακινητοποίηση ζουζουνιών με το άγγιγμά μας κτλ. Προϊστορικά ζώα. Σήμερινά μεγάλα ζώα.

γ. **Ισορροπία και καταστροφή:** Φυσική ισορροπία: παραγωγή - καταναλωτές. Διάσπαση αλυσίδας από επεμβάσεις του ανθρώπου με συγκεκριμένες αναφορές στον ελλαδικό χώρο: π.χ. εκχερσώσεις, πυρκαγιές, χρήση φυτοφαρμάκων, κυνήγι, κ.ά. Συνέπειες.

δ. **Τι πρέπει να κάνουμε:** Πρόληψη - προστασία και αναπλήρωση, καταφύγια ζώων, δρυμοί, εκτροφεία, αναδασώσεις, προστατευτικά μέτρα, (νόμοι, απαγορευτικές διατάξεις), μέριμνα και ευθύνη πολιτών και αυτοδιοίκησης.

α. **Το ανθρώπινο σώμα:** Το ανθρώπινο σώμα ως μορφή και ως σύστημα οργάνων: μέρη, κίνηση ή όθριο βάδισμα, χρήση χεριών.

Ο σκελετός του ανθρώπινου σώματος. Τα οστά και η στήριξη του μύϊκού συστήματος (γενική εισαγωγή). Ανθρώποειδη. Διακρίσεις.

α. **Πώς τρέφεται ο άνθρωπος:** Τροφές που παίρνει. Όργανα λήψης τροφής. Στοματική κολύτρη. Το πεπτικό σύστημα - θρέψη (στοιχεία). Υγιεινή του πεπτικού συστήματος - ιδιαίτερα του στόματος. Υγιεινές προληπτικές συνήθειες.

β. **Πώς αναπνέει ο άνθρωπος:** Το οξυγόνο και από πού το παίρνουμε. Τα όργανα αναπνοής. Η ρινική κοιλότητα - λάρυγγας - πνεύμονες - λειτουργία της αναπνοής (στοιχεία).

γ. **Πώς κυκλοφορεί το αίμα στο σώμα μας:** Η καρδιά και τα συναφή όργανα. Το αίμα μεταφέρει τις θρεπτικές ουσίες στον οργανισμό. (Εισαγωγή στη λειτουργία της καρδιάς). Υγιεινές συνήθειες και πρόληψη.

6. **Γνωρίζουμε καλύτερα τον άνθρωπο.** Με βάση τις μαθήσεις των προηγούμενων τάξεων οι μαθητές:

- Συμπληρώνουν τη μορφολογική εξέταση (συνολική θεώρηση) του ανθρώπινου σώματος και επιχειρούν διάκριση ιδιαίτερων χαρακτηριστικών σε σχέση με άλλα έμβια όντα.

7. **Βασικές λειτουργίες του ανθρώπινου οργανισμού.** Οι μαθητές:

- Αποκτούν γενικές (εισαγωγικές) γνώσεις για τις εσωτερικές λειτουργίες του ανθρώπινου οργανισμού, με έμφαση στην ανατομική διερεύνηση.

- Μαθαίνουν να εντοπίζουν τα διάφορα όργανα (κατά προσέγγιση) στο σώμα τους και να τα αναγνωρίζουν σε προπλάσματα, διαγράμματα και άλλες απεικονίσεις.

- Αποκτούν σωστές υγιεινές συνήθειες και εκτιμούν ανάλογα την πνευματική υπεροχή του ανθρώπινου όντος.

Δ
ΠΗΓΕΣ ΑΓΑΘΩΝ. ΠΑΡΑ-
ΓΩΓΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ

1. Πηγές αγαθών.

Με βάση τις παρατηρήσεις και συγκεκριμένα παραδείγματα από τη φύση και τις δραστηριότητες των ανθρώπων της περιοχής οι μαθητές:

- Αναγνωρίζουν τις πηγές αγαθών σε συνάρτηση με τη μορφή και τη σύσταση του εδάφους και υπεδάφους.
- Διεκρύνουν και συστηματοποιούν τις γνώσεις τους σχετικά με τη χρήση και εκμετάλλευση αυτών των πηγών σε συνάρτηση με την εργασία, και την κοινωνική της λειτουργία, καθώς και την τεχνική πρόοδο.

2. Παραγωγή αγαθών στην Ελλάδα.

Όπως και στο προηγούμενο οι μαθητές:

- Προεκτείνουν τις γνώσεις τους σχετικά με τις πηγές και το είδος παραγωγής αγαθών στον ελλαδικό χώρο.
- Μαθαίνουν ποια είναι τα κυριότερα προϊόντα της χώρας μας και οι κυριότερες παραγωγικές ασχολίες των Ελλήνων. Πού και πώς γίνεται συστηματική εκμετάλλευση των πηγών στη χώρα μας, σε συνάρτηση με τη μορφολογία και τις άλλες γεωφυσικές συνθήκες.
- Ασκοούνται στην ανώνωση και κατανοήση χαρτών και συγκριτικών πινάκων οικονομικής δραστηριότητας.
- Κατανοούν τις αλληλεξαρτήσεις στη φύση και τη ζωή και το περιορισμένο των πηγών.
- Προβληματίζονται πάνω στα θέματα αυτά από άποψη μελλοντικών συνεπειών.

δ. Πώς καταλαβαίνει ο άνθρωπος: Οι αισθήσεις, ιδιαι-
τερα της όρασης και ακοής. Ο εγκέφαλος. Επικου-
ριώδης: η γλώσσα και η έκφραση της σκέψης· άλλοι
τρόποι: νοήματα, σήματα, ηλεκτρονική επικοινωνία.

α. Η γη, πηγή αγαθών.

- Το έδαφος, πηγή ζωής: χόμα και νερό· ο κύκλος των αλληλεξαρτήσεων (άβια και έμβια)· η ανθρώπινη παρέμβαση.

β. Παραγωγή αγαθών και ανθρώπινη πρόοδος.

- Οι πρώτες επεμβάσεις του ανθρώπου - τα πρώτα επαγγέλματα: κυνηγοί, θουκοί, ψαράδες, γεωργοί (Παραστατικά) και εργαλεία.
- Τα εργαλεία και οι μηχανές: μαζική εκμετάλλευση
- Τεχνική πρόοδος και σύγχρονα επαγγέλματα. Συνέπειες: υπερπαραγωγή - κίνδυνος από παραβάσεις.

α. Η καλλιέργεια των εδαφών μας:

- Αγροτικές καλλιέργειες.
- Οργάνωση παραγωγής: έργα, φορείς, συνεταιρισμοί. Σχετικοί χάρτες και στοιχεία για εποπτεία και επεξεργασία. Προστασία περιβάλλοντος.

β. Τα ζώα που τρέφουμε:

- Κτηνοτροφία, πτηνοτροφία, μελισσοκομία - παλιές και σύγχρονες μορφές.
- Οργάνωση παραγωγής - σχετικές παραστάσεις, όπως στο προηγούμενο.

γ. Ο υδάτινος πλούτος:

- Η ελληνική θάλασσα. Οι λίμνες και τα ποτάμια. Σχετικοί χάρτες και χθυοκαλλιέργειες. Ιαματικές πηγές. Σχετικά στοιχεία, όπως στα προηγούμενα.

3. Βιομηχανική παραγωγή στη χώρα μας.

- Κατ' αναλογία με την προηγούμενη ενότητα, οι μαθητές:
- Διευρύνουν τις γνώσεις τους αναφορικά με τις πρώτες ύλες και την επεξεργασία τους με σύγχρονες τεχνολογικές εφαρμογές και με βάση την εξειδίκευση και τις προεκτείνουν στο χώρο της Ελλάδας: μαθαίνουν περισσότερο για τα βιομηχανικά επαγγέλματα και προϊόντα στη χώρα μας.
 - Ασκοούνται σε ερμηνείες και συγκρίσεις οικονομικών χερστών, πινάκων και παραστάσεων.
 - Κατανοούν την εξάρτηση της βιομηχανίας από τις πηγές αγαθών και ευαισθητοποιούνται ανάλογα.

4. Ανταλλαγή αγαθών με άλλες χώρες

- Με βάση εμπειρίες τους από τη ζωή των κατοίκων της περιοχής οι μαθητές:
- Μαθαίνουν ποια προϊόντα εξάγουμε, ποια εισάγουμε, από πού και γιατί.
 - Αναγνωρίζουν την ανάγκη ανταλλαγής αγαθών μεταξύ διαφόρων λαών και επισημαίνουν τη σημασία του γεγονότος σε συνάρτηση με ορισμένα κοινωνικά φαινόμενα (π.χ. μετανάστευση).
 - Επεξεργάζονται δεδομένα εισαγωγικού και εξαγωγικού εμπορίου (απλά αλλά πραγματικά).

5. Διάθεση και κατανομή αγαθών.

- Με βάση τις προηγούμενες μαθήσεις και τις επιχειρηματικές δραστηριότητες της περιοχής οι μαθητές:
- Κατανοούν το μηχανισμό και τα μέσα διακίνησης των αγαθών σε επίπεδο κρατικό και διακρατικό.
 - Εισάγονται στην έννοια της κρατικής μέριμνας με βάση συγκεκριμένες υπαρκτές διαδικασίες και θεσμούς, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη γεωργική και εργατική πολιτική.
 - Προσδιορίζουν από χάρτες και άλλες παραστάσεις τις γραμμές μεταφοράς προϊόντων και έργα

- α. Οι πρώτες ύλες:
- Φυτικές και ζώικες πρώτες ύλες, αναφορά σε συγκεκριμένες πηγές και παραγωγές στον ελλαδικό χώρο. Ορυκτά.

- Μεταποίηση με την οικοτεχνία, τη θιτοεχνία και τα εργοστάσια (παραδειγματικά και παραστατικά). Πού γίνονται τα εργοστάσια, τι παράγουν, πώς κατασκευάζονται (συναρτήσεις παραγωγής, κινητήριο δύναμη, ποιότητα ζωής).

β. Η βιομηχανική δραστηριότητα στην Ελλάδα:

- Βιομηχανικές περιοχές, Βαριά βιομηχανία. Ναυπηγεία. Σχετικοί πίνακες και χάρτες για επισοπεία και επεξεργασία.

- Εξαγωγή και εισαγωγή αγαθών - αιτίες εισαγωγών. Σχετικά προϊόντα.

- Εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο - συνάλλαγμα - τράπεζες και οργανισμοί.
- Μετανάστευση. Σχετικά συγκριτικά στοιχεία. Ναυπηγεία (οι ναυτικοί μας).

α. Από την παραγωγή στην κατανάλωση:

- Λιανική και χοντρική πώληση κεντρικές αγορές - εμπορικά καταστήματα.
- Προμηθευτικοί συνεταιρισμοί. Διαφήμιση και κατανάλωση. Προστασία καταναλωτών. Διεθνείς εκθέσεις.

β. Οι μεταφορές στην Ελλάδα:

- Εσωτερικές χερσίες, θαλάσσιες και εναέριες. Η ναυτία μας ιδιαίτερα με σύντομη αναδρομή στο πρόσφατο παρελθόν.
- Μεταφορές στο εξωτερικό - ψυγεία - φορείς - προστασία. Σχετικά στοιχεία.

Ε΄
ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ
ΦΥΣΙΚΩΝ
ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ

1. Ερευνούμε τα υλικά
σώματα.

υποδομής και επεξεργάζονται σχετικούς χάρτες, πίνακες και παραστάσεις.
- Ευαισθητοποιούνται θετικά απέναντι στην απαίτηση για συμμετοχή όλων των πολιτών στις διαδικασίες παραγωγής και κατανομής των αγαθών και ενισχύουν παράλληλα τις αντιτάσεις τους απέναντι στη διαφθίση, την εκμετάλλευση και τη σπατάλη.

Με βάση παρατηρήσεις στο άμεσο φυσικό περιβάλλον και απλές πειραματικές δοκιμές οι μαθητές:

- Αποκτούν στενότερη γνώριμία με τα άβια σώματα στη φύση και ιδιαίτερα με τις ιδιότητες εκείνες που βοηθούν τα παιδιά να καταλάβουν ότι η ύλη μπορεί να μεταβάλλεται από μια μορφή σε άλλη, εισάγονται στην έννοια της ύλης και της ενέργειας, με τρόπο εμπειρικό και εποπτικό, και ερμηνεία σχετικών φαινομένων από την καθημερινή ζωή με βάση κυρίως τις μηχανικές επιδράσεις.
- Ασκούνται στην παρατήρηση και επιβεβαίωση των συμπερασμάτων από την παρατήρηση με σχετικές πειραματικές δοκιμές και εφαρμογές.

2. Θερμότητα: παρατηρήσεις και εφαρμογές.

Με βάση σχετικές παρατηρήσεις και απλές πειραματικές δοκιμές οι μαθητές:

- Εισάγονται στην έννοια της θερμότητας σε συσχέτισμό με τις μεταβολές των σωμάτων.
- Ερμηνεύουν κατά τρόπο εμπειρικό σχετικά φαινόμενα από την καθημερινή ζωή των παιδιών σε συνδυασμό με σχετικές πειραματικές αποδείξεις απλής μορφής.

γ. Προβλήματα και πρόνοια:

- Εργασία και αγαθά για όλους; δάνεια, επιδοτήσεις, εξασφάλιση εργασίας και αποζημιώσεις ή οικογενειακά βοηθήματα. Συνταξιοδοτήσεις. Ασφάλιση - περιθαλίξη - εκπαίδευση.
- Παρεμβάσεις της πολιτείας υπέρ των παραγωγών και εργατών. Σχέτικοι φορείς.

α. *Ιδιότητες των υλικών σωμάτων:* Όγκος, βάρος, σχήμα, σκληρότητα, ελαστικότητα, οσμή, γεύση τα στερεά, τα υγρά και τα αέρια (παρατηρήσεις, εμπειρικές μετρήσεις και απλά πειράματα). Επεξεργασία των στερεών από τον άνθρωπο - εργασία - εφαρμογές.

β. *Μεταβολές των σωμάτων:* Παρατηρήσεις και απλά πειράματα σχετικά με τις φυσικές και τις χημικές μεταβολές (εμπειρικές διαπιστώσεις): οι τρεις καταστάσεις των σωμάτων, εξάτμιση, υγροποίηση, τήξη, πήξη, διάλυση, ζυμώσεις, (π.χ. το γάλα, το σάπιαμα φρούτων).

γ. *Κίνηση των σωμάτων:*

- Τι κινεί τα σώματα: Μετακινήσεις σωμάτων από την άσκηση κάποιος δύναμης: μηχανικές δυνάμεις, είδη κίνησης (ευθύγραμμη, σε τροχιά) θαρύτητα - έλξη. Μετρήσεις και απλά πειράματα. Εφαρμογές (ποδήλατα, σπούρα, εκκρεμές, γερανός).

- Κίνηση μηχανών με τη χρήση καυσίμων - Κίνηση στα ζώα και τον άνθρωπο.

- Πώς ανεβαίνει το νερό στο σπίτι μας; εξήγηση της αρχής των συγκοινωνούντων δοχείων με απλά πειράματα. Μοντέλο υδραγωγείου, πιδακίες τεχνητή βροχή κτλ.

α. *Πηγές θερμότητας:* Φυσικές και τεχνητές πηγές. Καλοί και κακοί αγωγοί της θερμότητας (από την καθημερινή χρήση). Θερμότητα - θερμοκρασία, θερμόμετρα (εφαρμογές).

β. *Η θερμότητα προκαλεί μεταβολές στα σώματα:* Εξάτμιση θραυσός (απλά πειράματα και δοκιμές). Διαστολή - συστολή (εφαρμογές).

<p>3. Το φως γύρω μας.</p>	<p>Οι μαθητές προεκκείνουν τη γνώση τους αναφορικά με τις πηγές και την ενέργεια του φωτός και συνδέουν τη μάθηση με την αίσθηση της όρασής τους (στοιχειώδης ερμηνεία λειτουργίας της).</p>	<p>– Πηγές φωτός: Αυτάφωτα και ετερόφωτα, διαφανή - αδιαφανή σώματα (πρακτικά στοιχεία). – Φωτισμός σπιτιών, χώρων. – Πώς βλέπουμε: Τα σώματα ακτινοβολούν φως. Το μάτι δέχεται την ακτινοβολία. Η εικόνα που μεταβιβάζεται στον εγκέφαλο (παραστατικά). – Πώς παράγονται οι ήχοι - πειραματικές δοκιμές με πρακτικά μέσα. – Πώς παράγεται η φωνή των ζώων και των ανθρώπων - φωνητικές χορδές. – Πώς ακούμε: παραστατική παρουσίαση.</p>
<p>4. Οι ήχοι γύρω μας.</p>	<p>Οι μαθητές εισάγονται στην έννοια του ήχου (παραγωγή στο θαμνό που θα τους βοηθήσει να κατανοήσουν τη λειτουργία (σε στοιχειώδες επίπεδο) της ακοής σε συνδυασμό με την παραγωγή της φωνής).</p>	<p>– Πώς παράγονται οι ήχοι - πειραματικές δοκιμές με πρακτικά μέσα. – Πώς παράγεται η φωνή των ζώων και των ανθρώπων - φωνητικές χορδές. – Πώς ακούμε: παραστατική παρουσίαση.</p>
<p>5. Ο ηλεκτρισμός στη ζωή μας.</p>	<p>Οι μαθητές εμπειδώνουν προηγούμενη γνώση τους σχετικά με την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος, με απλά πειράματα και συσκευές (κύκλωμα). – Διαπιστώνουν εφαρμογές στην καθημερινή ζωή και κατανοούν τη σημασία τους για τον άνθρωπο. – Μαθαίνουν να αποφεύγουν σχετικούς κινδύνους.</p>	<p>– Κατασκευάζουν με απλά υλικά ηλεκτρικού κυκλώματος. Καλοί και κακοί αγωγοί του ηλεκτρισμού, χρήσεις προφυλάξεις. – Ο ηλεκτρισμός μετατρέπεται σε κίνηση, θερμότητα, φως: καθημερινές χρήσεις και συσκευές. Παραγωγή και διανομή του ηλεκτρισμού. Ηλεκτρική εγκατάσταση στο σπίτι μας. Χρήσεις, κίνδυνοι, προφυλάξεις.</p>
<p>ΣΤ΄ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ (Πολιτιστικές δραστηριότητες του ελληνικού λαού).</p>	<p>1. Η παιδεία του ελληνικού λαού.</p>	<p>α. Η αγωγή των παιδιών από την αρχαία εποχή: – Τι μάθαιναν οι αρχαίοι: μουσική και γυμναστική χώροι μάθησης. – Βυζαντινά γράμματα και τα σχολεία του σκλαβωμένου γένους: χριστιανική πίστη - εθνική συνειδηση, αγροματοσύνη (εποπτεία - κείμενα). – Πριν 100 χρόνια... β. Το σημερινό εκπαιδευτικό μας σύστημα: – Τι μαθαίνουμε σήμερα. Η σημασία που δίνει η πολιτεία (δωρεάν παιδεία, αποκέντρωση ιδρυμάτων, σίτιση κ.ά.). – Παραστατική παρουσίαση του εκπαιδευτικού συστήματος. – Στοιχεία μαθητικού πληθυσμού, σχολείου, ανώτερων ιδρυμάτων κ.ά.</p>

2. Γράμματα και τέχνες.

Οι μαθητές αποκτούν μια γενική γνώση, μέσα από αντιπροσωπευτικά παραδείγματα, των επιτευγμάτων του ελληνικού λαού στις περιοχές της τέχνης και των γραμμάτων.

— Πληροφορούνται για τα μέτρα που παίρνει η πολιτεία, να προωθήσει και να κάμει κτήμα όλου του λαού τα αγαθά της παιδείας.

— Εκτιμούν την εθνική τους κληρονομιά και ενισχύουν τη θούλησή τους για τη συνέχιση της μεγάλης παράδοσης του έθνους, καθώς και την αγάπη προς τις τέχνες και τα άλλα πνευματικά έργα.

α. Η λατρεία της επιστήμης και των γραμμάτων:

— Η Ελλάδα πηγή πολιτισμού - οι πρώτοι σοφοί και ποιητές. Όμηρος, θέατρο (παραστατικά).

— Η παράδοση που συνεχίζεται: θυζαντινοί ύμνοι, δημοτικά τραγούδια, εθνικοί ποιητές και συγγραφείς, Επιστήμη.

— Φορείς και όργανα σήμερα.

β. Η λατρεία του ωραίου - εικαστικές τέχνες:

— Η αρχαία κληρονομιά: ζωγραφική, γλυπτική, αρχιτεκτονική σε αντιπροσωπευτικά δείγματα (εξελικτικά: κλασική εποχή και ελληνιστική, θυζαντινή, σύγχρονη).

— Η λαϊκή τέχνη: ζωγραφική, υφαντική, αρχιτεκτονική, αγγειοπλαστική, χοροί.

— Μουσεία, εκδηλώσεις, διάφοροι φορείς.

3. Υγεία, αθλητισμός, αναψυχή.

Οι μαθητές αποκτούν στοιχειώδεις γνώσεις για τις δυνατότητες και τα μέσα εξασφάλισης και συντήρησης της καλής υγείας από το κράτος.

— Αναγνωρίζουν την αξία της υγείας για την ατομική ευτυχία και την κοινωνική προκοπή: αποκτούν έφεση προς την άθληση και τη σωστή αναψυχή και καλλιεργούν την αγάπη προς τη φύση, αξιοποιώντας δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο.

α. Υγεία και προκοπή.

— Πώς να διατηρούμαστε υγείς - προληπτική ιατρική.

— Τι δυνατότητες μας παρέχει το κράτος: ο γιατρός, τα κέντρα Υγείας, τα νοσοκομεία. Δωρεάν περιθαλψη. Σχετικά στοιχεία, παραστάσεις.

β. Αθλητισμός και αναψυχή:

— Τι είναι άθληση - ολυμπιακή ιδέα (εξελικτικά, το νόημα).

— Σύγχρονες εκδηλώσεις και μέσα φυσικής αγωγής, ατομική και ομαδική (γυμναστήρια, στάδια κ.ά.)

— Ελεύθερος χρόνος, φυσιολατρικές δραστηριότητες και ψυχική υγεία.

Ορειβατικοί σύλλογοι, θαλάσσια σπορα κ.ά.

Αρχαίοι τόποι και μαρτυρίες:

— Τι μας λένε οι περιηγητές

— Το ελληνικό τοπίο που μεταβάλλεται: έργα εξωραϊσμού και αναβάθμισης τουρισμός ποιότητα ζωής (παραστατικά).

4. Ελληνική φύση και ομορφιά.

— Οι μαθητές συμπληρώνουν την εικόνα της ελληνικής πατρίδας από την άποψη της φυσικής ομορφιάς και της αξιοποίησης της με θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις, στην ιστορική πορεία του λαού μας.

Αναλυτικά Προγράμματα
Κοινωνικής και Πολιτικής
Αγωγής

4

Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

ΤΑΞΗ Ε΄

[Π.Δ. 168/3-5-1984 ΦΕΚ 56 Α']

Α. Σκοπός

Σκοπός του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής είναι να βοηθήσει τους μαθητές να γνωρίσουν την οργάνωση και τη λειτουργία της Ελληνικής κοινωνίας και τις αξίες στις οποίες στηρίζεται να κατανοήσουν τη σημασία που έχουν οι κοινωνικοί και πολιτικοί θεσμοί για το άτομο και το σύνολο να αναπτύξουν την κριτική σκέψη αναφορικά με τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα να καλλιεργήσουν την κοινωνική συνείδηση ώστε να μετέχουν υπεύθυνα και δημιουργικά στη ζωή μιας δημοκρατικής κοινωνίας να αποκτήσουν την απαραίτητη ευαισθησία απέναντι στην πανανθρώπινη κοινότητα.

Β. Ενότητες περιεχομένου

ΕΝΟΤΗΤΕΣ

1. Η ΣΥΜΒΙΩΣΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩ- ΠΩΝ
- Τα παιδιά διερευνούν τις ανάγκες και τις συνθή-
κες που οδήγησαν τον άνθρωπο στη συγκρότη-
ση ομάδων συμβίωσης.
- Διαπιστώνουν σχέσεις αλληλεξάρτησης μέσα
στην ομάδα και κατανοούν τα αγαθά της κοινω-
νικής αλληλεγγύης.
- Αναπτύσσουν κριτήρια για τη σωστή αξιολόγηση
των κανόνων και των αξιών της οργανωμένης
κοινωνίας, που ζουν, και αποκτούν ανάλογες
στάσεις.

ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ

α. Βασικές ανάγκες του ανθρώπου
βιολογικές, κοινωνικές, πολιτιστικές. Αγώνας επιβίωσης και κοινωνική
εξέλιξη (εισαγωγικά).
β. Τα αγαθά της συμβίωσης
τους σε παλιότερες εποχές: συνεργασία και δύναμη, συγκατοίκηση και
ασφάλεια, αλληλοβοήθεια και κατανόηση. Πρώτες μορφές συμβίωσης.
γ. Όροι συμβίωσης (εξελικτικά)
- Καταμερισμός εργασίας - Κοινές ασχολίες στις πρώτες κοινωνίες - Έριδες
- Διαφωνίες - ανάλυση κοινών συμφωνιών. Κανόνες - παραβίαση και
συνέπειες.
- Ήθη και έθιμα, ψυχαγωγία.
- Η ανάδειξη αρχηγού. Επίθολο νόμων - υπακοή. Υποχρεώσεις και δικαιώμα-
τα. Σημερινά δεδομένα (συγκριτικά).

ΘΕΜΑΤΑ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

2. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

- Τα παιδιά αναγνωρίζουν τα βιολογικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της οικογένειας και επιστημαίνουν σχέσεις ομαδικής ζωής.
- Διαπιστώνουν αλλαγές που συντελέστηκαν στη δομή και στη λειτουργία της οικογένειας, καθώς και τους ρόλους των μελών της και τις αξιολογούν ανάλογα.
- Ερευνούν τη δομή και τη λειτουργία των ανθρώπινων κοινοτήτων (με επίκεντρο την ελληνική κοινότητα) στην ιστορική τους διαδρομή και στη σημερινή πραγματικότητα.
- Κατανοούν το ρόλο των ατόμων και των ομάδων στην παραγωγή του συνόλου και αποκτούν στάσεις και διαθέσεις για τη δημιουργική συμμετοχή τους στις αντίστοιχες διαδικασίες.

α. Η οικογένεια ως μορφή κοινωνικής συμβίωσης
 - Πώς δημιουργείται μια οικογένεια: τα δυο φύλα, τα παιδιά (διαίωσιση της ζωής). Γενεαλογικό δέντρο. Ο γάμος.

- Πώς λειτουργεί η οικογένεια: ανάγκες ατόμων που ικανοποιεί, ανάγκες που έχει η ίδια ως κοινότητα. Ρόλος των μελών. Η θέση του παιδιού.
 - Εξέλιξη της οικογένειας: παλιές και σύγχρονες δομές - η ελληνική οικογένεια - ανισότητες και δικαιώματα.
 - Σύγχρονο οικογενειακό δίκαιο (στοιχεία)

β. Οι πρώτοι οικισμοί

Πρωτόγονοι οικισμοί: στέγη, λειτουργικότητα στέγης, μορφές οικισμών, σκοπιμότητα κατασκευής (π.χ. λιμναίο οικισμοί κτλ.)

γ. Σημερινές κοινότητες

- Εξέλιξη οικισμών, ιδιαίτερα στον ελληνικό χώρο. Χωριά - πόλεις - μεγαλουπόλεις. Η πολυκατοικία ως ιδιόρρυθμη οικιστική μονάδα.

- Αγροτικοί οικισμοί. Αστική ζωή. Άλλοι οικισμοί και τα προβλήματά τους. Οικιστική - δημογραφική διερεύνηση. Αποδημία - Μετανάστευση.

- Ανάγκες που ικανοποιεί η κοινότητα (παροχές στον πολίτη): ύδρευση, φωτισμός, ψυχαγωγία, ιδρύματα.

- Συγκοινωνίες - Κυκλοφοριακά προβλήματα. Κυκλοφοριακή αγωγή.

δ. Οργάνωση και λειτουργία της ελληνικής κοινότητας

- Κοινότητα - Δήμος, πρόεδρος - δήμαρχος, Συμβούλιο - αρμοδιότητες και ευθύνες, Δημοτόλγιο, Ληξιαρχείο, άλλες υπηρεσίες.

- Διαδικασία ανάδειξης κοινοτικών και δημοτικών αρχών. Συμμετοχή των πολιτών.

- Αυτοδιοίκηση και αυτοδιαχείριση: τρόποι συμμετοχής και προσφοράς των πολιτών στην κοινοτική ζωή και πρόοδο.

3. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

- Τα παιδιά συνειδητοποιούν τις αλληλεξαρτήσεις μέσα στο κοινωνικό σύνολο με βάση τη μελέτη συγκεκριμένων καταστάσεων.

- Μαθαίνουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών, ως ανθρώπινων μονάδων και ως μελών μιας κοινότητας.

- Εθίζονται στην άσκηση κοινωνικής προβληματικής και ανάλογης συμπεριφοράς στα πλαίσια των παραπάνω αλληλεξαρτήσεων.

α. Τα δικαιώματα του ατόμου

Το δικαίωμα της ζωής, της εργασίας, της ελευθερίας του λόγου και της σκέψης, της θρησκείας, της παιδείας, της υγείας.

β. Κοινωνικές αλληλεξαρτήσεις

- Καθήκοντα πολιτών: νόμοι και κανόνες - φορολογία προσφορά υπηρεσίας - μέριμνα για την ποιότητα της ζωής.

- Ρύθμιση συμπεριφοράς και κοινές συμφωνίες και ενέργειες, ήθη και έθιμα, συνήθειες, αλληλεγγύη.

γ. Συλλογικό και συνεταιριστικό πνεύμα

Ο ρόλος των ατόμων και των ομάδων στην κοινοτική ζωή. Σύλλογοι, συνεταιρισμοί, κοινοπραξίες.

4. Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΩΣ ΒΙΟΠΟΡΙΑ-ΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

- Τα παιδιά προσεγγίζουν τις έννοιες και τις σχέσεις ανάμεσα στο έργο και την παραγωγή, του μόχθου και της αμοιβής και ερευνούν τα βασικά επαγγέλματα στα πλαίσια της οικονομικής ζωής της κοινότητας.
- Συνειδητοποιούν την αξία της εργασίας ως μέσου καταξίωσης του ατόμου στην κοινωνία και πολιτιστικής προόδου.
- Αναγνωρίζουν τα δικαιώματα των εργαζομένων και αποκτούν θετικές στάσεις απέναντι στην εργασία και τους φορείς της.

- α. *Εργασία και βιοπορισμός*
 - Προσφορά και αμοιβή, Συναλλαγές, Εργαζόμενοι και εργοδότες, Δικαιώματα εργαζομένων άλλου και τώρα. Προστασία εργαζομένων.
- β. *Εργασία και επαγγέλματα*
 - Είδη επαγγελμάτων: παραγωγικά, προσφοράς υπηρεσιών, χειρωνακτικά και μη. Σύγχρονη εξειδίκευση.
 - Κατοχύρωση επαγγέλματος: δημόσιοι και ιδιωτικοί υπάλληλοι, ελεύθεροι επαγγελματίες, ειδικευμένοι, ανειδίκευτοι. Ασφάλιση και συνταξιοδότηση. Προβλήματα.

γ. *Εργασία και πρόδος (στοιχεία)*

- Παραγωγή και κατανάλωση
- Οικονομική ανάπτυξη και τεχνολογία
- Κοινωνική προσφορά: επιστήμη, εφευρέσεις, βελτίωση συνθηκών ζωής κτλ.
- Ατυχήματα - οικονομικά προβλήματα.

5. ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

- Τα παιδιά εισάγονται στην έννοια της κρατικής εξουσίας μέσα από τους συγκεκριμένους φορείς και θεσμούς.
- Αναγνωρίζουν το κράτος ως έκφραση πολιτικής βούλησης του λαού και αποκτούν θετικές στάσεις απέναντι στις αρχές μιας δημοκρατικής πολιτείας.
- Μαθαίνουν για τις ρίζες, την εξέλιξη και τους αγώνες επίβλεψης του ελληνισμού και ευαισθητοποιούνται ανάλογα, ώστε να ταυτιστούν με τη βούληση του λαού για συνέχιση της ιστορικής του πορείας.

- α. *Γιατί έχουμε κράτος*
 - Πώς δημιουργήθηκε το κράτος: εξέλικτική διερεύνηση της έννοιας του κράτους. Νομοθετικές ρυθμίσεις.
- β. *Οργάνωση και λειτουργία του ελληνικού κράτους (εισαγωγικά)*
 - Το ελληνικό κράτος από τα παλιά ίσαμε σήμερα. Μορφές, όρια. Δημοκρατικές αρχές οργάνωσης και λειτουργίας του ελληνικού κράτους.
- γ. *Το ελληνικό έθνος*
 - Προέλευση των Ελλήνων. Οι αρχαίες αποικίες. Η ενότητα των Ελλήνων (Θρησκεία, γλώσσα, παιδεία). Κοινοι αγώνες. Αμφικτιονίες. Η θρησκεία των Ελλήνων.
 - Ο απόδημος Ελληνισμός. Κέντρα σημερινά. Μετανάστευση.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ

ΕΠΙΔΙΟΞΕΙΣ

ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

1. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

- Διεύρυνση και συστηματοποίηση των μαθήσεων που περιλαμβάνονται στις αντίστοιχες ενότητες της Ε' τάξης με έμφαση στη συνειδητοποίηση:
- του ρόλου της λαϊκής βούλησης στη διαμόρφωση της πολιτικής ζωής,
- της υποχρέωσης των πολιτών για ενεργό συμμετοχή στις κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες
- στη συμβολή της θρησκείας στη διαμόρφωση του κοινωνικού βίου των Ελλήνων.

α. Κοινωνικός βίος

- Εισαγωγική σύνοψη του περιεχομένου των ενοτήτων 1 και 2 για την Ε' τάξη με τους εξής άξονες:
- Συντροφικός και οικογενειακός βίος (βιολογική και εξελικτική άποψη)
- Συγκρότηση οικιακών και διαμόρφωση των κοινοτήτων (εξελικτική άποψη).
- Οι σημερινές κοινότητες: συγκρότηση, παροχή υπηρεσιών, συμμετοχή πολιτών. Αυτοδιοίκηση.
- Η κοινότητα της Εκκλησίας.
- *β. Συνοπτική επανάληψη του περιεχομένου της ενότητας 5 για την τάξη Ε' και σχετική προέκταση για τους εξής άξονες:*

- το κράτος ως όργανο προστασίας της κοινότητας (φυλής, πόλης, έθνους).
- Πρώτοι πυρήνες και πρώτες διαδικασίες και θεσμοί (ανάδειξη αρχηγού, θέση των πολιτών, ο ρόλος των ιερών και της θρησκείας, τάξεις, βασιλιάδες, τύραννοι, κ.τ.δ.).
- το κράτος ως φορέας της κοινωνικής βούλησης. Σύγχρονες δομές και διαδικασίες. Το σύνταγμα και ο λαός.

- όργανα κρατικής εξουσίας και ο ρόλος τους.

Η κυβέρνηση, οι αντιπρόσωποι του λαού, η δικαιοσύνη. Όργανα τάξης. Ο στρατός:

εθνική ανεξαρτησία και λαϊκή κυριαρχία.

- Κράτος και Θρησκεία: Ανεξίτηλα. Η ελληνική Ορθόδοξη εκκλησία. Σχέσεις Εκκλησίας και πολιτείας.

2. ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Τα παιδιά ενημερώνονται για τις κατακτήσεις των λαών στο χώρο των ανθρώπινων δικαιωμάτων και διερευνούν τις διαδικασίες ανάδειξης και στήριξης των δημοκρατικών θεσμών.
- Εκτιμούν τους αγώνες για τις κατακτήσεις αυτές και ευαισθητοποιούνται απέναντι σε κάθε εκτροπή.
- Αναλύουν τα διάφορα πολιτεύματα και τα συ-

α. Μορφές πολιτικής οργάνωσης

- Κράτος και πολιτεύματα. Κράτος και λαός. Το ελληνικό έθνος.

- Μορφές πολιτευμάτων: μοναρχίες και ολιγαρχίες, απολυταρχία και δημοκρατία - Ιστορική θεώρηση και δομικά στοιχεία.

- Το δημοκρατικό πολίτευμα: έννοια και μορφές σύγχρονες κατακτήσεις, εκτροπές και συνέπειες (π.χ. δικτατορία και κατάρρευση του ανθρώπινου).
- *β. Δημοκρατικά συντάγματα*

- Τι είναι ένα σύνταγμα. Πώς γίνεται.

γκρίνουν με τις αρχές της δημοκρατίας.
- Ενδυναμώνουν τη βούλησή τους και συμβάλλουν ως αριανοί πολίτες στη διατήρηση και προώθηση των ατομικών και κοινωνικών ελευθεριών και των θεσμών που αποσκοπούν στη διασφάλιση της κοινωνικής δικαιοσύνης και του ανθρωπισμού.

3. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Τα παιδιά γνωρίζουν και κατανοούν τις βασικές αρχές και αξίες της δημοκρατίας πάνω στις οποίες στηρίχτηκε, ίσως σήμερα η ελληνική πολιτεία.
- Διερευνούν τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες, υλοποιούνται, στο επίπεδο της εξουσίας, οι αρχές και οι αξίες αυτές στη σύγχρονη Ελλάδα.
- Γνωρίζουν τη δομή, την οργάνωση και τον τρόπο λειτουργίας της πολιτείας στα πλαίσια δικηγυμένων και από το σύνταγμα κατοχυρωμένων αρχών, δικαιωμάτων των πολιτών και υποχρεώσεων της πολιτείας.
- Συνειδητοποιούν το ρόλο του πολίτη στην υλοποίηση αυτών στα πλαίσια της ατομικής και ομαδικής δραστηριοποίησης.

4. ΚΡΑΤΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ

- Τα παιδιά γνωρίζουν τους βασικούς τομείς δραστηριότητας του κράτους για την ικανοποίηση ατομικών και κοινωνικών αναγκών και για τη βελτίωση των όρων ζωής του συνόλου.
 - Εκτιμούν την αξία των κρατικών μέτρων υπό το πρίσμα των αρχών της ελευθερίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ισότητας των πολιτών.
 - Εκτιμούν το ρόλο διαφόρων κοινωνικών ομάδων και συνειδητοποιούν την αλληλεξάρτηση ανάμεσα στο σύνολο και το άτομο.
- Το σύνταγμα και η κατοχύρωση των δικαιωμάτων των πολιτών (το δικαίωμα της ζωής, της ελευθερίας, της παιδείας, της πίστης κτλ.).
 - Καθήκοντα πολιτών
 - Κριτική διερεύνηση σχετικών αποασμαμάτων από τα διάφορα Σύνταγματα.
- α. Η εξέλιξη της δημοκρατίας στην Ελλάδα
 - Αρχαία εποχή. Χριστιανικοί χρόνοι.
 - Η τουρκοκρατούμενη Ελλάδα.
 - Οι επιδιώξεις της Ελληνικής Επανάστασης.
 - β. Διαφωσεις και κατακτήσεις. Βασίλεις και δικτάτορες. Κατάλυση της βασιλείας.
 - Σταθμοί στην εδραίωση της δημοκρατίας.
 - β. Αρχές της δημοκρατίας και δημοκρατικοί θεσμοί
 - Κριτική διερεύνηση αποασμαμάτων από το ισχύον Σύνταγμα σχετικά με: τη λαϊκή κυριαρχία, ισότητα και ίσονομία, ανεξίτηλσκία, λειτουργία κοιμμάτων, διάρεση εξουσιών, ελευθερία σκέψης, συνεταιρισμού.
 - Η κυβέρνηση και το κοινοβούλιο. Ο πρόεδρος της δημοκρατίας. Εκλογές.
 - Προστασία της δημοκρατίας, η λαϊκή ψήφος, ο στρατός, τα σώματα ασφάλειας, η δικαιοσύνη, λαϊκή συμμετοχή και ενεργοποίηση.
- α. Ζωή, υγεία, ψυχαγωγία
 - Μέτρα και θεσμοί για την προστασία της ζωής των πολιτών (ανάγκες βρεφών, παιδιών, υπέργηρων κτλ.).
 - Μέριμνα για την υγεία του ατόμου (ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη, υγιεινό περιβάλλον, κατασκηνώσεις κ.ά.).
 - Φυσική αγωγή, αθλητισμός, ψυχαγωγία και νεότητα.
 - β. Παιδεία - εργασία - πρόοδος.
 - Το σημερινό εκπαιδευτικό σύστημα.
 - Αρχές δημοκρατικής παιδείας: δωρεάν παιδεία και ισότητα ευκαιριών, επαγγελματική ισοτιμία και αποκατάσταση (σχετικά αποσπάσματα από το Σύνταγμα και τους νόμους και σχολιασμός).
 - Καθένας με την κλίση του. Επιμόρφωση.
 - Εκκλησιαστική Παιδεία.
 - γ. Κοινωνική Πρόνοια
 - Παιδικοί σταθμοί και άλλα ιδρύματα.
 - Ειδική μέριμνα για ειδικές περιπτώσεις.

- Κοινωνική ασφάλιση για όλους, Αιτήματα και διεκδικήσεις εργαζομένων.
- Τέχνες - γράμματα - επιστήμες. Πολιτιστικές εκδηλώσεις.
- Συνδικαλισμός.
- Έσοδα του κράτους. Ο φορολογούμενος.
- Έσοδα του κράτους. Έργα, μισθοί, συνταξιοδοτήσεις κτλ.
- Στοιχεία από την πρόοδο στη γεωργία, κτηνοτροφία, βιομηχανία.
- ε. Προστασία του περιβάλλοντος
- Πηγές αγαθών για όλους (γενικά).
- Η χλωρίδα και η πανίδα και προστασία τους.
- Οι ακρογαλιές μας και η προστασία τους.
- Ρύπανση: από κρότους, καυσάερια, απόβλητα, εντομοφάρμακα, κ.ά. Κίνδυνοι και μέτρα.

5. ΕΜΕΙΣ ΚΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ

- Τα παιδιά αναγνωρίζουν τα κοινά δικαιώματα των λαών και συνειδητοποιούν την κοινή τους μοίρα.
- Κρίνουν τις διακρατικές σχέσεις και τις διεθνείς πρακτικές για την επιβολή της θέλησης των ισχυρών, καθώς και τη χρήση βίας (πολέμου) στις μεταξύ των λαών διαφορές.
- Συνειδητοποιούν την ανάγκη ειρηνικής συνύπαρξης των λαών και την ανάγκη ειλικρινούς συνεργασίας, αλληλοκατανόησης και αλληλοβοήθειας με βάση την αρχή ότι τα αγαθά της γης ανήκουν σε όλους.
- Γνωρίζουν και αποτιμούν οργανωμένες προσπάθειες για την αντιμετώπιση σχετικών προβλημάτων, όπως υλοποιούνται από διεθνείς οργανισμούς και άλλες οργανώσεις συλλογικής δράσης.

- α. Οι λαοί της γης
- Η διασπορά των λαών. Εθνότητες. Πληθυσμιακή διερεύνηση της γης. Σχετικά προβλήματα.
- Διαφορές των λαών: Ο μύθος της φυλής. Οι θρησκευτικές διαφορές, οικονομικές διαφορές και ανάγκες μικροί και μεγάλοι - πλούσιοι και φτωχοί λαοί δικαιώματα στην κατανομή των αγαθών της γης μας· ο πόλεμος ως μέσο επιβολής και καταπίεσης.
- β. Διεθνής ανταγωνισμός
- Ανάγκη ειρηνικής συνύπαρξης. Κίνδυνοι καταστροφής από εξοπλισμούς και τον ανταγωνισμό των μεγάλων κρατών.
- Αμυντικοί συνασπισμοί. Κριτική θέωρηση.
- Διεθνείς οργανισμοί· προσπάθειες κατοχύρωσης της ειρήνης και της συναδέλφωσης από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.
- Κριτική θέωρηση των ΟΗΕ, ΕΟΚ, ΚΟΜΕΚΟΝ.
- Τα δικαιώματα του ανθρώπου: βασικά στοιχεία από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948.
- Τα δικαιώματα του παιδιού (μελέτη και σχετική διακήρυξη).

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
-Schulbuchbibliothek-

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
1. ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	
Ο σκοπός του αναλυτικού προγράμματος	5
Νεοελληνική γλώσσα. I. Σκοπός του μαθήματος	9
II. Περιεχόμενο και επιδιώξεις του μαθήματος για όλες τις τάξεις	9
III. Γενικές παρατηρήσεις για όλες τις τάξεις	13
IV. Ενότητες και στόχοι. Τάξεις Α' και Β'.	14
Προφορική επικοινωνία	14
Γραπτή επικοινωνία. Ανάγνωση και γραφή	15
Γραπτή έκφραση	18
Τάξη Α'. Γραμματική	20
Βασικό λεξιλόγιο	24
Τάξη Β'. Γραμματική. Ενότητες - Στόχοι	29
Βασικό λεξιλόγιο.	33
Τάξεις Γ' και Δ'	39
I. Σκοπός του μαθήματος.	39
II. Περιεχόμενο και επιδιώξεις του μαθήματος	39
III. Γενικές παρατηρήσεις	43
IV. Περιεχόμενο, στόχοι και δραστηριότητες.	43
Α' Προφορική επικοινωνία	43
Β' Γραπτή επικοινωνία	46
Βασικό λεξιλόγιο	62
Τάξεις Ε' και ΣΤ'	74
I. Σκοπός και επιδιώξεις	74
II. Βασικές αρχές	74
III. Περιεχόμενο, στόχοι και δραστηριότητες	76
Α' Προφορική επικοινωνία	76
Β' Γραπτή επικοινωνία	78
Γ' Γραμματική	82
Δ' Βασικό Λεξιλόγιο	87
2. ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ	
Μαθηματικά. Σκοπός του μαθήματος	109
Τάξη Α'. Πλαίσιο και Οργάνωση περιεχομένου του μαθήματος.	110
Τάξη Β'. Πλαίσιο και Οργάνωση περιεχομένου του μαθήματος.	114
Τάξη Γ'. Πλαίσιο και Οργάνωση περιεχομένου του μαθήματος.	117
Τάξη Δ'. Πλαίσιο και Οργάνωση περιεχομένου του μαθήματος.	123
Τάξη Ε'. Πλαίσιο και Οργάνωση περιεχομένου του μαθήματος.	130
Τάξη ΣΤ'. Πλαίσιο και Οργάνωση περιεχομένου του μαθήματος.	139

3. ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

I. Σκοπός	151
II. Προϋποθέσεις	152
III. Πλαίσιο περιεχομένου Α' και Β' τάξεων.	152
Βασικό πρόγραμμα.	152
IV. Οργάνωση του περιεχομένου σε γενικές ενότητες.	155
α. Γενικές ενότητες	155
β. Επιδιώξεις των γενικών ενοτήτων	156
Ευκαιριακές ενότητες	157
Τάξη Α'. Ανάλυση γενικών ενοτήτων	158
Βασικό πρόγραμμα	158
Τάξη Β'. Γενικές ενότητες. Μερικότερες ενότητες. Στόχοι.	
Βασικά στοιχεία	167
Ευκαιριακές ενότητες Α' και Β' τάξεων	177
Τάξη Γ'. I. Σκοπός	181
II. Προϋποθέσεις	182
III. Πλαίσιο περιεχομένου	182
Βασικό πρόγραμμα	182
IV. Οργάνωση του περιεχομένου σε γενικές ενότητες	185
V. Ανάλυση γενικών ενοτήτων	188
Τάξη Δ'. I. Αντικείμενο Σπουδής	200
II. Σκοπός	200
III. Προϋποθέσεις	201
IV. Πλαίσιο περιεχομένου. Βασικό πρόγραμμα	201
V. Οργάνωση περιεχομένου σε γενικές ενότητες	204
VI. Ανάλυση γενικών ενοτήτων	206

4. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ Ε' - ΣΤ' ΤΑΞΕΩΝ

Τάξη Ε'. Α'. Σκοπός	221
Β'. Ενότητες περιεχομένου	221
Τάξη ΣΤ'. Ενότητες. Επιδιώξεις	224
Θεματικό περιεχόμενο	224

Κ.Α. 144 - ΕΚΔΟΣΗ Α΄, 1987 - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 50.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΑΦΟΙ ΚΑΣΣΗ ΠΑΠΠΟΥ 15 - ΚΟΛΟΚΥΝΘΟΥ

